

Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának

Doktori Iskolája

RÉKASINÉ DR. ADAMKÓ ADRIENN

doktorjelölt

Az örökbefogadás intézménye a modern magyar családjogban

PhD Értekezés

Témavezetők:

PROF. DR. HERGER CSABÁNÉ

DR. SOMFAI BALÁZS

Pécs 2021

TARTALOMJEGYZÉK

I. BEVEZETÉS	5
I.1. TÉMAVÁLASZTÁS AKTUALITÁSA, ÉRTELMEZÉSE	5
I.2. AZ ÉRTEKEZÉS KUTATÁSI KÉRDÉSEI ÉS MÓDSZERE	6
I.3. KUTATÁSOM FŐ KÉRDÉSEI:.....	7
II. AZ ÖRÖKBEOFOGADÁS INTÉZMÉNYÉNEK TÖRTÉNETI GYÖKEREI.....	9
II.1. AZ ÖRÖKBEOFOGADÁS INTÉZMÉNYÉNEK KIALAKULÁSA, CÉLJÁNAK VÁLTOZÁSA AZ EURÓPAI JOGI KULTÚRÁBAN.....	9
II.1.1. Az örökbefogadás a zsidó jogban és a Bibliában	9
II.1.2. Az örökbefogadás a római jogban	11
II.1.2.1. Az arrogatio és joghatásai	13
II.1.2.2. Az adoptio és joghatásai	17
II.1.2.3. Az örökbefogadott nők helyzete	21
II.1.3. Az örökbefogadás a keresztény jogi kultúrában.....	23
II.1.4. Örökbefogadás a frankoknál	25
III. AZ ÖRÖKBEOFOGADÁS MAGYARORSZÁGON 1848 ELŐTT	26
IV. AZ ÖRÖKBEOFOGADÁS MAGYARORSZÁGON 1848 UTÁN.....	37
V. HONOSÍTÁS ÁLTAL A MAGYAR ÁLLAMPOLGÁRSÁG MEGSZERZÉSÉRŐL VALAMINT A NEMZETKÖZI ÖRÖKBEOFOGADÁS SZABÁLYOZÁSÁRÓL	51
VI. AZ ÖRÖKBEOFOGADÁS SZABÁLYOZÁSA MAGYARORSZÁG MAGÁNJOGI TÖRVÉNYKÖNYVÉNEK JAVASLATÁBAN	53
VII. A HÁZASSÁGON KÍVÜLI GYERMEK JOGÁLLÁSA ÉS AZ ÖRÖKBEOFOGADÁS, MINT TÖRVÉNYESÍTÉS	111
VIII. A TÖRVÉNYTELEN SZÁRMAZÁS MEGSZÜNTETÉSE HAZÁNKBAN 1946-BAN	117
IX. AZ ÖRÖKBEOFOGADÁS SZABÁLYOZÁSA ÉS GYAKORLATA.....	124
IX.1. A VÉRSZERINTI SZÜLŐ SZÜLŐI FELÜGYELETI JOGÁNAK MEGSZÜNÉSE, A VÉRSZERINTI SZÜLŐ ÉRINTKEZÉSI JOGA	130
IX.2. A „MAJDNEM” KÖLCSONÖS ÖRÖKLÉSI JOG	134
IX.3. TARTÁSI KÖTELEZETTSÉG	139
IX.4. AZ ÖRÖKBEOFOGADÁS FELBONTÁSA, HATÁLYTALANNÁ VÁLÁSA.....	142
IX.5. AZ ÖRÖKBEOFOGADÁS, MINT HÁZASSÁGI AKADÁLY	149
IX.6. A CSJT.-VEL SZEMBEN MEGFOGALMAZOTT KRITIKÁK	151
IX.7. A CSJT. MÓDOSÍTÁSAIRÓL	152

X.AZ ÖRÖKBEOGADÁS BÍRÓSÁGI GYAKORLATA 1953-TÓL 2021-IG	157
XI.AZ ENSZ GYERMEKJOGI EGYEZMÉNYÉRŐL VALAMINT A NEMZETKÖZI ÖRÖKBEADÁS FOLYAMATÁRÓL HAZÁNKBAN A HÁGAI ÖRÖKBEOGADÁSI EGYZMÉNY HATÁLYBALÉPÉSÉT KÖVETŐEN.....	169
XII. A CEFL-RŐL	178
XIII. ÖRÖKBEOGADÁS EURÓPÁBAN.....	185
XIV. AZ AZONOS NEMŰ PÁRKAPCSOLATBAN ÉLŐK ÉS A BEJEGYZETT ÉLETTÁRSOK ÖRÖKBEOGADÁSI HELYZETÉRŐL MAGYARORSZÁGON AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGA ÍTÉLKEZÉSI GYAKORLATA TÜKRÉBEN	204
XV. A BÉRANYASÁG ÉS AZ ÖRÖKBEOGADÁS	213
XVI. AZ ÖRÖKBEOGADÁS GYAKORLATA MAGYARORSZÁGON	218
XVI.1. A LEENDŐ ÖRÖKBEOGADÓVAL SZEMBEN TÁMASZTOTT KÖVETELMÉNYEK, AZ ÖRÖKBEOGADÁSRA VALÓ ALKALMASSÁG MEGÁLLAPÍTÁSÁRA IRÁNYULÓ ELJÁRÁS.....	230
XVI.2. A NYÍLT ÉS A TITKOS ÖRÖKBEOGADÁS.....	244
XVI.3. AZ ÖRÖKBEOGADÁS ELŐTTI GONDOZÁS.....	246
XVI.4. AZ ÖRÖKBEOGADÁS LÉTREJÖTTE ÉS UTÁNKÖVETÉSE	247
XVI.5. AZ ÖRÖKBEOGADÁS JOGHATÁSAI.....	251
XVI.6. AZ ÖRÖKBEOGADÁS FELBONTÁSA	253
XVII. AZ ÖRÖKBEOGADÁST SEGÍTŐ PÉNZÜGYI ELLÁTÁSOKRÓL.....	257
XVII.1. CSECSEMŐGONDOZÁSI DÍJ (KORÁBBI NEVÉN TERHESSÉGI-GYERMEKÁGYI SEGÉLY).....	258
XVII.2. A GYERMEKGONDOZÁST SEGÍTŐ ELLÁTÁS	259
XVII.3. AZ ÖRÖKBEOGADÓI DÍJ	260
XVII.4. GYERMEKGONDOZÁSI DÍJ.....	261
XVII.5. AZ ANYASÁGI TÁMOGATÁS	261
XVII.6. ÁRVAELLÁTÁS	262
XVII.7. CSALÁDI PÓTLÉK.....	262
XVII.7.1. A nevelési ellátás	263
XVII.7.2. Iskoláztatási támogatás	263
XVII.8. GYERMEKNEVELÉSI TÁMOGATÁS.....	264
XVII.9. CSALÁDALAPÍTÁSI TÁMOGATÁS KORMÁNYTISZTVISELŐK RÉSZÉRE	264
XVII.10. BABAVÁRO TÁMOGATÁS ÉS A JELZÁLOGHÍTEL ELENGEDÉSE.....	264
XVIII. AZ ÖRÖKBEOGADÁS VESZÉLYFORRÁSÁIRÓL: A GYERMEKKERESKEDELEMRŐL VALAMINT A GYERMEKRABLÁSRÓL.....	265
XIX. EMPÍRIKUS KUTATÁS.....	268

XX. KÖVETKEZTETÉSEK	272
XXI. SUMMARY (RÖVID ANGOL NYELVŰ ÖSSZEFOGLALÓ)	272
XXII. A DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉMÁJÁVAL ÖSSZEFÜGGŐ PUBLIKÁCIÓK	272
XXIII. FELHASZNÁLT IRODALOM	274
XXIII.1. FOLYÓIRATOK.....	291
XXIII.2. FORRÁSJEGYZÉK.....	300
XXIII.3. LEVÉLTÁRI FORRÁSOK:.....	305
XXIII.4. HATÁROZATOK.....	305
XXIII.5. EGYÉB FORRÁSOK	311

„A gyermekek nem pótolják a szerelmet, nem helyettesítik egy összetört élet célját, nem tárgyak, amelyek rendeltetése az életünk üres részének megtöltése, felelősséget és nehéz feladatot jelentenek, a gyermekek nem a szülők játékszerei, sem pedig a kielégületlen ambícióik pótolói.”

(Simone de Beauvoir)

I. Bevezetés

I.1. Témaválasztás aktualitása, értelmezése

A világon minden ember vágyik arra, hogy szeretet kapjon és adjon. A család iránti vágy is ilyen, mely sajnos nem minden embernek adatik meg a természet rendje szerint. A meddőség oka lehet testi, lelki vagy mindkettő, melyek az esetek többségében gyógyíthatóak orvosi terápiával vagy alternatív módszerekkel. A rendszeres mozgás, a megfelelő diéta, a harmonikus családi élet sajnos nem mindig elég a sikerhez. A kiútkeresésben sokszor megfeledezünk arról, hogy nem elég a testünkkel foglalkoznunk, a lelkünkkel is kell. Meg kell engednünk magunknak, hogy a veszteségek feldolgozása után (pszichológiai tanácsadás, írás, kibeszélés) élvezzük az életet, megvalósítsuk álmainkat és sokat pihenjünk. Nem szabad beleragadnunk a mindennapokba, a pillanatnyi kudarcokba, a lemondások halmazába. Persze minden orvosi utasítás, tanács betartása sem borítékolhatja sikerünket, de mindent meg kell tennünk önmagunk és a leendő gyermekünk testi-lelki egészségének érdekében.

Egyetemi tanulmányaim idején – többek között – Katonáné Pehr Erika a Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar címzetes egyetemi docensének munkássága fogott meg, akinek 1995-től napjainkig számos publikációja jelent meg a témában. A docens asszony több évtizede tart egyetemi kurzusokat Pécsen és Budapesten gyermeki jogok, családjog és gyermekvédelem témaköreiben. Minisztériumi szakemberként aktívan részt vett az 1997. évi Gyermekvédelmi törvény és végrehajtási rendeletei szakmai előkészítésében, illetve a 2013. évi Polgári Törvénykönyv előkészítését végző Szakértői Bizottság Családjogi Munkacsoportjában. Hasonlóan inspirált Weiss Emília valamint Szeibert Orsolya szakértelme, tanulmányai, ahogy Raffai Katalin nemzetközi magánjog területén végzett munkássága is.

A gyámhatóságon eltöltött két évem során megismerkedtem a gyámhivatal örökbefogadás engedélyezési eljárásában betöltött feladat-és hatáskörével valamint a területi gyermekvédelmi szakszolgálat alkalmassági eljárásban végzett munkájával. Disszertációm írása közben több örökbefogadó családdal, illetve nevelőszülőből örökbefogadó szülővé váló családdal is megismerkedtem, akikkel interjúkat készítettem. Sikeres anyakönyvi szakvizsgával a kezemben anyakönyvvezetőként is dolgoztam, munkám során – többek között – titkos és nyílt örökbefogadásokat, illetve nemzetközi örökbefogadásokat anyakönyveztem.

Témaválasztásom – mindezek mellett – személyes indíttatású. Mikor belevágtam a kutatómunkába, nem tudtam, hogy valaha születik-e vér szerinti gyermekem. A miérték keresése, az orvosi kivizsgálások közepette kutatni kívántam az örökbefogadás intézményét, hogy feltárjam minden előnyét, hátrányát, hogy megismerhessek olyan családokat, akik az örökbefogadás mellett döntöttek, az elmélet mellett a joggyakorlat bemutatásával segíteni szeretném azokat, akik jelenleg örökbefogadáson gondolkoznak.

Az alábbiakban arra vállalkozom tehát, hogy az örökbefogadás intézményét 1861-től napjainkig részletesen bemutassam.

I.2. Az értekezés kutatási kérdései és módszere

Rengeteg út vezethet a gyermekáldáshoz. Vannak, akik az emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárások (ART)¹ után gondolkodnak el az örökbefogadáson, de vannak olyanok is, akik ezek helyett az örökbefogadást választják és olyanok is, akiknek spontán sikerül teherbe esniük. Vannak, akik saját gyermekük mellett az ún. karitatív örökbefogadást választják. Gyakran hallani olyan történeteket is, amelyekben örökbefogadás után spontán terhességből saját gyermek született, ebben a témában azonban még nem történtek átfogó kutatások, amelyek alátámaszthatnák az örökbefogadás és a spontán fogantatás közötti összefüggést.²

Kutatásom elején felmerült bennem ez a kérdés: miért tabu még Magyarországon az örökbefogadás? Miért kell szégyellni ezt szülőként, gyermekként? A széleskörű tájékoztatással, az

¹ Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény 166. § (1) bekezdése szerint ezek az eljárások: testen kívüli megtermékenyítés és embrióbeültetés, a házastárs, illetve élettárs ivarsejtjeivel vagy adományozott ivarsejttel végzett mesterséges ondóbevitel, ivarsejt adományozásával történő testen kívüli megtermékenyítés és embrióbeültetés, embrióadományozással végzett embrióbeültetés, a nő ivarsejt megtermékenyülését, illetőleg megtermékenyíthetőségét, valamint a megtermékenyített ivarsejt megtapadását, fejlődését elősegítő egyéb módszer.

² BOÉR: Lombikban fogant álmok. 123.

érintetteknek nyújtott segítséggel minél nyíltabban beszélhetnénk e témáról, hogy változzon a közvélemény erről alkotott képe és töltsön el mindenkit a büszkeség, aki érintett ebben.

Az örökbefogadás – ahogy a vér szerinti gyermekáldás is – szülőként egy örökre szóló feladat. Biztonságot, támogatást, gondoskodást ad a gyermeknek és ugyanígy a szülőnek is, vagyis egyszóval a CSALÁD-ot biztosítja. Természetesen ez az örökbefogadással létrejövő egyensági rokoni kapcsolat is nehézségekkel, konfliktusokkal kövezett. Ez a szülő-gyermek kapcsolat akkor lesz tartós és mély, ha elfogadjuk egymást. Az elfogadás jelenti azt is, hogy az élettörténetével, a képességeivel, tulajdonságaival együtt szeretjük a másikat, így gondoskodunk róla. Türelmesen közelítünk, meghallgatjuk érzéseit. Jelenti azt is, hogy támogatjuk a gyermek származásának felkutatását, identitásához fűződő jogát.

I.3. Kutatásom fő kérdései:

Miért kell éveket várni egy gyermek örökbefogadására? Miért olyan hosszadalmas az eljárás? Miért ajánlott tanfolyamot végezniük a leendő örökbefogadó szülőknek, mikor a vérszerinti szülő enélkül is nevelhet gyermeket? Miként válhat az örökbefogadási eljárás még gyorsabbá, még méltányosabbá?

A statisztikai adatok fényében az utóbbi években megközelítőleg 1000 belföldi örökbefogadás történt, az örökbefogadó szülők létszáma pedig 2753-3186 között mozgott. Megfigyelhető, hogy ezen utóbbi halmaz kiszélesedett, viszont az örökbefogadható gyermekek száma nem nőtt, így a metszet hasonló adatokat mutat az utóbbi években.

Idővel, kutatásom során előtérbe kerültek az örökbefogadás pszichológiájával foglalkozó kérdések is, mint például: milyen segítségre számíthatnak a vér szerinti és az örökbefogadó szülők? Mi zajlik egy örökbefogadott gyermek lelkében? Hogyan és mikor mondható el egy gyermeknek, hogy őt örökbe fogadták? Ezekre valamint számos ezzel kapcsolatos kérdésre kerestem és kaptam választ kutatásom során.

A kutatás módszere egyrészt a történeti (szerkezet) valamint a hatályos jog (a megváltozott társadalmi viszonyokhoz alakított forma) bemutatása 1861-től. Másrészt az örökbefogadás mindekori intézményének a jogforrások, a bírói joggyakorlat, a Jogtudományi Közlöny összes száma 1880-tól, döntvénytárak 1952-től, Alkotmánybírósági határozatok, levéltári kutatások a

történeti részénél, empirikus kutatás a hatályos jognál, a jogtudományi álláspont alakulása, a külföldi példák hatása (különös tekintettel az osztrák hatásra 1918-ig), a szovjet blokk országai 1948 után érvényesülő elvek, majd az Európai Unióhoz csatlakozást követő európai példák, az örökbefogadással foglalkozó nemzetközi egyezmények, Magyarország örökbefogadásra vonatkozó statisztikai adatainak vizsgálata, feldolgozása valamint ismertetése.

Kutatásom során nagy segítségemre volt az Országgyűlési Könyvtár adatbázisa: az örökbefogadással foglalkozó könyveinek, folyóiratainak, tanulmányainak, monográfiáinak, döntvénytárainak gyűjteménye. Nehézséget jelentett, hogy európai örökbefogadással foglalkozó, idegen nyelvű tanulmány elenyésző számban áll rendelkezésre, a külföldi szakirodalom többsége ugyanis az Egyesült Államok, valamint a Távol-Kelet örökbefogadásával foglalkozik, mely nem képezi témáját a jelenlegi disszertációmnak.

A hazai jogfejlődés tekintetében a Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltárában őrzött, 1872-1923 között megtalálható Pécs város árvaszékének általános örökbefogadási iratai valamint Budapest Főváros Levéltárában, 1900-1905 között, Budapest Székesfőváros Árvaszéke általános örökbefogadási iratai vizsgálatával, a kutatási eredmények feldolgozásával a mindennapi jogélet szemléltetésére is törekedtem.

Hálásan köszönöm témavezetőimnek: Prof. Dr. Herger Csabáné Eszternek és Dr. Somfai Balázs docens úrnak a rengeteg szakmai segítséget, támogatást, biztatást, melyekkel mindvégig segítettek munkámat. Köszönettel tartozom Férjemnek, Szüleimnek a lelki támogatásért, türelemért és a gépelési segítségükért.

Céljaim egyike e disszertációval megvalósul azzal, hogy segíthetek másoknak, ahogy magamnak is... Célom továbbá, hogy komplex szemléletet adjak az örökbefogadási ügyek jobb megítélése, „kezelése” érdekében, javaslatokkal éljek mind a jogalkotás, mind a joggyakorlat számára. Ugyan számos magyar és idegen nyelvű tanulmány, tankönyv született e témában, az örökbefogadás intézményének 1861-től napjainkig történő elméleti és gyakorlati síkon való bemutatására a magyar magánjogtudományban eddig senki sem vállalkozott.

*„Az anyaság lényege, hogy azt a gyereket neveld szeretetben, akit kaptál,
nem azt, akit előre elképzeltél. Hogy megértsd: ő pontosan az az ember, akinek lennie kell.
És ha szerencséd van, ő lehet az a tanár, aki azzzá nevel, akivé lenned kell.”*

(Joan Ryan)

II. Az örökbefogadás intézményének történeti gyökerei

II.1. Az örökbefogadás intézményének kialakulása, céljának változása az európai jogi kultúrában

Az örökbefogadás évezredes jogintézmény: nem csupán a római jog, hanem – valamilyen formában – a keleti jogrendszerek is ismerték. Eredeti célja az volt, hogy az örökbefogadott részesüljön az örökbefogadó vagyonában, vagyis az, hogy örökössé váljon. A polgári kori jogfelfogás az örökbefogadó és az örökbefogadott közötti családi kapcsolat létrehozásában látta az örökbefogadás célját, teljes családi kapcsolatot létrehozva az örökbefogadott és az örökbefogadó családja között.³ A megfogalmazott célok a társadalmi fejlődés során változtak, azonban az sem volt kizárt és nem kizárt ma sem, hogy párhuzamosan több célt is szolgáljon.⁴ Bacsó Jenő, a debreceni Tisza István Tudományegyetem 1914-től 1948-ig tevékenykedett egyetemi oktatója szerint az örökbefogadás nemcsak a magyar, hanem a legtöbb külföldi jogban is régóta fennálló olyan intézmény, amely tartalma az idők folyamán a nemzetségfenntartó, vagyont egy kézben egyesítő szerződésből a gyermek nevelésének és gondozásának egyik hatékony eszközévé vált.⁵ Erre utal egyébként az intézmény neve is: a latin „*adoptio*” befogadás, rokonná fogadás, orosz: „uszinovlenyije” vagy „udocserenyije” fiúvá vagy leánnyá fogadás; német: „Annahme an Kindes Statt” — gyermekké fogadás: csupán a magyar elnevezés „örökbefogadás” utal a rokonná tétel mellett nyíltan arra, hogy a befogadás az örökössé tételt tűzte ki célul.⁶

II.1.1. Az örökbefogadás a zsidó jogban és a Bibliában

A zsidó jog szintén ismerte az örökbefogadás intézményét. A zsidó családok kihalását Mózes a levirátus intézményének bevezetésével kívánta orvosolni.⁷ A levirátus intézménye az özvegy nők

³ JOBBÁGYI, Személyi és Családi Jog 11.

⁴ KÖRÖS, A Családjog kézikönyve I. 445.

⁵ BACSÓ, Az örökbefogadás 17.

⁶ BACSÓ, Az örökbefogadás 609-616.

⁷ II. Mózes 25:5-10.

ellátásául szolgált és az elhunyt neve megőrzésének. A meddőségre orvosság volt a többnejűség. Az ősatyák feleségei mind meddőek voltak, és az Úr beavatkozásaként gyermekeik lettek.

Sárai egyre idősebb lett, és még mindig gyermekáldás nélkül volt. Ezért úgy döntött, hogy az isteni jóslat beteljesedése végett férjének adja egyiptomi szolgálóját, Hágárt ágyasul. Hágár hamarosan gyermeket fogant Ábrámtól, és ezért lenézte korábbi úrnőjét. A két nő közötti kapcsolat egyre feszültebbé vált, de Ábrám nem akart döntení kettejük vitájában, ezért azt mondta Sárainak, hogy tegye azt, amit a legjobbnak lát, hiszen az ő szolgálója. Miután Hágár megszülte Ismáelt, az Úr szövetségre lépett Ábrámmal, akinek nevét Ábrahámmra változtatta, és Sáraival, akit Sárának nevezett el. Ekkor Sára ígéretet kapott az Úrtól, hogy fiúgyermeke fog születni. Miután Sára immár kilencven esztendő volt, sem Ábrahám, sem Sára nem akart hinni az isteni szónak. Sára még akkor is hitetlenkedett, amikor az Úr három angyalt küldött a mamréi tölgyesben álló táborukhoz, akik azt jövendölték, hogy egy év múltán Sárának fiú gyermeke fog születni. „És monda: Esztendőre ilyenkor bizonynyal megtérek hozzád és ímé akkor a te feleségednek Sárának fia lesz.”⁸

Több évnvi házasság után Rebeka még mindig nem adott életet új gyermeknek, és úgy gondolták, meddő. Izsák imádkozott érte, s Rebeka megfogant. Két gyermeket szült, Ézsaut és Jákobot.⁹

Ráhelnek sokáig nem volt gyermeke, ami nagyon bántotta. Ráhel, a vigasztalódás és megépülés reményében, Jákóbnak feleségül adta szolgálóját, Bilhát, aki két fiút szült: Dánt és Naftálit. Amikor Lea már hat fiút szült, Isten megemlékezett Ráhelről is, fiúval ajándékozta meg, akit Józsefnek nevezett.¹⁰

A bibliai szent család (Jézus-Mária-József) története is valójában egy örökbefogadás, hiszen József magától értetődőnek vette, hogy Jézust saját fiaként nevelje, miközben tisztában volt azzal, hogy nem az ő vérszerinti gyermeke.¹¹ A Szentírás szerint Isten világos és egyértelmű kérése volt Józsefhez, hogy vegye magához a neki már eljegyzett, és viselősnak találtatott Máriát.¹² A katolikus vallás hívei azt vallják, hogy az adopcio sohasem csupán a házasság megoldásának „eszköze” kell, hogy legyen, hanem igazi keresztény szeretetből kell fakadnia. „Távozzatok tőlem, ti átkozottak, az örök tűzre, amely az ördögnek és angyalainak készült. Mert éhes voltam, és nem adtatok nekem enni; szomjas voltam, és nem adtatok inni; idegen voltam, s nem fogadtatok be; ruhátlan voltam,

⁸ I. Mózes 18:10

⁹ I. Mózes 25:20

¹⁰ I. Mózes 30:1-24.

¹¹ Egy nyílt titok az örökbefogadás, 1.

¹² Máté 1:20

és nem takartatok be; beteg voltam és börtönben sínylődtam; s ti nem látogattatok meg engem!” Erre ők is megkérdezik: „Uram, mikor láttunk téged éhezni vagy szomjazni, idegenként vagy ruhátlanul, betegen vagy börtönben, és nem siettünk a segítségére?”» Ő pedig ezt feleli majd nekik: „Bizony, mondom nektek: Amit e legkisebbek egyikével nem tettetek, velem nem tettétek!»”¹³

Az Ószövetségben is számos örökbefogadási történettel találkozunk. Jákob örökbefogadta József fiait: „Legyen hát enyém a két fiad, akik Egyiptom földjén születtek, mielőtt eljöttem hozzád Egyiptomba! Efraim és Manassé legyen éppúgy az enyém, mint Rúben és Simeon!”¹⁴

Mardokeus örökbe fogadta az unokahugát, Esztert: „Gyámatyja volt fivére leányának, Edisszának, akit más néven Eszternek is hívtak, és aki mind a két szülőjét elvesztette. Igen szép és bájos arcú leány volt. Apja és anyja halála után leányává fogadta őt Mardókeus.”¹⁵

A Fáraó lánya pedig Mózeset: „Amikor a gyermek nagyobb lett, elvitte a fáraó leányához, aki a fiává fogadta. Mózesnek nevezte el, mert ezt mondta: A vízből húztam ki.”¹⁶ Az egyiptomi fáraó leányának szíve megesett a sás közé tett kosárban síró csecsemő Mózesen, és - mai fogalmaink szerint: egyedülálló leányként - örökbefogadta őt. Az örökbefogadás titka tette lehetővé, hogy Mózeset a saját anyja nevelhesse fel, miközben a fáraó mindent elkövetett valamennyi héber fiú vízbefojtása vagy krokodilok elé dobása érdekében. Azóta az anyai szeretet szimbólumává vált a „Mózes-kosár”, bár a szó eredeti jelentése mára már elhalványult.¹⁷

II.1.2. Az örökbefogadás a római jogban

A római ókorban - a mai gyakorlattal ellentétben - főként felnőtteket fogadtak örökbe, és a kisgyermek vagy újszülöttek örökbefogadása volt a kivétel.¹⁸ Az örökbefogadás révén még a nem házas férfiak is (önként vagy önkéntelenül) teljesíthették gyermekvállalási szándékukat, a gyermekes örökbefogadást a házasság alternatívájának is tekintették. A másik cél a megfelelő örökös/örökös kiválasztása volt.¹⁹ Az örökbefogadás fő motívuma a nemzetség folytatása – vagy ha annak jelentősége elveszett - a familia megőrzése, valamint az istenek és ősök (*sacra*) kultusza. A szegény

¹³ Evangélium Szent Máté könyvéből Mt. 25, 31-46.

¹⁴ I. Mózes 48:5

¹⁵ Eszter 2:7

¹⁶ II. Mózes 2:10

¹⁷ II. Mózes 2:1-10.; Egy nyílt titok az örökbefogadás, Kurázsi, 1998. július-augusztus, 1.

¹⁸ DIXON, The Roman Family, 112.

¹⁹ GARDNER, Family and *Familia* in Roman Law and Life, 202.

családba született gyermek jobb körülményének biztosítására is szolgált az örökbefogadás.²⁰ Ezzel szemben az örökbefogadásokat felsőbb körökben is politikai okokból hajtották végre, például bizonyos kiváltságok biztosítása politikai pozíciók megszerzése vagy bizonyos presztízzsel bíró személyek családba való integrálása érdekében.²¹ Különösen az *arrogatio* esetében minden bizonnyal a pénzügyi motívumok játszottak szerepet, mivel ebben az esetben az arrogált személy vagyona az örökbefogadóra szállt.²² A keresztény császárok jogrendszere már ismerte a törvényesítés intézményét is a házasságon kívül született gyermekek esetében, mégpedig annak mindkét módját: az utólagos házassággal és a fejedelmi kegygyel történő törvényesítést is (*legitimatio per subsequens matrimonium* és *legitimatio per rescriptum principis*).²³ Az örökbefogadás intézménye minden valószínűség szerint jelentős szerepet játszott a nemzetségek és a vagyonos családfők közötti harcban. Amennyiben ugyanis a vagyonos örökhagyónak nem volt gyermeke, vagyonát legtöbbször a gens (nemzetség) örökölte, az viszont, hogy az örökhagyó valakit gyermekévé tett, súlyosan sérthette a nemzetség érdekeit.²⁴ A római császárok zöme örökbefogadással vagy lázadás útján került a Római Birodalom trónjára, anélkül, hogy Rómához katonai, származási vagy érzelmi kötelékek kapcsolták volna (például Traianus, Hadrianus).²⁵

A római jog az örökbefogadás két formáját ismerte: az *arrogatio*-t, valamint az *adoptio*-t, azzal, hogy mindkét esetben az örökbefogadók csak önjogú római polgárok, családfők lehettek. Az *arrogatio* az önjogú személy, az *adoptio* valamely családfő hatalma alatt álló személy örökbefogadását jelentette.²⁶

Az arrogáció vagy az *adrogatio* volt a legrégebbi örökbefogadási forma a római jogban,²⁷ Gaius intézményében meghatározza: Az emberek felhatalmazásával elfogadjuk azokat a személyeket, akik jogilag függetlenek; ezt a fajta örökbefogadást „*adrogationak*” nevezik [...] ²⁸ Hasonló meghatározás található a Modestinus töredékében: [...] azok, akik nem álltak atyai hatalom alatt, örökbefogadhatóak voltak.²⁹ Az *arrogatio* kifejezés a latin *rogare* a "kérni" szóból származik, mivel

²⁰ KUNST, Römische Adoption, 53.

²¹ KURYLOWICZ, Die adoptio im klassischen römischen Recht, 18.

²² KUNST, Römische Adoption, 57.

²³ TAKÁCS, A gyámhatósági jogvédelem kialakulása, 752-753.

²⁴ BRÓSZ-PÓLAY: Római jog, 151.

²⁵ FALUS, A Római irodalom története, 409.

²⁶ KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás 32.; ÉLESZTŐS - ROSTÁS (szerk.): Magyar nagylexikon 1. A - Anc - Magyar nagylexikon 1. 157.

A patria potestas teljességével nehezen fért össze az örökbefogadás intézménye, amin a jogrend manipulációval, színlelt jogügylettel, az eredetileg az apával szemben alkalmazható büntetés formájával segített. Ugyanis a XII táblás törvény szerint elvesztette atyai hatalmát az, aki a gyermeket elvonta a házi neveléstől. Ha az apa a családfiút háromszor adta mancipiumba, az elvesztett hatalom következtében a gyermek örökbeadhatóvá vált.

²⁷ NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption, 9.

²⁸ Gai. I. 99. Übersetzung: MANTHE, Gaius, 73.

²⁹ BEHRENDTS et al. (szerk.), Corpus Iuris Civilis. 127.

Gaius szerint: a résztvevőktől és az emberektől az eljárás során beleegyezésüket kérik: [...] Egyrészt "megkérdezték" az örökbefogadót, hogy akarja-e, hogy az örökbe fogadni kívánt személy törvényes fia legyen, másrészt megkérdezték a leendő örökbe fogadottat, hogy ő megengedi-e, hogy ez megtörténjen; harmadrészt a néptől is megkérdezték, hogy parancsolják-e ezt.³⁰

Az *adrogatio*-ra/*arrogatio*-ra csak önjogú személy esetében kerülhetett sor, vagyis az a személy, aki *alieni iuris*-ként *patria potestas* alatt állt, *adrogatio*-ra nem számíthatott.³¹ A tizenkét táblás törvényt megelőző *arrogatio* intézményét³² feltehetően felbonthatatlannak tekintették, kivétel volt a leány olyan házassága, ahol férje hatalma alá került. A *patria potestas* nélküli örökbefogadás csak később, a tizenkét táblás törvények szabályaiban jelent meg.³³ Az *arrogatio* az önjogú polgár új családban való maradását, életének újrakezdését jelentette, hipotetikus *arrogatio* esetén az eredeti családfő hatalma alatt állt, az örökbefogadott halála után újra eredeti családjához tartozott.³⁴ Az *arrogatio* passzív képességét, vagyis az örökbefogadotti státuszt sokáig nem biztosították a nők és a kiskorúak részére,³⁵ mivel nem látták benne az örökbefogadás céljainak érvényesülését.³⁶ A nők azonban semmilyen módon nem tudtak örökbefogadni, mert nem is gyakoroltak hatalmat biológiai gyermekeik felett.³⁷

II.1.2.1. Az *arrogatio* és joghatásai

Az *arrogatio* során a pontifikátusok a két érintett személy számos tulajdonságát vizsgálták,³⁸ melyről Aulus Gellius erről ír *Noctes Atticae* című művében: az *arrogatio* nem történhetett meg alapos megfontolás és a jogi okok pontos vizsgálata nélkül: a papok kollégiumának előzetes értesítése valamint értékelésük megszerzése után ún. kurátori bizottságokat tartottak, melynek során alaposan mérlegelték, hogy az örökbefogadó apa olyan korban van-e, amikor még képes gyermekeket szülni; vajon nem forog fenn ravaszság és a csalás, és nemcsak a vagyon miatt kerül-e sor az *arrogatio*-ra.³⁹ Az örökbefogadott személy esetében vizsgálták életkorukat, gyermekvállalási képességüket, volt-e

³⁰ Gai. I. 99: MANTHE, Gaius, 73.

³¹ NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption, 9.

³² GARDNER, Family and *Familia* in Roman Law and Life, 126.

³³ KASER, Das römische Privatrecht, 59.

³⁴ NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption, 9.

³⁵ KASER, Das römische Privatrecht I. 84.

³⁶ Ebda. 10.

³⁷ MANTHE, Gaius, 75.

³⁸ KASER, Das römische Privatrecht, 347.

³⁹ F. WEISS (szerk.), Aulus Gellius. Die attischen Nächte I. 308.

saját gyermekük, melyek pusztán iránymutatások voltak a pontifikátusok diszkrecionális döntéseihez.⁴⁰

Gaius szerint az a kérdés, hogy egy fiatalabb örökbefogadhatott-e idősebbet, mindkét típusú örökbefogadásnál vitatott volt.⁴¹ Ulpianus tisztázta e kérdést valamint meghatározta az arrogáns személy életkorát: *arrogatio* esetén vizsgálatot folytattak arról, hogy az örökbefogadó hatvan évnél fiatalabb-e, mert akkor meg kellett próbálnia a saját gyermekeinek apát adni, kivéve, ha betegség vagy a gyengeség volt ennek akadálya vagy van más elfogadható ok állt elő, például azt szerette volna örökbe fogadni, aki közel állt hozzá. Egnél több gyereket is örökbe lehetett fogadni *arrogatio* útján, kivéve, ha felszabadított volt, továbbá fiatalabb férfi sem fogadhatott örökbe idősebb személyt.⁴² A hatvanéves korhatárból feltételezték a teherbeesés képtelenségét, és nyíltan kimondták, hogy egy idősebb embert nem szabad-e egy fiatalabbnak arrogálni. Justinianus jogszabályai szerint:

Elismert tény, hogy egy fiatalabb nem fogad örökbe idősebbet. Mivel az örökbefogadás utánozza a természetet, és elfogadhatatlan lenne, ha a fiú idősebb, mint az apa. [...] ⁴³ Egy másik feltétel a *curiatorum comitorum communio* néven ismert képesség volt arra, hogy részt vegyenek a *comitia curiata*-n, vagyis a népgyűlésen.⁴⁴

Feltehetően az *arrogatio* eljárása szakrális rendelkezésekből, majd közjogi részből állt.⁴⁵ A pontifikátusok papi kollégiumához benyújtott panasszal kezdeményezték az eljárást, amelyben a papok véleményt készítettek (*decretum pontificum*).⁴⁶ A pontifikumok megvizsgálták a fent leírt kritériumokat, de megvizsgálták az *arrogatio* szent aspektusait is, például az érintett emberek kultuszaival (*sacra*) kapcsolatban.⁴⁷ Az arrogálandó személynek ünnepélyesen le kellett mondania szakrájáról (*ún. detestatio sacrorum*),⁴⁸ az arrogált személy sacráját beépítették a befogadó család hazai kultuszába (*alienatio sacrorum*), amelyet feltehetően a *detestatio sacrorum* is kísért - az arrogáns ember saját szakrájától való leválás.⁴⁹ Ha a pápai kollégium véleménye pozitív volt, és a szakrális-jogi

⁴⁰ KASER, Das römische Privatrecht, 347. Lásd Clodius esete Cicero: De domo sua beszédéből. Húsz éves korában Clodius örökbefogadó apja, Publius Fonteius nem feltétlenül teljesítette a fent említett életkori kritériumokat, és jóval fiatalabb volt, mint Clodius, az örökbefogadott fia.

⁴¹ MANTHE (szerk.) Gaius, 75.

⁴² BEHRENDTS (szerk.), Corpus Iuris Civilis II. 130.

⁴³ BEHRENDTS (szerk.), Corpus Iuris Civilis, 20.

⁴⁴ NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption, 13.

⁴⁵ KASER, Das römische Privatrecht I. 66.

⁴⁶ KUNST, Römische Adoption, 16.

⁴⁷ NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption, 10.

⁴⁸ KASER, Das römische Privatrecht I. 66.

⁴⁹ NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption, 20.

eljárási szakasz lezárult, akkor megkezdődött az eljárás nyilvános része.⁵⁰ A nép (populus) a *comitia curiata*-n, a legrégebbi római népgyűlésen⁵¹ vett részt, amely élén a pontifex maximus állt.⁵² Ezért hívták nyilvános örökbefogadásnak vagy a populumonkénti örökbefogadásnak is.⁵³ Először az örökbefogadandó, majd az örökbefogadó személyt kérdezték meg, hogy beleegyezik-e az *arrogatio*-ba.⁵⁴ Kölcsönös jóváhagyás után feltették a kérdést a népgyűlésnek:⁵⁵ „[...] Az örökbefogadó apa teljes hatalommal bír az élete és halála felett (*jus vitae necisque*), és ugyanazok a jogok illetik, mint a biológiai apát saját fia felett. Kérem önöket, nemes római polgárokat, hogy teljesítsék az imént mondottakat.”⁵⁶

Az *arrogatio* hatása többek között családjogi természetű volt.⁵⁷ Az arrogált személy korábbi agnatikus rokonsági kapcsolatai feloszlottak, azonban csatlakozott az arrogáns személy agnátusainak társulásához.⁵⁸ A rokonságon alapuló kapcsolatok azonban nem szűntek meg, azonban nem lehetett azokat helyreállítani az *arrogatio* keretei között.⁵⁹ Paulus ügyvéd ezt írta: [...] Az örökbefogadás nem indokolja a rokonság (*ius sanguinis*) általános jogviszonyát, hanem csak a férfi rokon melletti rokonságát [...] ⁶⁰Azzal, hogy az örökbefogadott gyermekeket egyenértékűvé tették a biológiai gyermekekkel, valószínűsíthetően a prétori jog képviselte ezen egyenlőség alapját.⁶¹ Az *arrogatio*-val örökbefogadott személyt az örökbefogadó unokáinak tekintették.⁶² Státusza *persona sui iuris*-ről *persona alieni iuris*-ra változott.⁶³ A befogadott személy társadalmi státusát vagy "méltóságát" (*dignitas*) tekintve úgy vélték, hogy az *arrogatio* nem ronthatja azt, hanem csak javíthatja, ahogy Paulus is beszámolt róla:⁶⁴ az örökbefogadás növeli a méltóságot. Ezért, ha egy szenátort egy római állampolgár fogadott örökbe, akkor is szenátor maradt. Hasonlóképpen egy örökbefogadott személy továbbra is egy szenátor fia maradt.⁶⁵ A befogadó családban úgy tekintették, hogy az örökbefogadott személy ugyanazokkal a jogokkal rendelkezik, mint a biológiai gyermekek a végintézkedés nélküli öröklés tekintetében.⁶⁶ Ennek előfeltétele azonban az volt, hogy az agnatikus

⁵⁰ KUNST, Römische Adoption, 17.

⁵¹ KURYLOWICZ, Die adoptio im klassischen römischen Recht, 42.

⁵² HÖBENREICH, RIZZELLI, Scylla, 56.

⁵³ GARDNER, Family and Familia, 126.

⁵⁴ MANTHE, Gaius, 73.

⁵⁵ NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption, 14.

⁵⁶ WEISS (szerk.), Aulus Gellius, 309.

⁵⁷ NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption, 16.

⁵⁸ GARDNER, Family and Familia, 117.

⁵⁹ NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption, 16.

⁶⁰ BEHRENDTS (szerk.), Corpus Iuris Civilis II. 133.

⁶¹ KURYLOWICZ, Die adoptio im klassischen römischen Recht, 33.

⁶² FRANCIOSI, Famiglia e persone in Roma antica, 60.

⁶³ NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption, 17.

⁶⁴ RUSSO RUGGERI, La datio in adoptionem I. 353.

⁶⁵ BEHRENDTS (szerk.), Corpus Iuris Civilis II. 135.

⁶⁶ KURYLOWICZ, Die adoptio im klassischen römischen Recht, 124.

kapcsolat a befogadó személy haláláig fennálljon. Egy előzetesen elvégzett emancipatio - vagyis az örökbefogadó személy patria potestas-ából való felszabadulás - ennek a pozíciónak (egyben az öröklési jognak) az elvesztésével járt.⁶⁷ A biológiai szülőkkel való kognitív kapcsolatból eredő öröklési jogot az *arrogatio* nem érintette. Az örökbefogadott személy vagyona az örökbefogadó személyt illette.⁶⁸

A *comitia curiata* jelentőségének elvesztése következtében az *arrogatio* eljárási feltételei is megváltoztak. A *comitia curiata*-t már nem hívták össze gyakran, hanem helyettesítették 30 lictor találkozójaival.⁶⁹ Kiskorúakat eredetileg nem lehetett arrogálni, formai okokból (képtelenség kurátorként tevékenykedni, képtelen beleegyezni) valamint anyagi okokból (az örökbefogadó család folytatására képtelenek), azonban a helyzet megváltozott a Kr. u. II. században Antoninus Pius császár alatt.⁷⁰ A kiskorúak arrogálását csak akkor engedték meg, ha volt valamilyen jogos ok (*iusta causa*). Először meg kellett határozni, hogy a kiskorú mely vagyonnal rendelkezik, és melyiket akarja örökbefogadni, hogy a két vagyon összehasonlításával fel lehessen mérni, hogy az örökbefogadás előnyös-e a kiskorú számára; miért akarja a kiskorút családjába vinni; harmadszor, hány éves, (nem jobb-e, ha arra gondol, hogy saját gyermekeit szülje meg, ahelyett, hogy valakit egy másik családból a saját háztartásába hozna).⁷¹ A felnőtt *arrogatio*-val ellentétben a pápai kollégium vizsgálata nem korlátozódott az örökbefogadó személy lehetséges rossz szándékaira, hanem azzal is foglalkozott, hogy az arrogáció előnyös volt-e a kiskorú személy számára is.⁷² Ha a kiskorú személy be tudta bizonyítani az előny hiányát, fennállt a lehetőség arra, hogy az érettség elérése után kivonuljon az örökbefogadó hatalmából.⁷³

Az *arrogatio* fenti rendelkezéseinek kiterjesztése mellett az arrogáció birodalmi rescriptum-mal (*adrogatio per rescriptum principis*) történő bevezetése felváltotta a *comitia curiata* döntését, s alapvető eljárási változásokhoz vezetett⁷⁴ Diocletianus császár idején Kr. u. 286-ban. A Rómában Diocletianus Kr. u. 293-ból származó rescriptumában végül az *arrogatio per rescriptum principis* volt az *arrogatio* egyetlen érvényes formája.⁷⁵ Justinianus császár nemcsak azt írta elő, hogy egy fiatalabb ember nem fogadhat örökbe idősebbe, hanem az örökbefogadó és az örökbefogadott

⁶⁷ NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption, 19.

⁶⁸ SOHM, Institutionen, 473.

⁶⁹ M. KASER, Römische Rechtsgeschichte, 51.

⁷⁰ WEILER (szerk.), Grundzüge der politischen Geschichte des Altertums, 148.

⁷¹ BEHRENDTS (szerk.), Corpus Iuris Civilis II. 131.

⁷² KURYLOWICZ, Die adoptio im klassischen römischen Recht, 92.

⁷³ NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption, 35.

⁷⁴ KUNST, Römische Adoption, 187, 190.; KURYLOWICZ, Die adoptio im klassischen römischen Recht, 43.

⁷⁵ KUNST, Römische Adoption, 190.

személyek között előírta - az *arrogatio* előfeltételeként - kötelező 18 év korkülönbséget.⁷⁶ Justinianus szerint az örökbefogadás utánozza a természetet, és elfogadhatatlan lenne, ha a fiú idősebb, mint az apa. Az *arrogatio* vagyoni jogi hatása Justinianus alatt enyhült, hogy az arrogált személy *capitis deminutio minimum*-jai már nem vezettek az általuk gyakorolt használati jog (*usus*) és haszonélvezet (*usus fructus*) csökkenéséhez.⁷⁷

II.1.2.2. Az *adoptio* és joghatásai

A szűkebb értelemben vett örökbefogadás, az *adoptio* vagy a *datio in adoptem*, a római jogban az örökbefogadás újabb formájaként jelent meg, feltehetően a Kr. e. II. évszázadban.⁷⁸ Az *adoptio* kifejezést a forrásokban mind tágabb értelemben (magában foglalva az *arrogatio*-t is), mind pedig szűkebb értelemben (csak *adoptio*) használják. (Értekezésemben – az egyértelműség kedvéért – mindig a konkrét kifejezést használom). Gaius különbséget tett az *arrogatio* és az *adoptio* között: az *arrogatio* a nép felhatalmazásával, az *adoptio* a legfelsőbb <bíró>, különösképpen a *praetor* felhatalmazásával.[...] A legfelsőbb <bíró> hatáskörében olyan személyeket fogadtak örökbe, akik atyai hatalom alá tartoztak, vonatkozott az első fokú leszármazóra épügy (fia vagy lánya) mint a távolabbi leszármazóra (unoka, dédunoka).⁷⁹ Az *arrogatio*-val ellentétben az *adoptio* által örökbefogadott személyek *alieni iuris*-ok voltak.⁸⁰ Gaius ezt írta: [...] „De a *praetor* előtt és a tartományokban a prokonsul vagy a császári kormányzó előtt bármilyen korú embert örökbe lehetett fogadni.”⁸¹

Az *adoptio* során az eredeti *pater familias* hatalma alól felszabadították őket és a *patria potestas* létrehozásával az örökbefogadó hatalma alá kerültek.⁸² E jogintézmény kialakulásának oka feltehetően egyrészt az volt, hogy nehéz lett volna olyan arrogálásra hajlandó *sui iuris* személyeket találni, akik hajlandóak lettek volna viselni az *arrogatio* súlyos következményeit.⁸³ Másrészt az *arrogatio* időigényes volt, így rugalmasabb és kevésbé korlátozó eljárást hoztak létre.⁸⁴

⁷⁶ KNÜTEL, Zur Adoption im römischen Recht, 8.

⁷⁷ BEHRENDTS (szerk.), Corpus Iuris Civilis. Die Institutionen, 20., 169.

⁷⁸ KUNST, Römische Adoption, 19.

⁷⁹ MANTHE (szerk.), Gaius, 73.

⁸⁰ KNÜTEL, Zur Adoption im römischen Recht, 7.

⁸¹ MANTHE (szerk.), Gaius, 75.

⁸² HÖBENREICH, RIZZELLI, Scylla, 56f

⁸³ NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption, 25.

⁸⁴ KURYLOWICZ, Die adoptio im klassischen römischen Recht, 16.

Az örökbefogadóval szemben támasztott követelmények nem voltak olyan szigorúak az *adoptio* esetében, mint az *arrogatio*-nál, például az életkoruk vagy gyermektelenség tekintetében.⁸⁵ Ezért az *adoptio* esetében az örökbe fogadott gyermek fiatalabb is lehetett, ellentétben az *arrogatio*-val.⁸⁶

Mivel a *comitia curiata* nem vett részt az örökbefogadásban, az érintett személyek *curiatorum comitiorum communio* (kurátorrá válási képessége) nem volt előfeltétele az *adoptio*-nak; csupán az állampolgárságra volt szükség.⁸⁷ Az *adrogatio*-val ellentétben az *adoptio*-hoz nem volt szükség a örökbefogadott személy beleegyezésére.⁸⁸ Az eljárás eredményeképpen a pater familias-t gyakorló személy és az örökbefogadó személy között jött létre a konszenzus.⁸⁹

Az *adoptio* magánjogi aktus volt, amelynek létrejöttét a bíróság,⁹⁰ vagyis az imperio magistratus állapította meg.⁹¹ Az impériumot a konzulok,⁹² a *praetorok* és a kormányzó⁹³ gyakorolta, feltehetően csak formális joguk volt azt megvizsgálni.⁹⁴ Maga az eljárás két szakaszból állt: az első szakaszban az *adoptio* által örökbefogadandó személyt megszabadították a patria potestas alól, a második szakaszban őt az örökbefogadó gyermekének jogállásába helyezték.⁹⁵ A Tizenkét táblás törvény így tett erről említést: Amikor az apa háromszor eladta a fiát, a fiú szabad lett.⁹⁶ Ez esetben nem a patria potestas alóli felszabadítás volt a lényeg, hanem inkább az örökbefogadó hatalma alá vonása.⁹⁷ A folyamatot Gaius így írta le: [...]Az atyák elveszítik hatalmukat azon gyermekek felett, akiket másoknak adtak örökbefogadásra. Egy fiú esetében három mancipációt és két közbülső felszabadítást ugyanúgy hajtanak végre, mint egyébként, amikor az apa emancipálja őt azzal a céllal, hogy jogilag függetlenné váljon. Ezt követően vagy visszaszolgáltatják az apának, és az örökbefogadó követeli a *praetor* előtt az apától, hogy nyilatkozzon arról, hogy ő a fia. Tekintettel arra, hogy a fia nem állítja az ellenkezőjét, a *praetor* előtt a fiú az örökbefogadóé vagy az apa „visszamancipálja”. Más esetben – akár fiú, akár lánygyermekről van szó – egyetlen mancipáció elegendő. [...]Az eljárást akár három, akár kettő személy is végezhet (az örökbefogadott vagy a

⁸⁵ KURYLOWICZ, Die adoptio im klassischen römischen Recht, 16.

⁸⁶ KUNST, Römische Adoption, 100.

⁸⁷ HECKER, Die Adoption im geltenden Recht als Produkt der historischen Entwicklung, 12.

⁸⁸ KUNST, Römische Adoption, 21.

⁸⁹ KURYLOWICZ, Die adoptio im klassischen römischen Recht, 59.

⁹⁰ KASER, Das römische Privatrecht I. 67.

⁹¹ KUNST, Römische Adoption, 19.

⁹² RAINER, Römische Staatsrecht, 70.

⁹³ KNÜTEL, Zur Adoption im römischen Recht, 7.

⁹⁴ NEUKIRCHEN, Die Rechtshistorische Entwicklung der Adoption, 29.

⁹⁵ RUGGERI, La datio in adoptionem I. 316.

⁹⁶ HUCHTHAUSEN (szerk.), Römisches Recht, 4.

⁹⁷ NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption, 26.

⁹⁸ MANTHE (szerk.), Gaius, 87.

bíró nélkül).⁹⁹ A három fős változat esetében a leendő örökbefogadó gyermeket csak mancipatio útján adhatták el harmadik félnek három illetve egy alkalommal.¹⁰⁰ A *manumissio vindicta* által végzett első két mancipáció után a harmadik a bíró előtt történik, a gyermek pedig visszaesik az eredeti uralkodó patria potestas hatalmába.¹⁰¹ A harmadik mancipatio után az örökbefogadó - a bíró előtt is - vindictio útján követelte a gyermeket harmadik féltől, mintha az sajátja lenne,¹⁰² amelyet harmadik fél nem támadott meg contravindicatio segítségével.¹⁰³ Ezt követően az örökbefogadott gyermeket a bíróhoz rendelték és alárendelték az örökbefogadó személy patria potestas hatalmának.¹⁰⁴ A kétszemélyes modellben az örökbefogadott átvette a 3. személy szerepét.¹⁰⁵

Az *adoptio* joghatását tekintve az új és az eredeti családhoz kapcsolódó kognitikus és agnatikus rokoni kapcsolatokra gyakorolt hatások, valamint az öröklési törvény következményei tekintetében nem volt különbség az *arrogatio*-hoz képest, egy fontos kivétellel,¹⁰⁶ melyről Modestinus beszámolt: „[...] ha egy atya *arrogatio* útján fogad örökbe egy gyermeket, akkor az atya hatalmában álló gyermekek az örökbefogadó unokáivá válnak, és ők egyúttal apjukkal együtt az örökbefogadó hatalmába kerülnek. A szűkebb értelemben vett örökbefogadással nem ez a helyzet, mert gyermekek – unokaként - maradnak biológiai nagyapjuk hatalma alatt.”¹⁰⁷ Ennek megfelelően az *adoptio*-nál csak az örökbefogadott nem, azonban utódaik az eredeti családban maradtak, az örökbefogadott agnatikus kapcsolata megszűnt.¹⁰⁸ A vagyoni hatások is különböztek.¹⁰⁹ Mivel az *adoptio*-nál az örökbefogadottak alieni iuris-ok voltak, és alapvetően nem voltak gazdagok,¹¹⁰ nem voltak olyan tulajdonjogok, amelyekbe az örökbefogadó beléphetett volna,¹¹¹ ezért az *adoptio* általában nem vezetett változáshoz e tekintetben.¹¹²

Diocletianus ragaszkodott a kialakult forma betartásához; később a *ius civile* szerinti eljárást magisztrátus (fordítása: bíró?) felügyelete alatt fenntartották.¹¹³ Justinianus alatt az *adoptio* reformja következett.¹¹⁴ „[...] Az akaratunk, hogy az apa hatalma alatt álló gyermekek szabadok legyenek,

⁹⁹ KURYLOWICZ, Die adoptio im klassischen römischen Recht, 53.

¹⁰⁰ KUNST, Römische Adoption, 19.

¹⁰¹ NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption, 28.

¹⁰² KUNST, Römische Adoption, 20.

¹⁰³ NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption, 29.

¹⁰⁴ KASER, Das römische Privatrecht I. 67.

¹⁰⁵ KURYLOWICZ, Die adoptio im klassischen römischen Recht, 54.

¹⁰⁶ NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption, 32.

¹⁰⁷ BEHRENDTS (szerk.), Corpus Iuris Civilis II. 136.

¹⁰⁸ KURYLOWICZ, Die adoptio im klassischen römischen Recht, 27.

¹⁰⁹ NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption, 32.

¹¹⁰ KASER, Das römische Privatrecht I. 64, 343.

¹¹¹ NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption, 32.

¹¹² KURYLOWICZ, Die adoptio im klassischen römischen Recht, 161.

¹¹³ KURYLOWICZ, Zur nachklassischen Adoption, 189.

¹¹⁴ NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption 32.

anélkül, hogy az apai hatalomból való elbocsátás és elengedések régi formája megtörténne. Ezen kijelentés az illetékes bíró előtt az örökbefogadó és az örökbefogadott jelenlétében és ellentmondás nélkül történjék.”¹¹⁵ Az új folyamat során az atyai hatalmat gyakorló az illetékes hatóság előtt kijelentette, hogy a gyermeket örökbe akarja adni, mire az örökbefogadó beleegyezését adta.¹¹⁶ Az *adoptio* által örökbefogadott személy kifogást emelhetett, azonban hallgatását beleegyezésnek tekintették.

Justinianus alatt különbséget tettek teljes *adoptio* (*adoptio plena*) és a hiányos (*adoptio minus plena*) között (bár a kifejezéseket csak később vezették be). A különbség az örökbefogadó személyében rejlett.¹¹⁷ Ha idegen volt, akkor *adoptio minus plena* esete forgott fenn, míg, ha felmenő rokon fogadott örökbe, - például az örökbefogadó gyermek anyai nagyapja – akkor *adoptio plena*.¹¹⁸ Az *adoptio plena* hatása megegyezik a justinusi törvényhozás előtti formájú *adoptio* joghatásával, melynek eredményeként az örökbefogadott ez eredeti atyai család valamint az örökbefogadó apa apai hatalma alatt állt.¹¹⁹

Az *adoptio plena* az örökbefogadó családjához tartozáshoz és az örökbefogadott gyermek feletti patria potestas létrejöttéhez vezetett.¹²⁰ Ehhez képest az *adoptio minus plena* jogi következményei korlátozottak voltak: „[...] amikor saját fiát fogadja örökbe a biológiai apa, a biológiai apa jogai nem szűntek meg, és többnyire semmilyen jogot nem kap az örökbefogadó apa, kivéve a törvényes öröklési jogot. [...]”¹²¹

Az örökbefogadott személy az *adoptio minus plena* mellett maradt az eredeti atya hatalma alatt, vagy nem létesítettek patria potestas-t.¹²² Az örökbefogadott gyermek csak abban az esetben kapott öröklési jogot az örökbefogadó után, ha a végrendeletben nem zárták ki.¹²³ Első pillantásra ez hátrányosnak tűnhet az örökbefogadott gyermek számára, de nem szabad megfeledkezni arról, hogy eredeti családjában még mindig öröklési joga volt.¹²⁴ Más szóval, az *adoptio minus plena* esetén az örökbefogadottnak kettős öröklési joga volt.

¹¹⁵ OTTO (szerk.), Das Corpus Iuris Civilis VI. 266.

¹¹⁶ FAYER, La Familia Romana, 371.

¹¹⁷ NEUKIRCHEN, Die Rechtshistorische Entwicklung der Adoption, 42.

¹¹⁸ FAYER, La Familia Romana, 373.

¹¹⁹ BEHRENDTS (szerk.), Corpus Iuris Civilis. Die Institutionen. 19.

¹²⁰ RUGGERI, La datio in adoptionem II. 229.

¹²¹ BEHRENDTS (szerk.), Corpus Iuris Civilis. Die Institutionen. 19.

¹²² KURYLOWICZ, Die adoptio im klassischen römischen Recht, 167.

¹²³ FAYER, La Familia Romana, 373.

¹²⁴ NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption, 44.

Ha egy gyermeket adoptáltak, majd biológiai apja meghalt, azután emancipálták.¹²⁵ Így elvesztette a *iuris civile* szerinti örökösödési jogát biológiai apjával szemben. Ezután az örökbefogadó gyermeket az örökbefogadó elbocsátotta abból a helyzetből, amelyet az örökbefogadással emancipatio útján szerzett, és elvesztette örökösödési jogát az örökbefogadó családban.¹²⁶

II.1.2.3. Az örökbefogadott nők helyzete

Az *adoptio* intézményével vált lehetővé nők örökbe fogadása.¹²⁷ Kr. u. 2. században Gaius rendszeres gyakorlatról beszélt:¹²⁸ a *praetor* előtt, a tartományokban a prokonsul előtt vagy a császári kormányzó előtt a nőket is rendszeresen adoptáltak.¹²⁹

A nők *adoptio*-jával ellentétben a *sui iuris* nők *arrogatio*-ja kezdettől fogva nem volt lehetséges.¹³⁰ Sem kiskorúakat, sem nőket, akik nem tartoztak apai hatalom alá nem lehet *arrogatio*-val örökbefogadni, részben azért, mert ennek az ünnepélyes cselekedetnek a bizottságban kellett történnie és nők - akik, mivel nem voltak függetlenek - nem fejezhették ki ezen akaratukat [...].¹³¹

Gellius a nők esetében hiányzott a *curiatorum comitiorum communio* (a kurátorrá válás képessége), ugyanis kizárták őket a népgyűlésben való részvételből.¹³² „[...] A nép nem fogadott örökbe nőket, mert ez a vélemény érvényesült [...]”¹³³ Diocletianus 294-ben az Isionhoz írt reszkriptjében így fogalmazott:¹³⁴ [...] Mert csak egy nő arrogációja, amely a saját joga, soha nem történhet meg az általunk kiadott rescriptum nélkül.¹³⁵

A nők *arrogatio*-ját a császár jóváhagyási aktusával végül beépítették Justinianus intézményeibe is.¹³⁶ De voltak és vannak arra utaló jelek is, hogy a passzív női arrogáció már kr. u. 2. században császári jóváhagyással lehetséges volt.¹³⁷ A császári leírás szerint a nőket *arrogatio* útján is örökbe lehet

¹²⁵ FAYER, La Familia Romana, 372.

¹²⁶ NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption, 41.

¹²⁷ KURYLOWICZ, Die adoptio im klassischen römischen Recht, 78.

¹²⁸ KUNST, Römische Adoption, 126.

¹²⁹ MANTHE (szerk.), Gaius, 75.

¹³⁰ GARDNER, Family and Familia, 160.

¹³¹ WEISS (Szerk.), Aulus Gellius, 309.

¹³² PEPPE, Cives Romana, 90.

¹³³ MANTHE (Szerk.), Gaius, 73.

¹³⁴ THOMAS, Some Notes on adrogatio per rescriptum principis, 424.

¹³⁵ OTTO (Szerk.), Das Corpus Iuris Civilis VI. 262.

¹³⁶ BEHRENDTS (Szerk.), Corpus Iuris Civilis. 18.

¹³⁷ PEPPE, Cives Romana, 92.

fogadni.¹³⁸ A nők *arrogatio*-ja majdnem megegyezett *adoptio*-jukkal. Nem tudtak agnatikus rokoni kapcsolatot kialakítani,¹³⁹ ugyanis a család *sacra*-ját és nevét nem vihették tovább.¹⁴⁰ Ezért feltételezhető, hogy a nőket egyrészt érzelmi szükségletek miatt, másrészt gazdagságuk esetén pénzügyi okokból adoptálták, illetve arrogálták. A nők semmilyen módon nem fogadhattak örökbe, mert még csak nem is gyakorolhatták a hatalmat biológiai gyermekeik felett.¹⁴¹

A nők általi örökbefogadás akkor volt megengedett, ha korábban elvesztették biológiai gyermeküket, ami fordítva azt jelentette, hogy gyermektelen nőket nem lehetett *adoptio* útján örökbefogadni.¹⁴² A teherbe esni képtelen nőktől megtagadták az örökbefogadás lehetőségét.¹⁴³

A nők általi örökbefogadás összehasonlítható volt az *adoptio* minus plena-val. Kurylowicz hangsúlyozta, hogy a nő által adoptált gyermek pozíciója erősebb volt, mivel ez megegyezett az örökbefogadott törvényes gyermekével, míg az *adoptio* minus plena esetében csak az örökbefogadó személy számára adták meg az öröklési jogot.¹⁴⁴ Hecker és Kurylowicz szerint a nők általi örökbefogadás önálló örökbefogadás volt, mivel nem volt alárendelhető a meglévő formák egyikének sem.¹⁴⁵

Mivel egy nő nem fogadhatott örökbe fiút a császár engedélye nélkül, senki nem perelheti azon szándéka miatt, akiket ő tévesen örökbefogadó anyjának hitt. Előfordult, hogy az örökbefogadó fiát örökbefogadó anyja nem vette kellően figyelembe a végrendeletében, ezért perelte (*querela inofficiosi testamenti*).¹⁴⁶ Perindítás illetve, aki saját jogán vagy a *praetori* törvény szerint végintézkedés nélkül öröklésre lett volna jogosult.¹⁴⁷ A jogilag érvénytelen örökbefogadást a császár megerősíthette.¹⁴⁸

Egyik esetben az örökbefogadó nőnek (Syra) saját gyermekei voltak, de ők meghaltak, és engedélyt kért, hogy mostoha fiát örökbe fogadja. Egy másik esetben az örökbefogadó nőnek (Celsus 'anya) már volt egy biológiai fia, Celsus. Thomas szerint ez lehetett az oka annak, hogy ezt az

¹³⁸ BEHRENDTS (szerk.), *Corpus Iuris Civilis* II. 132.

¹³⁹ NEUKIRCHEN, *Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption*, 39.

¹⁴⁰ KUNST, *Römische Adoption*, 128.

¹⁴¹ MANTHE (szerk.), *Gaius*, 75.; BEHRENDTS (szerk.), *Corpus Iuris Civilis*. 21.

¹⁴² HÖBENREICH, RIZZELLI, *Scylla*, 58f.

¹⁴³ RUGGERI, *La datio in adoptionem* I. 275f.

¹⁴⁴ KURYLOWICZ, „*Adoptio plena*“ und „*minus plena*“, 171.

¹⁴⁵ HECKER, *Die Adoption im geltenden Recht als Produkt der historischen Entwicklung*, 21; KURYLOWICZ, „*Adoptio plena*“ und „*minus plena*“, 171.

¹⁴⁶ BEHRENDTS (szerk.), *Corpus Iuris Civilis* II. 509.

¹⁴⁷ KASER, *Das römische Privatrecht* I. 711.

¹⁴⁸ BEHRENDTS (szerk.), *Corpus Iuris Civilis* II. 136.

örökbefogadást utólag nem hagyták jóvá.¹⁴⁹ A Celsushoz írt felirat a nők tényleges örökbefogadásának gyakorlatát mutatja be.¹⁵⁰

Kr. e. 412-ből származik, és ez jelentheti a legkorábbi forrást egy nő örökbefogadása tekintetében.¹⁵¹ Dolabellát, Cicero vejét egy bizonyos Livia végrendelete örökösként határozta meg, de az ennek feltételeként nevét Livia névre kellett változtatnia.¹⁵² A szövegben az örökbefogadás szó szerint nem szerepel, e konkrét esetben azonban a szakirodalom feltételezi az ún. végrendeletek elfogadását (*adoptio testamentaria*).¹⁵³ Az a tény, hogy Cicero nem említi az *adoptio*-t a szövegben, Dolabella végrendelet útján történő örökbefogadása ellen szólt. Végrendelettel¹⁵⁴ csak a név (nomen mutare) megváltoztatására irányuló kérelmet említi, amely csak az öröklés elfogadásának volt feltétele. Cicero számára az egyetlen kérdés az volt, hogy egy nő követelhet-e egy ilyen "erősen politikai" nemes nőtől (nobilis adulescens) egy ilyen névváltoztatást, melyre a választ Livia birtokának mértékétől tette függővé.¹⁵⁵ Ha *adoptio*-ról lett volna szó, Cicero ezt minden bizonnyal egyértelműen felhozta volna. Nem ismert, hogy Dolabella valóban eleget tett-e Livia kérésének, vagyis megváltoztatta-e a nevét és átvállalta-e az örökséget.¹⁵⁶ Az a tény, hogy az ilyen örökbefogadásokat társadalmi elfogadottság jellemezte (a császár jóváhagyta vagy sem), azt mutatja, hogy a nők örökbefogadásával kapcsolatos jogi vitákat is az örökbefogadások megtámadása nélkül hajtották végre maguk, melyet Ulpianus¹⁵⁷ valamint a Celsus¹⁵⁸ által Diocletiansnak leírtak is bizonyítanak.

II.1.3. Az örökbefogadás a keresztény jogi kultúrában

A hagyományos társadalom gyermekhez való viszonyát a mai ember számára nehezen feloldható ellentmondás jellemezte. A gyermeket a keresztény kultúrában Isten ajándékának tekintették - s ezt a viszonyulást a kereszténység normái is megerősítették - főképpen a születéskorlátozás tilalmán keresztül. A valláserkölcsi norma egybeesett a gyakorlati megfontolásokkal is: a magas csecsemő- és gyerekehalandóság mellett ugyanis csak a minél több születés biztosíthatta a család fennmaradását. A politeista vallásoknál az istenek jóindulata jelének tekintették az egészséges gyermeket, míg a

¹⁴⁹ THOMAS, Some Notes on adrogatio per rescriptum principis, 420.

¹⁵⁰ RUSSO RUGGERI, La datio in adoptionem I. 277.

¹⁵¹ KUNST, Römische Adoption, 215.

¹⁵² SCIORTINO, Sull' adozione da parte delle donne, 5.

¹⁵³ FAYER, La, Familia Romana, 354.

¹⁵⁴ SCIORTINO, Sull' adozione da parte delle donne, 7.

¹⁵⁵ FAYER, La Familia Romana, 354.

¹⁵⁶ KUNST, Römische Adoption, 216.

¹⁵⁷ Ulp. 5 *op. D.* 5, 2, 29, 3.

¹⁵⁸ Diokletian und Maximilian an Celsus C. 7. 33, 8.

torzszülöttet istenek bosszúállásának. A család hosszú távú, nemzedékeken átívelő fenntartását pedig a hagyományos társadalom az ember legfőbb életfeladatának tekintette. Az egyén elsősorban közösségek (rend, egyház, település stb.) tagjaként határozta meg magát. A közösségi identitások rangsorában pedig első helyen a család állt: az egyes ember ősei és utódai sorát összekötő láncszemként gondolt magára.

E családközpontú világképpel szoros összefüggésben állt az ősök tisztelete, sőt kultusza (aminek egyes elemeit, a maga képére formálva a kereszténység is fenntartotta). Ahhoz pedig, hogy az ember maga is bevonulhasson a tisztelettel őrzött emlékü ősök közé, neki is utódokra volt szüksége. A család, a „név” fenntartásán túl a kétkezi munkát végző túlnyomó többség – parasztok, iparosok – szemében a gyermek a családi gazdaság munkaerejeként is értéknek számított. Sőt, ő volt a szülők „nyugdíjbiztosítása” is: a munkaképtelenné vált öregek ugyanis szinte kizárólag utódaik gondoskodására számíthattak, viszonzva felnevelésüket az időseknek, a társadalom leggyengébb tagjainak.

1. kép

Árvaházi reggeli, Vasárnapi Újság, 1883

A gyermekszülés, illetve nemzés tehát az ember legfőbb élethivatása betöltésének számított. A gyermektelenségre – legyen az meddőség vagy gyermekhalálok következménye – „isten veréseként” tekintettek, s gyakran valamely bűn megérdemelt büntetésének értelmezték a népi katolicizmusban. Ha minden erőfeszítés ellenére sem sikerült a gyermekvállalás, örökbe fogadtak valakit, mert – magyar paraszti szólással – „nem akarták kutyára hagyni a nevüket.”¹⁵⁹

A katolikus szakirodalom szerint a lelkipásztor találkozhat olyan gyermektelen házasságokkal is, akiknek nem útjuk az örökbefogadás. Akár azért, mert idősebbek már annál, hogy felelősséggel vállalhatnák a kisgyermek felnevelését, akár más okból kifolyólag. Számukra is tudatosítania kell

¹⁵⁹ MNL, Öröklés <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-303.html> (Letöltés: 2020. 03.10. 18:41)

a házasság szentségének titkát, továbbá fel kell hívni figyelmüket azokra a feladatokra, amelyeket éppen gyermektelen voltak következtében az emberi közösség és konkrétan az egyházközösség szolgálatában végezhetnek.¹⁶⁰

II. János Pál pápa szerint az igazi atyai és anyai szeretet túl tud lépni a test és vér kötelékein, és el tudja fogadni más családok gyermekeit is, biztosítva számukra mindazt, amire szükségük van, hogy élni és fejlődni tudjanak.¹⁶¹

II.1.4. Örökbefogadás a frankoknál

Az adfatimus jelentése az ó-frank jog szerint „örökbefogadás, mely által az, akinek törvényes magzatai (természeti örökösei) nem voltak, valamely más személyt, rokont vagy idegent, valóságos gyermekével egyenlő örökjogi állásba hozott a maga irányában, miszerint e fogadott gyermek az örököséből az örökhagyónak minden más törvényes örökösét kizárta.” Az adfatimus bíróság előtt ment véghez, lehetett egyoldalúan vagy kölcsönösen előnyös.¹⁶² Az adfatimatio, (affatimatio) a frank joggyakorlatban szereplő ünnepélyes aktus, amelyben valaki örökbefogadással örökösévé tett egy általa kiválasztott személyt. A száli és ripuári törvények szerint az örökbefogadást szimbolikus gesztusok kísérték, amelyben a személy önmaga kézbeadását, ill. az örökbefogadó az öröklendő javak átadását mutatta be tanúk jelenlétében. Az adfatimatio (affatimatio) alapvetően vérségi-családi alapokra épült.¹⁶³

Az örökbefogadás kialakulásának okát – más nézetek szerint – nem a vallás parancsában, hanem a társadalom anyagi életviszonyaiban kell keresni. Az ősök kultuszának olyan értelmű kialakulása, hogy az a családfőt kötelezte volna utódjának kijelölésére, csak akkor történhetett meg, amikor a patriarchális család kialakulásával az ősök kultusza a család őseinek kultuszává fejlődött, azonban az örökbefogadás nyomait már ezt megelőzően is megtaláljuk. Az ősközösség embere a megélhetésért folytatott harcot nem bírta volna egyedül folytatni, ezért csoportokba, hordákba verődve, majd törzsekbe tömörülve szerezte meg a megélhetéséhez szükséges eszközöket. Az egész törzs alkotott lényegében egy családot, illetőleg a mai értelemben vett családnál nagyobb közösségek (nagy családi házközösségek) képezték a törzs alapegységeit. A megélhetésért vívott harc nemcsak a természettel, hanem az ellenséges törzsekkel, hordákkal is folyt. Érdeklükben állott

¹⁶⁰ SZENNAY (szerk.): Teológiai évkönyv, 308.

¹⁶¹ DIÓS (szerk.): II. János Pál megnyilatkozásai, 239.

¹⁶² Egyetemes Magyar Encyclopaedia 1. A-Ajuga, 551.

¹⁶³ ÉLESZTŐS - ROSTÁS (szerk.): Magyar nagylexikon 1. A - Anc - Magyar nagylexikon 1. 143.

a közösség tagjainak, hogy minél többen tartozzanak hozzájuk, hogy így legyen elég munkaerő a megélhetéshez szükséges eszközök megszerzésére és legyen elég erejük ahhoz, hogy más közösségek támadásait visszaverjék. Éppen ezért a közösség munkaerejének növelésére alkalmazták azt az eszközt, hogy idegen személyt magukhoz befogadtak. A magyar kapitalista családjog felfogása szerint – a befogadás adott esetben egyéb – házassági-rokoni – kapcsolatok létrehozásával is járt, amelynek révén a befogadott jogállása megerősödött, őt testvérré (fivérré, nővérré) vagy gyermekké fogadták. Hadifoglyok egy részét ilyen módon fogadták be a törzsbe, akik az elesettek helyét foglalták el. Ha pedig egy nemzetség tagjai számának fogyatkozása folytán gyengülőben volt, befogadás útján növelte tagjainak számát. Idegen személyeknek a közösségbe való befogadása és a közösség tagjává, a közösség tagjainak rokonává tétele magában rejti az örökbefogadás alap gondolatát: a közösség megerősítését a befogadott személy munkaerejével, esetleg hatalmával, tekintélyével. Az örökbefogadás ezekben az esetekben a befogadó közösség érdeke volt, függetlenül attól, hogy a befogadott idegen személynek ahhoz milyen érdeke fűződött. Mivel a táplálék és a megszerzéséhez szükséges munkaeszközök előteremtése a férfiak feladata volt, a férfiak szerepe növekedett. Ezzel együtt járt az a szemlélet, hogy ha nincs férfi családtag – aki a megélhetéshez szükséges eszközökről gondoskodik – akkor a család bajnak, hátránynak, nélkülözésnek lesz kitéve. A vallásos ideológia kialakulásával a férfiak vezető szerepének és a férfi családtag hiányából származható hátránynak is kialakult a vallásos visszatükröződése. Aminthogy a családban a férfiaké a vezető szerep, akként a vallásos szertartások teljesítésére is csak a férfiak jogosultak. A valóságos életviszonyok és a vallás parancsai közötti ez a párhuzam nem más, mint a valóságos életviszonyok torz visszatükrözése a vallás által. Nem azért kellett idegent befogadni, hogy a vallás szertartásait elvégezze, hanem azért, hogy a családról gondoskodják. Erre is áll Marx megállapítása: „A vallási nyomorúság a valóságos nyomorúság kifejezése.”¹⁶⁴

III. Az örökbefogadás Magyarországon 1848 előtt

A Magyar Néprajzi Lexikon értelmezésében az adoptáció, örökbefogadás jelentése: „idegen személynek a családba való befogadása, örökbefogadása. Rendszerint gyermektelen házaspár fogad örökbe legszívesebben fiúgyermeket, mert nem akarják „kutyára hagyni a nevüket”. A gyermek ilyenkor az „örökös”, neve szerint örököslegény, örökösleány, ill. „fogadott fiú”, „fogadott leány”. Mindvégig az örökbefogadó családjánál marad, vér szerinti rokonságától elszakad, örökbefogadói jogait törvényesen is elismertetik, gyermeküknek tekintik, a vagyont mint egyenes ági leszármazott örökli. Ha vagyoniilag tehető, de gyermeket az örökbefogadó, akkor az

¹⁶⁴ TAKÁCS, A magyar kapitalista családjog történetéhez, 104.

örökbefogadott „nem egész örökös”. Ilyenkor csak fölnevelik, kiházasítják, adnak neki valamit a vagyonból, de nem marad a nevelőszülőkkel. Mindkét esetben az örökbefogadott gyermek a vér szerinti apát és anyát megillető módon szólítja örökbefogadóit, s azok is őt vér szerinti gyermeknek járó terminológiával szólítják, emlegetik. A családokhoz csapódó szegény rokon gyermek vagy gondozásra kiadott lelcengyerek is apjának, anyjának szólította nevelőszüleit. Fiatal béres, cseléd is így szólíthatja idővel gyermektelen gazdáit, ha azok hajlandóságot mutatnak kiházasítására, ajándékozásra, ill. kilátásba helyeznek valamit az örökségből is. Volt rá példa, hogy ezek a kapcsolatok törvényes örökbefogadáshoz vezettek. A gyermektelen házaspárok örökbefogadásának egyik gyökerét az utód utáni természetes ösztönben kell keresni, amely a név és vagyon folytatását, fennmaradását biztosítja. Azokon a vidékeken, ahol belterjes gazdálkodás folyt, dohányosoknál, kertészeknél, tanyai családoknál éppen vagyoni érdekeltségük kívánta meg, hogy a családból több olcsó munkaerő kerüljön ki, amely az örökség, kiházasítás reményében szorgalmas munkával gyarapítja a családi vagyont. Az örökbefogadás a belterjes gazdálkodású vidékeken, például Szeged környékén igen gyakori volt.¹⁶⁵ A magyar örökbefogadás szó utal az örökbefogadott gyermek rokonná tétele mellett nyíltan arra, hogy a befogadás az örökössé tételt tűzte ki célul.¹⁶⁶

A Pedagógiai lexikon értelmezésében „az örökbefogadás az az eljárás, amely jogi szempontból szülői-gyermekei kapcsolatot létesít valamely nagykorú személy és másnak a gyermeke között.” Ez a gyermek lehet árva, állami gondozásban levő vagy olyan, akinek szülei nem képesek a nevelési feladatok ellátására.¹⁶⁷

Az örökbefogadás a magyar jogban is a hűbéri tulajdoni viszonyokkal szoros összefüggésben állott és alapvető célja az öröklés, az örökösnevezés volt. Ezt a burzsoá jogtudomány nem is vitatja. Abban a kérdésben azonban, hogy az örökösnevezés miért örökbefogadás útján történt, és miért nem végrendelettel, csak kellő fenntartással lehet véleményt nyilvánítanunk. Nem volna pontos ugyanis az a megállapítás, hogy az örökbefogadásra azért volt szükség, mert a magyar hűbéri birtokrendszer kötött szabályai nem adtak lehetőséget a vagyonnal való rendelkezésre, és éppen ezért a rendelkezésnek a formája idegen személynek – a kijelölt örökösnek – a családba való befogadásával történt. Ez a megállapítás ugyanis nem pontos, mert a vagyonnal való rendelkezést +korlátozó szabályok vonatkoztak az örökbefogadásra – mint lényegében örökös nevező intézményre – is. Frank Ignác szerint örökbefogadni csak olyan vagyonra lehetett, amelyről az

¹⁶⁵ Magyar Néprajzi Lexikon

¹⁶⁶ BACSÓ, Az örökbefogadás 609–616.

¹⁶⁷ NAGY (szerk.): Pedagógiai lexikon L-Q. - Pedagógiai lexikon 3., 399-400.

örökbefogadó szabadon rendelkezhetett. Ez azt jelentette, hogy csak a szerzeményi – egyébként is szabadrendelkezésű – vagyona nézve jöhetett létre örökbefogadás. Az örökösnevezés céljára az örökbefogadás formájának a választása valószínűleg több tényező együttes hatásának az eredménye volt. Közrejátszhatott ebben az a szokásjoga, hogy örökösök csak vérszerinti rokonok lehettek, tehát az örökös kijelölése rokonná fogadás útján történhetett, közrejátszhatott az is, hogy a végrendelkezés formáit egységesen csak az 1715:XXVII. törvény állapította meg, addig a római jog, illetőleg a kánonjog szabályait alkalmazták. Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy az örökbefogadásnak nem pusztán az örökös formai kijelölése volt a célja, hanem annak feltételezése is, hogy az így örökösként kijelölt személy az örökhagyót támogatni fogja, megvédi a hatalmasabb hűbérurak támadásaival szemben. Ezek a tények az örökbefogadás vagyoni jellegén kívül arra is mutatnak, hogy az örökbefogadás ezekben az esetekben is az örökbefogadó kezdeményezésére, az ő érdekében jött létre. A polgári modernizáció korában a szerződési szabadság általános érvényesülése a végrendelkezési szabadság érvényesülését is jelentette. Ez elvileg mellőzhetővé tette volna az örökbefogadás alkalmazását örökös kijelölésére, mégis ennek ellenére a kapitalista viszonyok kialakulásával az örökbefogadásnak bizonyos újjászületése kezdődött meg. Azok az államok is szabályozták az örökbefogadást, ahol az korábban nem volt élő jogintézmény, sőt a két világháborút követően az örökbefogadás szabályozása új lendületet vett és olyan irányzat mutatkozott, hogy az örökbefogadás által létrehozott kapcsolatot minél szorosabbra fűzzék. Ezzel együtt kezdik fokozottabb mértékben hangsúlyozni az örökbefogadás családjogi jellegét, hogy ti. az valódi szülői-gyermekei viszonyt létesít, szemben a hűbéri jogok örökösst kijelölő intézményével. Az örökbefogadásnak a kapitalista társadalomban betöltött szerepe több tényező együtt hatásának eredménye volt és ezek a tényezők indokolták az örökbefogadás elterjedését is. Minthogy az örökbefogadás rendeltetését és szerepét végső fokon a társadalom anyagi életviszonyai határozzák meg, az örökbefogadás széleskörű alkalmazásának okát is elsősorban a kapitalista társadalomra jellemző magántulajdoni viszonyokban találjuk meg. A kapitalista tulajdonos a vagyonban összpontosuló hatalmat, a kizsákmányolás hatalmát fenn kívánta tartani, ezért az volt a célja, hogy a vagyona halála után is egy kézben maradjon és a vagyon új tulajdonosa ne csak egyszerűen az ő vagyoni jogutódja legyen, hanem nevének viselője és családjának a fenntartója is. Ennek a célnak az elérésére a kapitalizmus által létrehozott végrendelkezési szabadság nem volt elegendő, ugyanis az csak örökösst jelölt ki, de nem volt alkalmas a név és így a család fenntartására. A kettős célt – a vagyonban rejlő hatalom átruházását és a család, a családi név fenntartását – az örökbefogadás a legtökéletesebben kielégítette, emellett pedig a vagyoni célt a „családi” kapcsolat létesítésével a legjobban leplezte. Az örökbefogadásnak azonban a kapitalista társadalomban más célja is volt: a munkaerő kizsákmányolása. Az örökbefogadásnak a falusi burzsoá elemek körében való

alkalmazása ugyanis rendszerint azzal a céllal történt, hogy a család, mint gazdasági egység, munkaerejét növelje a „családtagként” bevont idegen személy munkaerejével, vagyis szerződés által az örökbefogadott munkaerejének megvásárlására irányult. E szerződés megfelelt a kapitalista jognak, hiszen „szabad” megállapodás alapján jött létre. A kizsákmányolás viszont abban mutatkozott meg, hogy a befogadott idegen személynek „családtagként” kellett munkát végeznie, vagyis ingyenesen, és munkája fejében nem jutott máshoz, mint tartáshoz, illetőleg az öröklési jog kilátásba helyezéséhez, amely öröklési jog mind tartalmi, mind formai vonatkozásban bizonyítan „ellenértéket” jelentett.¹⁶⁸

Ha a részletek változtak is az idők folyamán, az örökbefogadás lényege a polgári kor (1848-1950) előtt ugyanaz volt: az egyenes ági leszármazottal nem rendelkezők elsősorban törvényes örökösről kívántak gondoskodni, hogy biztosítsák a család nevének fennmaradását, és rendezzék vagyonuk sorsát a haláluk utáni időre.¹⁶⁹

Az „örökössé fogadás”-nak természetesen csak azokban a rétegekben volt értelme, ahol jelentős javakkal rendelkeztek. A nemesi földbirtok – az ősiség értelmében – valójában a családé, nemzetsége volt, nem az egyéné. Ha valaki gyermektelenül halt meg, akkor azt az atyafiság örökölte, a jog által meghatározott rendben – végrendelkezni az örökölt családi birtokról nem lehetett. Az örökbefogadás volt az egyetlen módja, hogy mégis a birtokos személyes akarata érvényesüljön a halál után. Természetesen ez a lépés sértette a rokonság – a potenciális örökösök – érdekeit. Mindenekelőtt a saját gyermekeket rövidítette volna meg a szülő, ezért vér szerinti gyerekekkel rendelkezők nem is fogadhattak örökbe. Általában persze maga a birtokos is a családjában akarta tartani a birtokot, ezért leggyakrabban a rokonok közül választott örököst: például valamelyik testvére fiát fogadta örökbe. Mivel az örökössé fogadás célja nem a gyerek felnevelésének biztosítása, illetve valamely érzelmi hiányérzet kielégítése volt, így nem kellett, hogy a gyermek árva vagy elhagyott legyen. Sőt, a jogi aktus következtében nem is feltétlenül került át az örökbe fogadó családjába.

¹⁶⁸ TAKÁCS, A magyar kapitalista családjog történetéhez, Jogtudományi Közlöny, 1962 104.

¹⁶⁹ FÓNAGY, Az örökbefogadás <https://orokbe.hu/2014/06/30/az-orokbefogadas-tortenelmi-latoszoglobol> (Letöltés: 2019. május 25. 19:48)

Az örökbefogadás célja, rendeltetése a magyar jogfejlődésben is hosszabb időn át elsődlegesen öröklési volt, az örökbefogadás magyar kifejezése az „örökségbe” fogadást, azaz az örökössé tételt jelentette.¹⁷⁰

A tradicionális magyar magánjog ismerte az *adoptio* filialis intézményét. Nemessé válni eredeti és származékos úton lehet; eredeti úton általánosan nyeri el a nemességet az, aki azt a királytól kapja, királyi adományként részesül benne, örökbe fogadják, királyi kegyből törvényesítik, ünnepélyesen honfiúvá fogadják, vagy fiúsítják.¹⁷¹ Örökbefogadás által az szerzett nemességet, akit a magvaszakadt¹⁷² nemes királyi hozzájárulással fiává fogadott és ezzel adományos birtokaiban örökösévé tett. Az örökbefogadás érvényességi feltételei a fiúsítással (*praeffectio*)¹⁷³ egyeztek meg. A királyi birtokban lévő fiúsítás érvényét veszítette, ha utóbb a nemesnek törvényes házasságából fiú gyermek született. A nemesség megszerzésének további eredeti módja a királyi kegyelemmel való törvényesítés volt (*legitimatio per rescriptum principis seu regis*). Törvényesítéssel a magvaszakadt nemes férfi házasságon kívül született gyermeke szerzett nemességet azáltal, hogy a király öröklési jogot biztosított számára atyja adományos jószágában. A királyi kegyelmelemmel való törvényesítés a fiúsításra vonatkozó szabályok szerint volt érvényes. Törvényesítést a pápától is lehetett kérni, de ennek semmiféle hatása nem volt a nemessé válásra. Az örökbefogadás, a fiúsítás és a királyi kegyelemmel való törvényesítés – végső soron – a királyi adomány különös neme volt.¹⁷⁴

Károly hosszas belháborút követően foglalta el a magyar trónt, és hogy hatalmát megszilárdítsa, egy merőben új, a kialakult szokásjoggal teljesen ellenkező, rendkívüli és különös jogintézményt is életre hívott, a fiúsítást (*praeffectio*). A fiúsítás lényege, hogy ha egy nemesnek nem született vagy nem maradt fiú gyermeke, akkor valamelyik nőrokonát, illetve nőrokonait, legtöbbször a leányát, leányait nevezte meg örököséiként, méghozzá férfiak módjára. Az aktushoz királyi jóváhagyásra volt szükség, mivel egyébként az öröklött (családi), azaz ősi nemesi birtok magvaszakadás miatt a királyra háramlott volna, a Szent István I. dekrétumának XXVI. fejezetére visszavezethető királyi (szükségképpen) öröklési jog alapján: „Ha pedig valaki gyermek nélkül marad özvegyen, és azt

¹⁷⁰ KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás és az örökbefogadási eljárás, 37.; CZUCZOR-FOGARASI, A magyar nyelv szótára (1862). Örökbefogadás: Cselekvés, midőn valakinek természetes örököse nem lévén, idegent veszen föl saját gyermekéül és örököséül.

¹⁷¹ BIRÓ, A fiúsítás 48. https://www.researchgate.net/publication/339138502_A_fiúsítás_mint_belpolitikai_öröklési_jogi_es_különös_női_jogi_jogintézmény (Letöltés: 2021. április 5. 18:20)

¹⁷² CZUCZOR-FOGARASI, A magyar nyelv szótára (1862). Magvaszakadt: Mondjuk emberről, kinek gyermeke, s örököse nincsen, kiből a nemzetség vagy család kihal. Innen magvaszakadt jószág am. örökös nélküli, rendszerént az állodalomra szálló jószág.

¹⁷³ CZUCZOR-FOGARASI, A magyar nyelv szótára (1862). Fiúsítás: A magyar törvényben am. a leányt fiúi jogokkal felruházza, a fiút illető örökséget reá hagyja.

¹⁷⁴ BÉLI, Magyar jogtörténet, 37.

ígéri, hogy megmarad özvegységében újabb házasság nélkül, akarjuk, hogy legyen hatalma minden javai felett, és bármit akar azokkal tenni, megtehesse. Halála után azonban e javak szálljanak vissza férje rokonaira, ha vannak rokonai, ha pedig nincsenek, a király legyen örököse”. Tehát, ha a király eltekintett a háramlástól, a nemesi család a fiúsított nő vagy nők révén birtokban maradt. Ugyanakkor, egyes oklevelekben már a király a háramlást követően adományozta a néhai apa ősi nemesi birtokát a leánynak. Ez viszont azt mutatja, hogy a fiúsítás valóságos királyi adomány és öröklési jogi intézmény is volt egyben. 1332. november 8-án I. Károly Nádasd nembeli László leányát, Margitot atyja örökségében „igazi” vagyis férfi örökössé tette, aki, miután 1316-ban a Kőszegiek kiirtatták családját, a Nádasd nembeliek eme ágából egyedül maradt életben.

I. Károly csak egyetlen egyszer élt azzal, hogy elhalt nemes férfi leányának férfit illető öröklési jogot ismerjen el. Fia, I. Lajos viszont gyakorta alkalmazta a fiúsítást, kezdetben csak az udvar belső köreibbe tartozókra, és később már köznemesekre is. A fiúsítás később nem csupán öröklési célokat szolgált, hanem sokkal inkább a hatalmi elit megerősítését, hűségesség tételét, lekötését szolgált. Az aktus a belső kör bevett jutalmazási módszerévé vált, szoros királyi kötések kialakítására szolgált.¹⁷⁵ Kezdetben mint rendkívüli és különös királyi kegyre tekintettek, ami merőben ellentmondott a szokásjognak. Ezt követően hathatós hatalmi belpolitikai érdekérvényesítő eszközzé vált, és intézményesült. A nemes apa szempontjából öröklési jogi intézményként tűnik fel, ami biztosítja az ősi birtokok családban maradását. A fiúsított nő férje legtöbbször mint lekötött érdemszerző, illetve a király hű kegyeltje tűnt fel, aki fiúsított feleségével együtt lett a fiúsítás kedvezményezettje, mintegy adományos. A fiúsítás, ahogy a régi szerzők tekintették, valóban a királyi adomány különös vagy kivételes módja volt, de mégsem pusztán királyi adomány, mivel a fiúsított nő nem egyszerű nő adományossá vált, amire volt példa, ha a király mindkét nemű örökösökre kiterjesztette a királyi adomány hatályát, hanem férfi jogú adományos lett, és ezt a különös jogállását nem csak mint adományszerző nyerte, hanem mint férfi joggal rendelkező, azaz mintegy férfi. Nő számára tehát a praefectio elsősorban a nemes férfi jogállásának megszerzését jelentette, aminek következtében férfi módon örökölt az atyja vagy férfi rokona után a királyi engedéllyel adományossá vált előbb a deficiens atyját vagy férfi rokont illető birtokokban. Amikor a fiúsító formula elnyeri végleges formáját, a korábbiaknak megfelelően sajátos indoklással kezdődik: a király a fiúsított nő apjának vagy férjének érdemeire tekintettel adományoz, majd mikor I. Lajos már a köznemesség körében is használta a jogintézményt, akkor közbenjáró kérésére, érdemeire tekintettel tette mindezt. Ezt követően az oklevél ismertette a szóban forgó birtokokat, s végül megállapította, hogy leányt férfiak módjára örökössé tette atyja

¹⁷⁵ BIRÓ, A fiúsítás gyakorlata a Hármaskönyvig. 61-63.

birtokaiban, juttatva azokat új adományként, a nő, annak férje, és leszármazóik részére. A későbbi oklevelekből az is kitűnik, hogy a fiúsított nőnek és férjének leszármazói már nem csak férfi, hanem nőágon is örökölnék.¹⁷⁶

Zsigmond király idejében az asszonyok törvénytelen gyermekei csak akkor jelentettek volna problémát, ha a törvényes férjek tiltakoznak, ezt azonban a jelek szerint általában nem tették. A férfiak törvénytelen utódainak sorsát örökbefogadással rendezték. Miközben a házassághoz vagy különböző birtokügyletekhez az egész rokonság hozzájárulását írták elő, nemes pusztán királyi jóváhagyással örökbe fogadhatott jobbágyi állapotú gyermekeket, akik az örökbefogadással nemcsak nemesek lettek, hanem a törvényes gyermekekkel azonos jogon örököltek is. A házasságon kívül született gyermek törvényesítése tehát a rokonság öröklési esélyeit csökkentette. A források hallgatásából azt a következtetést lehetett levonni, hogy az örökbefogadások nem is váltottak ki tiltakozást, mintha társadalmi konszenzus állt volna az örökbefogadók oldalán.¹⁷⁷

Werbőczy István 1517. évi szokásjogi gyűjteménye, mely a hazai jog egészét irodalmi rendszerbe foglalta - s mint ilyen negyedfél századon át a magyar magánjognak egyik és legfőbb kútfeje-, a hazai jogtudomány bibliájaként becsülték és használták¹⁷⁸ - annak ellenére, hogy a királyi pecséttel való megerősítés hiányában nem válhatott törvénné¹⁷⁹ - a „Tripartitum opus iuris consuetudinarii inclyti regni Hungariae,” a Hármaskönyv¹⁸⁰ szabályozta az örökbefogadást – mely fiúvá fogadást vagy testvérré fogadást jelentett –¹⁸¹ valamint rendelkezett a fiúsításról is. Mindegyik esetben biztosítható volt a nemzetség birtokainak átörökítése azzal a fikcióval, hogy a királyi hozzájárulás új adománynak volt tekinthető, továbbá a nemesi státusz átvitele is lehetővé vált, kivéve a testvérré fogadásnál.

A nemzetség a magyar nemesség társadalmi alapegysége volt annak ellenére, hogy családokban élt és gazdálkodott. A nemzetség is, a család is a férfitársadalom jellegzetes jegyeit viselte, a nőket kevésre becsülte, testileg-lelkileg gyengének tartotta, akik férfitámasz nélkül nem élhetnek és nem tudnak ellenállni a rájuk leselkedő veszedelmeknek.¹⁸² A szokásjogként érvényesült jogszabályok

¹⁷⁶ BIRÓ, A fiúsítás gyakorlata a Hármaskönyvig. 80-81.

¹⁷⁷ KŐSZEGHY (szerk.), Magyar Művelődéstörténeti Lexikon, 107-108.

¹⁷⁸ KOLOSVÁRI-ÓVÁRI (ford.): Werbőczy, Hármaskönyv, 3.

¹⁷⁹ BÉLI, Magyar jogtörténet, 29.

¹⁸⁰ „Tripartitum opus iuris consuetudinarii inclyti regni Hungariae”, magyarul: „Nemes Magyarország szokásjogának Hármaskönyve”

¹⁸¹ KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás 32.

¹⁸² A magyar nemesi társadalom ebben a tekintetben a legnagyobb fokú nőellenességet képviselte a középkori Európában. Lásd: Fügedi Erik: Az elefánthyak. A középkori nemes és klánja, Osiris mikrotörténelem, 1999, 39-41.

értelmében az akkori rendi társadalom vagyoni jogi berendezkedése szerint minden báró, mágnás és birtokosnemes az ő vagyona, fekvő jószágai és birtokjogai fölött, amelyeket saját szolgálatával szerzett, királyi jóváhagyás nélkül szabadon rendelkezhetett, még ha fiai és leányai voltak is,¹⁸³ azonban az ősi fekvőjószágokról és birtokjogokról az apa a fiai és leányai sérelmével nem rendelkezhetett.¹⁸⁴ A fiági leszármazás a rendi társadalom egyik beépített mobilitási tényezője volt. A hagyományos életmód mellett, ameddig fennállt a nemesi hadkötelezettség és a két nem közti munkamegosztás mellett a fiág szükségszerű fogyásához, illetve kipusztulásához vezetett. Ennek két intézményes korrekciós lehetősége – a nemesítésen kívül – a nemes leány fiúsítása vagy az örökbefogadás volt. A harmadik lehetőség, a törvénytelen utódok törvényesítése, ami tőlünk nyugatra külön kérdéskört jelentett, a magyar rendi joghagyományban nem fogalmazódott meg.

A Hármaskönyv rendelkezett arról a királyi beleegyezésű adományozási címről, mely örökbefogadásnál, fiúsításnál és a végrendelkezés megengedésénél érvényesülhetett. Mindhárom attól a feltételtől függött, hogy a consensust kieszközlőnek halála előtt nem születik-e fiúörökös, és nincsenek-e oldalági örökösai, osztályosai. Az örökbefogadás (*adoptio*) két típusa szerint: fiúvá és testvérré fogadás. A Tripartitum az örökbefogadást főleg a nemessé válás egyik lehetséges módjaként tárgyalta: ha ugyanis nemes nem nemest fogadott örökbe, azt a majdan megöröklendő birtok nemessé tette. Igaz, ehhez királyi megerősítést is kellett szerezni, ugyanúgy, mint ha a család főnemesi (grófi, bárói) címét akarták megmenteni. „Hogy az örökbe fogadás is nemesít. Továbbá még más módon is lehet valaki nemessé; örökbe fogadás útján: a mikor tudniillik valamelyik úr vagy nemes valamely parasztot vagy nem nemest fiaként örökbe fogad és fekvő jószágainak utódjává és örökösévé rendel; ha az ilyen örökbe fogadáshoz a királyi jóváhagyás járul és ezt a jószágaiba való törvényes beiktatás is követi (mivel az örökbefogadásnak épen úgy, mint a fiúsításnak királyi jóváhagyás mellett adományereje van) az a nem nemes és ennek fiai igazi nemesek számába jőnek.”¹⁸⁵

A fiúvá való fogadás (*adoptio filialis*) abban megegyezett a római jogi adoptióval, hogy az adoptált személy, aki ezzel a nemességet megszerezte, az adoptáló házába és családjába került, különbözött azonban abban, hogy az adoptált nagykorúságáig természetes atyja hatalmában maradt, továbbá abban is, hogy az *adoptio* elvesztette hatását, ha az örökbefogadónak fia született, az *adoptio*-val tehát csak reménybeli jogot (*ius sperativum*) szerzett. Míg a fiúvá fogadás a nemesség megszerzésének egyik módja volt, a testvérré való fogadás (*adoptio fraternalis*) két nemes között jöhetett létre. A testvér osztályos testvért (*frater condivisional*) jelentett. A testvérré való fogadás az

¹⁸³ Hármaskönyv I. R. 57. c.

¹⁸⁴ Hármaskönyv I. R. 58. c.

¹⁸⁵ WERBÓCZY, Hármaskönyv 1514. 8. CZIM

adománybirtokokra vonatkozó, királyi beleegyezéssel kötött öröklési szerződés volt, amely szerint az, aki a másikat túléli, ennek birtokát örökölheti, mintha osztályos testvére volna. Ez kétoldalú *adoptio* volt (mutua vagy bilateralis). Ha csak egyik fogadta a másikat testvérül, egyoldalú *adoptio* (simplex, unilateralis) jött létre. Az *adoptio* lehetett universalis, mikor az adoptáló minden vagyonára vonatkozott; partialis, ha csak egy részére; singularis, ha bizonyos meghatározott dologra terjedt ki. A fiúsítás (praeffectio) olyan királyi adomány, amelynél fogva a nő úgy örököl, mintha fiú volna. Ilyen adománylevelet a deficiens¹⁸⁶ kért leánya vagy családjának más nőtagja javára. Werbőczy passzusai a fiúsításról: „készarva mondám pedig: örökösök hiányában, mert ha valóságos és törvényes örökösök és utódok léteznek és maradnak hátra, a testvérré fogadásnak helye nincsen; de ezeknek hiányában ama fekvő jószágok háramlására nézve, az ilyen utódlás hatalmára és jogára a testvérré vagy fiúvá fogadott fog szert tenni.”¹⁸⁷ „Mivel a gyámság átszállása, mint már előbb mondám, a fekvő jószágok háramlása szerint történik, azért, ha valakinek fiágban magvaszakad és leányai vannak, a gyámság viselése azokra az örökbe fogadott atyafiakra is, mint fiági rokonokra jogosan átszáll és átmege, a kikre valamely szerződés vagy királyi jóváhagyás erejénél fogva a magvaszakadtnak fekvő jószágai és birtokjogai háramlanak, a minek bármely leányági rokon joga és gyámsága útját nem állja.” A nemes leányt fiúsítják: „...ily módon nem nemes atyától származott fiai is (mivel a fiúsításnak olyan ereje és természete van, mint az adományozásnak és a birtokjogok átruházásának s ezt képviseli), valóságos nemesek lesznek.”¹⁸⁸ A fiúsítás erejét veszítette, ha fiúörökös született vagy ha a deficiens hűtlenség miatt elítéltetett. A fiúsítás az ősiséggel ellenkező intézménynek számított, melyet tudatosan annak ellenére alakították ki a 14. században királyaink. Az első eset 1332-ből való, mikor I. Károly Gersei Margitot - aki családja legyilkolása után egyedül maradt - atyja és annak fivére birtokaiban örökössé tette meg. A király - mint az oklevélben mondja – az ország szokásjoga ellenére járt el. A következő évtizedekben az Anjouk egyre gyakrabban jutalmazták ilyen kegyelemlevéllel a hozzájuk hű családokat. Ha több leány volt, lehetett mind fiúsítani, de egyet is kiválaszthatott közülük a király. Azonban a fiúsítási adomány az oldalági örökösök jogát sértette, ezért több olyan kiváltságlevéllel is találkozhatunk, amelyet befolyásos családok szereztek arra vonatkozólag, hogy a király az ő kárukra valamely rokon, fiágon kihalóban levő családban nem fog fiúsítani. A 14. század utolsó évtizedeiben kialakult az a gyakorlat, hogyha a deficiensnek negyedízigleni osztályosa volt, a király nem fiúsított, illetőleg ilyen esetekben a kiadott fiúsítási oklevél perrel érvényteleníthető volt. Zsigmond idejében ezt az ötödik ízig terjesztették ki. Hogy voltak-e életben ilyen osztályosok, az a deficiens halála után derülhetett ki, mikor a fiúsított leányt beiktatták a királyi adománnyal szerzett jószágokba. A fiúsított után az

¹⁸⁶ Értsd: adós.

¹⁸⁷ WERBŐCZY, Hármaskönyv 1514. 66. CZIM 3. §

¹⁸⁸ WERBŐCZY 7. CZIM 1. §; SÁRKÁNY- SZILÁGYI (szerk.), Társadalom - Magyar néprajz nyolc kötetben 8.,92.

adománylevél értelmében rendesen a fiúk, néha a leányok is örökölték. Ha a fiúsított leány nem nemeshez is ment férjhez, gyermekei nemesek lettek.¹⁸⁹

Fentiek alapján a bíróság az örökbefogadási szerződést felbontotta, mivel az örökbefogadott nemi érintkezésre is kiterjedő szerelmi viszonyt folytatott az örökbefogadó férjével. A bíróság kifejtette, hogy az örökbefogadottnak a családi erkölcsbe ütköző magatartása az örökbefogadással keletkezett családi kapcsolat oly súlyos megsértésének minősült, amely az örökségből való kitagadásra alapos okul szolgált valamint alapos okot adott arra, hogy a felperes az örökbefogadás hatálytalanítását sikerrel szorgalmazza.¹⁹⁰

A feudális tulajdoni berendezkedés során Európában a családi vagyonnak vérrokonai családban való maradása érdekében az örökbefogadás el nem ismerése volt jellegzetes, de a polgári jogfejlődés az örökbefogadás szabályozását ismét előtérbe hozta. Nizsalovszky értékelése szerint a polgári korabeli megoldásoknak három változata volt: az örökbefogadás el nem ismerése (például Franciaországban 1923-ig), nem családjogi intézményként való megjelenése (francia jog a Code Civil megalkotása után), valamint a családjogi célok szolgálatába állítása (mely az első világháború utáni európai jogfejlődés eredménye volt).¹⁹¹

Az örökbefogadás intézménye a német jogkörben későn, római jogi hatásként jelent meg. Ennek az intézménynek a segítségével már a kezdetektől fogva a természetes utódok hiányát kívánták pótolni, vigaszt nyújtott az elvesztett gyermekekért¹⁹², de egyúttal az örökhagyó még életében gondoskodhatott arról, hogy legyen, aki továbbvigye a nevét, vallási és egyéb kötelességeit, gondoskodjon a fennmaradó családtagjairól amellet, hogy vagyonát örökölje, s ez utóbbi volt az elsődleges célja, mégis családjogi intézményként jelent meg.¹⁹³

A germán népek jogéletében a római jogi manus intézményével rokonítható Munt különböző formái voltak ismertek (férj Muntja felesége felett, a családfő Muntja gyermekei felett és a családi házközösséghez tartozó más személyek, így rokonok és házi szolgák felett), és így az árva feletti gyámi Munt, amelynél fogva örökbefogadásra nem volt szükség, mivel a nemzetség legidősebb

¹⁸⁹ ECKHART, Magyar alkotmány- és jogtörténet, 289-293.

¹⁹⁰ Mtj. 224. §; P. III. 5730/1939.; BACSÓ, CZIFFRA, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár, 307-308.

¹⁹¹ CSIKY-FILÓ, Magyar családjog, 203.

¹⁹² WEISS, Az örökbefogadás néhány társadalmi és jogi kérdése, 180.

¹⁹³ BEKE-MARTOS, Az örökbefogadás – jogtörténeti megközelítésben, 18.

férfitagjának gyámi hatalma pótolta azt. Ilyen módon a német jogfejlődésben a gyámság intézménye bizonyos értelemben az örökbefogadás előzményének is tekinthető.

A germán jog megkülönböztette az ún. szerződési rendszert (Vertragsystem) az ún. rendelet rendszertől (Dekretsystem). Előbbi azt jelentette, hogy az örökbefogadó és a gyermek között kötött szerződéses jogviszony által jön létre az örökbefogadás, míg a rendeleti rendszer szerint szuverén állami aktus (Hoheitsakt) hozza létre a jogintézményt. Jelentős különbség a kettő között, hogy az örökbefogadó rokonságára is kihat-e az örökbefogadás (*Volladoption*) annak minden joghatásával vagy csupán az örökbefogadó és az örökbefogadott gyermek között keletkeztet jogokat és állapít meg kötelezettségeket (Teilwirkungen).¹⁹⁴

A természetjogi kódexek közé sorolt 1811-ben született OPTK már ismerte az örökbefogadás intézményét. Szabályozása nem csak azért érdekes, mert megmutatja, milyen tartalmat hordozott ez a gyerekpőben járó intézmény az osztrák örökös tartományokban, hanem azért is, mert 1853. május 1-jén lépett hatályba Magyarországon, éspedig nemcsak az anyaországban, hanem Horvátországban, Szlavóniában, a Szerb Vajdaságban és a Temesi Bánságban is. Korszerű magyar rendelkezések hiányában nagy szükség volt az osztrák kódex szabályaira az örökbefogadással kapcsolatos jogvitákban. Sőt, bár az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok 1861-ben a tradicionális magyar magánjog jelentős részét helyreállították a neoabszolutizmus erőszakos jogexportja után, az örökbefogadás esetében is az osztrák kódex rendelkezései az 1877. évi XX. törvénycikk (Gyámtörvény) megalkotásáig hatályban maradtak.¹⁹⁵

Azoknál a társadalmi rétegeknél, ahol a család, illetve a háztartás a termelőmunka kereteként is szolgált – parasztok és iparosok – a gyermeknek munkaerőként is fontos szerepe volt, mely érvényesült az örökbefogadással kapcsolatban is. Kérdéses, hogy a magyar parasztság között ténylegesen mennyire élt az örökbefogadás gyakorlata. Egyes kutatók (Tárkány Szűcs E. 1981; Kiss L. 1981) említik az örökbefogadás rendszeres előfordulását a magyar parasztság körében is, adataik azonban szórványosak.¹⁹⁶

¹⁹⁴ SCHWAB, Familienrecht 5. 300.

¹⁹⁵ RÁCZ (szerk.), A német-osztrák jogterület klasszikus magánjogi kodifikációi, 22-28.

¹⁹⁶ SÁRKÁNY - SZILÁGYI (szerk.): Társadalom - Magyar néprajz nyolc kötetben 8., 435.

IV. Az örökbefogadás Magyarországon 1848 után

Az ősiség eltörlése¹⁹⁷ következtében kialakult új társadalmi és gazdasági rendben a tulajdon szabadságának folyományaként a jóváhagyástól (megegyezéstől) teljesen mentes örökbefogadás csak további megfelelő jogi berendezkedés esetén érvényesülhetett volna. Az ősiség eltörlésével kilátásba helyezték, s a magyar jog szellemének megfelelő átalakulást biztosítani hivatott polgári törvénykönyv helyett azonban az átalakulás – az 1852. évi november hó 29-én kibocsátott ősiségi nyíltparancs – Erdélyben az 1853. évi május hó 29-én kibocsátott nyíltparancs – rendelkezései értelmében ment végbe és a megváltozott helyzetben a régi magyar örökbefogadás rendszerét átmenetileg az 1853. évi május hó 1. napjától hatályba léptetett Osztrák Polgári Törvénykönyv (a továbbiakban: OPTK.) örökbefogadási rendszere követte.¹⁹⁸

1853-ban az OPTK hatályba léptetése az osztrák gyámsági jog bevezetését eredményezte, mely maga után vonta az árvaügyek intézésének megváltozását. Az osztrák gyakorlat szerint a járásbírók hatáskörébe kerültek a gyámsággal kapcsolatos ügyek intézése. Az idegen jog bevezetése ellenérzést váltott ki a magyarokból, így az árvák ügyeinek intézése sem gyorsult fel.¹⁹⁹

Az OPTK magyarországi hatályba léptetése – az örökbefogadás szempontjából – azt jelentette, hogy e jogintézmény természetjogi szemlélettel és törvényi jogi szabályozással lett a magyar magánjog része mindaddig, míg (hasonló szabálytartalommal) saját magyar törvény nem született 1877-ben.

1877. július 7. napján, az országgyűlés mindkét házában kihirdetett gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről szóló 1877. évi XX. törvénycikk anyagi jogi és eljárásjogi rendelkezéseket is tartalmazott. A törvény szerint a gyámhatóság legfőbb feladata a gyámoltak és gondnokoltak szellemi és anyagi érdekeinek az előmozdítása, valamint a megóvása volt. Rendkívül sokrétű feladatot első fokon a törvényhatóságok és a rendezett tanácsú városok, kivételképpen pedig a községek árvaszékei látták el.²⁰⁰ A törvény abból az aspektusból indult ki, hogy a gyámügyekben a

¹⁹⁷ 1848. évi XV. törvénycikk.

¹⁹⁸ http://jesz.ajk.elte.hu/zambo16.html#_ftn20, Zámbo Géza: A gyámhatóságok, árvaszékek szervezete, eljárása a kiegyezés után, 2014., 1. (Letöltés: 2019. december 1. 17:47)

¹⁹⁹ A helyzet a kiegyezést követően sem javult: az 1870. évi XLII. törvénycikk minden törvényhatóság kötelezettségévé tette az árvaszékek felállítását, melynek következtében az ügyek intézési határideje nem csökkent. Lásd: HOMOKI-NAGY, A magyar gyámsági jog a neoabszolutizmus korában, 50., 55.

²⁰⁰ CZUCZOR-FOGARASI, A magyar nyelv szótára (1862), Árvaszék: Árvák ügyeire vonatkozó tanácskozmány vagy tárgyalás. Lásd továbbá: http://jesz.ajk.elte.hu/zambo16.html#_ftn20, Zámbo Géza: A gyámhatóságok, árvaszékek szervezete, eljárása a kiegyezés után, 2014., 1. (Letöltés: 2019. december 1. 17:47)

községnek, valamint a családnak is kellő befolyást kell biztosítani, így szakítani kíván a 16. századbeli irányzattal, mégpedig: amely szerint az állam intézi, kezeli és igazgatja a gyámügyeket a család és a község kizárásával, a gyámot a gyámhatóság „mechanikus közegének” tekintve. Így tehát be kell vonni a családot és a községeket a gyámhatósági munkába. A törvénycikk két részből áll: az első rész a gyámságról és a gondnokságról, valamint az ehhez kapcsolódó jogintézmények szabályozásáról, a második rész pedig a gyámhatóságokról és a hozzá kapcsolódó jogintézmények szabályozásáról szól. Általános elvként szögezi le a törvény, hogy a kiskorúak gyámság vagy atyai hatalom alatt állnak, valamint az atyai hatalom és gyámság egymást kizáró jogintézmények, így együtt meg nem állhatnak.²⁰¹ Az atyai hatalmat törvényes és törvényesített gyermeke felett az atya gyakorolta. Örökbe fogadó atyára csak az esetben szállt át az atyai hatalom, ha ez iránt az örökbe fogadás alkalmával ellenkező megállapodás nem jött létre.²⁰² „Nő általi örökbefogadás esetében, ha a törvényes atya az atyai hatalmat vagy az anya a törvényes gyámságot fenn nem tartotta, a törvényes és természetes gyámság az örökbefogadó anyát illeti.”²⁰³

A gyámság intézménye a 13-14. században jelent meg, mivel még sokszor a 15. században is fennmaradt az osztály után a testvérek, unokatestvérek vagyonközössége. A gyámi tiszte a nem törvényes korú árva felett a legközelebbi atyai ági férfi rokon gyakorolta, aki a gyermek után öröklésre voltak jogosultak. Ha a gyermek atyjában is megárvult, akkor az anyai ági férfi rokonok jöttek számításba.²⁰⁴

A gyámi tiszte ellátása a gyámnak joga és nem kötelessége volt. A gyám a vagyon kezeléséről – miként az atya – nem volt köteles számot adni. A törvény a gyámságra hivatott személyek sorrendjét is megállapította, a gyámok tekintetében a római jogi eredetű csoportosítást használta, amelyet már a régi jogunk is követett. Így tehát megkülönböztetett: nevezett, törvényes, és rendelt gyámot. A törvénycikk 43. §-a kizárta a nőket a gondnokság és a gyámság viseléséből, az anya, az örökbefogadó anya és a házastárs kivételével. Amennyiben az elhalt atya nem nevezett meg gyámot, úgy a gyám tisztsége az anyára, mint természetes és törvényes gyámra szállt, abban az esetben viszont, ha az atya nevezett, akkor a gyámi tisztség a nevezett személyt illette meg - hiába volt az atyai hatalom az ő személyéhez kötődő, elidegeníthetetlen ősi jog (jus personalissimum) - így az örökbefogadási szerződés megkötésére a törvényes gyám volt jogosult, az anya pedig csak azt követelhetette, hogy a kiskorú gyermekeit magánál tarthassa és azok személyi, valamint vagyoni ügyeiben őt

²⁰¹SZÜCS LÁSZLÓNÉ, Az árvaszékek története és jogi szabályozása Szabolcs megyében 1848-1880 között, 118-119.

²⁰² 1877. évi XX. törvénycikk 15. §

²⁰³ 1877. évi XX. törvénycikk 36. §

²⁰⁴ BÉLI, Magyar jogtörténet. 62.

meghallgassák.²⁰⁵ E mellett azonban természetesen az apa is érvényesíthette azon jogát, hogy a gyermekét érdeklő fontosabb ügyekben ő is meghallgassák.²⁰⁶ Azonban a gyám vagy gondnok köteles volt a gyámhatóság jóváhagyását kikérni kiskorú örökbefogadása esetén.²⁰⁷ Nő általi örökbefogadás esetében — ha a törvényes atya az atyai hatalmat vagy az anya a törvényes gyámságot fenn nem tartotta — a törvényes és természetes gyámság az örökbefogadó anyát illette.²⁰⁸

A törvénytelen származású kiskorú örökbefogadása esetében a szerződést az anyával, — mint természetes és törvényes gyámmal — köthette meg az örökbefogadó.²⁰⁹

A következőkben egy jogeseten keresztül ismertetem a bíróság joggyakorlatát olyan kiskorú örökbefogadása ügyében, akinek anyja az örökbefogadási szerződés megkötésekor t. és t. gyámi tisztében nem volt megerősítve és a szerződés kormányhatósági megerősítése előtt meghalt. A 1877. évi XX. törvénycikk 35. és 39. §-a értelmében a végrendeletben nevezett, a törvényes, illetőleg a természetes és törvényes, továbbá a kirendelt gyám között nem tett különbséget, az anyát mind a törvényen, mind a házasságon kívül született gyermeke felett a gyámság a törvénynél fogva illette meg, azonban csak a gyámhatósági megerősítése után gyakorolhatta természetes és törvényes gyámi tisztét. Hogy az 1877. évi XX. törvénycikk idézett 66. §-ának rendelkezését az anyára is alkalmazni kell, kitűnt az idézett törvénycikk 38., 67., 70., 231. és 232. §-ainak rendelkezéseiből. Az anya, mint természetes és törvényes gyám, a gyámhatóság intézkedése előtt is megtehetette a kiskorúak érdekében a halaszthatatlan teendőket, az örökbeadó anya, mint t. és t. gyám részéről gyermekeinek örökbefogadása tárgyában kötött szerződésére azonban rendszerint nem nyert alkalmazást. Kivételesen az örökbefogadási szerződés megkötése a gyermekek érdekében sürgős gyámi teendőnek minősülhetett ugyan, de általánosságban mégsem lehetett olyan gyámi teendőnek tekinteni, amelynek teljesítését ne lehetett volna elhalasztani addig, amíg a gyámhatóság az anyát t. és t. gyámságában meg nem erősítette. (A gyámi törvény nem határozta meg expressis verbis a halaszthatatlan gyámi teendők körét, de több olyan rendelkezése volt, amelyek alapján ennek a kifejezésnek helyes értelmét meg lehetett határozni.) A dolog természete szerint a kiskorú tartásáról és neveléséről, valamint vagyonának fenntartásáról és kezeléséről való sürgős gondoskodást, tehát olyan teendőket kellett halaszthatatlan természetű teendőnek tekinteni, amelyeknek

²⁰⁵ SZÜCS LÁSZLÓNÉ, Az árvaszékek története és jogi szabályozása Szabolcs megyében 1848-1880 között, 124.- 128.

²⁰⁶ Törvénykezési Szemle: Néhány szó az örökbefogadásról N. J. ügyvéd-től. 22.; 1877. évi XX. törvénycikk 142. § és 149. §-a.

²⁰⁷ 1877. évi XX. törvénycikk 113. §-a.

²⁰⁸ 1877. évi XX. törvénycikk 36. §-a.

²⁰⁹ 1884. évi január hó 22. napján 3546. szám alatt kiadott igazságügyminiszteri rendelet 1. pontja szerint.

elhalasztásából a kiskorúnak kára származott. A bírói gyakorlat szerint a kiskorú nevében kötött jogügylet jogérvényesen csak úgy jött létre, ha a kiskorút a jogügyletnél törvényesen képviselték, melyet a bíróság vizsgált. Minthogy jogügylet érvényes létrejöttéhez szükséges az, hogy a kiskorú nevében eljáró személy jogszerűen képviselje a kiskorút, ennek pedig az 1877. évi XX. törvénycikk 67. §-a szerint előfeltétele volt, hogy a gyámhatóság a gyám megerősítése vagy kirendelése kérdésében jogerősen határozott, vagyis a kiskorú részére a gyámságot jogérvényesen megszerezte. Egyenesen a kiskorúnak érdekében áll tehát az, hogy az árvaszék ne részesítse gyámhatósági jóváhagyásban az olyan örökbefogadási szerződést, amelyet a kiskorúnak anyja akkor kötött meg, amikor még t. és t. gyámságban megerősítve nem volt.²¹⁰

Az 1861-ben tartott országbírói értekezlet – mely a magyar polgári anyagi magánjogot visszaállította – az OPTK uralma alatt már keletkezett jogokat respektálta; s miután magánjogunk kodifikálva még nem volt, így az örökbefogadás sem nyert törvény általi szabályozást. Az örökbefogadás akkori definíciója szerint az *adoptio* nem volt egyéb, mint egyoldalú szerződés – egyes magánjogi írók azt egyenesen végrendeleti intézkedésnek tekintették – mely rokonságot nem alapított a fogadó szülők és a felfogadott gyermek között, továbbá a gyermek és törvényes szülő közötti rokoni kapcsolat sem szűnt meg. Az apai hatalom kezelésére nézve az 1877. évi XX. törvénycikk csak fakultatív szabályt tartalmazott, nem pedig kötelező intézkedést, mint az OPTK. 183. §-a. Így, tehát az örökbefogadás nálunk nem volt több egyéb öröklési szerződésnél – nem alapított kölcsönös viszonyt, mint az *adoptio fraternalis* – csupán az örökbefogadott gyermeknek adott jogot a felfogadó vagyonára; így a gyermek nemző atyja hatalmában maradt és az örökbefogadás által az őt felfogadó családdal rokoni viszonyba nem lépett. Ezzel szemben az OPTK. 179 - 185. §-ai értelmében az örökbefogadás valódi *imitatio naturae* volt, mely *de jure* és *de facto* rokonságot alapított az örökbefogadó és adoptált között.²¹¹

Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok 1861. július 23. napján hatályba léptek a magyar anyagi magánjogi törvények visszaállítása és a jogfolytonosság biztosítása érdekében, azonban az örökbefogadás kérdésére nem terjeszkedtek ki. Erdélyben, Horvátországban és Szlavóniában, a Temesi Bánságban, a Határőrvidéken és Fiumében viszont az OPTK. maradt hatályban, azaz a m.k. Curia párhuzamosan használta a magyar és az osztrák magánjog szabályait, attól függően, hogy az adott ügy Magyarországon vagy a Korona mellékországaiból került elé.²¹² Az örökbefogadási

²¹⁰ TÉRFY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXI. kötet), 45-47.

²¹¹ Törvénykezési Szemle: Néhány szó az örökbefogadásról N. J. ügyvédtől, 22.

²¹² RÁCZ (szerk.), A német-osztrák jogterület klasszikus magánjogi kodifikációi, 22-28.

szerződések megerősítését az osztrák uralom gyakorlatának²¹³ folytatásaként és a megváltozott társadalmi és állami berendezkedés követelményeként a Helytartótanács gyakorolta Magyarországon.

1867 óta a magyar királyi igazságügyminiszter erősítette meg a szerződéseket, mely nem jelentett érvényességi feltételt, csupán tanúsította, hogy a szerződés a felek akaratából kötött, az alaki és anyagi jogszabályoknak megfelelő liquid ügylet volt, mely arra is szolgált, hogy harmadik személyekkel szemben tanúsítást nyerjen az örökbefogadás tényével és a névváltozás anyakönyvi bejegyzésével. A megerősítés közrendészeti szempontból volt jelentős, mert a jogügylet azért lett megerősítve, mert joghatályos örökbefogadási ügylet keletkezett a felek között. A szerződés az igazságügyminiszteri megerősítés előtt is kötötte a feleket, attól való elállást nem tett lehetővé. Az igazságügyminiszter akkor tagadta meg a megerősítést, ha az örökbefogadás valamely törvényes kelléke hiányzott, vagy ha a feleknek a körülményekből nyilvánvaló akarata nem családjogi viszony alapítására irányult.²¹⁴ A megerősítés megtagadása ellen az érintettek számára egy jogorvoslati lehetőség állt nyitva: a bírói út.²¹⁵ Azokat az örökbefogadási szerződéseket, amelyektől a kormányhatóság a megerősítést megtagadta, nem létezőnek tekintették. Évtizedek múltak el addig, amíg egy-egy kormányhatóságilag meg nem erősített örökbefogadási szerződésnek magánjogi vonatkozásban való érvényesítését megkísérelték. A megerősítésre fel sem terjesztett vagy felterjesztett, azonban meg nem erősített örökbefogadási szerződésnek csupán magánjogi joghatásában való fenntartása szükségszerűen sértette volna az örökbefogadási szerződés egységességét, mert az örökbefogadó vagyoni kötöttsége dacára a vérszerinti leszármazót pótoló, ugyanakkor vele szemben gyermekileg kötelezett családtaghoz nem jutott volna.²¹⁶ A halál utáni megerősítést olyannak tekintették, mintha még a meghalt életében következett volna be. Nem volt helye megerősítésnek, ha kiskorú még a jóváhagyás előtt meghalt vagy a jóváhagyás után, de a megerősítés előtt halt meg, mivel az örökbefogadás célját veszítette.²¹⁷

Az örökbefogadó szerződés az igazságügyminiszteri megerősítéssel lépett hatályba, melyet az igazságügyminiszter rendeleti formában adott ki. A rendelet két fő részre tagolódott: elsőként a kormányhatósági megerősítést tartalmazta, majd a közvetítő hatóságokhoz szóló utasítást - kiskorúak esetében az árvaszékhez, nagykorúaknál pedig a törvényszékhez - hogy lássák el a

²¹³ OPTK. 181. §.

²¹⁴ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 700-701.

²¹⁵ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 703.

²¹⁶ BACSÓ, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXIX. kötet) 377-381.

²¹⁷ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 702.

szerződés példányait megerősítő záradékkal, intézkedjenek az örökbefogadás ténye, a névváltozás vagy annak a ténynek az anyakönyvbe való bejegyzéséről, hogy az örökbefogadott neve nem változott, a feleket pedig az iratok egyidejű megküldésével értesítsék.²¹⁸ Az örökbefogadási szerződés kormányhatósági megerősítése nem szüntette meg az örökbefogadási szerződésnek vagy az ahhoz szükséges beleegyezésnek semmisségét vagy megtámadhatóságát.²¹⁹

Az 1867. évi február hó 17-én kibocsátott királyi rendelettel megszüntetett Helytartótanácsnál tárgyalt ügyek közül az igazságügyi minisztériumhoz tartozott a nem nemesek örökbefogadási szerződésének jóváhagyása. A nemesség átruházását célzó örökbefogadásokat, az igazságügyi minisztérium előzetes megvizsgálása után, – a belügyi miniszter terjesztette föl királyi megerősítésre. Az igazságszolgáltatásnak a közigazgatástól történt elválasztása²²⁰ és a köztörvényhatóságoknak rendezéséről szóló törvény²²¹ hatályba lépésével sem nyert az örökbefogadási szerződés megerősítésének kérdése törvényhozási szabályozást és a felmerült viták következtében – törvényi felhatalmazás alapján,²²² a belügyminiszterrel egyetértőleg – 1872. január 30-án kibocsátott rendelet²²³ azok megerősítését – úgy az önjogúakra, mint a nem önjogúakra nézve – továbbra is az Igazságügyi Minisztérium hatáskörében hagyta.²²⁴

E történeti előzmények szükségszerű következménye volt, hogy az örökbefogadási szerződés alaki és anyagi kellékeit az 1861. év óta fejlődő mai magánjog elveivel összhangban a megerősítésre hivatott igazságügyi minisztérium gyakorlata fejlesztette ki. E minisztérium gyakorlata alapján fejlődött ki az a szokásjogi szabály is, hogy úgy az önjogúnak, mint a nem önjogúnak örökbefogadására vonatkozó szerződés megerősítése céljából a kormányhatósághoz fölterjesztendő. A nyugat-európai államok magánjogi jogrendszerében is az örökbefogadási szerződések hatósági megerősítését megtaláljuk és a magyar polgári törvénykönyv tervezetei is – az első szövegtől kezdve a törvényhozás elé terjesztett 1928. évi magánjogi törvényjavaslatig – a hatósági megerősítést a korlátoltan cselekvőképes és önjogú személyek örökbefogadása esetén egyaránt a szerződés érvényességi feltételeként szabályozzák.²²⁵ A gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről szóló 1877. évi XX. törvénycikk által fenntartott teljes jogú örökbefogadás (adopcio

²¹⁸ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 701-702.

²¹⁹ BACSÓ, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXIX. kötet) 377-381.

²²⁰ 1869. évi IV. törvénycikk 1. §

²²¹ 1870. évi XLII. törvénycikk

²²² 1869. évi IV. törvénycikk 25. §

²²³ 3091/1872. I. M. sz.

²²⁴ E hatásköri beosztáson a 1877. évi XX. törvénycikk sem idézett elő változást.

²²⁵ 1879. évi L. törvénycikk 8. §

plena) és nem teljes jogú örökbefogadás (*adoptio* minus plena) esetére az 1894. évi XXXI. törvénycikk 131. §-a²²⁶ akként rendelkezett, hogy „oly örökbefogadás, a melynél a vérszerinti atya az atyai hatalmat, vagy a vérszerinti anya a gyámságot föntartotta: a jelen törvény alkalmazásában tekintetbe nem vétetik” – azaz a kormányhatósági megerősítés szempontjából különböző elbánást nem vonhat maga után.

OPTK (1870) magyarra fordított hivatalos szövegének III. fejezete: „A szülék és gyermekeik közötti jogokról”, azonbelül „szülék és gyermekeik közti jogviszonyhoz hasonló összeköttetések” címszó alatt foglalkozik az örökbefogadás jogintézményével mindössze 7 §-on keresztül. A törvénykönyv szerint „azok, kik házasságtalanságot ünnepélyesen nem fogadtak, ha törvényes saját gyermekeik nincsenek, gyermekeket örökbe felvehetnek: a felvevő személy fogadó-atyának vagy anyának, a felvett pedig fogadott gyermeknek neveztetik.”²²⁷ Az örökbefogadó személyét illetően a törvény mindössze egy feltételt támasztott, mégpedig az életkor tekintetében: az ötvenedik életév betöltése, egyszersmind az örökbefogadott gyermeknél legalább 18 évvel idősebb személy. A törvénykönyv mind a kiskorú, mind a teljeskorú gyermek örökbefogadását lehetővé tette, aszerint differenciált, hogy kinek a beleegyezése szükséges az örökbefogadáshoz. Teljeskorú fogadott gyermek esetén az atya beleegyezése megkívántatott, kiskorú gyermek örökbefelvételénél elsősorban az atya, ha az atya nem élt, akkor az anya, a gyám, a bíróság beleegyezésére volt szükség.²²⁸ Amennyiben az atya elegendő ok nélkül tagadta meg az örökbefogadást, a törvény jogorvoslatként panasztételt engedett a rendes bírónál. Az örökbefelvételt be kellett jelenteni, mely egyrészt a kormányzék általi megerősítés, másrészt pedig a bírósági nyilvántartás miatt volt kiemelten fontos. A törvény az örökbefogadás joghatásai közül a névviselést és a családi kapcsolatot szabályozta. A „...fogadott személy fogadó-atyának nevét, vagy a fogadó-anyának nemzetségi nevét; de egyszersmind az előbbi családi nevét, és netalán az őt illető családi nemességet is megtartja.” Nemesség, címer átszállásához a fejedelem engedelmére volt szükség. A családi kapcsolatot illetően a fogadott gyermek és utódai a fogadó atya atyai hatalma alá kerültek, ugyanazon jogállás illette meg őket, mint a saját gyermekeket, ugyanakkor az örökbefogadás nem terjedt ki az örökbefogadó szülők családjának többi tagjaira, csupán a fogadó atya, anya és a fogadott gyermek viszonylatában hozott létre családi jogállást, létesített jogokat és kötelezettségeket, amely jogviszonyban a fogadott gyermek nem vesztette el „önnön családjá”

²²⁶ 1894. évi XXXI. törvénycikk IX. fejezete. Vegyes határozatok

²²⁷ CZUCZOR-FOGARASI, A magyar nyelv szótára (1862). Örökbe-fogadott: Két valaki saját gyermeke gyanánt fogad, nevel, és javainak örökösévé tesz. Örökbefogadott árva.

²²⁸ Az OPTK tervezetének 225. §-a szerint nagykorú gyermek örökbefogadásához a szülők beleegyezésére nem volt szükség. A tervezet 208. §-a szerint nagykorú gyermek törvényesítéséhez az anya beleegyezésére. Lásd továbbá: ENGEL, A házasságon kívül született gyermek családneve, 318.

jogait. A kódex által szabályozott – fogadott gyermek és fogadó szülék közötti jogoktól – a felek szerződésben eltérhettek, ha mások jogai nem rövidültek, valamint, ha a szerződés lényeges változást nem tartalmazott az említettekhez képest. A fogadó szülék és a fogadott gyermek közötti kötelezettségeket a törvény nem említette, nem szabályozta. Elenyésztk címszó alatt a felbontható örökbefogadás mellett foglalt állást, mely védte a kiskorú gyermek érdekeit, annak fennállása esetén csak a gyermek képviselői és a bíróság beleegyezésével volt megszüntethető. „A fogadó atya és a fogadott gyermek közötti jogviszony elenyésztkével, a kiskorú gyermek ismét törvényes atyjának hatalma alá kerül vissza.” Mindezen jogok és kötelezettségek olyan gyermekekre nem vonatkoztak, akik „egyedül tápolás végett vétetnek fel.” „Ezen tápolás mindenkinek szabadságában áll: ha azonban a felek eziránt szerződésre akarnak lépni, a mennyiben a tápgyermek joga megszorítandók, vagy reá különös köteleztetések rovandók volnának, annak bíróilag kell megerősítetttni.” A tápolás költségeit a tápszülék nem követelheték.”²²⁹

Az osztrák jog szerint az örökbefogadott gyermek nem feltétlenül lett törvényes örököse az örökbefogadónak, hanem csak akkor, ha a szerződő felek a szerződésbe nem vettek fel ellenkező megállapodást, ellenben a magyar jog szerint az örökbefogadott gyermek törvényes örökösödési jogosultsága az örökbefogadás létesülésének és megvalósulásának feltétlenül érvényesülő feltétele volt. Az osztrák jog szerint az örökbefogadásnak elengedhetetlen előfeltétele volt az örökbefogadó családi (vezeték) nevének átruházása az örökbefogadott gyermekre, ami a magyar jog szerint volt nem feltétel. Az osztrák jog hatálya területén, teljeskorú személy örökbefogadása esetén, ha atyja még életben volt, az örökbefogadás létesüléséhez az apa beleegyezésére is szükség volt és ha az apa a beleegyezést megtagadta, a bíróság pótolhatta; ellenben a magyar jogban ilyen beleegyezésre nem volt szükség. Az osztrák jog szerint az örökbefogadás joghatálya kiterjedt az örökbefogadott gyermeknek az örökbefogadás idejében életben lévő leszármazóira is; ellenben a magyar joggal, ahol az örökbefogadás joghatálya nem terjedt ki az örökbefogadottnak már meglevő gyermekeire, hanem kizárólag az örökbefogadási szerződés létrejötte után született leszármazóira. Az osztrák jog hatálya területén az örökbefogadás létesüléséhez elengedhetetlen feltétel volt, hogy az örökbefogadottnak törvényes leszármazója ne legyen, ellenben a magyar jog ilyen feltételt nem ismert. A kiskorú személy örökbefogadásához a szülők és rokonok meghallgatása mellett a gyámhatóság hozzájárulására is szükség volt. Az örökbefogadási szerződés törvényes hatályt csak a kormányhatóság jóváhagyása után nyert, mely joghatály a jóváhagyás napjával kezdődött. Ha az örökbefogadottra az örökbefogadó nemességét is átruházta, Őfelsége engedélyére is szükség volt. Az örökbefogadott személy és vér szerinti családja közötti rokoni kapcsolat az örökbefogadás

²²⁹ OPTK Pest, 51-54.

hatályosulása után is sértetlenül fennmaradt, s az örökbefogadott gyermek csakis az örökbefogadó szülővel lépett rokoni kötelékbe, így tehát a két szerződő fél rokonai között rokonsági viszony nem keletkezett. Az örökbefogadás az örökbefogadott és vér szerint való rokonai között a törvényes örökösödési jogosultság tekintetében változást nem szült, mert az örökbefogadásnak nem lehetett oly hatályt tulajdonítani, hogy ezáltal az örökbefogadott és a vér szerinti rokonai a saját családi összeköttetésükön alapuló törvényes örökösödési jogosultságukat egészben vagy részben elveszítsék.²³⁰ Az örökbefogadás fennállásának időtartama alatt az örökbefogadott gyermeket harmadik személy nem fogadhatta örökbe, de ha az örökbefogadási szerződést érvényesen felbontották akkor újabb örökbefogadásnak nem volt akadálya. A magyar jog feltétlenül, úgyszintén az osztrák jog is, - amennyiben az örökbefogadási szerződésbe ellenkező korlátozó vagy kizáró megállapodást nem foglaltak - az örökbefogadott javára törvényes örökösödési jogosultságot biztosított az örökbefogadó hagyatékára, de fordított viszonyban soha; az örökbefogadó szülőnek tehát nem volt törvényes örökösödési joga az előtte elhalt örökbefogadott gyermek hagyatékára és ilyen jogot - az igazságügyminisztérium joggyakorlata szerint – szerződésben sem köthettek ki a felek. Az örökbefogadás szerződési jellegéből következett, hogy az egyrészt a szerződések felbontására fennálló általános anyagi érvénytelenségi okokból (tévedés, csalás, erőszak stb.), másrészt az örökbefogadás jogalapjával ellenkező magatartás okából bírói úton érvényteleníthető volt; ha az örökbefogadott gyermek az örökbefogadó szülővel szemben olyan durva magaviseletet tanúsított, mely miatt őt halálesetre szóló rendelkezéssel kitagadhatná.²³¹ Ugyanezen ok miatt az örökbefogadó szülő is kérelmezhetette az örökbefogadási szerződés érvénytelenítését bírói úton, a túlélő házastárs akkor is, ha a házastársak közösen fogadtak örökbe. Az a körülmény, hogy a gyermeket a házastársak közösen fogadták örökbe, az egyik házastárs halála után a túlélő házastársat nem zárta el attól, hogy a szerződés érvénytelenítését a kitagadásra fennálló okból kérelmezhesse.

Az örökbefogadott gyermek a törvényes örökösödés szempontjából a törvényes leszármazóval egy tekintet alá esett jogi szempontból. Az örökbefogadott gyermek az örökbefogadó szülő által tett ajándékozást kötelesrészének megsértése miatt csak abban az esetben támadhatta meg sikerrel és követelhetett kötelesrészt a megajándékozottól, ha a megtámadott ajándékozás az örökbefogadás időpontja után létesült.²³² Az örökbefogadó szülő örökbefogadáskor életben levő gyermekei nem panaszolhatták sikeresen sem örökjoguk, sem esetleg kötelesrészük megsértését azon okból, hogy az örökbefogadási szerződés öröklési joguk sérelmére új örököszt állított be a megnyíló szülői

²³⁰ TELESZKY, Indokolás az általános magyar magánjogi törvénykönyv tervezetének öröklési jogot tárgyazó ötödik részéhez, 320.

²³¹ A Kúria 5875/1910. sz. döntése; A Kúria RP1. 9999/1915. sz. döntése.

²³² A Kúria 4827/1908. valamint 4082/1910. számú döntései.

hagyatékba.²³³ Az örökbefogadott gyermek nem követelhetette a törvényes gyermeknek az örökbefogadás előtt adott érték betudását; mert ha kötelesrészt nem követelhetett (kevesebbet), még kevésbé követelhetett betudást (többet).²³⁴ Azok, akik az örökbefogadás és törvényesítés következtében nyertek törvényes örökösödési jogot, az örökhagyótól életében kiházásításul, önálló házastárs berendezésére, önálló üzlet alapítására, folytatására, hivatali állás elfoglalására, továbbá a betudás szándékával adott ajándékok, mint adományozások akkor is betudás tárgyát képezik, ha az adományokat az örökbefogadás vagy törvényesítés előtt kapták.²³⁵ Az örökbefogadott gyermek csak a vele szerződő örökbefogadó szülő irányában nyert jogokat, örökösödési joga tehát csak arra a vagyonra terjedt ki, amely az örökbefogadó szülő hagyatékához tartozott, így tehát az örökbefogadó oldalági rokonaival szemben örökösödési joggal nem bírt. A bírói joggyakorlat szerint az örökbefogadott gyermeknek az örökbefogadó szülő után megnyílt törvényes örökösödési jogát nem érintette az a körülmény, hogy az örökbefogadóról tiszteletlenül nyilatkozott, vele illetlenül viselkedett s házából eltávozott, ha emiatt az örökbefogadó szülő nem tagadta ki, sem pedig a vele kötött örökösödési szerződésben ezt a körülményt bontó feltételként nem határozták meg.²³⁶ Örökbefogadott gyermeknek, mint egyúttal szerződéses örökösnek törvényes örökösödési jogát az örökbefogadó szülő élők közti ingyenes vagyonátruházással nem csorbíthatta. Ha az ingyenes vagyonátruházás nem állt ellentétben az örökösödési szerződés tartalmával, akkor az örökbefogadott gyermek nem az ajándékozási jogügylet érvényesítését, hanem csak az elajándékozott vagyonból kötelesrészének kiegészítését követelhetette.²³⁷

Az örökbefogadott gyermek kötelesrésze – ha törvényes gyermek is volt – nem volt egyenlő az utóbbi kötelesrészével. A jogszabály szerint a kötelesrészt örökbefogadással sem lehetett sérteni. Példának okáért, ha tehát az örökhagyónak volt egy törvényes gyermeke és egy örökbefogadott gyermeke, az előbbinek kötelesrésze $\frac{1}{2}$ -ed, az utóbbinak $\frac{1}{4}$ -ed; vagyis, ha a vagyon 12.000 pengő s az örökhagyó ezt egészen egy harmadiknak hagyta, kötelesrész címén abból a törvényes gyermek 6.000 pengőt, az örökbefogadott gyermek 3.000 pengőt igényelhetett. Ha pedig az örökhagyónak nem volt törvényes gyermeke, hanem két örökbefogadott gyermeke volt - akik közül az egyiket korábban, a másikat később fogadta örökbe - a helyzet változatlan volt, vagyis az első örökbefogadott gyermek kötelesrésze $\frac{1}{2}$ -ed, a másodiké csak $\frac{1}{4}$ -ed volt. A Kúria egyik ítélete

²³³ Azonban sikeresen teheték a házastársak közszerzeményi jogviszonyaikat rendező szerződéssel szemben, mert ez utóbbi esetben a szerződés az egyik házastárs részéről a másik házastárs javára tett ajándékozást foglalt magában, mely a gyermekek örökösödési joga, illetve kötelesrésze sérelmére nem vezethetett.

²³⁴ A Kúria 3737/1920. sz. döntése.; SÁNDORFALVI PAP, A kötelesrész kérdésének köréből. 222.

²³⁵ Öröklési jog, 285.

²³⁶ A Kúria 3674/1914. sz. döntése.

²³⁷ A Kúria 6173.1914. sz. döntése.; PLOPU, Szemelvények a m. kir. Kúria I. polgári szaktanácsa joggyakorlatából 41-43.

szerint: az örökhagyó a felperest 1919-ben fogadta örökbe s ezután 1926-ban a másodrendű alperest. Mivel a felperes az örökbefogadással a törvényes gyermek jogállásába lépett, az örökhagyónak újabb örökbefogadása a felperes szerzett jogait, tehát a kötelesrészhez való jogát, ami a vagyon feléből állt, nem sérthette, mert ebben a vonatkozásban az újabb örökbefogadás az ajándékozással vagy végrendeleti juttatással egy tekintet alá esett. Ezek szerint tehát a felperes kötelesrésze a vagyon fele, a másodrendű alperesé pedig a vagyon 1/4-e. Ha a házasság előtt volt az örökbefogadás s az örökbefogadás után kötött házasságából születik gyermek, akkor a helyzet más, mert a házasság előtt tett ajándékból a törvényes gyermek nem követelhetett kötelesrészt, tehát a házasság előtt tett örökbefogadás által rajta esett megrövidítésért sem panaszkodhatott, vagyis őt és az örökbefogadott gyermeket kötelesrész címén egyaránt $\frac{1}{4}$ - $\frac{1}{4}$ rész illette.²³⁸

Széll Kálmán miniszterelnök kezdeményezte 1901-ben a Gyermekvédelmi törvény elfogadtatását,²³⁹ amelynek 1. §-a kimondta, hogy a hatóságilag elhagyatottnak nyilvánított hét éven aluli gyermekek ellátásáról az államnak kell gondoskodnia, melyet kiterjesztett a 15. életkorig.²⁴⁰ A talált és elhagyottnak nyilvánított gyermekek védelmére Budapesten és az ország különböző vidékein összesen 18 állami gyermekmenhely épült fel.²⁴¹ 1918-ban az intézet neve „Magyar Állami Gyermekmenhellyé” változik, a Tanácsköztársaság idején pedig (kb. 3 hónapig) a „Magyar Tanácsköztársaság Gyermekkórháza” nevet viselte.²⁴²

2. kép

Protestáns árvaház, Vasárnapi Újság, 1870

²³⁸ A Kúria 4582/1931. sz. ítélete; SÁNDORFALVI PAP, A kötelesrész kérdésének köréből, 222.

²³⁹ 1901. évi VIII. törvénycikk

²⁴⁰ 1901. évi XXI. törvény; Széll Kálmán (1910) Budapesti Hírlap dec. 2.

²⁴¹ Az állami gyermekmenhelyekről szóló 1901. évi VIII. törvénycikk 1. §; http://www.tegyesz.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=58&Itemid=67 (Letöltés: 2016.03.10. 16:58)

²⁴² BARABÁS, A budapesti M. Kir. Állami Gyermekmenhely története, 15.

A következőkben ismertetem az örökbefogadott házasuló házasságának kihirdetésénél és anyakönyvezésénél követendő eljárást a m. kir. belügyminiszter és igazságügyminiszter 1936-ban adott állásfoglalása szerint, mely egy anyakönyvvezető megkeresésére adott válasz volt. Az anyakönyvvezető tájékoztatást kért, hogy helyes-e az a gyakorlat, amely szerint abban az esetben, ha a házasulandók egyike olyan örökbefogadott - kire az örökbefogadó neve is átszállott – a házasságának kihirdetésénél és anyakönyvezésénél családi nevéről az örökbefogadás folytán nyert családi nevet, szülei nevéről pedig a vérszerinti szülők nevét írja be azzal a megjegyzéssel, hogy a házasulót N. N. örökbefogadta. A m. kir. belügyminiszter a m. kir. igazságügyminiszterrel egyetértőleg adott rendelkezése szerint a névátvételével örökbefogadott személyt a rája vonatkozó házassági anyakönyvbe a születése óta megváltozott jogi helyzetnek megfelelő családi néven kell bejegyezni aképpen, hogy a szülők családi és utónevére vonatkozó rovatba a vérszerinti szülők családi és utónevét kell bejegyezni, az aláírás előtti megjegyzések rovatában azonban az örökbefogadás tényét az örökbefogadó (házastársak által történt örökbefogadás esetében, mind a két házastárs) megnevezésével meg kell említeni. Ha örökbefogadott házasuló kíván házasságot kötni, a tárgyalási jegyzőkönyvnek „szüleinek családi és utóneve” című rovatába csupán a vérszerinti szülők családi és utónevét szabad beírni, mert e rovat címe „szülők” alatt nyilván a házasuló vérszerinti szüleit érti s a tárgyalási jegyzőkönyv rovatos részében az örökbefogadás tényét és az azzal kapcsolatos esetleges névváltozást alkalmas módon különben sem lehet feltüntetni. Ilyen esetben azonban az anyakönyvvezető köteles a tárgyalási jegyzőkönyv II. részének 4. pontja után következő üres sorokba az örökbefogadás tényét és az esetleges névváltozást megfelelő igazolás után megrögzíteni. Erre egyrészt az örökbefogadás következtében esetleg fennálló házassági akadály megállapítása, másrészt az örökbefogadott kiskorú házasságkötéséhez szükséges beleegyezés kérdésének elbírálása, harmadrészt pedig a tárgyalási jegyzőkönyv és csatolmányai alapján lehetett megállapítani, hogy az örökbefogadott házasulónak a házassági anyakönyvbe bejegyzendő adatai az örökbefogadás tekintetében közhitelű tanúsítást nyertek.²⁴³

A Ht. 103. §-a kimondta, hogy a szülő a gondviselésére nem bízott gyermekével is rendszerint érintkezhetett és nevelését ellenőrizhette. Ettől a jogától a szülőt csak súlyos ok miatt lehetett megfosztani. Ha az atyai hatalom, illetőleg a természetes és törvényes gyámság fenntartása nélkül örökbefogadott kiskorúnak örökbefogadó szülői meghaltak, úgy egymagában ennél a ténynél fogva a kiskorú feletti atyai hatalom, illetőleg a természetes és törvényes gyámság nem szállt vissza az életben lévő vérszerinti szülőre, azaz a vérszerinti szülő nem lett ipso jure gyermekének ismét

²⁴³ 49.184/1936. B. M. sz. — M. K. LV. évf. 4.; BACSÓ, NIZSALOVSZKY, PUSZTAI, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXX. kötet), 19-21.

törvényes képviselője. A vérszerinti szülő az örökbeadás után gyermeke házasságához szülői beleegyezésre való jogosultságát elvesztette, ezt a jogát csak abban az esetben szerezte vissza, ha utóbb az örökbefogadási szerződést kifejezetten felbontották. A vérszerinti szülőnek – az örökbefogadó szülő halála után – csak akkor volt joga beleegyezni a 20 éven aluli kiskorú gyermeke házasságához, ha ő volt a gyermek törvényes képviselője, hiszen ebben az esetben a beleegyezést mint törvényes képviselő adta meg.²⁴⁴

Nem tette erkölcstelenné az örökbefogadást az a tény, hogy az atya házasságának fennállása alatt, házasságon kívül született gyermekeit fogadta örökbe.²⁴⁵

Ha a szülők másként nem egyeztek meg, a gyermekek hét éves életkorukig anyjuknál maradtak, ezen életkoron túl a nem vétkes szülőnek ítélte a bíróság a gyermeket.²⁴⁶ Tegyük fel, hogy a bíróság felbontja a házasságot a férj vétkességéből s az anyának odaítéli a gyermekeket. A nő boldog, hiszen gondoskodhat gyermekeiről. Ekkor előáll a férj, s örökbe adja a gyermekeket egy idegen nőnek, amit joggal megtehet, hiszen a bírói ítélet nem szüntette meg atyai hatalmát. Az atya, s mint gyermekei törvényes képviselője - az 1884 január hó 22-én kelt igazságügyminiszteri rendelet alapján - teljes joggal köthette meg az örökbefogadási szerződést, mely gyámhatósági jóváhagyással vált érvényessé. Előfordulhatott, hogy az örökbefogadó nő tisztességes, gazdag volt, s az örökbefogadás a gyermekek érdekében állónak látszott. A gyámhatóság megadta a jóváhagyást, mely által az anya - az atya akarata folytán - meg lett fosztva gyermekeitől. Az is megtörténhetett, hogy az atya nőül vette az örökbefogadó nőt, így a gyermekek visszakerültek hozzá, akitől a bíróság pont azért vette el őket, mert nem talált benne garanciát arra nézve, hogy gyermekeit jól fogja nevelni. Nyilvánvaló ellenmondás volt a házassági törvény és a gyámi törvény között, melyről való aggodalmának Wertheimer Manó is hangot adott. Véleménye szerint az elvált férj igen gyakran volt hitvese iránti bosszúból is keresztül vihette ezt a procedúrát, kijátszva a korabeli hatályos jogot.²⁴⁷ A belügyminiszter 1900. május 19-én 42,034. sz. a. kelt körrendeletével felhívta az összes közigazgatási bizottságot, hogy az árvaszékeket a kiskorúakat érdeklő örökbefogadások körüli eljárás szabályainak pontos betartására utasítsák. „Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye árvaszéke a kérdéses szabályokat «örökbefogadási eljárás szabályai» cím alatt külön munkálatba foglalta, melyre a belügyminiszter – az igazságügyminiszterrel egyetértőleg – a következő közérdekű észrevételeket tette:

²⁴⁴ Ht. 8—9. §§; 212.781/1936. B. M. XI. — M. K. LVI. évf. 14.; BACSÓ, NIZSALOVSKY, PUSZTAL, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXXI. kötet), 18-19.

²⁴⁵ P. III. 5239/1934.

²⁴⁶ Ht. 95. §

²⁴⁷ WERTHEIMER, A házassági törvény 95. §-ának kijátszása, 23.

1. Az örökbefogadók és az örökbefogadandók között legalább 16 évi korkülönbségnek kell lenni. Magyarországnak az általános osztrák polgári törvénykönyv hatálya területén levő részeiben 18 év a korkülönbség. Az örökbefogadási szerződésbe nem veendő fel lényege s kellék gyanánt, hogy az örökbefogadó az örökbefogadandót házába és családjába veszi s reája családnevét átruházza. Mert erre vonatkozólag a szerződő feleknek az akarata irányadó; a kiskorú gyermek ugyanis örökbefogadható anélkül, hogy az örökbefogadók házába vagy családjába kerülne és örökbefogadó szüleinek családnevét sem köteles a szerződésbe foglalt külön megállapodás nélkül viselni; kivéve, ha az örökbefogadók az OPTK hatálya területén rendes lakással bírnak, mely esetben a néváttruházás kötelező.²⁴⁸ (Az OPTK ugyanis kötelezően írta elő, hogy az örökbefogadás csak oly feltétel mellett köthető, hogy az örökbefogadott személy az örökbefogadó szülőnek nevét elnyerje és viselje, de előbbi családnevét is megtarthatja.)²⁴⁹ Az örökbefogadandókat nem lehet az örökbefogadók összes vagyonának törvényes örökösévé tenni, mert az örökbefogadott gyermekek a törvényes gyermekeknél az örökösödés tekintetében több joggal nem bírnak, részükre tehát csupán csak a törvényes gyermekeket megillető törvényes örökösödési jog biztosítható.

2. Ha a benyújtott iratokból az tűnik ki, hogy a kiskorú más árvaszék gyámhatósága alá tartozik, az erre vonatkozó kérvény az illetékesnek mutakozó árvaszékhez hivatalból átteendő.

3. Ha a törvényes képviselő ismeretlen helyen távol van, abból a célból, hogy az illető kiskorú örökbefogadható legyen, nem szükséges, hogy az atyának atyai hatalma megszüntetessék, az anya pedig a gyámságtól elmozdítottassék, mert a szülő nem köteles gyermekét örökbe adni, még akkor sem, ha annak örökbefogadás útján jobb sorsot is biztosíthatna.²⁵⁰ Ez utóbbi szabály áll akkor is, ha az atya a törvényes vélelem szerint törvényes gyermekének örökbeadását pusztán csak azért tagadja meg, mert őt tőle származottnak el nem ismeri.

4. A néváttruházás — kivéve az OPTK hatályának területén rendes lakással bíró örökbefogadókat — nem kötelező. Ha az örökbefogadónak az örökbefogadottal azonos családneve van, a néváttruházás iránt nem kell intézkedni. Amennyiben lelt (lelencz, talált) gyermeket fogadnak örökbe, a fentebb említett szabály az irányadó. Az örökbefogadási szerződésben elégséges, ha csak az mondatik: „örökbefogadó az örökbefogadandó részére «a törvényes örökösödési jogot biztosítja», a többi kiegészítő rendelkezésre a szerint, amint van gyermek vagy ilyen még várható,

²⁴⁸ OPTK. 182., 184. §§

²⁴⁹ VIRÁGH, Külföldiekből magyarrá lett egyének házasságbontó perai Magyarországon, 176.

²⁵⁰ Kivéve, ha az 1877:XX. tcz. 22. §-ának 1. és 57. §-ának 1. és 2. bekezdésében felsorolt esetek valamelyike forgott fenn.

feltétlenül nincs szükség, habár azok ellen, ha a szerződésbe felvételnek, kifogás nem tehető. Olyan esetekben, midőn az örökbefogadó az öröklési jogot csak vagyonának bizonyos hányadára szorítja, a szerződés nem számíthat kormányhatósági megerősítésre még akkor sem, ha az örökbefogadó nagy vagyonnal rendelkezik.

5. Ha a házastársak közül csak az egyik fogad örökbe, a szerződés érvényességéhez a másiknak beleegyezése nem szükséges. Ha az örökbefogadó az országnak azon részeiben lakik, hol az OPTK ideiglenes érvényben fentartva nincs, az örökbefogadásnak a gyermektelenség nem feltétele s tehát amennyiben az örökbefogadónak gyermekei volnának, ezek részére ügygondnok kirendelésének szüksége fen nem forog. Az örökbefogadási szerződés gyámhatósági jóváhagyása tárgyában hozott határozatnak jogerőre emelkedését még akkor is be kell várni, ha a felek egybehangzó akarata alapján a tiszti ügyész hozzájárulásával hozatott. Az örökbefogadás tényének és az ezzel kapcsolatos névátruházásnak anyakönyvi kitüntetése iránt az árvaszék, hivatkozással az e tárgyban hozzá intézett igazságügyminiszteri rendeletre, közvetlenül fordul az illető anyakönyvvezetőhöz. Magyarországnak azon részeiben, hol az OPTK ideiglenes érvényben van, nem létezik jogszabály, mely a törvénytelen gyermeknek természetes atyja részéről való örökbefogadását megtiltana. Nem áll tehát, hogy törvénytelen gyermekekre nézve szülőik részéről nem örökbefogadásnak, hanem törvényesítésnek van helye.”²⁵¹

V. Honosítás által a magyar állampolgárság megszerzéséről valamint a nemzetközi örökbefogadás szabályozásáról

A magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről szóló 1879. évi L. törvénycikk 2. §-a kimerítően felsorolja a magyar állampolgárság megszerzésének módjait, ugyanakkor a felsorolás nem említi az örökbefogadást, mivel nagykorú személy örökbefogadása a magyar állampolgárság megszerzésének nem egyik módja volt, hanem csakis olyan előfeltétel, amelynek fennforgása esetén a magyar állampolgárság honosítás által való megszerzéséhez szükséges kellékek egy részétől el lehet tekinteni. A törvénycikk a honosításnak rövidebb idő alatt és kevesebb feltétellel való teljesítését engedte olyan külföldi személynek, akit valamely magyar állampolgár örökbefogadott. Magyar állampolgárság megszerzésének kedvezménye abban állt, hogy külföldi örökbefogadottnak nem kellett öt éven keresztül megszakítás nélkül Magyarországon laknia és ugyanezen idő alatt adót is fizetnie és nem kellett igazolnia azt sem, hogy bír annyi vagyonnal vagy olyan kereseti forrással,

²⁵¹ 35.928/901. B. M. sz.; Különfélék, 248.

amelyből lakása helyének körülményeihez képest magát és családját eltarthatta, amennyiben a vagyon és az adózás feltételeinek az örökbefogadó megfelelt.²⁵²

A m kir. belügyminiszter azonban - a törvénycikk 11. §-án alapuló jogán - még az összes kellékek fennforgása esetén is megtagadhatta a honosítási okirat kiállítását. Amennyiben a honosított férfi a magyar állampolgárságot megszerezte, akkor a honosított állampolgársága csak törvényes gyermekére és nejére terjedt ki.²⁵³ A magyar kir. Igazságügyminisztérium nem hagyott jóvá olyan örökbefogadási szerződést, amely úgy a magyar, mint az illető külföldi egyén hazai jogának meg nem felelt.²⁵⁴

Mintegy egy évtizeddel Meszlény összegzése után jelent meg Szladits Károly szerkesztésében a Magyar Magánjog c. sorozat első kötete, amely a nemzetközi örökbefogadással kapcsolatos jogvitákban adott útmutatót a jogalkalmazóknak. Kimondta, hogy az örökbefogadó hazai joga szerint kellett elbírálni az örökbefogadás megengedhetőségét, anyagi feltételeit, joghatásait. Az örökbefogadott korát, cselekvőképességét; az aktív örökbefogadási képességet; az örökbefogadó és az örökbefogadott egymás közti viszonyából folyó anyagi feltételeket (korkülönbség, azt, hogy szülő és törvénytelen gyermek, testvér, nagyszülő és unoka között létesülhet-e örökbefogadás-szerződés), a vállalt jogok, kötelezettségek mértékét; a joghatásokat; azt viszont, hogy a szerződés kormányhatósági megerősítésre szorul-e, az örökbefogadott hazai joga alapján bírálták el. Amennyiben a beleegyezés, jóváhagyás tekintetében az örökbefogadandó személy joga az örökbefogadó hazai jogával kollízióba került, akkor az örökbefogadandó személy hazai joga döntött az adott jogvitában. Az örökbefogadó szerződés alaki érvényességét a szerződéskötés helyén és idején fennálló jog alapján, a lex loci actus kapcsolóelve szerint bírálták el.

Az állami, közrendészeti szempontok nem tették kívánatossá, hogy az örökbefogadás konjunkturális magánérdekeket szolgáljon, nem engedte az iparszerűséget, azt, hogy az örökbefogadó több külföldi állampolgárt örökbe fogadhasson, illetve megtagadta a megerősítést abban az esetben is, ha az örökbefogadó külföldi állampolgár volt. Kivételesen az igazságügyminiszter megerősíthette a külföldi örökbefogadó részéről kötött örökbefogadó szerződést, ha az örökbefogadó hazai állama az igazságügyminiszter intézkedését hatályosnak ismerte el; ha az örökbefogadó Magyarországon lakó, megállapíthatatlan állampolgárságú volt vagy ha a külföldi örökbefogadó hazájának törvényei szerint illetékes hatóságnál a megerősítést megkísérelte, de nem volt kieszközölhető amiatt, mert a

²⁵² 1879. évi L. törvénycikk 8. §

²⁵³ 1879. évi L. törvénycikk 7. §

²⁵⁴ VIRÁGH, Külföldiekből magyarrá lett egyének házasságbontó pereit, 176.

külföldi hatóság magát a megerősítésre illetéktelennek mondta ki azért, mert az örökbefogadott külföldi, magyar honos volt.

Tekintettel arra, hogy a nemzetközi örökbefogadások jelentős része színlelt (in fraudem legis) jogügylet volt - mely a magyar állampolgárság megszerzésére irányult - a törvényhozó ennek tekintetében úgy rendelkezett, hogy amennyiben magyar örökbefogadó fogad örökbe külföldi gyermeket, az örökbefogadott nem szerzett magyar állampolgárságot, csak kedvezményes honosítás lehetősége állt fenn. Amennyiben külföldi állampolgárságú örökbefogadó magyar gyermeket fogadott örökbe, az örökbefogadott nem veszítette el magyar állampolgárságát.²⁵⁵ Pollák Illés magyar ügyvéd, jogi szakíró, publicista „A jog és az egyén küzdelme” című, 1911-ben tartott jogászegyleti előadása szerint a főváros környékén élt egy 55 éves földműves, akinek 150 örökbefogadott fia volt, köztük 15 osztrák tábornok, 20 osztrák főúr. A tömeges örökbefogadás célja az volt, hogy a hazájukban feleségeiktől elválni nem tudó osztrákok magyar állampolgárságot szerezzenek és mint ilyenek Magyarországon szabadulhassanak meg a terhekké vált házassági köteléktől.²⁵⁶

A külföldi állampolgár örökbefogadási szerződése utáni illeték megállapításánál nem lehetett alkalmazni a trianoni békeszerződés 211. cikke a) pontjának azt a rendelkezését, hogy a „Szövetséges és Társult Hatalmak állampolgáira, javaikra, jogaikra vagy érdekeikre a magyar állam nem vet ki magasabb illetéket, mint aminők saját állampolgárait” terhelik.²⁵⁷ Ha az örökbefogadott nagykorú állampolgársága nem volt megállapítható, az örökbefogadási szerződésre a nagykorú magyar állampolgár örökbefogadási szerződésére megállapított illetéket lehetett csak követelni.²⁵⁸

VI. Az örökbefogadás szabályozása Magyarország Magánjogi Törvénykönyvének javaslatában

Pesthy Pál igazságügyminiszter²⁵⁹ 1928. március elsején nyújtotta be a képviselőházba az 1928. évi magánjogi törvényjavaslatot Magyarország Magánjogi Törvénykönyve (a továbbiakban: Mtj.) és a benyújtás alkalmával hangsúlyozta, hogy – mint igazságügyminiszter – súlyt helyez a javaslat

²⁵⁵ SZLADITS, Magyar Magánjog I., 462-464.

²⁵⁶ MIKOS, A vadházastárs „erkölcsi rangemlése” 126.

²⁵⁷ 13.249/1928. P. sz. — 1673. P. sz. E. H., Kb. 18510/1927. — 1928. VI. 22. P. sz.; NIZSALOVSKY, SÁRFFY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXII. kötet), 118.

²⁵⁸ Kb. 603/1936. P. sz. — M. K. LVII. évf. 3.; BACSO, CZIFFRA, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXXII. kötet), 113.

²⁵⁹ Dr. Pesthy Pál született: Koronczói Pesthy Pál (Uzdborjád, 1873. július 9. – Sárszentlőrinc, 1952. május 7.) magyar jogász, kúriai bíró, országgyűlési képviselő (Egységes Párt), igazságügy-miniszter (1924–1929).

mielőbbi letárgyalására. Az Mtj. személyi és családjogi intézményei közül a legerősebb hatást az örökbefogadás váltotta ki.²⁶⁰ Hogy az idő mennyire sürgette az örökbefogadás mielőbbi végleges szabályozását, az kitűnt abból, hogy a bajbajutott, háború következtében szétszakadt családok a rádió igénybevételével óhajtották elhelyezni, illetve örökbe adni gyermekeiket módos családoknak, mert a gyermekek éheztek, eltartásukra a többség nem volt képes.²⁶¹ A hadiárva örökbeadására került sor, amennyiben a család, illetve a rokonok nem tartották el őket, melyet hazafias cselekedetnek tekintettek. Amennyiben örökbefogadás útján sem volt biztosítható az árva jövője, akkor gondozásukat önként vállalkozó jóltevőknél, illetve jótékony társadalmi intézetekben vagy intézményekben helyezték el őket. Végül soron a gyermekmenedékhelyek adtak otthont nekik.²⁶² 1915-ben alapították az Országos Stefánia Szövetséget, mely átfogó, modern, preventív módszerekkel dolgozó anya- és csecsemővédelmet valósított meg. A szövetség sikereit alátámasztotta az 1917-ben született kormányrendelet, amely állami feladattá minősítette az anyák és csecsemők szociális ellátását, és a szövetség keretei közé utalta megvalósítását. Közben az Országos Gyermekvédelmi Liga a háború alatti években vállalta a gyermekes családok pénz-, ruha- és cipősegélyezését, jogvédelmét, hadigondozását, illetve az örökbefogadások lebonyolítását.²⁶³

Márkus Dezső tanítványa, Meszlény Artúr egyetemi tanár, ügyvéd által írt, 1931-ben megjelent Magyar magánjog I. c. mű szükségessége abból következett, hogy a magánjogi kodifikáció hazánkban sikertelen volt. A magánjogi kódex 1900. évi I. tervezetét ugyan további négy követte a századforduló utáni első két évtizedben – melyeket nagy szakmai igényességgel dolgoztak ki – azonban az Országgyűlés elé terjesztett V. tervezet (az ún. Mtj.) elfogadása 1928-ban elmaradt. Meszlény három évvel később úgy egészítette ki Márkus Dezső századforduló éveiben kiadott Magyar magánjog c. művét, hogy annak alapját az Mtj. képezte. A javaslatból idézett szakaszok tartalmát mutatta be a magyar jogfejlődés egészére nézve. Ezáltal pontos képet adott arról, hogyan alakult az adott szokásjogi jogintézmény a bírói jogban és arra tekintettel a kodifikátorok milyen álláspontot alakítottak ki. Közvetett hatása ennek a módszernek az volt, hogy segítette a törvényként el nem fogadott ún. „kodifikálatlan kódex” tartalmának a mindennapi jogéletbe való átvételét.

²⁶⁰ GÁL – NYÁRÁDY, Az örökbefogadás, 3.

²⁶¹ GÁL – NYÁRÁDY, Az örökbefogadás, 101.; A Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltárában végzett kutatásaim alapján magam is megállapítottam, hogy 1872–1923 között rengeteg gyermek került állami gondozásba, mivel édesapjuk a háborúból nem tért vissza, édesanyjuk pedig nem volt képes eltartani őket.

²⁶² KABA (szerk.), Háborús mindennapok – mindennapok háborúja. 390-391.

²⁶³ EGRESI, Szociálpolitika Magyarországon, 284.

Meszlény művének Jogforrások, személyi és családi jog c. fejezete az örökbefogadás intézményét az OPTK-hoz, az 1877. évi XX. törvénycikkhez képest lényegesen részletesebben szabályozta. Az örökbefogadás érvényes létrejötte feltételeként nem kívánta meg, hogy a leendő fogadó szülő házasságtalanságot fogadjon, csupán annak a három feltételnek kellett teljesülnie, hogy nagykorú legyen, ne legyen ivadéka, és legalább tizenhat év korkülönbség álljon fenn az örökbefogadó szülők és örökbefogadott között. A törvénykönyv magyarázata szerint ivadék alatt a lemenő rokont kellett érteni,²⁶⁴ nagykorú személy pedig az volt, aki a 24. életévét betöltötte.²⁶⁵ Különös méltánylást érdemlő esetben az igazságügyminiszter megerősíthette az örökbefogadószerződést akkor is, ha az örökbefogadónak vérszerinti ivadéka volt vagy a korkülönbség kelléke hiányzott, de legalább tizenkét évvel idősebb volt az örökbefogadó szülő az örökbefogadottnál. A hazai jog nem kívánta meg, hogy az örökbefogadó legalább ötvenéves legyen, ez a követelmény csak azon örökbefogadók tekintetében állt fenn, akik a haza azon területén éltek, ahol az OPTK-t ideiglenesen hatályában fenntartották. A törvény szövege nem gyermeket említett, hanem (gyermekül) örökbefogadott személyt, így tehát nagykorú örökbefogadását is megengedte. Nagyszülő örökbefogadhatta unokáját, ugyanazon örökbefogadó a szülőt és annak gyermekét is²⁶⁶, a gyám gyámoltját, izraelita vallású egyén a keresztény vallású kiskorú egyént²⁶⁷, de a gondnokság alatt álló személyeket is örökbe lehetett fogadni²⁶⁸, ahogy nemes ember parasztot is.²⁶⁹ Törvényesített, saját gyermek örökbefogadását a törvény expressis verbis kizárta, azonban lehetővé tette, hogy a természetes atya saját törvénytelen (utóházassággal nem törvényesített) gyermekét örökbe fogadja.²⁷⁰

Így tehát, ha az örökbefogadási szerződésben a törvénytelen származású gyermek apját meghatározták, a szerződés kormányhatósági megerősítést nem nyert. A tényállás szerint X. Y. örökbefogadta törvénytelen származású leányát azon indokolással, hogy ő ezen leánynak különben is természetes apja és ezt csak azért nem törvényesítheti utólagos házasság által, mert a gyermek születése idején X. Y. még előbbi nejétől törvényesen elváltva nem volt. A magyar kir. igazságügyminiszterium 17,296/884. sz. rendeletével az árvaszék által jóváhagyott és kormányhatósági megerősítés végett felterjesztett örökbefogadási szerződés megerősítését megtagadta, a következő indokolással: „17,296/884. számú folyó évi ápril 9-én 6495. sz. a. kelt jelentése mellékleteinek visszaküldése mellett értesítem a fővárosi árvaszéket, hogy a törvénytelen származású kiskorú G. L. örökbefogadása tárgyában X. Y. mint örökbefogadó és neje szül. G. Cs.

²⁶⁴ Magyar magánjog I. 175. §

²⁶⁵ Magyar magánjog I. 16. §

²⁶⁶ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 694.

²⁶⁷ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 695.

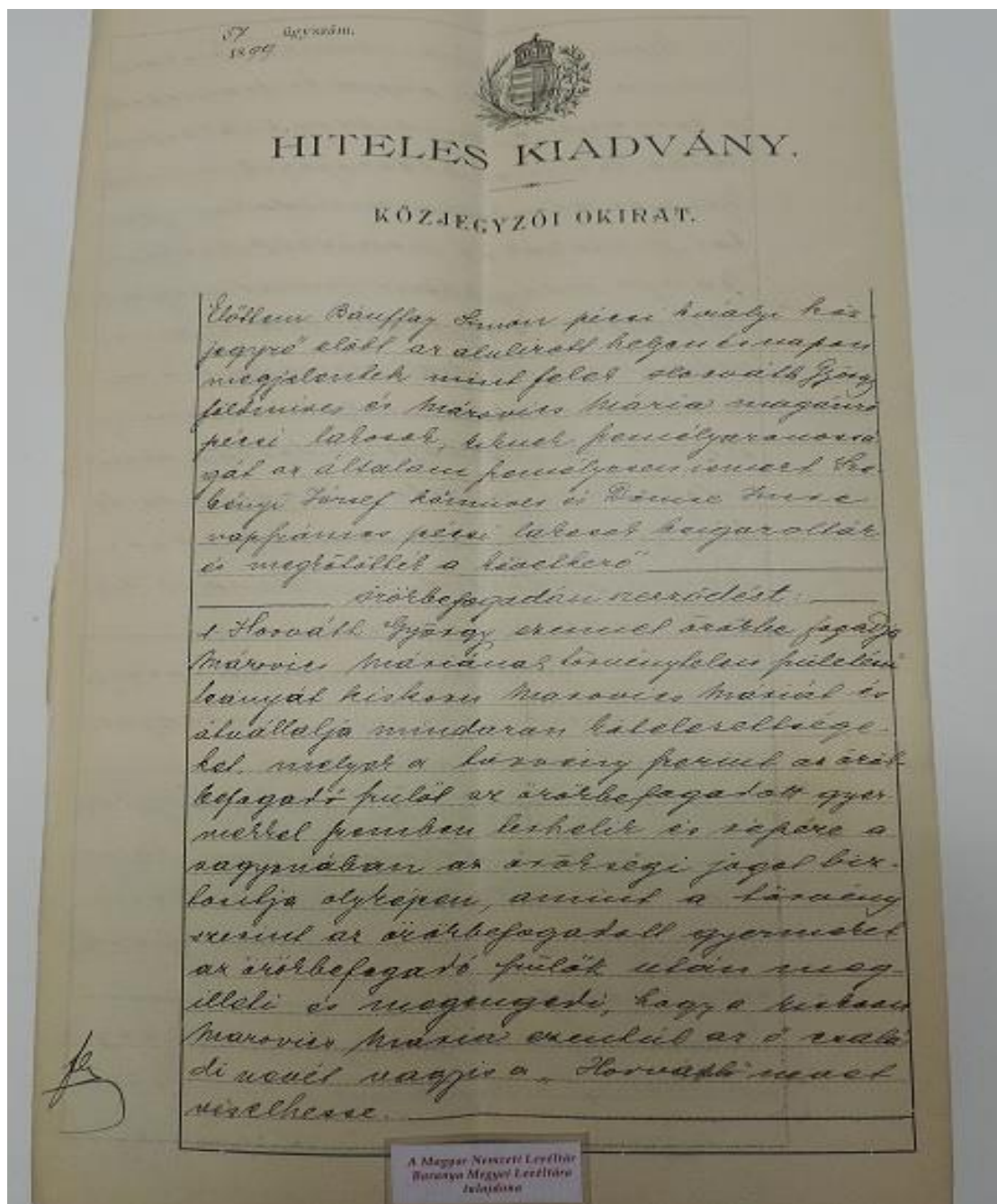
²⁶⁸ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 698.

²⁶⁹ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 704.

²⁷⁰ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 711.

mint a nevezett kiskorúnak gyámja között 1883. évi november 17-én kötött örökbefogadási szerződés a jelen szerkezetében nem erősíthető meg, mert ezen szerződés I. pontjában az örökbefogadandó kiskorú iránti apaságot X. Y. elismeri, azonban a törvénytelen származásúak apaságának meghatározása az örökbefogadási szerződés keretébe egyáltalában nem tartozik. Ennélfogva a szerződő felek részéről újabb örökbefogadási szerződés kötendő, melyben az örökbefogadandó egyszerűen mint G.A.-nak törvénytelen származású gyermeke nevezendő meg, a nélkül hogy bármi vonatkozás tétetnék arra nézve, hogy kitől származott. Az újabb szövegű szerződés a felek által három példányban mutatandó be és az árvaszék által miután a felett újabb határozatot hozott, hozzám felterjesztendő. Budapesten, 1884. évi május hó 13-án. Az igazságügyminister rendeletéből, Zádor s. k., min. tanácsos.”²⁷¹

²⁷¹ A magy. tud. Akadémia jelentéséből, 200.

3. kép

Törvénytelen gyermek örökbefogadásáról rendelkező örökbefogadási szerződés-1899.02.11.

A törvény tilalmakat is felsorolt, mégpedig a testvérek közötti örökbefogadást²⁷², a magzat (nasciturus) örökbefogadását²⁷³, a házastársnak saját házastársa, vagy házastársa elődjének örökbefogadását. Előd alatt a felmenő rokont kellett érteni.²⁷⁴ A Magyar Magánjogi kódex kimondta, hogy hazai jogunkban nem létezik szabály, mely Magyarországnak az OPTK uralma alatt

²⁷² MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 695.

²⁷³ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 698.

²⁷⁴ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 666.

álló részein kívül lakó egyéneknek, ha törvényes leszármazóik vannak, az örökbefogadást megtiltáná.

Ha az örökbefogadó az örökbefogadás fennállása alatt a törvény tilalma ellenére házasságot kötött az örökbefogadottal vagy ivadékaival, akivel az örökbefogadás kihat, akkor a házasságkötéssel az örökbefogadás megszűnt.²⁷⁵

Több örökbefogadó ugyanazt a személyt nem fogadhatta örökbe az örökbefogadás fennállása alatt, kivéve az örökbefogadó házastársa. Az örökbefogadó halála után az igazságügyminiszter különös méltánylást érdemlő esetben ezen tilalom alól kivételt tehetett.²⁷⁶ A házastárs csak a másik házastárs beleegyezésével fogadhatott és volt örökbefogadható, kivéve, ha ágytól és asztaltól el voltak választva.²⁷⁷ A törvény ez alól is kivételt tett, kimondta, hogy az egyik házastárs jogosítva van egyedül, házastársa beleegyezése nélkül is örökbefogadni.²⁷⁸ Közös gyermekké fogadásnak nevezte a törvény, ha az egyik házastárs a másik házastárs gyermekét fogadta örökbe, kivéve, ha a feleség fogadta örökbe férjének házasságon kívül született gyermekét.²⁷⁹

A Baranya Megyei Levéltárban 1872-1910 között megtalálható iratanyagok többsége házastársi örökbefogadásról szól, mind a feleség, mind a férj oldaláról nagyszámban fordultak elő olyan örökbefogadás, amikor a házastárs házasságon kívül született (törvénytelen) gyermekét fogadta örökbe. Budapest Főváros Levéltárában Budapest Székesfőváros Árvaszékének 1900-1905 közötti 110 örökbefogadási irata feldolgozásából megállapítottam, hogy 36 esetben az örökbefogadás oka a gyermek törvénytelen származása volt, 25 esetben ugyan a gyermek házasságban született, azonban a szülők/édesapa halála, a család szegénysége miatt az örökbefogadásukra került sor átruházva az atyai hatalmat, névviselést (kivéve egy esetben), továbbá mindent, ami a törvény szerint megilleti („nevelni, tartani, taníttatni, betegség esetén ápolni”). 49 esetben az örökbefogadás oka rejtve maradt.

A törvény részletesen szabályozta, hogy mely személyek beleegyezésére volt szükség az örökbefogadáshoz. Kiskorú törvényes gyermeket csak szülőinek, kiskorú házasságon kívüli gyermeket csak az anyja beleegyezésével fogadhatták örökbe. A beleegyezést közhatóság előtt kellett jegyzőkönyvbe mondani vagy közokiratban kijelenteni, mely beleegyezés nem volt

²⁷⁵ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 712.

²⁷⁶ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 696.

²⁷⁷ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 697.

²⁷⁸ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 697.

²⁷⁹ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 703.

visszavonható. Annak a személynek a beleegyezését - aki távol volt, cselekvőképtelen vagy a nyilatkozat megtételében tartósan gátolva volt – mellőzték.²⁸⁰ A felek örökbefogadás iránti szándékát – valamint, ha az örökbefogadandó gyermek a 14. életévét betöltötte az ő véleményét²⁸¹ - az eljáró árvaszék vagy a lakóhelyükhöz legközelebb eső szolgabíróság vette jegyzőkönyvbe. Ha a szerződés vagy ahhoz szükséges beleegyezés megtámadható volt, a megtámadási okokat megtámadó keresettel kellett érvényesíteni. A hazai jog nem tartalmazott olyan rendelkezést, amely szerint az egyik házastárs által tett örökbefogadás érvényes létrejötte a másik házastárs beleegyezésétől függne. A házasságon kívüli gyermek örökbefogadása nem gátolta az örökbefogadott törvényesítését. Ha az örökbefogadó törvényesítette az örökbefogadott gyermeket, akkor az örökbefogadás a törvényesítéssel megszűnt. Ha nem az örökbefogadó törvényesített, akkor a törvényesítéssel nyert családi nevet kapta az örökbefogadott, egyébként az örökbefogadás érintetlen maradt, ha csak a felek fel nem bontották.²⁸²

²⁸⁰ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 697.

²⁸¹ 3546/1884., illetve a 25,000/1917. I. M. számú rendelet kifejezetten előírta a 14-ik életévét betöltött kiskorú meghallgatását.

²⁸² MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 709-710.

Gondokság alatt álló örökbefogadott esetében pedig a gondnoknak gyámhatóságilag jóváhagyott bejegyzésével volt lehetséges a szerződés megkötése.²⁸³

Az atyai hatalmat gyakorló atya vagy a gyám kérelmezhetette az örökbefogadás gyámhatósági jóváhagyását, az erre vonatkozó kérelemhez csatolni kellett az örökbefogadó és az örökbefogadott keresztlő vagy születési bizonyítványát; amennyiben a gyermek törvénytelen származású volt, akkor az édesanyjának a születési vagy keresztlő bizonyítványát is; ha az örökbefogadók házastársak voltak, akkor a házassági bizonyítványukat; amennyiben a törvényes atya, vagy a törvénytelen születésű örökbefogadandónak anyja vagy a szülők egyike sem élt, akkor a halotti bizonyítványokat, valamint a gyám által képviseltekénél a gyámi rendelvényt. A kérvény felett az árvaszék, mint gyámhatóság döntött. Amennyiben az örökbefogadást a kiskorú érdekében állónak tartotta határozatában jóváhagyta, jogerő után záradékolta, a szerződés három példányát felterjesztette az igazságügyminiszterhez végső elhatározásra.²⁸⁴ A kiskorú érdekében megkötött szerződés csak a gyámhatóság jóváhagyásával vált a kiskorúra nézve kötelezővé. Amíg a kérvény jóváhagyás alatt állt, az önjogú szerződő fél nem állhatott el a szerződéstől, mindaddig kötelezte, amíg a jóváhagyást meg nem tagadták.²⁸⁵

²⁸³ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 698.

²⁸⁴ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 699-700.

²⁸⁵ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 700.

67
E. 1900. Pérváriadi közigazg. 24/300 sz. a fellebbezési
Ökumenikusok Terés, most pücsi lakos örökös fogva-
dás tárgyában az írásbeli nem jelenléte miatt, hogy
mire az Ökumenikusok pücsi lakosai illésigü.

Határozat
Pücsi lak. Közs. városi önkormányzatának az írás-
beli meghallgatása alkalmával Pécsen 1899. évi
november 19. és felvett jövedelméről Pérváriadi
1893. évi augusztus 10. és 11. sz. szülési pücsi lakos-
i illetékei. Ökumenikusok Terésia most pücsi lakos-
nak közs. közs. és néj. szül. Közs. lakos. Anna
pücsi lakos állat való örökös fogadását először leírja, és
karmait, személyi jogai és szül. nem, személyi jogai
az önkormányzat közs. közs. és néj. szül. Közs. lakos-
ja Anna pücsi lakos örökös fogadását is Ökumeni-
kusok Terésia pücsi lakos mint örökös fogadását
pücsi lakos i. illetékei. Ökumenikusok Terésia annyi
is fogadását, és a fellebbezési jövedelméről
szül. megírta, és a fellebbezési jövedelméről
szül. és a fellebbezési jövedelméről 1899. évi augus-
tus 10. és 11. sz. Pécsen Pécsen örökös fogadását megírta, és
vagyis azaz, hogy a megírta, és a fellebbezési jövedelméről
kat jogkörre emelkedés után fogadt a jövedelméről
ra látható állatának.

Arv. írásbeli írásbeli, hogy az önkormányzat jogkörre
emelkedés után azaz jövedelméről.

Örökös közs. közs. és néj. szül. Közs. lakos. Anna pücsi lakos
Ökumenikusok Terésia pücsi lakos, hogy Anna pücsi lakos
pücsi lakos i. illetékei. Pécsen lak. városi önkormányzat szül.
1899. sz. írásbeli, és a fellebbezési jövedelméről
szül. megírta, és a fellebbezési jövedelméről.

Baranya vármegye önkormányzatának Pécsen 1900. január
10. sz. határozatával.

Levéltári kutatásaim alapján az örökbefogadási szerződések többsége azzal indokolta a gyermek érdekében álló örökbefogadást, hogy annak létrejöttével a gyermek családi jogállása rendeződik (tehát törvénytelen származása megszűnik), örökösödési jogot (beleértve a kötelesrészt is) valamint atyai hatalmat kap és jogosult viselni az örökbefogadó családnevét. Az áttekintett levéltári iratok mindegyike az örökbefogadott gyermeket saját családi nevének elhagyásával az örökbefogadó családnevének viselésére kötelezte.

Aktív örökbefogadási képessége a teljeskorú és önrendelkezési joggal bíró magyar állampolgárnak volt.²⁸⁶ A vallási hovatartozás az örökbefogadási képességet nem befolyásolta: görög-katolikus, görög-keleti, protestáns, izraelita rabbi is örökbe fogadhatott, kivéve a római katolikus lelkész és az ünnepélyes fogadalmat tett lelkészek. Akik házasságot egyházi rend vagy fogadalom okán nem köthettek, csak egyházi felsőbbség engedelmével fogadhattak örökbe.²⁸⁷

Az örökbefogadás szerződést az örökbefogadónak magával az örökbefogadandóval kellett megkötnie.²⁸⁸ Az örökbefogadás iránt szerződő nagykorú felek gondoskodtak a szerződés anyagi és alaki szabályszerűségéről. Amennyiben az örökbefogadandó tizenkettedik életévét nem töltötte be, a szerződést a gyámhatóság jóváhagyásával a kiskorú törvényes képviselője kötötte meg az örökbefogadóval.²⁸⁹ A kiskorú törvényes képviselője elsősorban az atyai hatalmat gyakorló atyja volt, ha az atya nem élt, vagy az örökbefogadott törvénytelen születésű volt akkor az anya, ha az atyai hatalom gyakorlata felfüggesztetett vagy egyik szülő sem élt, akkor az árvaszékileg kirendelt gyám következett a sorban, aki megköthette a szerződést.²⁹⁰ E szerződést három eredeti példányban közokiratba kellett foglalni, kivéve, ha királyi közjegyző előtt kötött, mert akkor három hiteles kiadványa készült.²⁹¹ A szerződő felek szegény sorsára tekintettel a törvény kivételt engedett az írásbeliség alól, mert az árvaszék előadója vagy az árvaszék által megbízott szolgabíró előtt szóban is megköthető volt.²⁹² Levéltári kutatásaim bizonyítják, hogy gyakran éltek ezzel a lehetőséggel a szegény körülmények között élő családok, akik szegénységi bizonyítvánnyal igazolták állításukat és kérték, hogy a szükséges okmányokat az árvaszék szerezzé be.²⁹³

²⁸⁶ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 697.

²⁸⁷ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 700.

²⁸⁸ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 700.

²⁸⁹ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 700.

²⁹⁰ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 698.

²⁹¹ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 699.

²⁹² MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 699.

²⁹³ Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára IV. 1409.b. 687-1905

Az örökbefogadási szerződésbe belefoglalták mindazon jogokat (öröklési jog, névát ruházás stb.) amelyek az örökbefogadó az örökbefogadottra és utóbbinak törvényes képviselője az örökbefogadóra (atyai hatalom, gyámság) átruházott. Az örökbefogadás joghatásait illetően a törvény a névát ruházást szabályozta elsőként, mely szerint az örökbefogadó családi vagy az örökbefogadó nő születési családneve ruházható át az örökbefogadottra.²⁹⁴ Közös gyermekké fogadás esetén a férj családi neve átruházható volt, kivéve, ha az igazságügyminiszter a közrend érdekében ellentétesnek vélte és megtagadta. A felek megállapodhattak abban, hogy az örökbefogadott az átruházott családi nevéhez saját családi nevét kapcsolja, vagy utóbbit elhagyja. Amennyiben ilyen megállapodás nem született, akkor a családi nevet saját családi nevének elhagyásával köteles volt viselni. Ha az örökbefogadó nem ruházta át saját családi nevét és erről a szerződés sem rendelkezett, akkor az örökbefogadott neve az örökbefogadás folytán nem változott.²⁹⁵ Ha a saját családi nevéről az örökbefogadott nem nyilatkozott, akkor nem kötelezte magát arra, hogy saját családi nevét elhagyja.²⁹⁶ Kivétel nélkül minden levéltári örökbefogadási szerződés rendelkezik arról, hogy az örökbefogadott addig viselt családnevét hagyja el és viselje az örökbefogadó atya családnevét, melyről a magyar királyi igazságügyminisztérium kormányhatósági megerősítésében (utolsó bekezdés) is rendelkezett.

Magyar nemesség (nemesi, főnemesi cím, előnév, címer) átruházásával kapcsolatos örökbefogadási ügyletet nem lehetett létesíteni. Az örökbefogadott gyermek tartásra volt jogosult (rendes bíróság hatáskörébe tartozott), vérségi összeköttetésen alapuló minden joga fennmaradt (öröklés, tartás és nevelés iránti igénye), mivel az örökbefogadás nem szüntette meg a vérségi kapcsolatot és az ezen alapuló öröklési jogot.²⁹⁷ Az örökbefogadó szerződésben az örökbefogadott kiskorú vérszerinti apja és törvényes képviselője nem mondhatott le mindazon kötelezettségekről, amelyek őt mint apát terheltek, mert a természetes szülőnek a más által örökbefogadott gyermeke iránti kötelezettségei az örökbefogadás ténye dacára is fennmaradtak. Az örökbefogadás következtében azonban megszűnt az örökbefogadott vérszerinti szülőinek szülői hatalma. Ha az örökbefogadott kiskorú volt, akkor fennmaradt a vérszerinti szülő személyes érintkezési joga, melyet szerződésben is szabályozhattak. (A gyámhatóság ezt a jogot korlátozhatta, elvonhatta szükség esetén.)

Házastársi örökbefogadás esetén az örökbefogadott a házastársak közös törvényes gyermekének jogállásába lépett.²⁹⁸ Az örökbefogadó halála után az örökbefogadott gyermek egyenlő jogi

²⁹⁴ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 699.

²⁹⁵ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 706.

²⁹⁶ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 707.

²⁹⁷ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 706.

²⁹⁸ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 703.

szempont alá esett az örökbefogadó leszármazóival. Az örökbefogadott gyermeket a törvényes gyermekhez hasonló osztályrész illette meg az örökbefogadó szülők után, az özvegyi jog korlátozását is kérhették. Az örökbefogadott után az örökbefogadó nem örökölhette, tehát az örökbefogadás folytán az örökbefogadó szülők után egyoldalú jog keletkezett az örökbefogadott javára. Az örökbefogadás kihatott az örökbefogadott ivadékaira is, ha szerződéskötéskor örökbefogadáshoz hozzájárultak, de nem hatott ki az örökbefogadó rokonaira. Hozzájárulást az örökbefogadás szerződésbe vagy külön közokiratba kellett kijelenteni vagy közhatóság előtt jegyzőkönyvbe kellett mondani. Az örökbefogadott törvényes örökösödési jogát kitagadás útján vonhatták el, ha a vérszerinti szülők az örökségből kitagadták.²⁹⁹ Az örökbefogadott gyermeknek — a Polgári törvénykönyv 1977. évi módosításáig — kettős öröklési joga volt: vérszerinti rokonai, valamint örökbefogadói és azok rokonai után úgy, mint az örökbefogadók vérszerinti gyermeke. Ez a kettős öröklési jog azt jelentette, hogy a vérszerinti szülők hagyatéki tárgyalása során fel kellett tárni, mi az örökbefogadott eredeti (örökbefogadás előtti) neve, hol él, kiknek a gondozásában van. A vérszerinti rokonok így megismerték, hova került a gyermek és nagyon sok esetben zaklatták az örökbefogadókat, de magát a gyermeket is megkísérelték elidegeníteni örökbefogadójától. Ezen a helyzeten lényegében segített a Polgári Törvénykönyv módosítása, mert abban az esetben, ha a gyermek örökbefogadóját vérszerinti szülőként jegyezték be az anyakönyvbe, öröklési joga az eredeti, vérszerinti szülői után megszűnt, így a származás felfedésére nem kerülhetett sor. Megmaradt a kettős öröklési jog akkor, ha az örökbefogadókat nem jegyezték be az anyakönyvbe vérszerinti szülőknek.³⁰⁰

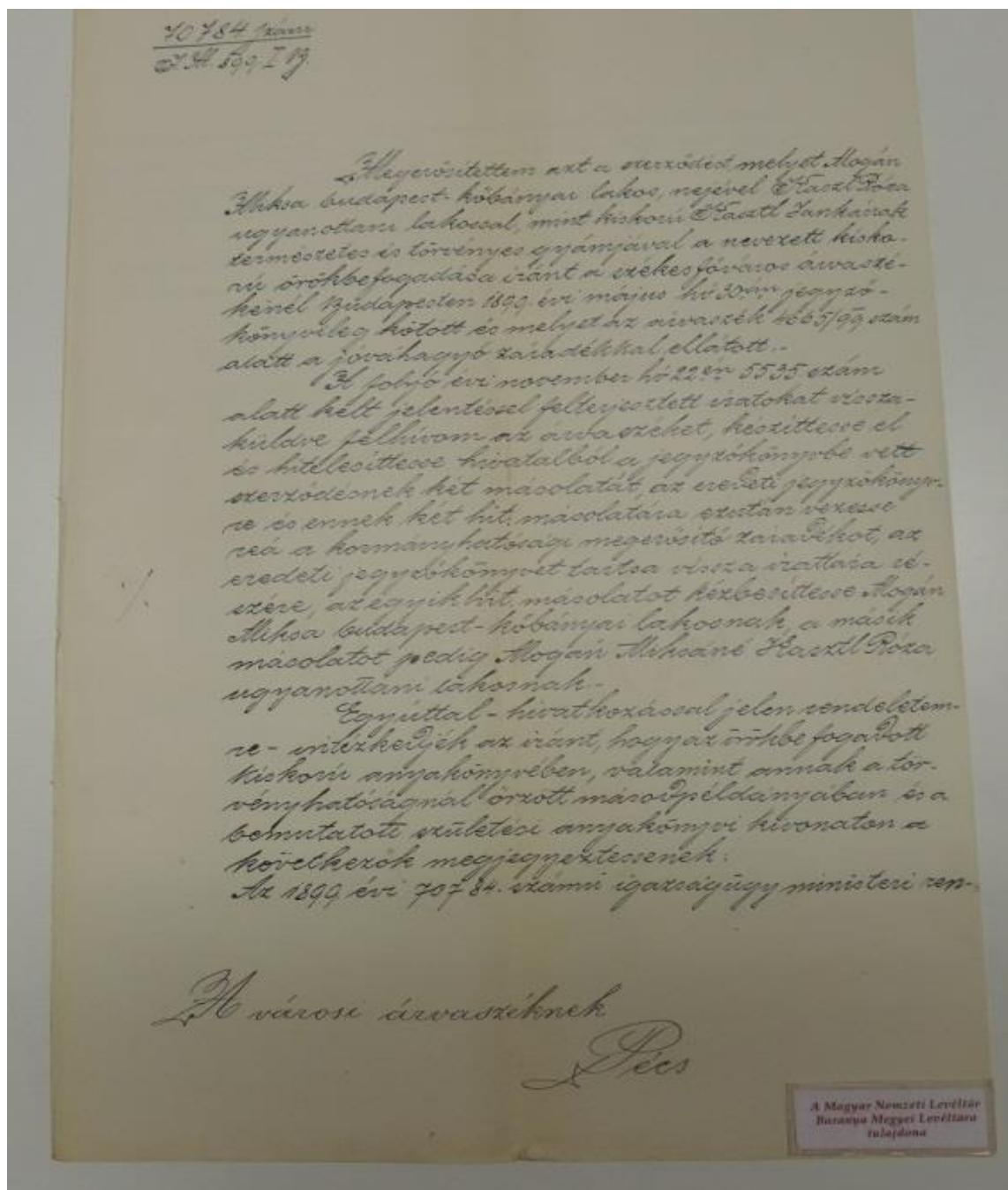
Nem volt helye hitvestársi örökösödésnek, ha az elhalt házastársnak leszármazó, illetve törvényes örökösödésre jogosult olyan gyermeke volt, kinek a hagyatékra minden jellegű és minőségű vagyonra mindenkit megelőző törvényes örökösödési igényjogosultsága volt; ha tehát az elhalt házastárs örökbefogadott gyermeket hagyott hátra – az örökbefogadás akár a házassági együttélés időtartama alatt, akár az együttélés megszakitása után történt – az örökbefogadott gyermek, esetleg ennek leszármazója, éppen úgy a kir. leirattal törvényesített gyermek is; nem pedig a túlélő házastárs örökölte a hagyatékot.³⁰¹

²⁹⁹ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 705.

³⁰⁰ A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról és egységes szövegéről szóló 1977. évi IV. törvény 617—618. §; BACSÓ, Az örökbefogadás, 609-616.

³⁰¹ PLOPU, Szemelvények a m. kir. Kúria I. polgári szaktanácsa gyakorlatából, 117. Hasonlóan megelőzte a túlélő férjet a hitvestársi öröklésben a férjét vétkeesen elhagyott és idegen férfiúhoz ágyasul szegődött nő által született törvénytelen gyermek, éppen úgy, mint a nőnek még házasságra lépése előtt született törvénytelen gyermeke, mert a törvénytelen gyermek anyjának feltétlen törvényes örököse volt. Ennélfogva örökölt a házassági kötelék fennállásának időtartama alatt, sőt a házassági együttélés időtartama alatt született az a gyermek is, akinek törvényességét a törvényes férj törvénytelenítési perrel megtámadta s aki bíróság által törvénytelen származásúnak nyilvánítottak.

Az örökbefogadott gyermek örökrészenek megállapításánál a törvényes leszármazók által előrekapott értékek számításba vételét jogosan követelhetette - mégis a dolog természetéből következett - hogy az örökbefogadott ezt a jogát sikerrel csak abban az esetben érvényesíthette, ha az előrekapott érték átruházására vonatkozó jogügylet az örökbefogadás után jött létre.³⁰²

6. kép

Az örökbefogadási szerződés megerősítése
a magyar királyi Igazságügyminiszter által -1899. december 6.

³⁰² Szemle, Örökbefogadás és köteles rész. 55.; Kúria I. 3737/1920

Az örökbefogadó vagy az örökbefogadott halála után megerősített szerződés csak akkor volt hatályos, ha az egyik fél az igazságügyminiszterhez vagy más közhatósághoz megerősítés/jóváhagyás végett a meghalt fél életében bemutatta vagy erre megbízást adott.³⁰³

A kormányhatósági megerősítés megtagadása ellen az érintettek számára egy jogorvoslati lehetőség állt nyitva: a bírói út.³⁰⁴

Az öröklési jognak az örökbefogadási szerződéssel eszközölt biztosítása feltételhez nem volt köthető, és az örökbefogadottnak ekként feltétlenül biztosított öröklési joga csakis az általános örökösödési jogszabályok alapján, vagyis akkor vonhatták el az örökbefogadottól, ha ellenében az örökségből való kitagadás vagy az öröklésre való érdemtelenség törvényes feltételei fennforogtak. A tényállás szerint 1917. évi június hó 1. napján kelt s az akkor még kiskorú alperes érdekében gyámhatóságilag jóváhagyott és kormányhatóságilag is megerősített örökbefogadási szerződéssel felperesek az alperest örökbe fogadták. A nem vitás tényállás szerint alperes az örökbefogadás után felperesek házában élt, azok háztartásában és gazdaságában segédkezett, majd az 1921-es évben felperesek alperest férjhez adták és ezen idő óta alperes és férje együtt közös háztartásban éltek a felperesekkel s ezeknek gazdaságában segédkeztek 1922. évi június hó 29. napjáig, amikor is alperes és férje elhagyták felpereseket, azóta hozzájuk vissza nem tértek s jelenleg is alperes férjének atyjánál laknak, ahová felperesek házából elköltöztek. Az irányadó tényállás szerint M. G.-né előtt, aki férjhez menetele alkalmából kérdezte tőle, miként fogja most másodrendű felperest szólítani: „Éózi néninek” vagy „édes anyámnak”, alperes azt felelte, hogy mondja neki az öreg Isten, hogy édesanyám, nekem nem anyám. B. G.-né előtt pedig az alperes oda nyilatkozott, hogy kutyának az apja-anyja felperesek, ingyen nem dolgoznak az öregeknek. j A legnagyobb dologidőben alperes és férje kimentek a hegyre azzal a kijelentéssel, hogy inkább fekszenek, semhogy dolgozzanak és felperesek felhívása ellenére a szükséges munkálatok teljesítését több ízben megtagadták. P. L.-nő figyelmeztetésére alperes kijelentette, hogy neki nem szükséges feltétlenül a felpereseknél maradnia, a birtok már reá van örökösítve, azt tőle elvenni nem lehet, mikor pedig távozásuk után alperes és férje az ingóságaik elvitele végett felperesek házában megjelentek, I. r. felperes marasztaló kérelmére alperes és férje kijelentették, hogy nem maradnak. Felülvizsgálati kérelmükben felperesek azt panaszolták, hogy a fellebbezési bíróság anyagi jogszabály megsértésével utasította el keresetüket, mert az örökbefogadásnak a szerződésben is kifejezett indító oka az a kölcsönös megállapodás volt, hogy alperes náluk marad, őket gyermeki szeretettel veszi körül, öreg napjaikban

³⁰³ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 702.

³⁰⁴ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 703.

gondjukat viseli és munkájával támogatja. Minthogy pedig alperes eme szerződési kötelezettségének eleget nem tett, sőt magatartásával durva hálátlansággal viseltetett irányukban, ezért az anyagi jogszabályok szerint az örökbefogadási szerződés felbontásának helye van. Ennek a felülvizsgálati panasznak azonban jogos alapja nem volt. Az örökbefogadási szerződésről kiállított okirat 3-ik pontjában az örökbefogadott kiskorú alperes örökbeadó szülői kijelentették ugyan, hogy alperes az örökbefogadó szülők házában fog tartózkodni s nekik úgy fog mindenben segítségükre lenni, mintha édes szülői volnának, de ha a kölcsönös megállapodáson alapuló ez a feltevés felperesek, mint örökbefogadók részéről az örökbefogadási szerződés megkötésének indokául szolgált is, — ennek a feltevésnek — habár az örökbefogadott alperes magatartás a folytán bekövetkezett meghíúsulása alábbiak szerint nem jogosítja fel a felpereseket az örökbefogadási szerződésnek egyoldalú felbontására. Jogszabályaink szerint ugyanis az örökbefogadás lényege és célja az, hogy az örökbefogadott az örökbefogadó után olyan öröklési jogot nyerjen, mintha az örökbefogadónak törvényes házasságból született leszármazója lett volna. Ezért az öröklési jognak az örökbefogadási szerződéssel eszközölt biztosítása feltételhez nem köthető, és az örökbefogadottnak öröklési joga csakis akkor vonható el az örökbefogadottól, ha ellenében az örökségből való kitagadás vagy az öröklésre való érdemtelenység törvényes feltételei fennforognak (Polgárjogi Határozatok tárába 422. szám alatt felvett elvi jelentőségű határozat). Alperesnek a felperesekkel szemben tanúsított egyébként kétségtelenül sérelmes magatartása az örökségből való kitagadásra a törvényben ide vonatkozóan megkövetelt oknak nem volt minősíthető, ezért a fellebbezési bíróság az anyagi jogszabálynak megfelelően elutasította a keresetet.³⁰⁵

Az örökbefogadott gyermek is kérhette az örökbefogadó gondnokság alá helyezését, mert az örökbefogadott az örökbefogadó törvényes gyermekének jogállásába lépett.³⁰⁶

A kötelesrész tekintetében - habár az örökbefogadott gyermekek öröklési jogai a törvényes gyermekek öröklési jogaival egyébként egyenlők is - az örökbefogadásakor fennálló házasságból származó törvényes gyermekeket illető kötelesrész arányának meghatározásánál az örökbe fogadott gyermekek számításán kívül hagyandók.³⁰⁷ A m. kir. Kúria megállapította, hogy a törvényes gyermeknek a kötelesrészhez való joga sem halálesetre szóló intézkedéssel, sem élők közötti ingyenes ügylettel nem csorbítható.³⁰⁸

³⁰⁵ 1926. jan. 29. P. I. 589/1925. sz., TÉRFY, Grill-féle új döntvénytár (XIX. kötet), 385-386.

³⁰⁶ P. III. 46/1929. — 1929. I. 15.; NIZSALOVSKY, SÁRFFY, TÉRFY, ZEHÉRY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXII. kötet), 772.

³⁰⁷ 1921. nov. 30. 708/921., Térfy, Grill-féle új döntvénytár (XVII. kötet), 373-374.

³⁰⁸ 1925. febr. 5. P. I. 1922, 7718. sz. TÉRFY, Grill-féle új döntvénytár (XVIII. kötet), 303-306.

Ha az örökbefogadó családi nevét átruházta és az örökbefogadott gyermek elfogadta azt, akkor az örökbefogadott családi nevét és a saját családi nevét volt köteles viselni. Ha a saját családi nevéől az örökbefogadott nem nyilatkozott, akkor nem kötelezte magát arra, hogy saját családi nevét elhagyja. Az örökbefogadó apa családnevét egymagában viselni abban az esetben volt jogosult, ha a törvényes képviselőjük a születési név elhagyásába kifejezetten beleegyeztek.³⁰⁹

Az örökbefogadás kiterjedt az örökbefogadott gyermeknek az örökbefogadás után született ivadékára is.³¹⁰

Örökbefogadott gyermek által az örökbefogadó atya ellen tartás iránt indított követelés rendes bíróság hatáskörébe tartozott, kivéve, ha a szülők között házassági per még nem volt folyamatban, de különváltak éltek, úgy a gyermekek elhelyezése és tartása kérdésében ideiglenesen a gyámhatóság határozott.³¹¹ A természetes atya tartási kötelezettsége feléledt, ha az örökbefogadó az örökbefogadottól gondoskodni nem tudott.³¹² A vérszerinti szülő szülői hatalma feléledt, ha az örökbefogadó szülői hatalma megszűnt vagy szünetelt és a gyermek eltartása a vérszerinti szülőre hárult. Az örökbefogadói szerződésben a vérszerinti szülő szülői hatalmát fenn lehetett tartani, az örökbefogadót ki lehetett zárni az örökbefogadott vagyonának kezeléséből, az örökbefogadottnak és ivadékának ne legyen az örökbefogadó után törvényes öröklésre joguk.³¹³

Az özvegyasszony részére végrendelettel biztosított haszonélvezet korlátozását az örökbefogadott gyermek is kérheti, ha a haszonélvezet az ő kötelesrészét sérti, kivéve, ha a korlátozás következtében az özvegyi jog oly mértékű csorbát szenvedne, hogy az özvegy a megmaradó haszonélvezetből az örökhagyó vagyonához és polgári állásához mért tisztességes tartását sem tudná fedezni.³¹⁴ Egy jogeset szerint „a jászkun statútum az özvegyet illető haszonélvezet terjedelméről és az özvegyi jog korlátozásának megengedhetőségéről intézkedést nem tartalmazván, ebben a kérdésben kiegészítő szabályként az országos jogot kell alkalmazni. Eszerint a jászkun nő özvegyi jogát illetően is az a jogszabály irányadó, amely szerint abban az esetben, ha az özvegy által haszonélvezett vagyon meghaladja azt a mértéket, mely az ő illő tartásának fedezésére elegendő, a lemenő örökösök az özvegy haszonélvezeti jogának megfelelő korlátozását kérhetik.”³¹⁵

³⁰⁹ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 707.

³¹⁰ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 705.

³¹¹ 1912. évi LIV. törvénycikk 21. §-a, 1925. okt. 12. Hb. 27. sz., TÉRFY, Grill-féle új döntvénytár (XIX. kötet), 139-141.

³¹² MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 706.

³¹³ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 708.

³¹⁴ 1924. ápr. 8. P. I. 1237/923.

³¹⁵ P. I. 2098/1924. sz., TÉRFY, Grill-féle új döntvénytár (XVIII. kötet), 292.

Kobler J. szerint minden körülmények között betudás tárgyává kellene tenni az adományokat az esetben is, ha oly leszármazók részére tették, akik utólag jutnak örökösödéshez. Nem helyeselhető az a megkülönböztetés, vajon a nemzések abban az időben történtek-e, mikor a felmenő és az illető lemenő közötti tag még életben volt, vagy akkor-e, mikor már meghalt. Ily megkülönböztetés ellentmond az életviszonyok természetének és ahhoz vezet, hogy az egyik lemenő örökösödési ágat egyoldalúan előnyben részesítik.³¹⁶

A következőkben ismertetem az első örökbefogadási szerződés anyagi hatályát egy újabb örökbefogadási szerződés esetén budapesti kir. tábla 1908. G. 619. számú határozata alapján. A bírói joggyakorlat ezen döntésében lerontotta azt a vélelmet, hogy a fiú gyermektartást csak 12 éves koráig követelhet. A bíró vonta szabad mérlegelése körébe mindig azt a kérdést, hogy - az elbírálandó eset körülményeit szem előtt tartva - mely kor állapítandó meg olyannak, amikor a tartásra kötelezett ezen terhétől megszabadítandó. Az örökbefogadó atya felbérel egy szegény embert, aki az általa örökbefogadott fiúgyermeket új örökbefogadási szerződéssel örökbe fogadja. Ezen új szerződést, mellyel az előző örökbefogadási szerződést hatálytalanították, a kiskorú örökbefogadott érdekében eljáró árvaszék, valamint az igazságügyminiszter jóváhagyták, azonban mégis csak úgy, hogy az első örökbefogadó atya utáni örökösödési jogosultsága a kiskorúnak fenntartott, a tartási igény azonban nem, mert, mint a szerződés mondja a kiskorú örökbefogadott már ekkor keresetképes korba jutott. Alig történt meg a második örökbefogadás, az örökbefogadó atya kimegy külföldre és a sorsra bízza az örökbefogadott gyermeket, kit végre a rendőrség állít elő. A kiskorú örökbefogadott árvaszékileg kirendelt gyámja útján követelt az első örökbefogadó atyától tartást. A kir. tábla az örökbefogadó atya tartási kötelezettségét a kiskorú irányában megállapította és kimondta, hogy ezt a tartást az örökbefogadott nem természetben, hanem készpénzben követelheti. (1909. G. 1.) A döntés indokolása szerint igaz ugyan az, hogy az első örökbefogadási szerződés az árvaszék és a kormányhatóság jóváhagyásával az örökbefogadott öröklési jogának fenntartásával fel lett bontva, mégis az örökösödési szerződésből folyó azon kötelezettsége az örökbefogadónak, hogy a gyermeket eltartja — tekintettel az 1877: XX. tcz. 20. §-ának azon rendelkezésére, hogy azok a jogügyletek, melyek által a kiskorú jogokról viszteher nélkül lemond - — még jóváhagyás esetén sem kötelezők — nem szűnt meg. Ebből következik, hogy bár az újabban kötött örökbefogadási szerződés következtében az első örökbefogadó szülői joga megszűnt, az örökbefogadott gyermek eltartásának kötelezettsége a természetes szülőéhez hasonlóan ismét feléled, míhelyt az új örökbefogadó szülők az örökbefogadott gyermek eltartásáról illően nem

³¹⁶ Kobler, A törvényhozás és az öröklési jog alakulása, 394.

gondoskodhatnak. Hogy miért készpénzbeni egyenérték kiszolgáltatásáról határozott a bíróság, annak oka az volt, hogy az első örökbefogadó szülő a kiskorú feletti atyai hatalmát a másik örökbefogadási szerződés létrejöttével elvesztette és most már a kiskorú neveltetésének és kiképzésének irányára, tartásának módjára nézve a kiskorú árvaszékileg kirendelt gyámja volt jogosítva és kötelezve intézkedni. További indok pedig az volt, hogy oly esetben, midőn a tartási kötelezettség fennállását az arra kötelezett vitássá teszi, a tartásra jogosult fél érdekének már a dolog természetéből is kifolyóan, csakis a tartás költségének készpénzben szolgáltatására való kötelezés felelhet meg. Kiskorú örökbefogadott sem tartási igényéről, sem öröklési jogáról nem mondhatott le. Jelen esetben az örökbefogadott gyermek szülői utáni öröklési joga és a korábban létesült örökbefogadáson alapuló törvényes öröklési joga sem szűnt meg a későbbi örökbefogadás által.³¹⁷

Az örökbefogadási szerződés csak oly okból volt hatálytalanítható, amely az örökösödésből való kitagadásra is elegendő volt.³¹⁸ Például az alperes örökbefogadó atyjának az életét szándékos cselekménnyel kioltotta és ezért őt jogerősen elítélték.³¹⁹

Hogy miként volt lehetőség az örökbefogadási szerződéstől való elállásra, azt a bírói joggyakorlaton keresztül ismertetem. Egy jogeset szerint az örökbefogadási szerződésnek az árvaszékhez, gyámhatósági jóváhagyás céljából való felterjesztése előtt az egyik házastárs meghalt. Az életben maradó házastárs még az árvaszék kirendelt gyámja által történt felterjesztés előtt kérvényt nyújt be az árvaszékhez, amelyben bejelenti, hogy az örökbefogadási szerződéstől úgy a maga, mint néhai házastársa nevében eláll és ez okból a szerződés gyámhatósági jóváhagyásának mellőzését kéri. Az elállás indokául azt hozza fel, hogy mikor a szerződés megkötése után a kiskorúakat magukhoz vették, azt tapasztalták, hogy rossz magaviseletűek és így azt feltételezik, hogy öregségükre odaadó támaszt majd nem nyújtanak. A közigazgatási eljárásban az igazságügyminiszter végső fokon az örökbefogadási szerződés kormányhatósági megerősítését a szerződés fennállásának kérdésében hozandó jogerős bírói döntésig felfüggesztette. A fellebbezési bíróság a keresetet elutasította azzal az indokolással, hogy ugyan az egyik örökbefogadó házastárs a szerződés jóváhagyásának időpontja előtt meghalt, azonban az életben maradt házastárs az örökbefogadási szerződésnek az árvaszékhez történt felterjesztése előtt a szerződéstől jogosan elállhatott volna. A Kúria következő indokolással változtatta meg a fellebbezési bírósági ítéletét: az örökbefogadók szerződés megkötése után az örökbefogadott kiskorúakat magukhoz vették, mindennel ellátták, nevelték, foglalkoztatásukról is gondoskodtak, így a gyámhatósági jóváhagyás előtt megvalósult a szerződő felek között a szülő és

³¹⁷ LÁNYI, Az első örökbefogadási szerződés anyagi hatálya, 229-230.

³¹⁸ TÉRFY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XVII. kötet), 171.; P. 11.936/914.) (1916. ápr. 12. Rp. I. 9999/915

³¹⁹ P. I. 29/1924.) 483. Bsz. 145. §.

gyermek között fennálló viszony, ily körülmények között pedig a szerződő feleket egyébként is a megkötés időpontjától kezdve kötelezte a szerződés. Az alperes neje egyoldalúan nem állhatott el a szerződéstől, mert az örökbefogadott kiskorú felperesek erkölcsi magaviselete ellen felhozott állítólagos kifogások csak a szerződés felbontása iránt indítható keresetnek lehetnek tárgyai, azonban a szerződés egyoldalú nyilatkozattal való megszüntetésének nem.³²⁰

A hazai jog a felbontható örökbefogadás mellett állt, kimondta, hogy amennyiben az örökbefogadott vagy az örökbefogadó olyan cselekményt követett el, amely miatt a szülő ivadékát vagy az ivadék szülőjét kitagadhatta vagy pedig, ha az örökbefogadott vagy az örökbefogadó az örökbefogadással járó kötelességeit szándékos magaviseletével egyébként oly súlyosan megsértette, emiatt a másik félrenézve az örökbefogadás fenntartása elviselhetetlenné vált. A sértett fél az örökbefogadási szerződés megtámadására vonatkozó szabályoknak megfelelően keresettel kérhette az örökbefogadás bírói felbontását, kivéve az örökbefogadó vagy az örökbefogadott halála után, a vétkes cselekmény megbocsátása esetén. Az örökbefogadás felbontó ítélet jogerőre emelkedésének napján szűnt meg. Az örökbefogadásból eredő kötelességek súlyos megsértésének minősült a szülő-gyermek közti viszony természetében, rendeltetésében gyökerező gyermeki kötelesség oly fokú megsértése, amelyre kölcsönös elnézés, engesztelés rendes mértékét többé alkalmazni nem lehetett. Ennek minősült még a méltatlan házasság, szökés, erkölcstelen viselkedés is.³²¹ Például, ha az örökbefogadott lány az örökbefogadó szüleitől eltávozott, az ő beleegyezésük kikérésük nélkül nagykorúságában más községben férjhezment.³²² Az örökbefogadás felbontásához a törvény az igazságügyminiszter megerősítését kívánta meg. A felbontás az örökbefogadott ivadékaire akkor hatott ki, ha ahhoz ők is hozzájárultak. Konstitutív volt a bírói ítélettel megszüntetett örökbefogadási szerződés akkor, ha a tényen és a fél akaratkijelentésén felül valami további tény, rendszerint a *contrarius consensus* is szükséges volt az újabb joghatás előidézéséhez. A joghatást vagy ez az újabb *contrarius consensus* vagy a bírói ítélet biztosította. Amikor azonban a joghatás beállásához további újabb tényre nem volt szükség, akkor az ítélet deklaratív hatályú volt.³²³ Közös gyermekké fogadás esetén amíg a házastársak éltek mindkét fél hozzájárulása szükséges volt a felbontáshoz. Ha a házastársak eltérő véleményen álltak a felbontást illetően, akkor az igazságügyminiszter megtagadta a megerősítést és árvaszék útján figyelmeztette a feleket, hogy a vitájukat vigyék „a törvény rendes útjára”.³²⁴ Az örökbefogadás megszűnése után az örökbefogadott

³²⁰ P. III. 4376/1929.; Szemle, 195.

³²¹ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 712.

³²² MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 711.

³²³ BECK, Az özvegyi jog korlátolása, 254

³²⁴ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 711.

és ivadékai nem viselhették tovább az örökbefogadó családi nevét, kivéve a közös gyermekké fogadás esetét, ha az örökbefogadást az egyik házastárs halála után szerződéssel bontották fel.³²⁵

Nemesség átruházásával kötött örökbefogadási szerződés közös felbontása esetén a bíróság kimondta, hogy az a körülmény, hogy az örökbefogadó magyar nemességét, nemesi előnevét és nemesi címerének használatát királyi kegyelemmel az örökbefogadottra átruházta, nem akadályozza a feleket a köztük kötött örökbefogadási szerződés felbontásában, mert ezzel a jogüggyel a felek csupán a magánjogi hatású örökbefogadási szerződést szüntetik meg minden magánjogi következményével együtt, mely nem érinti az örökbefogadási szerződésnek királyi kegyelemmel létesített közjogi következményeit.³²⁶

Az örökbefogadási szerződés felbontásának nem lehetett alapja olyan lény, melyet az örökbefogadási szerződés felbontását bírói úton szorgalmazó fél már megbocsátott.³²⁷

A házasságon kívül született gyermek törvényesítésének egyik eszközeként is szabályozta az Mtj. az örökbefogadás intézményét, kimondta, hogy a házasságon kívüli gyermek örökbefogadása nem gátolja az örökbefogadott törvényesítését. Ha az örökbefogadottat örökbefogadója törvényesítette, az örökbefogadás a törvényesítéssel megszűnt, az örökbefogadásból rokonság keletkezett azok között is, akikre a törvényesítés és az örökbefogadás kihatott.³²⁸ A törvényesített, saját gyermek örökbefogadását a törvény expressis verbis kizárta.³²⁹ A Kúria egyik döntésében kimondta, hogy az elhunyt örökbefogadó apa iparát az örökbefogadott kiskorú gyermek nem folytathatta, tekintettel arra, hogy az örökbefogadott gyermek és az örökbefogadó szülő között rokonság nem létesült.³³⁰

Az Mtj. az aktív örökbefogadási képességet a nagykorú és ivadék³³¹ nélküli személyeknek tette lehetővé, az életkor tekintetében egy követelményt támasztott: az örökbefogadott legalább tizenhat évvel legyen fiatalabb a leendő örökbefogadónál.³³² Az igazságügyminiszter különös méltánylást

³²⁵ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I., 713.

³²⁶ P. I. 6416/1923. sz. 484. Bsz. 145. §.

³²⁷ P. I. 7219/1922. sz. TÉRFY (szerk.), Grill-féle új döntvénytár (XVIII. kötet), 244-246.

³²⁸ Mtj. 174. §; 222. §; A királyhágón túl az OPTK. szerint a törvénytelen gyermeket természetes apja nem fogadhatta örökbe ld. bővebben: GÁL – NYÁRÁDY, Az örökbefogadás, 29.

³²⁹ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 711.

³³⁰ C.III.482/1932.

³³¹ ivadék alatt a leendő rokont kellett érteni, ld.: Mtj. 175. §

³³² A törvényes leszármazók hiánya csak az ország azon részeiben képezte az örökbefogadás feltételét, ahol az OPTK ideiglenesen hatályban volt, ellenben az ország többi részében az a körülmény, hogy az örökbefogadónak törvényes leszármazói vannak, az örökbefogadást nem akadályozta. ld. bővebben GAÁR, Az örökbefogadásról 9.

érdemlő esetben megerősíthette a szerződést akkor is, ha az örökbefogadónak vérszerinti ivadéka volt, vagy ha a korkülönbség kelléke hiányzott, de ebben az esetben is az örökbefogadottnak legalább tizenkét évvel fiatalabbnak kellett lennie az örökbefogadónál.³³³ A tizenkét évi minimális korkülönbség megállapítását az indokolta, hogy ez az a korminimum, amely feltétlenül szükséges az érvényes házasság megkötéséhez, ennél fogva ahhoz, hogy valakinek törvényes leszármazói legyenek.³³⁴

Gál Dezső és Nyárády László Budapesten tevékenykedett ügyvédek álláspontja szerint nagyszerű gyakorlata volt az örökbefogadási rendszernek, hogy az örökbefogadó-képesség nem volt bizonyos magasabb korhatárhoz kötve, mint például a német jogban, ahol az örökbefogadónak legalább 50 évesnek, a spanyol szerint 45 évesnek, a svájci szabályozás szerint 40 évesnek kellett lennie.³³⁵

Ha az örökbefogadónak örökbefogadott gyermeke volt, akkor ez a tény nem akadályozta több gyermek örökbefogadásában,³³⁶ vagyis a törvény nem határozott meg felső határt az egy háztartásban élő örökbefogadott gyermekek számát illetően.³³⁷ Házastársakat kivéve többen ugyanazt a személyt nem fogadhatták örökbe, azonban az örökbefogadó halála után az igazságügyminiszter különös méltánylást érdemlő esetben kivételt tehetett. Senki sem fogadhatta örökbe saját házastársát vagy házastársának elődjét.³³⁸

Az örökbefogadáshoz való hozzájárulás tekintetében a kódex különbséget tett törvényes és házasságon kívüli gyermek között. Kiskorú törvényes gyermeket csak szüleinek, kiskorú házasságon kívüli gyermeket csak anyjának beleegyezésével lehetett örökbe fogadni. Házastárs csak házastársának beleegyezésével fogadhatott örökbe és volt örökbefogadható, kivéve, ha a házastársak ágytól és asztaltól el voltak választva.³³⁹

A hozzájárulást csak a házastárs és a szülő adhatta meg és azt közokiratban kellett kijelenteni vagy közhatóság előtt jegyzőkönyvbe mondani, amely joghatását tekintve visszavonhatatlan volt. A

³³³ Mtj. 207. §

³³⁴ GÁL – NYÁRÁDY, Az örökbefogadás, 29.; 1894. évi XXXI. törvénycikk (Ht.) 7. §

³³⁵ GÁL – NYÁRÁDY, Az örökbefogadás, 25–26.

³³⁶ Ptk. 207. §

³³⁷ Ld. Mtj. 207. §

³³⁸ Előd alatt a felmenő rokont értették. Mtj. 175. §; Mtj. 208. §;

³³⁹ Mtj. 209. §; az ágytól és asztaltól való különélés hat hónapnál rövidebb és egy évnél hosszabb időtartamú nem lehetett, amely alatt a házastársak nem voltak kötelesek együtt élni. A különélés ideje alatt a házassági életközösséget bármikor visszaállíthatták. Az ágytól és asztaltól való különélés elrendelése esetében a bíró intézkedett a közös kiskorú gyermek elhelyezése, valamint a nőnek tartása és a szükséges tárgyak kiadása iránt. Ld. bővebben 1894. évi XXXI. törvénycikk (Ht.) 99–102. §

házastárs, a szülő beleegyezése alól a törvényjavaslat kivételt engedett távollét, cselekvőképtelenség esetén vagy ha egyéb ok miatt tartósan gátolva volt a nyilatkozat megtételében. A felek örökbefogadás iránti szándékát – valamint, ha az örökbefogadandó gyermek a 14. életévét betöltötte az ő véleményét – az eljáró árvaszék vagy a lakóhelyükhöz legközelebb eső szolgabíróság vette jegyzőkönyvbe. A szerződő felek szegény sorsára tekintettel a törvény kivételt engedett az örökbefogadó szerződés írásba foglalása alól, mert az árvaszék előadója vagy az árvaszék által megbízott szolgabíró előtt szóban is megköthető volt. A Baranya Megyei Levéltárban 1872 – 1923 között, Pécs város árvaszékének iratai között végzett kutatásom alátámasztotta, hogy gyakran éltek ezzel a lehetőséggel a szegény körülmények között élő családok, akik szegénységi bizonyítvánnyal igazolták állításukat és kérték, hogy a szükséges okmányokat az árvaszék szerezzze be.³⁴⁰ Budapest Főváros Levéltárában Budapest Székesfőváros Árvaszékének 1900-1905 közötti 110 örökbefogadási irata feldolgozásából megállapítottam, hogy 36 esetben az örökbefogadás oka a gyermek törvénytelen származása volt, 25 esetben a gyermek házasságban született, azonban a szülők/édesapa halála, a család szegénysége miatt az örökbefogadásukra került sor átruházva az atyai hatalmat, névviselést (kivéve egy esetben), továbbá mindent, ami a törvény szerint megilleti („nevelni, tartani, taníttatni, betegség esetén ápolni”). 49 esetben az örökbefogadás oka rejtve maradt.

A passzív örökbefogadási képesség meghatározta, hogy kit lehetett örökbe fogadni, mely kiterjedt a nagykorú személyre is, aki maga vagy meghatalmazott útján köthette meg a szerződést.³⁴¹ Az örökbefogadás szerződést az örökbefogadónak az örökbefogadandóval kellett megkötnie. A kiskorú törvényes képviselője elsősorban az atyai hatalmat gyakorló atya volt, ha az atya nem élt, vagy az örökbefogadott törvénytelen születésű volt akkor az anya, ha az atyai hatalom gyakorlata felfüggesztetett vagy egyik szülő sem élt, akkor az árvaszékileg kirendelt gyám következett a sorban, aki megköthette a szerződést.³⁴² A szerződést törvénytelen származású kiskorú gyermek esetében az anyával, mint természetes és törvényes gyámmal kellett megkötni.³⁴³ Ha az örökbefogadandó a tizenkettedik életévét még nem töltötte be, a gyámhatóság jóváhagyásával törvényes képviselője köthette meg a szerződést.³⁴⁴ E szerződést három eredeti példányban közokiratba kellett foglalni, kivéve, ha királyi közjegyző előtt kötött, mert akkor három hiteles kiadványa készült.³⁴⁵ Kiskorú örökbefogadása esetén a gyámhatóság a jóváhagyás előtt rövid úton megkérdezte az

³⁴⁰ Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára IV. 1409.b. 687-1905

³⁴¹ GÁL– NYÁRÁDY, Az örökbefogadás, 28.;122.

³⁴² MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 698.

³⁴³ GÁL – NYÁRÁDY, Az örökbefogadás, 72. (C.III.2184/1927.)

³⁴⁴ Mtj. 211. §;

³⁴⁵ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 699.

igazságügyminisztériumot, hogy vajon a szerződés megerősítésére számítani lehet-e, mert csak akkor hagyták jóvá, ha igenlő választ kaptak. A minisztérium rövid úton is, telefonon keresztül is adott a hatóságoknak irányító választ.³⁴⁶

Az örökbefogadó szerződésben az örökbeadó atyának egyértelműen fenn kellett tartania az atyai hatalmat, az anyának a törvényes gyámságot, mert különben az az örökbefogadó atyára/anyára szállt át. Mindez az igazságügyminisztériumban gyakorlatában kristályosodott ki, melynek során arra is figyelemmel kellett lenni, hogy az atyai hatalmat csak az örökbeadó atya ruházza át az örökbefogadó atyára, ellenben az örökbefogadó anyára még az örökbeadó atya is csak a törvényes gyámságot ruházhatta át.³⁴⁷ Az igazságügyminiszter a megerősítést csak akkor tagadhatta meg, ha az örökbefogadásnak valamely törvényes kelléke hiányzott, vagy ha a feleknek a körülményekből nyilvánvaló akarata a valóságban nem családjogi viszony alapítására irányult.³⁴⁸ A szerződésbe nem volt felvehető olyan kikötés, mely szerint az örökbefogadó szülők az örökbefogadandó gyermekkel szemben mindazon jogokat igénylik, amelyek a szülői és gyermeki viszonynál fogva a személyi, vagyoni kérdésekből folynak. Ugyancsak nem volt kiköthető az örökbefogadott után az örökbefogadó javára való örökösödési jog, ahogy az sem, hogy az örökbefogadó szülőt az örökbefogadott gyermek után mindazon jogok megilletik, melyek a szülőt a törvényes gyermekei után illetik. Ha ezek mégis felvételre kerültek, akkor az igazságügyminisztérium megtagadta az örökbefogadó szerződés kormányhatósági megerősítését.³⁴⁹ Amennyiben helytelenül volt megszövegezve a szerződés, akkor azt az igazságügyminisztérium pótlás miatt visszaadta.³⁵⁰

Az örökbefogadás lényegét nem érintő szabályozásokat, kikötéseket azért nem foglalhatták bele a szerződésbe, mert ezek a kötelelem tisztaságát, a vállalt kötelezettségek jogi elbírálását tették nehezkessé, mindezek mellett az igazságügyminiszter más irányú szerződéses rendelkezéseket meg sem erősíthetett.³⁵¹

Ha egyidejűleg kiskorú és nagykorú gyermeket fogadtak örökbe, akkor arról külön szerződésben kellett rendelkezni.³⁵² Az örökbefogadó szerződéshez 50 kr. illetékbélyeg lerovására volt szükség.³⁵³

³⁴⁶ GÁL – NYÁRÁDY, Az örökbefogadás, 118–119.

³⁴⁷ GAÁR, Az örökbefogadásról 18.

³⁴⁸ Mtj. 213. §;

³⁴⁹ GAÁR, Az örökbefogadásról 10–11.

³⁵⁰ GAÁR, Az örökbefogadásról 19.

³⁵¹ GÁL – NYÁRÁDY, Az örökbefogadás, 33.

³⁵² GAÁR, Az örökbefogadásról 24.

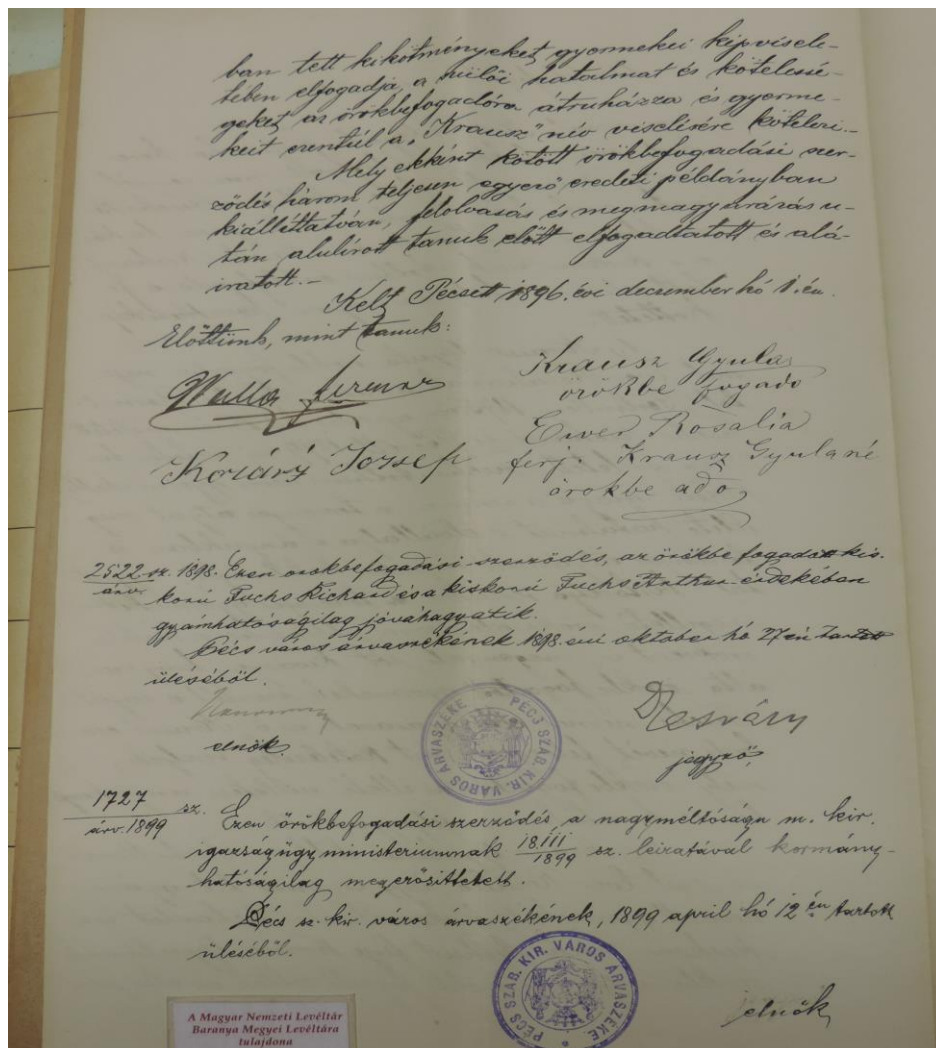
³⁵³ GAÁR, Az örökbefogadásról 24.

Örökbe fogadási szerződés

Mely, egyrészről Krausz Gyula férjese, keres-
kedő pécsi lakos, örökbe fogadó; más részről
pedig Krausz Gyuláné, elöb, öz. Fuchs Ro-
mánné, szül. Ever Rozália, szintén pécsi lakos,
örökbe adó, követt a kiskorú Fuchs Richard
és a kiskorú Fuchs Arthur örökbe fogadására fo-
kolt aláírott helyen és napon követtárakap
kötötték.

1.) Krausz Gyula örökbe fogadja neje,
szül. Ever Rozáliának a nevel. Fuchs Román-
tól Berlinben 1875. évi április hó 15-én született
Fuchs Richard és Péterét 1879. évi október hó
22-én született Fuchs Arthur nevű gyermekeit;
követt maga némaóra a törvényes atyát meg-
illető hatalmat s elváltatja irántukban a
törvényes atyának minden kötelességét; együt-
tal követtatja részükre a törvényes gyermekeit
megillető örökösödési jogot, beleértve a köteles
örökösöt is; megengedi, sőt kívánja, hogy ezen
által örökbe fogadott gyermekek, valamint a saját
Fuchs "névük elhagyásával, az ö. Krausz" esa-
ládi neveit felvegyék, mint követtérőleg viseljék; -
mely örökbe fogadás az illető születési anyaköny-
ben is hivatalosan feljegyztettsék.

2.) Krausz Gyuláné, elöb, öz. Fuchs Román-
né szül. Ever Rozália, így is, mint f. t. gyám,
nevelt gyermekeit, kiskorú Fuchs Richardot és a
kiskorú Fuchs Arthurt f. r. Krausz Gyulának
örökbe adja, az örökbe fogadó által az elöb pont-

7-8. kép

1896. évben kelt örökbefogadási szerződés Fuchs Arthur és Fuchs Richard kiskorú gyermekek ügyében. Forrás: MNL-BML IV. 1904.b II.-275-1900

A Baranya Megyei Levéltárban 1872 – 1923 között, Pécs város árvaszékének iratai között végzett kutatásom alapján az örökbefogadó szerződések többsége azzal indokolta a gyermek érdekében álló örökbefogadást, hogy annak létrejöttével a gyermek családi jogállása rendeződik, ezáltal törvénytelen származása megszűnik és örökösedési jogot nyer (beleértve a kötelesrészt is). Az örökbefogadó szerződésbe belefoglalták mindazon jogokat (öröklési jog, névát ruházás stb.) amelyek az örökbefogadó az örökbefogadottra és utóbbinak törvényes képviselője az örökbefogadóra (atyai hatalom, gyámság) átruházott. Kivétel nélkül minden levéltári örökbefogadó szerződés rendelkezett arról, hogy az örökbefogadott addig viselt családnevét hagyja el és viselje az örökbefogadó atya családnevét. 105 iratjegyzékben leltem örökbefogadás tárgyában felvett jegyzőkönyvre, örökbefogadó szerződésre vagy ezek mindegyikére, melyekben összesen 118

gyermek került örökbefogadó szülő(k)höz. 118 gyermek közül 9 házasságból származott, 42 pedig törvénytelen gyermek volt, a fennmaradó 67 gyermek származására utaló adatot nem találtam.³⁵⁴

1872 – 1923 között kötött 105 örökbefogadás közös jellemzői:

- az örökbefogadás gyakori oka, hogy a szülő(k) elhunyt(ak); a gyermeket az édesanyja egyedül eltartani nem volt képes; az örökbefogadók gyermektelenek
- az örökbefogadás okaként azt a megjelölést, hogy az örökbefogadás a gyermekre nézve anyagi, erkölcsi szempontból előnyös
- az örökbefogadások többsége közös gyermekké-fogadás volt: a férj fogadta örökbe felesége házasságon kívül született gyermekét
- az örökbefogadásról szóló jegyzőkönyv vagy az örökbefogadó szerződés kifejezetten tartalmazza az örökbefogadott gyermeket megillető örökösödési jogot az örökbefogadó szülő(k) után
- kivétel nélkül az örökbefogadott gyermek felveszi az örökbefogadó szülő családnevét
- az örökbefogadó szülők szerény anyagi helyzete miatt, járatlanságukra tekintettel árvaszék előtt mondták jegyzőkönyvbe örökbefogadás iránti kérelmüket.

Az örökbefogadás 1953-ig szerződéses jogügylet volt, melyet közokiratba kellett foglalni. Az örökbefogadást sem feltételhez, sem időhöz nem lehetett kötni.³⁵⁵ A kir. Kúria, mint legfőbb ítéleshely 6307. sz. és 6581. sz. határozataiban kimondta, hogy a kormányhatósági megerősítés nem érvényességi kelléke az örökbefogadási szerződésnek, azonban mégis kiköthették a felek. Kikötés esetében is azonban a szerződés a bekövetkezett megerősítésnél fogva a megkötés időpontjától volt hatályos.³⁵⁶

A magyar törvényeknek 1861-ben történt visszaállítása óta a kormányhatóságok által követett gyakorlat megkövetelte az örökbefogadói szerződések kormányhatósági megerősítés céljából való felterjesztését.

Az 1925-ben közjegyzői okiratba foglalt és kormányhatóságilag megerősített örökbefogadási szerződés szerint a felperes örökbe fogadta K. M. alperest, s felruházta mindazon jogokkal, amelyek

³⁵⁴ A fenti adatok a precíz, kitaró levéltári kutatás ellenére tájékoztató jellegűek, ugyanis több aktában nem találtam információt a fenti szempontokra.

³⁵⁵ Mtj. 212. §;

³⁵⁶ P. I . 7872/1927.; NIZSALOVSKY, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXIII. kötet), 292.

az örökbefogadott gyermeket örökbefogadó szülője irányában megillették. Az 1926-ban közjegyzői okiratba foglalt valamint kormányhatóságilag megerősített örökbefogadási szerződés szerint pedig a felperes örökbefogadta kiskorú K. I. és kiskorú K. L. alpereseket és felruházta őket mindazon jogokkal, amelyek az örökbefogadott gyermeket az örökbefogadó szülők irányában megilletik, különösen örökösödési joggal. Mindkét szerződésben kikötötte a felperes, hogy az örökbefogadottak a D. családi nevet viseljék. A fellebbezési bíróság azt állapította meg, hogy a K. M. alperes részétől kiállított C. alatti okiratban foglalt öröklésről való lemondó nyilatkozat, a nevezett alperes és a felperes közt 1925-ben létrejött örökbefogadási szerződéssel egyidőben történt. Ebből a tényállásból pedig és a per egyéb adataiból is a kir. Kúria arra a következtetésre jutott, hogy a nevezett szerződő felek akarata a valóságban nem családjogi viszony alapítására, hanem egyedül arra irányult, hogy az I. rendű alperes az eddigi D. előneve helyett, azt magyarosan hangzó névvel cserélje fel. A névmagyarosítás közjogi vonatkozású, - melynek engedélyezése a belügyminiszter hatáskörébe tartozott - s kizárólag névmagyarosításra vonatkozó megállapodás örökbefogadási szerződésnek tárgya nem lehetett. A felperes és kiskorú alperesek közt 1926-ban létrejött örökbefogadási szerződés azonban a kiskorúak törvényes képviselője által elfogadott, az illetékes gyámhatóság részéről jóváhagyott és kormányhatóságilag megerősített szerződés volt, amely színlelt jogügyletet nem foglalt magában, tévedést, avagy megtévesztést pedig kiskorú ellenében sikeresen vitatni nem lehetett.³⁵⁷

Az örökbefogadás szerződés az igazságügyminiszteri megerősítéssel lépett hatályba mind kiskorú, mind nagykorú örökbefogadott esetében, melyet az igazságügyminiszter rendeleti formában adott ki. A rendelet két fő részre tagolódott: elsőként a kormányhatósági megerősítést tartalmazta, majd a közvetítő hatóságokhoz szóló utasítást – kiskorúak esetében az árvaszékhez, nagykorúaknál pedig a törvényszékhez – hogy lássák el a szerződés példányait megerősítő záradékkal, intézkedjenek az örökbefogadás ténye, a névváltozás vagy annak a ténynek az anyakönyvbe való bejegyzéséről, hogy az örökbefogadott neve nem változott, a feleket pedig az iratok egyidejű megküldésével értesítsék.³⁵⁸

Az igazságügyminiszteri megerősítést a bírói megerősítéssel szemben több szempont indokolta, például az is, hogy a bírói úttal a jogegység nem lett volna megóvható, hiszen mellőzhetetlen lett volna a jogorvoslat, valamint az ügyek elhúzódása is feltételezhető volt. Mindezek mellett kicsit sem volt elhanyagolható érv, hogy az igazságügyminisztérium házassági, törvényesítési és

³⁵⁷ P. 3631/1929; ISAÁK, NIZSALOVSKY, PETROVAY, TÉRFY, (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXIV. kötet), 210.

³⁵⁸ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 701–702.

örökbefogadási ügyosztálya minden állam örökbefogadási jogrendszerét ismerte, kiváló szakemberekkel dolgozott, akik gyorsan végezték munkájukat.³⁵⁹

Amennyiben a kormányhatósági megerősítés előtt felbontották az örökbefogadási szerződést, akkor érvényes örökbefogadási szerződés a felek között nem jött létre, amiből folyóan az annak felbontása iránti kérelem - érvényes jogügylet hiányában - alaptalannak bizonyult.³⁶⁰ Tekintettel arra, hogy az igazságügyminiszter megerősítés volt az örökbefogadási szerződés érvényességi kelléke, így annak megtagadása esetében a bélyegben lerótt, vagy a megfizetett illetéket vissza kellett téríteni.³⁶¹ Előfordult azonban, hogy a felek az örökbefogadási szerződéstől a kormányhatósági megerősítés előtt akartak elállni. A bíróság megállapította, hogy a hatósági megerősítés bekövetkeztéig a feleket köti a szerződés, attól az egyik fél egyoldalúan nem állhatott el, kivéve ha törvényes oka volt rá. Nem jelentett ilyen törvényes okot az örökbefogadónak, hogy a gyámhatósági megerősítés előtt megnősült és már gyermekei is voltak. Amennyiben a szerződésben kikötötték, hogy a szerződés az illetékes hatóságok jóváhagyása után válik mindkét félre kötelezővé, akkor az nem volt tekinthető a jóváhagyásig érvényesíthető egyoldalú visszalépési jog szerződéses kikötésének, mert annak kifejezettnek kellett lennie. Az örökbefogadási szerződés hatálya a kormányhatósági megerősítés kérdésének eldőlte előtt is csak az akaratnyilvánítások érvénytelenségére nézve fennálló magánjogi elvek – tehát kényszer, tévedés vagy megtévesztés – valamint az öröklésből való kitagadási okok alapján volt megtámadható.³⁶²

Egy esetben nevesíti az Mtj. az örökbefogadási szerződés kormányhatósági megtagadását: ha a névátruházás a közrend érdekében ellenkezik.³⁶³ A levéltári kutatásaim alkalmával 118 örökbefogadás közül öt esetben talákoztam azzal, hogy az igazságügyminiszter megtagadta az örökbefogadó szerződés megerősítését. Három esetben úgy szólt az örökbefogadó szerződés, hogy az „örökbefogadó átvállalja az örökbe fogadandóval szemben mindazon jogokat, melyek az atyát a törvény szerint gyermekével szemben megilletik.” Ahogy azt a korábbiakban is ismertettem, a vérszerinti szülő nem ruházhatta át az örökbefogadóra azon jogait, amelyet őt a gyermekével szemben megillették, (örökbefogadó anyja csak azon jogáról mondhat le, amelyet őt természetes és

³⁵⁹ GÁL – NYÁRÁDY, Az örökbefogadás, 112–113.

³⁶⁰ Mtj. 207., 213., 224. §§; P. III. 1603/1936.; 81. sz. polgári döntvény; BACSÓ, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXX. kötet), 346.

³⁶¹ 1920. évi XXIV. törvénycikk 9. §. (Kb. 2584/1936. P., Kb. 3215/1940. P. sz. — M. K. LIX. évf. 17.; BACSÓ, CZIFFRA, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXXIV. kötet) 52.

³⁶² Mtj. 213., 221. §§; P. III. 2099/1935.; BACSÓ, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXX. kötet), 346.

³⁶³ Mtj. 216. §

törvényes gyámsága alapján megillette például a törvényes örökösödési jog).³⁶⁴ Egy másik esetben a gyermek törvénytelen származásúként volt anyakönyvezve, annak ellenére, hogy házasságban született, így házassági vélelem okán, törvényes gyermekként az örökbefogadás érvényesen nem jöhetett volna létre.³⁶⁵ Egy aktában az örökbefogadást felbontó szerződés megerősítését azért tagadta meg az igazságügyminiszter, mivel az eljárás során a kiskorú részére nem rendeltek gondnokot, ugyanis az örökbefogadó atya saját személyében nem bonthatta fel a szerződést, neki a gyermek gyámjával kellett volna megkötnie azt. Az egyik örökbefogadó szerződés hiányos volt a tekintetben is, hogy az „örökbefogadandó a rá átruházni szándékolt családnevet saját születési családnevéhez kapcsolva vagy ennek elhagyása mellett köteles és jogosult-e a jövőre nézve viselni.”³⁶⁶ Az igazságügyminiszter az örökbefogadó szerződést megtagadó iratán konkrét utasításokkal látta el az árvaszékeket, törvényszékeket abban az esetben, amikor a megtagadás alapjául szolgáló ok orvosolható volt.

Az örökbefogadással az örökbefogadott az örökbefogadó törvényes gyermekének jogállásába lépett. Akit házastársak fogadtak örökbe, azt a házastársak közös törvényes gyermekének jogállása illette meg (közösgyermekké-fogadás). Közösgyermekké-fogadás volt az is, ha az egyik házastárs a másik házastárs gyermekét fogadta örökbe, kivéve, ha a feleség fogadta örökbe férjének házasságon kívüli gyermekét.³⁶⁷

Az örökbefogadoszerződéssel az örökbefogadó, közösgyermekké-fogadás esetében a férj saját családi nevét átruházhatta az örökbefogadottra. Az örökbefogadoszerződésben a felek megállapodhattak arra nézve is, hogy az örökbefogadott az átruházott családi nevet saját családi nevéhez kapcsoltan vagy ennek elhagyásával viselje. Ha ilyen megállapodást nem kötöttek, akkor az örökbefogadott az átruházott családi nevet saját családi nevének elhagyásával volt köteles viselni. Ha az örökbefogadó családi nevét nem ruházta át vagy az örökbefogadoszerződés a névviselésről egyáltalán nem rendelkezett, az örökbefogadott családi neve az örökbefogadással nem változott.³⁶⁸ Ha a saját családi nevről az örökbefogadott nem nyilatkozott, akkor nem kötelezte magát arra, hogy saját családi nevét elhagyja.³⁶⁹ Az Mtj. a névváltoztatást diszpozitív szabályokkal rendezte, így tehát a névátruházás nem volt az örökbefogadás elengedhetetlen kelléke.³⁷⁰ Emellett

³⁶⁴ Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára IV. 1409.b. 186-1906

³⁶⁵ Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára IV. 1409.b. II-89-1899

³⁶⁶ Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára IV. 1409.b. 186-1906

³⁶⁷ Mtj. 215. §

³⁶⁸ Mtj. 216. §

³⁶⁹ MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 707.

³⁷⁰ Az OPTK 184. §-a a névváltozást, mint az örökbefogadó szerződésnek a szerződő felek akaratával meg nem változtatható feltételeként szabályozta. ld. bővebben GAÁR, Az örökbefogadásról. 10–11. A névátruházás annyiban

belügyminisztérium – az igazságügyminisztérium álláspontját elfogadva – évtizedekig nem engedte az örökbefogadás által bekövetkezendő névmagyarosítást, kivéve, ha ahhoz az örökbefogadó hozzájárult. Például vitézzé avatáshoz az érintett jogos érdeke volt, hogy nevét megváltoztathassa - ha nem magyar hangzású volt - magyarosíthassa. Már ekkor megfogalmazódott az a jogszabálmódosító javaslat, hogy a felek az örökbefogadó szerződésben határozottan eldönthessék, hogy az örökbefogadott nevét meg lehet vagy nem lehet megváltoztatni.³⁷¹

Az örökbefogadott az örökbefogadó nemességét királyi jóváhagyással ellátott örökbefogadás által szerezte meg. Az örökbefogadáshoz járuló királyi jóváhagyás (*consensus regius*) a magyar nemesség adományozásának egyik módja volt, mely által a nem nemes a nemesi család tagjává és ezáltal magyar nemessé vált, ez a jóváhagyás az örökbefogadó szerződés megerősítésül szolgált. Először az igazságügyminisztérium vizsgálta meg a szerződést, hogy az alakilag megfelel-e a törvényes kellékeknek és fel van-e szerelve megfelelő okirattal, majd a belügyminisztérium nyilatkozott a magyar nemesség átruházása tekintetében, különösen arra, hogy az örökbeadó magyar nemessége bizonyított-e. Magyar nemesség örökbefogadás útján csak magyar állampolgárra volt átruházható, fiúra vagy fiúval együtt leányra, azonban ha egyedül leány örökbefogadására került sor, akkor fiúsítás útján volt arra lehetőség, csak akkor, ha az örökbefogadó nemes férfi magszakadáshoz közel állt. Az örökbefogadó anyja az örökbefogadott gyermekre nem terjeszthette ki nemességét.³⁷² Az 1920. évi I. törvénycikk ezt a fenntartott királyi jogkört senkire át nem ruházta, így csak nemesség nélküli magánjogi szerződést lehetett kötni azonban a közjegyzői okiratban megállapodhattak a felek, hogy a nemességet utóbb fogják kérni királyi jóváhagyástól feltételezetten és az örökbefogadó erre az örökbefogadottat felhatalmazza arra az esetre is, ha akkora már nem volna életben.³⁷³

Ezidőben az örökbefogadásnak az örökössé tétel volt az egyik fontos célja. Az örökbefogadó szerződésben minden feltételtől és korlátozástól mentesen ki kellett jelenteni, hogy az örökbefogadott az örökbefogadó után olyan öröklési jogot nyer, mintha az örökbefogadónak törvényes házasságából származó gyermeke volna, különben a szerződés - az öröklési jog feltételen biztosítása hiányában - nem nyert megerősítést.³⁷⁴ Az örökbefogadás tehát csak az örökbefogadási szerződésben résztvevő örökbefogadó és az örökbefogadott között állapított meg jogviszonyt, az örökbefogadott gyermek csak a vele szerződött örökbefogadó szülők irányában szerzett jogokat,

esett korlátozás alá, hogy a történelmi és nemzeti családnevek, régi és közismert családnevek átruházása nem kap feltétlenül megerősítést. Az igazságügyminiszter megkívánhatta, hogy az örökbefogadó szerződésben a néváttruházást a felek kapcsolják ki. ld. bővebben: GÁL – NYÁRÁDY, Az örökbefogadás, 32.

³⁷¹ GÁL – NYÁRÁDY, Az örökbefogadás, 92.

³⁷² GAÁR, Az örökbefogadásról, 29–31.

³⁷³ GÁL – NYÁRÁDY, Az örökbefogadás, 35.

³⁷⁴ GAÁR, Az örökbefogadásról, 31.

az örökbefogadás nem hatott ki az örökbefogadó rokonaira (sem a fel- és lemenő, sem az oldalági rokonaira), az örökbefogadó szülői és az örökbefogadott gyermek között rokonság nem létesült, mert különben az örökbefogadó egyoldalú eljárásával, idegent hozhatott volna a családba, családja tagjaira esetleg eltartási kötelezettséget háríthatott volna és velük szemben öröklési jogot biztosíthatott volna.³⁷⁵

A Kúria döntésében kimondta, hogy az örökbefogadó szerződésben az örökbefogadott öröklési joga feltételhez nem köthető.³⁷⁶ Az örökbefogadás törvényszerű hatályát az örökbefogadás szerződésben annyiban meg lehetett megváltoztatni, hogy az örökbefogadottnak és ivadékainak az örökbefogadó után ne legyen törvényes öröklési joguk.³⁷⁷ Baditz véleménye szerint a magyar joggal ellenezett, hogy az örökbefogadáshoz igazságügyi miniszteri jóváhagyásra volt szükséges. Azt is vitatta, hogy az örökbefogadási szerződés megengedje, hogy az örökbefogadott az örökhagyó (örökbefogadó) vagyonából ne örököljön.³⁷⁸ Az örökbefogadottnak a szerződés megkötésekor már meglévő valamint később született ivadékára az örökbefogadás csak akkor hatott ki, ha az örökbefogadás szerződéshez a már meglévő ivadék is hozzájárult. A hozzájárulást az örökbefogadás szerződésben vagy külön közokiratban kellett kijelenteni vagy közhatóság előtt jegyzőkönyvbe mondani.³⁷⁹

Az örökbefogadás intézményének e vissza nem vonható öröklési joga által öröklési szerződésnek minősült, mellyel szemben az öröklési szerződésben foglalt örökösnevezés és hagyományrendelés nemcsak külső megjelenésében, hanem hatásában is szerződés volt, melyet nemcsak annak visszavonhatatlansága, hanem a szerzett jognak a részesített örököseire átszállása is megkülönböztetett a végrendelettől.³⁸⁰

A következő jogesetben eldöntendő vitás kérdésnek számított, hogy az örökhagyó a gyermekeinek vérszerinti leszármazóit rendelte-e a „lemenők” kifejezéssel helyettes utóörököséül, vagy pedig a lemenők kifejezést tágabb értelemben, az öröklés szempontjából a vérszerinti gyermekekkel azonos jogállású örökbefogadott gyermekeket is magában foglaló értelemben akarta-e használni. Az örökhagyó végrendelete - a felek nyilatkozataiban és az elsőbíróság ítéletében idézett része - önmagában véve arra a feltevésre adott alapot, hogy az örökhagyó gyermekeit az utóöröklésből

³⁷⁵ Mtj. 215. §.; P. I. 7802/1927.; P. V. 482/1932.; NIZSALOVSKY, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXIII. kötet), 292.; 259-260.

³⁷⁶ C.I.589/1925.

³⁷⁷ Mtj. 220. §

³⁷⁸ BADITZ, A polgári törvénykönyv tervezetének bírálata, 88-89.

³⁷⁹ Mtj. 217-218. §

³⁸⁰ BADITZ, Az öröklési jog a magánjogi törvénykönyvben, 151.

kiesése esetére vérszerinti lemenőit, vagyis csak a vele családi kapcsolatban levő unokáit akarta az utóöröklés kedvezményében részesíteni, mert „lemenoők ” alatt a közfelfogás is a vérszerinti lemenoőket értette. Az örökhagyó eltérő akaratának felderítésére alkalmas bizonyíték hiányában a végrendeleti intézkedést ily módon értelmezték.³⁸¹

A kir. Kúriának a Polgárijogi Határozatok Tárába 275. és 276. szám alatt felvett elvi jelentőségű határozata szerint az utóörökösnévezés csak egy fokban érvényesülhetett, és ha egy ízben már érvényesült, úgy a további utóörökösnévezés hatályát veszítette és a hagyatéki vagyon a további korlátozás alól felszabadult.³⁸² Annak a rendelkezésnek, hogy az utóörökösödés az örökösül kinevezettek leszármazói nélküli elhalálozása esetében lépne életbe, az a végrendelező akaratának megfelelő értelme. Az utóöröklés akkor áll be, ha az örökösnek törvényes, vérszerinti leszármazója nem marad.³⁸³

Utóörökösnévezésre, halasztó feltétel alatt nevezett örökösre nézzünk még két jogesetet 1936-ból és 1934-ből. Az örökhagyó ingóságaira és ingatlanainak értékesebb felére az I. r. alperest nevezte ki örökösül, ingatlanainak azt a részét pedig, amelyről az I. r. alperes javára nem rendelkezett, a felperes holtigtartó haszonélvezeti jogával terhelten felében szintén az I. r. alperesnek, felében pedig attól függően, hogy a felperest haláláig ápolja és gondozza, a II. r. alperesnek hagyta azzal a további korlátozással, hogy a II. r. alperes tulajdonjogát csak a felperes halála után szerezheti meg. Elrendelte továbbá, hogy a II. r. alperesnek rendelt ingatlanjuttalékot is az I. r. alperes örökölje, ha a II. r. alperes a végrendeletben meghatározott ápolási és gondozási kötelezettségét nem teljesítené. Később az örökhagyó ingatlanának értékesebb felét az I. r. alperesnek ajándékozta. A bíróság megállapította, hogy az örökhagyó eszerint nem rendelkezett a II. r. alperesnek rendelt ingatlanjuttalék állagának az öröklés megnyíltától a felperes haláláig terjedő időre vonatkozó sorsáról. Ennek az volt a következménye, hogy ez az ingatlanjuttalék a felperes haláláig törvényes öröklés tárgya lett, vagyis annak tulajdonjoga a felperes haláláig az örökhagyó örökbefogadott gyermekét, az I. r. alperest illetve s a II. r. alperes javára rendelt kedvezmény, mint a felperes halálával beálló feltételes utóörökösnévezés hatályosult.³⁸⁴

³⁸¹ Mtj. 1882-1883. §§; P. I. 1144/1941.; P. I. 1504/1939.; BACSÓ, CZIFFRA, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXXII. kötet), 548-549.

³⁸² Mtj. 2054. §; P. I. 3575/1940.; BACSÓ, CZIFFRA, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár, 380-383.

³⁸³ Mtj. 1914. §; P. I. 1321/ 1941.; BACSÓ, CZIFFRA, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXXIV. kötet) 370-371.

³⁸⁴ Mtj. 1917. §; P. I. 3614/1936.; BACSÓ, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXX. kötet), 604-605.

Id. P.István és felesége — az örökhagyó — közös végrendeletükben a leszármazóik öröklésének rendezése után kijelentették, hogy amennyiben István, László és Ferenc gyermekeik — az I.—III. rendű alperesek — törvényes örökösök hátrahagyása nélkül halnának el, úgy utóörökösül leányukat — a felperesek anyját —, illetve annak gyermekeit rendelik ki és ez részükre telekkönyvíleg biztosítandó. Az I—III. rendű alpereseknek szülőik végrendelezése idejében sem vérszerinti leszármazójuk, sem örökbefogadott gyermekük nem volt. Utóbb azonban mindegyikük gyermeket fogadott örökbe. A felperesek utóöröklési jogának biztosítása kérdésében vitás volt, hogy vajon a végrendelezők fiaik után vérszerinti törvényes lemenők hiányában kívántak-e utóöröklést biztosítani leányuknak, illetve ettől származott unokáiknak, vagy pedig csak arra az esetre rendeltek utóörökösöket, ha fiaiknak sem törvényes lemenő örökösük, sem örökbefogadott gyermekük nem marad. (Az örökbefogadott ugyanis az örökbefogadási szerződésnél fogva az örökbefogadó gyermekének jogállásába lép és az örökbefogadó után ő is törvényes lemenő örökösnek számított). A végrendelet továbbá értelmezésre szorult, mivel tartalma olyan értelmezésre adott alapot, hogy a szülők a saját vérszerinti ivadékaiknak akarták juttatni és megtartani a vagyont, amikor úgy rendelkeztek, hogy a fiaiknak hagyott vagyon ezek halála után törvényes (lemenő) örökösök hiányában a leányuknak, illetve gyermekeinek, tehát a saját unokáiknak jusson. Amennyiben ez volt a szülők akarata, az I—III. rendű alperesek az utóörökösrendelés célját, vagyis az öröklött vagyonnak a szülők családjában való megmaradását a kötelesrészüket meghaladó vagyon tekintetében nem hiúsíthatták meg örökbefogadási szerződéssel.³⁸⁵

Az örökbefogadás másik legfontosabb joghatása az volt, hogy megszűnt az örökbefogadott vérszerinti szüleinek szülői hatalma. E megszűnt szülői hatalom ellenére is joga volt a vérszerinti szülőnek gyermekével érintkezni, továbbá akkor is, ha a gyermek gondviselése a másik szülőre vagy harmadik személyre volt bízva.³⁸⁶ A szerződésben szabályozhatták is e jogot a felek, a gyámhatóság pedig szükség esetén a gyermek érdekében – különösen, ha erkölcsét, nevelését vagy egészségét veszélyeztette – ki is zárhatta.³⁸⁷ A vérszerinti szülő szülői hatalma azonban feléledt, ha az örökbefogadó szülői hatalma megszűnt vagy szünetelt.³⁸⁸

Az örökbefogadó szerződés nem szüntette meg a vérszerinti szülő tartási kötelezettségét, csak a tartási kötelezettség sorrendjét változtatta meg: elsősorban az örökbefogadó lett tartásra kötelezve;

³⁸⁵ Mtj. 2152. §; P. I. 5776/1934.; KACSÓH, NIZSALOVSKY, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXVIII. kötet), 515-516.

³⁸⁶ Mtj. 288. §-a alapján, ugyanilyen korlátok között még a nagyszülőnek is joga volt unokájával érintkezni.

³⁸⁷ 211.228/1935. B. M. sz. — B. K. 1935. évfolyam.; KACSÓH Bálint, NIZSALOVSKY, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXVIII. kötet), 49-50.

³⁸⁸ Mtj. 219. §

ha az örökbefogadási viszony megszűnt vagy a tartást az örökbefogadó nem teljesítette, e kötelezettség a vérszerinti rokonokra hárult.³⁸⁹ Ha az örökbefogadó szülő tartási kötelezettségét nem teljesítette, akkor az örökbeadó szülő a kiskorú jogán gyermektartási igénnyel léphetett fel az örökbefogadóval szemben,³⁹⁰ a múltra és a jövőre nézve egyaránt a gyámhatóságnál.³⁹¹ Az örökbefogadó szülő rendszerint természetben volt köteles és jogosult az eltartás szolgáltatására.³⁹²

Örökbefogadott kiskorú gyermek édesanyját, mint a kiskorú természetes és törvényes gyámját ugyanúgy megillette ez a jog,³⁹³ a vérszerinti szülők egymás közti viszonyában valamint a szülő és az örökbefogadó közötti viszonyban szintén.³⁹⁴ A szülő és gyermek közötti viszonyban, a gyermek által támasztott eltartási követelés bármely formában is gyermektartási igénynek minősült.³⁹⁵

Arra az időre is járt tartás, míg a kiskorú örökbefogadott teljeskorúvá vált, illetőleg azt megelőzően férjhez ment.³⁹⁶ A szülő nagykorú gyermekével szembeni tartási kötelezettsége akkor állt elő, ha a nagykorú munka vagy keresetképtelen volt.³⁹⁷ Azt a kiskorút, akit a jó keresettel bíró örökbefogadó atyja gyengeelméjűsége ellenére a gimnáziumba íratott be, s aki gyengeelméjűsége miatt csupán társadalmi állásával méltányosan össze nem egyeztethető alacsonyrendű munkával kereshette meg kenyerét, az elvesztett tartásért kártérítésképpen őt megillető járadék fizetését élete végéig követelhetette.³⁹⁸

A törvényes gyermeki jogállás nem zárta ki, hogy az örökbefogadott gyermek tartásával és nevelésével járó költségek viselését harmadik személy, így a gyermek természetes atyja magára

³⁸⁹ Elvi jelentőségű bírói joggyakorlat C.III.623/1929.

³⁹⁰ C.III.2379/1937.

³⁹¹ A Gyt. 20. §-a első bekezdésének d) alpontja értelmében az atya köteles a gyámhatóság jóváhagyását kikérni, „ha tőke befektetésül szolgáló ingóságokat elidegeníteni vagy egyébként a kiskorú törzsvagyományának állagát megváltoztatni szándékozik. Akár az édes szülők egymás közti viszonyában, akár a szülő és az örökbefogadó között támad a törvényes kiskorú gyermek tartása iránt követelés, annak elbírálása a gyámhatóság hatáskörébe tartozik.” Mtj. 215., 219. §§; P. III . 2379/ 1937.; BACSÓ, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXXI. kötet), 279-282.

³⁹² C.III. 623/1929.

³⁹³ 1930. évi XXXIV. törvénycikk 137. §; 1933. Hb. 24., 1934. Hb. 92., 1936. Hb. 22.; 1938. ápr. 30. — 1937. Hb. 58.; BACSÓ, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXXI. kötet), 83-84.

³⁹⁴ Pp. 180. §. 1. pont., Te. 137. §.; P. III. 2379/1937.; BACSÓ, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXXI. kötet), 680.

³⁹⁵ P. III. 2991/1939.; BACSÓ, CZIFFRA, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXXIII. kötet), 767-768.

³⁹⁶ Örökbefogadott gyermek tartása Mtj. 228. §; P. ÜL 2184/1927.

³⁹⁷ Mtj. 227., 224. §§; P. III . 5341/1940.

³⁹⁸ Mtj. 1725. §; P. I. 5700/1937.; BACSÓ, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXXI. kötet), 430-431.

vállalja és hogy a házasságon kívül született gyermek tartási és neveltetési költségeit az örökbefogadó szülők a természetes apával szemben bírói úton érvényesítsék.³⁹⁹

A joggyakorlat nemcsak azt mondta ki, hogy a törvényes gyermek köteles vagyontalan és keresőképtelen szüleit eltartani, hanem azt is, hogy az örökbefogadott gyermek is köteles örökbefogadó szüleit eltartani, így megeshetett, hogy az örökbefogadott gyermeknek kétfelé kellett tartást fizetnie.⁴⁰⁰ A természetes gyermek örökbefogadásával is létesült a gyermek javára egy új családi kapcsolat és tartási kötelezettség, amely a természetes atya tartási kötelezettségét megelőzte.⁴⁰¹ A gyermeket a szülőtartás csak annyiban terhelte, ha erre - illő megélhetésének veszélyeztetése és vagyonállagának feláldozása nélkül - képes volt.⁴⁰² Az örökbefogadó és örökbefogadott gyermekek között az eltartás kötelezettsége magánál az örökbefogadásnál fogva volt kölcsönös, azzal a korlátozással, hogy az örökbefogadott tartási kötelezettsége csak az örökbefogadó szülővel szemben állt fenn. A szülőtartás feltétlen kötelezettsége alól rendszerint még a vagyontalanság sem mentesítette a tartásra kötelezettet, mert a tartási kötelezettség alapjául nem csak a kimutatható tényleges állományú s rendes hozamot biztosító vagyon, hanem a keresetképeség s rendes kereseti és jövedelmi viszonyok is szolgáltak. Az eltartáshoz való jogról a jövőre nézve lemondani nem lehetett. A bírói gyakorlatban állandóan alkalmazott jogszabály volt továbbá, hogy a leszármazók vagyoni viszonyaiknak megfelelően a tartásra szoruló szülőt oly ellátásban részesítsék, mely által annak elsőrendű életszükségletei fedezetet nyertek; ha a tartásra kötelezettek többen voltak, az eredetileg természetben járó tartás pénzbeli egyenértékét kötelesek voltak vagyoni viszonyaik arányában viselni.⁴⁰³

Az örökbefogadott az örökbefogadóval szemben a törvényes gyermek jogállásába lépett.⁴⁰⁴ A bíróság a következő jogesetben megállapította, hogy a törvényes gyermek törvényes öröklési joga törvényes örökrészre és nem kötelesrészre vagy utóöröklésre szólt. I. örökhagyó és az alperes az 1902-ben, egymás javára alkotott közös és kölcsönös végrendeletüket követően 1922. augusztus 23-án a t. és t. gyámja által képviselt felperessel örökbefogadási szerződést kötöttek és ebben a felperest a törvényes öröklési jogot is beleértve, felruházták mindazokkal a jogokkal, amelyek az örökbefogadott gyermeket a törvényes gyakorlat szerint az örökbefogadó szülőkkel szemben megillették. Az örökbefogadási szerződésnek a felperes részére törvényes öröklési jogot biztosító

³⁹⁹ Mtj. 228. § (4) bekezdés, 249. § (2) bekezdés; P. III/5470/1934.; KACSÓH, NIZSALOVSKY, PETROVAY, TÉRFY, ZEHÉRY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXVIII. kötet), 308-309.

⁴⁰⁰ Mtj. 228. §; P. III. 6114/1927., Grill XXI. 620. 664.; GÁL – NYÁRÁDY, Az örökbefogadás, 50-51.

⁴⁰¹ Mtj. 228. §; P. III. 6114/1927., Grill XXI. 620. 664.

⁴⁰² Mtj. 150. §, P. III. 5121/927., TÉRFY, Grill-féle új döntvénytár (XXI. kötet), 349-350.

⁴⁰³ P.III.8263/1926., TÉRFY, Grill-féle új döntvénytár (XXI. kötet), 350-353.

⁴⁰⁴ Mtj. 215. §

rendelkezése ellentétes volt az örökbefogadó szülők közös végrendeletének azzal a rendelkezésével, amely szerint a közülük korábban elhunyt házastárs vagyonát korlátlan tulajdonjoggal a túlélő házastárs öröklí, mert a túlélő házastárs végrendeleti öröklési joga és a felperes törvényes öröklési joga egymást kizárta. A felperes törvényes öröklési joga csak úgy érvényesülhetett volna, ha a közös végrendeletnek a túlélő házastárs javára szóló rendelkezése nem hatályosul. Mivel pedig az örökhagyó és az alperes az örökbefogadási szerződés kötéskor a közös végrendeletben foglalt intézkedésük tudatában biztosítottak a felperesnek törvényes öröklési jogot - és az örökbefogadási szerződés sem a közös végrendeletre való utalást, sem oly értelmű rendelkezést nem foglalt magában, hogy a felperes az örökbefogadók vagyonát csak mindkettőjük halála után öröklí - az örökbefogadók az örökbefogadási szerződés megkötésével a felperessel szemben a közös végrendeletben foglalt kölcsönös öröklési joguktól elállottaknak s illetve közös végrendeletük a felperessel szemben az utánuk való öröklést az ő javára azzal ellentétesen újból rendező örökbefogadási szerződéssel hatályon kívül helyezettnek volt tekintendő. A közös végrendeletnek az a kikötése, hogy az egyoldalúan meg nem változtatható, öröklési szerződés jelleget nyert, aminek következtében az örökhagyó egyoldalú örökbefogadási szerződéssel, vagyis az alperes hozzájárulása nélkül a felperest köteles részben sem részesíthette volna. Jelen jogesetben közös rendelkezés történt, s így közös rendelkezésük mindkettőjükkel szemben hatályosult. A felperesnek, mint egyedüli gyermeknek, öröklési joga – a törvényes öröklés jogszabályainak megfelelően – I. örökhagyó halálával annak egész vagyonára megnyílt.⁴⁰⁵

Ha valaki az örökhagyó életében mint örökös – ellenérték fejében – olyan nyilatkozatot tett, hogy a meghatározott személlyel szemben az örökhagyó halála után semmiféle követelést nem támaszt, és ezt a nyilatkozatot a másik fél elfogadta, ez lényegében az öröklési váromány átruházására vonatkozó szerződésnek minősült, de nem volt hatályos, ha a szerződés kötéskor az örökhagyóval törvényes öröklési kapcsolatban nem álló személy javára szólt. A felperesnek az a nyilatkozata, hogy mint az örökhagyó örököse a kikötött ellenérték fejében az átruházott földről lemondott, az örökhagyó halála után semmiféle követelést nem támasztott sem e maga, sem a felesége, továbbá, hogy lemond az öröklési jogáról úgy, hogy I. r. alperes elhalálozása után sem annak feleségét, sem leszármazóit nem támadta meg, és ennek a nyilatkozatnak az I. r. alperes részéről való elfogadása lényegében a felperes öröklési várományának közelebbbről a csak az örökhagyó halálával megnyíló köteles részének az átruházására vonatkozó szerződést foglalt magában. Ez pedig a Polgári jogi Határozatok Tárába 210. számába felvett elvi jelentőségű határozatban megnyilvánuló jogszabály

⁴⁰⁵ P. I. 5738/1935.; BACSÓ, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXIX. kötet), 384-385.

értelmében az öröklés megnyílt előtt csak örökösársak között jöhet létre törvényesen örökségátruházás, ellenben az örökös által örökségi kapcsolatban nem álló harmadik személy javára tett örökségátruházás érvénytelennek minősült. Ennélfogva, ha a vagyonátruházási szerződés a felperes kötelesrészét sértette, a kötelesrész iránti igény érvényesítését a közös megegyezés nem zárta ki.⁴⁰⁶

Az újabb örökbefogadás az előzően örökbefogadott gyermek kötelesrészhez való jogát nem sérthette, mert ebben a vonatkozásban az újabb örökbefogadás az ajándékozással, vagy a végrendeleti juttatással egy tekintet alá esett. Ha az ingatlant az örökhagyó törvényes leszármazóira az örökbefogadási szerződés létesítése előtt ruházta át, ennélfogva az örökbefogadott az ügyletet akkor sem támadhatta meg, ha az ingyenes volt. Nem változtatott ezen az sem, hogy az örökhagyó az örökbefogadási szerződésben az örökbefogadott részére a törvényes gyermekekkel egyenlő öröklési jogot biztosított, mert ez a jog csak az örökbefogadás alkalmával megvolt vagyona vonatkozott és nem hatott vissza az örökbefogadás előtti átruházásokra.⁴⁰⁷ A fentiek gyakorlati jelentőségét egy jogesettel ismertetem: K. M. Z. örökhagyó a felperesekkel az 1926. február 6-án létesített örökbefogadási szerződés után ingatlanainak túlnyomó részét átruházta testvérére, az I. r. alperesre, aki viszont ezeket az ingatlanokat a gyermekeire III—VI. r. alperesekre ruházta át, a maga és a felesége, a II. r. alperes javára elidegenítési és terhelési tilalmat, továbbá élethossziglani haszonélvezeti jogot, illetve özvegyi jogot kötött ki. A felperesek az örökhagyó után 841 négyszögöl területű szőlőt és ingóságokat örököltek arra való tekintettel, hogy a fenti ingyenes átruházás a kötelesrészüket sérti, annak kiegészítését kérték. A felülvizsgálati tárgyaláson az alperesek azt vitatták, hogy a felpereseknek nincs kereseti joguk, mert az általuk hivatkozott örökbefogadási szerződés érvénytelen annak folytán, hogy ahhoz az örökhagyó felesége nem járult hozzá, így, ennek hiányában az örökhagyónak szerződés megkötéséhez nem volt joga. Ezt azonban az alperesek, mint az örökhagyó jogutódai nem hozhatták fel, mert ilyen alapon az örökhagyó sem támadhatta volna meg a szerződést, csak a házastársa. Ebből az okból tehát a m. kir. Kúria nem is vizsgálta, hogy az alperesek támadása érdemben helytálló- e vagy sem. Az érvényesen létrejött örökbefogadási szerződésre való tekintettel a felpereseket, mint örökbefogadott gyermekeket, megillette az a jog, hogy az örökhagyónak az örökbefogadás után létesített vagyonátruházásait a kötelesrész sérelme miatt megtámadják. Ennélfogva azt vizsgálta a bíróság, hogy az örökhagyó vagyonátruházása ingyenes volt-e. Az örökhagyó és az I. r. alperes között 1926. július 3-án létrejött

⁴⁰⁶ P. I. 2193/1941.) V. ö. Gr. XXIII. 804.. XXV. 783., XXXI. 932.; BACSÓ, CZIFFRA, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXXV. kötet), 630-631.

⁴⁰⁷ Mtj. 2005. §; P. I. 5147/1935.; P. III. 5239/1934.; BACSÓ, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXIX. kötet), 382-384., 576-577.

adásvételi szerződés szerint a 230 q búzában meghatározott vételár kiegyenlítése a szerződés kiállításakor megtörtént. Az ügyleti tanúk előadták, hogy előttük fizetés nem történt, de a szerződő felek elismerték, hogy a vételár már ki volt egyenlítve. Az alperesek nem bizonyították, hogy az I. r. alperes az örökhagyónak a vitatott ellenértéket kifizette volna, ennél fogva az átruházás ingyenesnek volt tekintendő. Ezért a kötelesrészért az I. r. alperes, mint közvetlenül megajándékozott felelt, de felelősek voltak érte az ő jogutódai, a II—VI. r. alperesek is arra való tekintet nélkül, hogy jó- vagy rosszhiszeműek-e, mert ha az ingatlanokhoz, illetve I. r. alperes a haszonélvezethez, ingyenes jogügylet útján jutott. A m. kir. Kúria megállapította, hogy amennyiben a természetben való kielégítésre vonatkozó megegyezés nem sikerülne, a felperesek kötelesrésze pénzben egészítendő ki. Ebben az esetben azonban szükséges annak a megállapítása is, hogy mi a kötelesrész alapjául szolgáló vagyonnak a jelenlegi értéke.⁴⁰⁸ A kötelesrész kiszabásánál a vagyonnak az örökhagyó halálakor/a vagyon ajándékozaskori értékét vették alapul, ez a szabály azonban csak a rendes gazdasági és forgalmi viszonyokra vonatkozott, akkor azonban nem, ha az öröklés megnyíltától/az ajándékozástól addig az időpontig, amikor a kötelesrészt ki kellett adni, a kötelesrész kiszabásának alapjául szolgáló vagyontárgyak értéke az általános gazdasági válság miatt aránytalanul nagy mértékben csökkent. Utóbbi esetben az öröklés megnyíltakor/az ajándékozaskori érték alapján megállapított kötelesrészt is az alapul szolgáló vagyon értékcsökkenésének méltányos figyelembevételével megfelelően csökkenteni kellett.

Ha a vagyon jövedelme nagyobb volt, mint ami az özvegyet a törvény szerint – mint az özvegyi jog törvényes mértéke szerint – megillette, a kötelesrészre jogosult örökbefogadott a korlátozás kérelmezésére volt jogosult.⁴⁰⁹ Hogy miként alakult a kötelesrész az egymás után örökbefogadott gyermek között, azt egy jogeseten keresztül mutatom be. A. még házasságkötése előtt 1913. január 7-én örökbe fogadta B.-t. A. 1924. év május hó 24-én házasságot kötött C.-vel s ezt követően 1926. évi május hó 6-án örökbe fogadta D.-t. Mindkét gyermek megkapta a névviselési engedélyt is. A. 1928. évi február 29. napján elhalálozott s a hagyatéki bíróság a hagyatékot átadta a két örökbefogadott gyermeknek B. és D.-nek C. özvegyi haszonélvezeti jogával terhelten. B. pert indított örökbefogadott testvére, D. és özvegy C. ellen, az egész hagyaték felerészének — mint kötelesrészének — özvegyi jogtól mentes kiadása iránt és illetőleg az özvegyi jog megszüntetése vagy korlátozása miatt. Ebben a perben a kir. Kúria 1932. évi június 21-én P. I. 4582/1932. szám alatt kelt végítéletében kimondotta, hogy B.-t — az első örökbefogadott gyermeket — az egész

⁴⁰⁸ P. I. 5757/1930.; Ugyanezt az elvi álláspontot foglalta el a m. kir. Kúria a P. I. 8331/ 1930. és P. I. 848/1932. számú határozatában; Mtj. 2015. §; NIZSALOVSKY, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXVI. kötet), 567-568.

⁴⁰⁹ Mtj. 1813—1814. §., 207. §. 2. bek.; 812. számú elvi határozat; P. I. 4582/1931.; NIZSALOVSKY, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXV. kötet), 460-462.

hagyaték felerésze kötelesrész címén megilleti, mert az utóbbi örökbefogadáshoz az örökhagyónak joga volt ugyan, de mivel a felperes az örökbefogadással a törvényes gyermek jogállásába lépett, az örökhagyónak újabb örökbefogadása a felperes szerzett jogait, — tehát a kötelesrészhez való jogát — ami a vagyon feléből áll, nem sérthette.

A kir. Kúria fenti elvi jelentőségű döntésében tehát deklarálta, hogy a második örökbefogadás az első örökbefogadott gyermek jogát nem sértheti. A kir. Kúria fenti döntését Ábrahám Mózes erősen vitatta, ugyanis véleménye szerint nemcsak az első, hanem a második örökbefogadott gyermek is a törvényes gyermek jogállásába lépett, s így két törvényes gyermek joga között különbség nem tehető. Az örökbefogadó családja és az örökbefogadott között rokonság nem létesült, így az örökbefogadóról az örökbefogadottra hárult vagyon nem ági vagyon. A 22,246/1889. I. M. sz. rendelet szerint az örökbefogadott kifejezett családi név átruházása hiányában az örökbefogadónak családi nevét sem viselheti, az örökbefogadott felett a 3546/1884. I. M. számú rendelet értelmében átruházás hiányában az örökbefogadó sem atyai hatalmat, sem gyámságot nem gyakorolhat. Ezek a jogszabályok mind kétségtelen bizonyítékai annak, hogy az örökbefogadott sem családi, sem örökjogi vonatkozásban nem azonos jogállás! a törvényes gyermekkel, ami természetes folyománya annak a ténynek, hogy hiányzik köztük a vérokösszeg, ami a törvényes leszármazóknak minden bizonnyal erősebb pozíciót kölcsönöz. Alátámasztja ezt az álláspontot az Mtj. 2027. §-a is: „törvényes származású ivadék kötelesrészének alapjául szolgáló törvényes örökség meghatározásában nem kell számbavenni azt az ivadékot, aki örökbefogadással annak a házasságnak megkötése után lett az örökhagyó ivadékává, amelyből a kötelesrésze jogosult törvényes ivadék származott.” E jogszabály csak a törvényes származású ivadék kötelesrészét védi az örökbefogadottal szemben, kinek örökbefogadása azon házasság megkötése után történt, melyből a kötelesrésze jogosult törvényes ivadék származott. Egybevetve a törvénykönyvjavaslat ezen fent idézett 2027. §-át a 207. §-ával, kétségtelenül megállapítható, hogy az Mtj. csupán a vér szerint leszármazó kötelesrészét szándékolta védelemben részesíteni, mert különben a 2027. § nem hangsúlyozná a házasságkötést. Ha tehát a törvényes gyermek kötelesrészét újabb törvényes gyermek születése csökkentheti, akkor az örökbefogadott gyermek kötelesrészét egy újabb gyermek örökbefogadása éppen úgy csökkenti, mert különben az először örökbefogadott gyermeknek erősebb jogai lennének, mint a vérségi kapcsolatban levő törvényes leszármazónak. Minthogy pedig a magánjogi törvénykönyvjavaslat fentidézett rendelkezéseihez fűzött indokolás szerint a rendelkezések túlnyomó részben a mai jogot tartalmazzák, Ábrahám Mózes úgy vélte, hogy a kir.

Kúria hivatkozott elvi jelentőségű ítélete a Hármaskönyv alapján kifejlődött örökjogi ítélkezési gyakorlatnak nem felelt meg.⁴¹⁰

Sem az örökbefogadási szerződés, sem a végrendekezés bíróilag nem volt kikényszeríthető, s ezért az erre vonatkozó ígéretnek hatálya nem volt.⁴¹¹ Ugyancsak semmilyen jogi jelentősége nem volt az írásbeli alakban a gyámhatóság által jóváhagyott és az igazságügyminiszter által megerősített örökbefogadási szerződéssel szemben az azzal egyidőben vagy azt megelőzően létesült szóbeli megállapodásoknak.⁴¹²

Nagyon sok örökbefogadási szerződés nyíltan abból a célból kötött, hogy az örökbefogadott az örökbefogadó gazdaságában dolgozzon, majd az örökbefogadó öregsége esetére támaszt, vigaszt nyújtson. Ha csak ígérték az örökbefogadást s az elmaradt: a munkát utólag meg kellett fizetni.⁴¹³ A harmadik személy előtt kijelentett örökbefogadási és végrendeleti juttatási szándék továbbá a háztartásban és üzletben munkálkodott személy irányában a róla való gondoskodásnak a háztartásból kiválás utáni kilátásba helyezése munkabér kikötéseként nem volt értelmezhető a korabeli joggyakorlat alapján. Egy jogeset szerint felperes az alperessel és néhai férjével szolgálati viszonyban állt.⁴¹⁴ A fellebbezési bíróság nem állapította meg tényként, hogy alperes és elhalt férje akár a 3 éves felperesnek magukhoz vételekor, akár házuknál léte alatt később, akár vele szemben, akár törvényes képviselőjére jogosított valamely harmadik személlyel szemben kötelezőleg kijelentették volna, hogy a felperest örökbe fogadják, kiházasítják és róla végrendeletükben gondoskodnak. A tanúvallomások szerint alperes csak egyes idegen személyeik előtt mondta, hogy felperest örökbe fogja fogadni és ki fogja házasítani. Ezekből a nyilatkozatokból azonban a felperessel szemben lekötézési szándékot nem lehetett megállapítani, mert ezeket a nyilatkozatokat nem lehetett harmadik személy javára kötött szerződésnek tekinteni. A fellebbezési bíróság kimondta, hogy felperes és az alperes, valamint annak elhalt férje között nevelő szülői és nevelt gyermeki viszony keletkezett és hogy ezért felperes, aki 3 éves korától, mint családtag ellátásban, ruhában, iskoláztatásban részesült az alperestől és akinek gyermekét is az alperes tartotta

⁴¹⁰ ÁBRAHÁM, Több örökbefogadott gyermek öröklési joga, 198-199.

⁴¹¹ Mtj. 207. §; P. III. 1376/1935.; BACSÓ, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXIX. kötet), 381-382.

⁴¹² Mtj. 221., 224. §; P. 111. 3065/1936.; BACSÓ, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXX. kötet), 347-348.

⁴¹³ 7265/1924.; BLAU, Törvénykezési Szemle, Munkáért fizetni kell, 85.

⁴¹⁴ Mtj. 1550. §-a szerint szolgálati szerződéssel az egyik fél - a munkavállaló - másnak háztartása, gazdasága, üzlete vagy egyéb vállalata vagy keresőfoglalkozása körében szolgálatok teljesítésére, a másik fél - a munkaadó - meghatározott ellenérték - munkabér - fizetésére kötelezi magát.

el, munkaképességének beállta után az alperes üzletében és háztartásában végzett munkájáért külön kikötés hiányában díjazást nem követelhet.⁴¹⁵

Az alábbi jogesetben a felperes nem az alperes részéről tett örökbefogadási ígéret megszegése miatt járó kártérítést, hanem részben az alperes háztartásában, részben azon kívül, de az alperes javára végzett munkájának díjazását követelte az alperestől. A bíróság megállapította, hogy az örökbefogadási ígéret megszegésére alapított kártérítési követelésnek időelőttiiségére vonatkozó felülvizsgálati panasz tárgytalan. Indokolásában kifejtette, hogy a más javára végzett munkáért külön kikötés nélkül is jár díjazás, kivéve, ha a munkavállaló a munkának ingyenesen való elvégzésére vállalkozott. Közeli rokon által a rokona részére, vagy nevelt gyermek által a nevelő szülője részére annak háztartásában vagy gazdaságában végzett munka tekintetében viszont az a vélelem élt, hogy a felek szándéka szerint a munka ingyenesen vállaltatott. A kir. Kúria állandó gyakorlata szerint azonban a munka ingyenessége ez esetben sem volt vélelmezhető, ha az, akinek a javára a munka végeztetett, a másik félnek az örökbefogadást ígérte és ez az ígéret volt a külön nem díjazott munka elvégzésének az indító oka. Abban a vonatkozásban, hogy a felperes munkájának az értéke, mennyiben haladta meg az élvezett tartás értékét a m. kir. Kúria - minden körülmény figyelembevételével - legjobb belátása szerint döntött. A m. kir. Kúria figyelemmel volt arra, hogy a felperes, mint nyolcéves gyermek került az alpereshez és így ott legalább öt éven át számottevő munkát nem végezhetett, a felperes által az alperes háztartásában végzett összes munka értékét, beleértve az albérlők részére végzett munka értékét is, az alperes által a felperesnek tizenhét és fél éven át nyújtott tartás, élelmezés, ruházat és neveltetés értékével kiegyenlítettnek tekintette. A felperes tehát csak azoknak az összegeknek a megtérítését követelhetette az alperestől, amelyeket gyári keresményéből az alperesnek átadott.⁴¹⁶ A felperest az alperesek az irányadó tényállás szerint azzal az ígérettel fogadták örökbe, hogy a háztartásukban és gazdaságukban kifejtett munka fejében örökösükké teszik, így a felperessel szemben az alperesek javára végzett munka ingyenes vállalására vonatkozó vélelem nem nyerhetett alkalmazást. Ha az örökbefogadó az alperesek háztartásában és gazdaságában, az ott élvezett eltartás értékét meghaladó munkát végzett, jogosan követelhetette munkája értéktöbbletének megfizetését.⁴¹⁷ Következésképpen, örökbefogadási ígéret alapján munkát

⁴¹⁵ P. II. 1460/1928; NIZSALOVSKY, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXIII. kötet), 420-421.

⁴¹⁶ P. II. 1950/1930; ISAÁK, NIZSALOVSKY, PETROVAY, TÉRFY, (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXIV. kötet), 328-329.

⁴¹⁷ Mtj. 1550. §; P. II. 1355/1941.; BACSÓ, CZIFFRA, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXXIV. kötet), 311-312.

teljesítő részére munkadíj címén oly összeg járt, amellyel munkájának értéke az élvezett tartás értékét meghaladta.⁴¹⁸

A következő jogesetben felperes a keresetében elsősorban annak a munkájának díjazását követelte, amely munkát az I. r. alperesnek, mint késes iparosnak a műhelyében több éven át iparossegédi minőségben végzett. A Hatásköri Bíróság állandó gyakorlata szerint az olyan követelés, mely kár valóságos felmerültének esetén kívül érvényesíthető volt, nem kártérítési, hanem szolgálati szerződés teljesítésére irányuló bérkövetelésnek volt tekintendő, így az e címen érvényesített 5040 P. kétségtelenül munkabérkövetelés volt. A kereseti követelés másik részét (315 P.) a felperes arra alapította, hogy ő mint iparossegéd szakmabeli munkaköre mellett havi díjazásért elvállalta az alperesek háza körüli (mindenes) munkák elvégzését is és ez utóbbi munkákkal megszolgált díjazását követelte. A fellebbezési bíróság a pert ebben a részében megszüntette, mert álláspontja szerint ez a követelés cselédbérnek minősült és így annak érvényesítése közigazgatási hatóság hatáskörébe tartozott. A felperes keresetében további 210 pengőt azon az alapon követelt az alperesektől, hogy házasságkötése után a felesége is az alperesek háztartásában dolgozott. A felperes által érvényesített ez az igény azonban nem a felperesnek, hanem a perben felperesként fel nem lépett feleségének a követelése volt, melyet a felperes a saját nevében - erre vonatkozó jogosultságának igazolása nélkül - nem érvényesíthetett. Az örökbefogadás a felperes igényeinek rendezése és biztosítása céljából történt és így a felperes azáltal, hogy az örökbefogadást elfogadta, az igényének ily módon történt rendezéséhez hozzájárult. Mindaddig tehát, amíg ez az örökbefogadási szerződés hatályában fennállt, az örökbefogadott nem térhetett vissza arra a jogalapra, hogy őt az örökbefogadási szerződésre tekintet nélkül a végzett munkájáért az örökbefogadókkal szemben még ki nem egyenlített díjazás illette és így annak megállapítását, hogy a felperes az alperesek házában milyen mérvű munkát végzett és azokért az alperesek részéről milyen természetbeni és pénzbeli ellenszolgáltatásban részesült, az alsóbíróságok jogszabálysértés nélkül mellőzhették.⁴¹⁹

Az özvegyi haszonélvezeti jog megszorítását az örökbefogadott gyermek is kérhette.⁴²⁰

⁴¹⁸ P II. 1950/1930; ISAÁK, NIZSALOVSKY, PETROVAY, TÉRFY, (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXIV. kötet), 328-329.

⁴¹⁹ P. II. 5440/1040.; BACSÓ, CZIFFRA, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXXV. kötet) 1941-1942, Grill Károly könyvkiadó vállalata, Budapest, 1943, 362-363.

⁴²⁰ Mtj. 1813. §; 1227/1923.; NIZSALOVSKY, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXIII. kötet) 1929-1930, Grill Károly könyvkiadó vállalata, Budapest, 1931, 494.

Az örökbefogadott gyermek javára is alkalmazni kellett a 285. sorszámú elvi határozatban foglalt azt a jogszabályt, hogy abban az esetben, ha a végrendekezés alapja és indoka az örökhagyónak valamely feltevése volt, a végrendelet hatályát veszti annak következtében, hogy a feltevés téves volt, vagy árnak az ellenkezője állott be.⁴²¹ Az örökhagyónak az a feltevése, hogy végrendeletének visszavonása folytán valaki örökösévé vált, jogi és ténybeli téves feltevésnek minősült és így a visszavonó nyilatkozat érvénytelenítésére alapul nem szolgálhatott. Egy jogeset szerint az örökhagyónak közjegyzői okiratba foglalt végrendeletét visszavonó nyilatkozatát a kir. közjegyző felolvasta, mire az örökhagyó helyeslőleg bólintva, kijelentette, hogy igen. Ebből a tényből a fellebbezési bíróság arra a következtetésre jutott, hogy az örökhagyó akarata a végrendelet visszavonására irányult, következésképp nem volt tévedésben az iránt, hogy milyen jogügyletet létesített. Ha pedig az örökhagyó abban a tévedésben volt, hogy a végrendelet visszavonása nélkül vagyonával életében már nem rendelkezhetik s vagyona feletti rendelkezési jogának visszaszerzése céljából tett végrendeletet visszavonó nyilatkozatot, vagy pedig abban a tévedésben volt, hogy a vérszerinti leszármazója által örökbefogadott alperes az örökbefogadó jogán neki amúgy is törvényes örököse, mind a két tévedés jogi s nem tényekben való tévedésnek minősült, s így ezen a címen az egyébként érvényes formák közt tett visszavonás hatálytalanítására alapul nem szolgált.⁴²² Az a vélelem, hogy az örökhagyó az örökösül kinevezett leszármazója helyébe – ha ők az öröklésből kiestek - ennek leszármazóit helyettesíteni kívánta, csak arra az esetre vonatkozott, ha az utóbbiak az örökhagyóval vérségi kapcsolatban álltak.⁴²³

Lehetőség volt arra is, hogy a felek az örökbefogadásból származó jogviszonyukat közös megegyezéssel némely vonatkozásban az alapszerződés rendelkezéseitől eltérő módon szabályozhassák, módosíthassák. Ez az örökbefogadó szerződés jellegénél fogva csak egy újabb szerződéssel (pótszerződés) történhetett, amelynek anyagi tartalmára, kellékeire ugyanazok a szabályok vonatkoztak, mint az alapszerződésre vagy a felbontó szerződésre, azonban az örökbefogadó vagy az örökbefogadott halála után az alapszerződés rendelkezéseit pótszerződéssel módosítani nem lehetett.⁴²⁴ Példának okáért előfordulhatott, hogy az alapszerződés nem rendelkezett névát ruházásról, de utóbb mégis célszerűnek mutatkozott, hogy az örökbefogadott az örökbefogadó családi nevét viselje vagy éppen ellenkezőleg.

⁴²¹ Mtj. 1953. §. (K. 30501925. E. H. Pht. V. 825.; NIZSALOVSKY, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXIII. kötet), 505.

⁴²² Mtj. 1957. §; 1930. ápr. 29. — P. I . 556/1928.; ISAÁK, NIZSALOVSKY, PETROVAY, TÉRFY , (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXIV. kötet), 410-411.

⁴²³ Mtj. 1910. §; P. I . 143/1933.; KACSÓH, NIZSALOVSKY, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXVII. kötet), 520-521.

⁴²⁴ GÁL – NYÁRÁDY, Az örökbefogadás, 69–70.

ÖRÖKBEOFAGADÁSI PÓTSZERZŐDÉS,

mely egyrészről Gerber János építőmester budapesti (Váci-út 102. sz. a.) lakós mint örökbefogadó, másrészről Gerber Mihály budapesti (Lehel-u. 45. sz. a.) lakós m. kir. pénzügyőri felvigyázó mint örökbefogadott között a mai napon a következőkben kötött:

1. Gerber János a Budapesten 1921. május 12-én kötött Budapest székesfőváros árvaszékének 1808/árv.—1921. sz. véghatározatával gyámhatóságilag jóváhagyott és a m. kir. igazságügy-miniszter úr 1921/J. 43.515. I. M. sz. rendeletével megerősített örökbefogadási szerződéssel örökbefogadta Stocker Károly és neje sz. Murber Erzsébet szülőktől Budapesten 1911. szeptember 6-án született Mihály utónevű gyermeket, aki az örökbefogadási szerződés rendelkezései értelmében a Gerber családnevet volt köteles és jogosult viselni.

Az örökbefogadott Gerber Mihály az eltelt idő alatt nagykorúvá vált, állami szolgálatba lépett és óhajtása az, hogy az örökbefogadás folytán nyert családnevét magyaros hangzású családi névre változtathassa, családnevét azonban egyoldalúan megváltoztatni addig nem állt módjában, amíg az örökbefogadási szerződésnek a névviselést szabályozó rendelkezése hatályban van.

2. Mindezekre tekintettel fentebb megnevezett szerződő felek egybehangzóan és kölcsönösen kijelentik, hogy az örökbefogadási szerződésnek a névviselésre vonatkozó rendelkezéseit hatályon kívül helyezik, ennél fogva az örökbefogadott visszanyeri eredeti Stocker családnevét, a jövőben a Gerber családi név elhagyásával a Stocker családnevet lesz jogosult és köteles viselni, egyúttal pedig az örökbefogadó apa már most kijelenti és beleegyezését adja ahhoz, hogy örökbefogadott fia az ily módon visszanyert Stocker családi nevét tetszése szerint megváltoztathassa.

3. Szerződő felek kijelentik, hogy az örökbefogadási szerződésnek itt nem érintett egyéb rendelkezései továbbra is érvényben maradnak és hogy ezen pótszerződés a kormányhatóság megerősítése után lép hatályba, ennek megtörténteig a pótszerződéstől egyoldalúan egyik fél sem léphet vissza.

Kelt Budapesten, 1941. szeptember hó 5-én.

Gerber János s. k.

Gerber azelőtt Stocker Mihály s. k.

Mai napon 723/1941. ügyszám alatt felvett jegyzőkönyvem alapján tanusítom, hogy ezen okiratot felolvasása és tartalmának megmagyarázása után az általam személyesen ismert Gerber János és Gerber Mihály budapesti lakosok előttem sajátkezűleg aláírták.

Kelt Budapesten 1941. (Egyezerkilencszáznegyvenegy) évi szeptember hó 5. (ötödik) napján.

P. H.

Dr. Szentmiklóssy Aladár s. k.
kir. közjegyző.

9-10. kép

Örökbefogadási pótszerződés 1941-ből

Forrás: GÁL Dezső – NYÁRÁDY László: Az örökbefogadás, különös tekintettel a gyakorlati eljárásra, Madách nyomda, Budapest 1941, 173–174.

Az örökbefogadást – kétoldalú jogügylet révén, a szerződésre nézve érvényes jogszabályok szerint – egyoldalúlag fel nem bonthatták, attól egyik fél sem állhatott el egyoldalú jognyilatkozattal, az ilyen elállásnak jogi hatása nem volt, a szerződésből folyó jogok és kötelezettségek az elállásra tekintet nélkül továbbfolytak. A halál - mint szerződést megszüntető ok - tekintetében különbséget tettek a között, hogy melyik szerződő fél halt meg, valamint abból a szempontból is, hogy a halál a kormányhatósági megerősítés előtt vagy után következett be. Megszűnt továbbá az örökbefogadás, ha azt a felek szerződéssel felbontották, továbbá, ha a bíróság ítélettel felbontotta vagy érvénytelenné nyilvánította. A következőkben mindegyik esetet részletesebben, jogesetekkel együtt kifejtem.

Az örökbefogadó atya halála után az örökbefogadási szerződés megtámadása iránt indított perben mindenkiel szemben hatályos ítélet nem keletkezhetett. Az örökbefogadási szerződés érvényességének megtámadása csak az örökbefogadó örökhagyó, mint egyik szerződő fél jogán történhetett akkor, ha a megtámadás joga az örökhagyót is megillette volna. A perelhetőségi jogot adott esetben akkor állapították meg, ha az örökbefogadó után maradt végrendeletek alapján az öröklésre való vitatott jogosultság a bíróság által jogérvényesen eldöntetett.⁴²⁵

Az örökbefogadást szerződés felbontásához szintén igazságügyminiszteri megerősítésre volt szükség, ugyanazon alaki, anyagi kellékek vonatkoztak rá, mint a szerződés megkötésére. A felbontó szerződést az örökbefogadónak az örökbefogadottal kellett megkötnie. A megkötött felbontó szerződést jóváhagyás miatt be kellett mutatni a gyámhatóságnak.⁴²⁶ A gyámhatóság az összes körülmény figyelembevételével döntötte el, hogy a felbontás a kiskorú érdekeinek megfelel-e, rá nézve előnyös-e.⁴²⁷ Ha a gyámhatóság a felbontó szerződést jóváhagyta, ezt követően az igazságügyminiszterhez terjesztette fel megerősítés céljából. A miniszter a szerződést - ha annak törvényes feltételei és kellékei fennálltak - megerősítette, leküldte a közvetítő hatósághoz (nagykorúaknál törvényszék, kiskorúaknál árvaszék) azzal az utasítással, hogy fűzze a felbontó szerződés példányait az alapszerződés példányaihoz, vezesse rá a felbontó szerződés példányaira a megerősítő záradékot, a feleknek járó példányokat részükre kézbesítse és az anyakönyvben szükségessé vált újabb feljegyzések foganatosítása iránt intézkedjen, ellenkező esetben a megerősítést tagadja meg.⁴²⁸ A szerződéshez szükséges volt az örökbefogadott ivadékainak hozzájárulása is, ha rájuk az örökbefogadás kihatott. Közösgyermekké-fogadás esetében az örökbefogadó szerződést – amíg mind a két házastárs élt – csak mindkettőjük hozzájárulásával lehetett felbontani, egyéb esetben a felbontó szerződéshez sem az örökbefogadó sem az örökbefogadott házastársának beleegyezésére nem volt szükség.⁴²⁹ Az egyik házastárs halála után a felbontó szerződést a másik házastárs megköthette oly módon, hogy az örökbefogadás csak vele szemben szűnjön meg.

Ha az örökbefogadott vagy az örökbefogadó olyan cselekményt követett el, amely miatt a szülő ivadékát vagy az ivadék szülőjét kitagadhatta, vagy pedig ha az örökbefogadott vagy az örökbefogadó az örökbefogadással járó kötelességeit szándékos magaviseletével egyébként oly

⁴²⁵ Mtj. 221. §; P. HL 2873/1935.; BACSÓ, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXIX. kötet), 385-387.

⁴²⁶ GÁL – NYÁRÁDY, Az örökbefogadás, 63.

⁴²⁷ GÁL – NYÁRÁDY, Az örökbefogadás, 64.

⁴²⁸ GÁL – NYÁRÁDY, Az örökbefogadás, 65.

⁴²⁹ Mtj. 223. §

súlyosan megsértette, hogy emiatt az örökbefogadás fenntartása a másik félre nézve elviselhetetlenné vált, a sértett fél az örökbefogadás szerződés megtámadására vonatkozó szabályoknak megfelelően keresettel kérhette az örökbefogadás bírói felbontását.⁴³⁰ (Ha az örökbefogadó vagy az örökbefogadott meghalt vagy a vétkes cselekményt megbocsátották, akkor felbontásnak helye nem volt). Az örökbefogadás a felbontó ítélet jogerőre emelkedésének napján a felek között megszűnt. A bíróság az örökbefogadást a felbontó ítéletben bármelyik fél kérelmére az örökbefogadott ivadékaira nézve is felbontottnak nyilváníthatta, ha ez a körülmények szerint indokolt volt.

⁴³⁰ P. III. 3682/1931.; Mtj. 224. §; Mtj. 224. §; P. III. 534111930.; ISAÁK, NIZSALOVSKY, PETROVAY, TÉRFY, (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXIV. kötet), 213-214.

ÖRÖKBEOFOGADÁST FELBONTÓ SZERZŐDÉS,

mely egyrészről Magyarai Sándor és neje sz. Barna Eszter alsónémedi-i lakosok mint örökbefogadó szülők és másfelől K. Kiss Gergely ugyanottani lakos mint kk. Magyarai Katalin részére Pest vármegye árvaszékének 812/árv.—1940. sz. véghatározatával kirendelt gondnoka között a mai napon és helyen az alábbiakban kötöttetett:

1. Alulírott Magyarai Sándor és neje sz. Barna Eszter Alsónémediben 1936. ovember 19-én kötött, Pest vármegye árvaszékének 12.415/árv.—1936. sz. véghatározatával gyámhatóságilag jóváhagyott és a m. kir. igazságügyminiszter úr 1937. J. 2684. I. M. sz. rendeletével megerősített örökbefogadási szerződéssel örökbeadtuk néhai Fehér Zsuzsannának Alsónémediben 1932. szeptember 8-án született Katalin utónevű gyermekét, aki az örökbefogadás folytán a Magyarai családnevet nyerte. A kiskorú néhai édesanyjának testvére Fehér János és ennek felesége Sulyok Mária alsónémedi-i lakosok tekintettel arra, hogy házasságukból gyermek nem származott, a kiskorut örökbe kívánják fogadni, ami a kiskorú érdekében áll, mert így szorosabb családjogi kapcsolatba kerülne törvényes rokonaival, akik számottevő ingatlanvagyonnal rendelkeznek, a gyermeket őszintén szeretik, a gyermek is teljes vonzalommal viseltetik irántuk, úgyhogy a tervezett örökbefogadás folytán a kiskorú jövője minden tekintetben még anyagilag is jobban lenne biztosítva mint nálunk, akiknek ezenkívül még 4 gyermekünk is van.

2. Mindezekre tekintettel Magyarai Sándor és neje sz. Barna Eszter mint örökbefogadó szülők és K. Kiss Gergely mint kk. Magyarai Katalin gyámhatóságilag kirendelt gondnoka kölesönösen és egybehangzóan kijelentjük, hogy a kiskorú örökbefogadása tárgyában kötött és előző pontban körülírt örökbefogadási szerződést ezennel felbontjuk, ennél fogva az örökbefogadási szerződésből folyó összes jogok és kötelezettségek a gyámhatósági

jóváhagyás és kormányhatósági megerősítés időpontjától kezdődő hatállyal megszűnnek, a kiskorú ettől az időponttól kezdődőleg ismét saját családi nevét nyeri vissza, vagyis a Fehér családnevet lesz jogosult és köteles viselni.

Ez a szerződés 4 egyenlő példányban kiállítván, felolvasás után szerződő felek által mint akaratukkal mindenben egyező sajátkezüleg aláíratott.

Kelt Alsónémedi, 1941. augusztus 26-án.

Előttünk mint tanuk:

dr. Dobó Mihály s. k.

Jánosi István s. k.

Magyari Sándor s. k.

Magyari Sándorné
sz. Barna Eszter s. k.

K. Kiss Gergely s. k.

11-12. kép

Örökbefogadást felbontó szerződés 1941-ből

Forrás: GÁL Dezső – NYÁRÁDY László: Az örökbefogadás, különös tekintettel a gyakorlati eljárásra, Madách nyomda, Budapest 1941. 173–174.

Az a kérdés, hogy az örökbefogadási viszony az egyik vagy másik szerződő félre nézve elviselhetetlenné vált-e és ennek folytán a szerződés felbontásának esete beállott-e, kizárólag a szerződő felekre és - amennyiben pedig azok között kiskorú volt - az illetékes árvaszékre tartozott.⁴³¹ A Kúria számos döntésében mérlegelte, hogy a szerződő felek magatartásai mely esetekben minősülnek egyik, másik félre nézve elviselhetetlen körülménynek az örökbefogadás felbontásához. A testület egyik döntésében kimondta, hogy a szülő részéről a házi fegyelem gyakorlása közben a kiskorú gyermekkel szemben alkalmazott testi fenyegetés mindaddig, amíg annak egészségét, vagy testi épségét súlyosan nem veszélyeztette, jogtalan cselekménynek, tehát támadásnak még akkor sem volt minősíthető, ha arra komoly ok és szükség nem is volt. A Kúria

⁴³¹ P. 111. 3065/1936.; BACSÓ, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXX. kötet), 347-348.

ugyancsak nem fogadta el az örökbefogadó által a szerződés felbontása iránt indított keresetével szemben az örökbefogadott gyermeknek azt az előadását, hogy nem lépett fel támadólag, hanem csak védekezésül taszította el magától az örökbefogadót és ily módon okozott neki testi sértést. Indokolásában kifejtette, hogy a szülői fenytéssel szemben - amíg az a megengedhetőség határát túl nem lépi - a gyermek részéről jogos védelemnek helye nincs.⁴³²

Az örökbefogadottnak az örökbefogadóval való közös háztartásból történő elköltözése önmagában az örökbefogadó szerződést nem tette céljavesztetté,⁴³³ mivel az örökbefogadó apa a kiskorúval szemben apai hatalmának az árvaszék útján bármikor érvényt szerezhetett. Azonban előfordulhattak olyan körülmények is, amelyekkel kapcsolatban a családi otthon elhagyása és visszatérésének makacs megtagadása az örökbefogadási viszonyt lehetetlenné és egyben elviselhetetlenné tette.⁴³⁴ Az örökbefogadás felbonthatósága mellett foglalt állást a Kúria abban az esetben, amikor az örökbefogadó földműves szülők örökbefogadott gyermeke nem volt hajlandó családtagként a gazdaságban tevékenykedni, hanem elfogadható indok nélkül idegen községbe költözött.⁴³⁵ A családi otthonnak az örökbefogadó szülő akarata ellenére történő elhagyása és visszatérésének indokolatlan megtagadása a szülői tisztelet és engedelmesség súlyos megsértésének minősült, mely a családi életközösséget szüntette meg.

Amennyiben az örökbefogadó szerződés kifejezetten rendelkezett arról, hogy az örökbefogadott munkaerejét az örökbefogadó gazdaságában fejtse ki, azonban ezt a kötelezettségét jogos indok nélkül megtagadta – feltéve, hogy az örökbefogadó felhívta az örökbefogadottat kötelezettsége teljesítésére – a szerződés felbontásának alapos okául szolgálhatott.⁴³⁶

Amennyiben a falusi gazda legénysorban lévő örökbefogadott gyermeke éjjelente kimaradt – nem kocsmázás, dorbézolás miatt, hanem csak, mint afféle „fiatalember” – amúgy nappal apja gazdaságában földműveslegényként dolgozott, a kimaradásból folyóan az örökbefogadót kár nem érte, így az örökbefogadott munkája elvégzését, engedelmességét meg nem tagadta, súlyos kötelezettségszegés nem volt megállapítható terhére.⁴³⁷

⁴³² C.III.5248/1938.

⁴³³ C.III.5341/1930.

⁴³⁴ Mtj. 224. §; P. III. 3920/1938.; BACSÓ, CZIFFRA, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXXII. kötet), 319-320.

⁴³⁵ C.III.1930/1926.-C.III.3511/1929.

⁴³⁶ C.III.5769/1936.

⁴³⁷ C.III.4940/1932.

Az örökbefogadott gyermeknek az a kijelentése, hogy az örökbefogadó anyja nevelt fiával szerelmi viszonyt folytat, az örökbefogadó szülő iránt tartozó gyermeki tisztelet és köteles megbecsülés olyan durva és súlyos megsértésének minősült, hogy ennek folytán az örökbefogadó anyja jogosult volt az örökbefogadó szerződést felbontani.⁴³⁸ Ha az örökbefogadott gyermek saját édesanyját, az örökbefogadó apa feleségét bosszúból azzal vádolta meg, hogy vele viszonya van, helye volt az örökbefogadó szerződés megtámadása iránti keresetnek.⁴³⁹ Felbontható volt a szerződés az örökbefogadó szülő azon magatartása miatt is, hogy az örökbefogadott fiát és annak feleségét ok nélkül azzal gyanúsította, hogy őt meglopták, az örökbefogadott fiát hitvány gazembernek, feleségét rossz életűnek nevezte és felszólította őket, hogy 24 órán belül takarodjanak a házból.⁴⁴⁰ Becsületsértő kifejezések használata az örökbefogadó szerződés felbontására alkalmas oknak nem minősült akkor, ha a sértő fél olyan tényeket bizonyított, melyekből megállapítható volt, hogy magatartását a másik félre visszavezethető erős felindulás váltotta ki, amelynél fogva a sértések terhére be nem számíthatóak. Ennek a körülménynek a megítélésénél meghatározó szerepe volt az érdekeltek társadalmi állásának, műveltségi fokának, valamint annak is, ha az elkövetett sértés a másik fél részéről elkövetett sértés nyombani viszonzása volt-e.⁴⁴¹

Az örökbefogadásból eredő köteleességek súlyos megsértésének minősült a szülő és gyermek közti viszony természetében és rendeltetésében gyökerező gyermeki kötelesség oly fokú megsértése, amelyre kölcsönös elnézés és engesztelés rendes mértékét többé alkalmazni nem lehetett.⁴⁴² A tényállás szerint alperesnek az a ténye, hogy a hazautazás ürügye alatt előre megállapított tervszerűséggel a házasságnak titokban való megkötése céljából a felperes megtevesztésével X.-re utazott, a szülői házból való szökésnek nem volt minősíthető.⁴⁴³ A szülők elhagyása és az azokhoz vissza nem térése nem minősült kitagadási oknak az Mtj. 2010. §-a szerint.⁴⁴⁴ Az örökbefogadási szerződés csak olyan okból volt hatálytalanítható, illetve felbontható, amely az örökségből való kitagadásra is elegendő volt.⁴⁴⁵ Tekintettel arra, hogy az örökbefogadás intézménye családi viszonyt és jogokat érintő természeténél fogva a vérségi kapcsolat hiányát pótolta az erkölcsi kapcsolattal; az örökbefogadás felbontását az örökbefogadó vagy az örökbe fogadott bírói úton abban az esetben is kérhette, ha a másik fél ezt az erkölcsi kapcsolatot súlyos mérvű méltatlanság tekintete alá eső

⁴³⁸ C.II.181/1936.

⁴³⁹ C.III.6137/1929.

⁴⁴⁰ C.III.3240/1937.

⁴⁴¹ C.III.91/1933.

⁴⁴² Méltatlan házasság, erkölcstelen viselkedés, szökés. Mtj. 224. §

⁴⁴³ P. III. 1801/1928.; A régebbi gyakorlat csak kitagadási ok alapján engedte meg az örökbefogadási szerződés egyoldalú felbontását: Grill I. 769. 770. és PHT. 422. — Grill XVII. 277.

⁴⁴⁴ P. I. 3995/1931.; NIZSALOVSKY, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXVI. kötet), 564-566.

⁴⁴⁵ P. III. 181/1936.⁴⁴⁵

szándékos magaviseletével megbontotta.⁴⁴⁶ A köszönés elmulasztása az örökbefogadó szülővel szemben nem pusztán udvariatlanságnak minősült, hanem a bírói joggyakorlat szerint a tisztelet és megbecsülés teljes hiányának a kifejezésre juttatásaként volt értelmezhető. A Kúria gyakorlata szerint továbbá az örökbefogadóval szemben tartozó kötelesség súlyos megsértésének minősült a szülő és gyermek közötti viszony természetében és rendeltetésében gyökerező gyermeki kötelesség oly fokú megsértése, amelyre a kölcsönös elnézés és engesztelődés mértékét nem lehet alkalmazni.⁴⁴⁷ Egyszerű szóbeli sértések rendszerint nem minősítették az örökbefogadási viszony fenntartását a másik félre nézve elviselhetetlenné, hacsak nem oly súlyosító körülmények voltak, amelyek a cselekmény szigorúbb megítélését vonták maguk után.⁴⁴⁸ Az örökbefogadott lány férjhezmenetele és ebből az okból a közös háztartásból, vagy a közös lakhelyül szolgáló községből való elköltözése egymagában az örökbefogadási szerződést nem tette céljavesztetté, mert a törvényes gyermek nem volt arra kötelezve, hogy a szülőkkel egy háztartásban éljen.⁴⁴⁹

Nézzünk egy olyan jogesetet, melyben a bíróság nem állapította meg az örökbefogadó hálátlan viselkedését. Ha az örökbefogadott hajadonnak az örökbefogadó atya megbüntetése céljából a csendőrség előtt adott magánindítványa, valamint az örökbefogadó szülők elhagyása és az elhagyás közben velők szemben használt sértő kifejezések menthetőek voltak, akkor az örökbefogadottal szemben durva hálátlanságot megállapítani nem lehetett, így az örökbefogadási szerződés hatálytalanítása iránti keresetet a bíróság elutasította.⁴⁵⁰ A bíróság szerint nem minősült hálátlanságnak, hogy az örökbefogadott gyermekek - szerzett jogaik érvényesítéseképpen - örökbefogadási szerződésből folyó kötelezettség nem teljesítése miatt az örökbefogadók és annak gyermekei közt létrejött adásvevési szerződéseket⁴⁵¹ perrel megtámadták.⁴⁵²

Örökbefogadási szerződés felbontása engedelmisségi és tiszteletadó kötelesség megsértése miatt megnyilvánult a következő jogesetben is. Az örökbefogadott alperes a vagyoni helyzetének és társadalmi állásának megfelelően az örökbefogadó felperes által kijelölt azt a kötelességét, hogy

⁴⁴⁶ P. III. 8296/1930.; NIZSALOVSKY, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXV. kötet), 270.

⁴⁴⁷ Mtj. 224. §; BACSÓ, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXXI. kötet), 282.

⁴⁴⁸ Mtj. 224. §; P. III. 0898/1987.; BACSÓ, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXXI. kötet), 282.

⁴⁴⁹ Mtj. 224. §; P. III. 5825/1938.; BACSÓ, CZIFFRA, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXXII. kötet), 319.

⁴⁵⁰ Mtj. 224. §; P. III. 6137/1929.; ISAÁK, NIZSALOVSKY, PETROVAY, TÉRFY, (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXIV. kötet), 210-213.

⁴⁵¹ Értsd: adásvételi szerződés.

⁴⁵² Mtj. 1462. §; P. III. 974/1932.; NIZSALOVSKY, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXVI. kötet), 417.

felperesnek a házi teendők körül segédkezzen és pedig a felperes egyetlen lovát ápolja, tisztítsa s a trágyát az istállóból kirakja, megtagadta, bár azt azelőtt hosszabb időn keresztül elvégezte. Egy tanúvallomása szerint az alperes fennhéjázó modorú volt, akiben a munkaszeretet hiányzott. Az alperes az egyszerű életviszonyainak megfelelő munkakör betöltésének indokolatlan megtagadásával egyidejűleg önként eltávozott a felperestől, megszökött tőle. Felperes őt jóindulatúlag visszatérésre bírni törekedett, de az alperes mindannyiszor durván megtagadta a visszatérést.⁴⁵³ A m. kir. Kúria egyik döntésében úgy látta, hogy az alperes az ismételt és megegyezéssel megbocsátott eltávozásai után nem tett eleget a szerződés erejénél fogva reá hárult kötelezettségének, mert nem ment vissza a felperesek háztartásába, oda csak nappal járt be, „a reá hárult munkákat csak részben és nem megfelelően teljesítette és emellett olyan nyilatkozatokat tett, hogy őt egyedül a reá háramló vagyon érdekli csupán, mely valóban a gyermeki szeretet és tisztelet teljes hiányára vallott.”⁴⁵⁴

A következő jogesetben a felperesek az alperessel kötött örökbefogadási szerződés felbontását azon az alapon kérték, hogy az alperes állandóan beléjük kötött, tetteleg bántalmazta és a legdurvább szidalmakkal illette őket, végül 1931. március 23-án minden ok nélkül eltávozott és nem tért vissza hozzájuk. A felpereseknek tehát azt kellett volna bizonyítaniuk, hogy az alperes vétkes cselekményeivel elviselhetetlenné tette az örökbefogadási viszonyt. Az I. r. felperes az alperest becsületében és erkölcsiségében súlyosan megsértette, amikor 1981. március 23-án minden ok nélkül — az alperest és feleségét azzal gyanúsította, hogy mindenét ellopták, hitvány gazembereknek, az alperes feleségét és anyját ribancnak nevezte, s felhívta őket, hogy 24 órán belül takarodjanak a házából. Az I. r. felperes akkori ittasságára hivatkozott és felhozta, hogy az örökbefogadott gyermeknek az örökbefogadó hibáival szemben elnézőnek kell lenni. I. r. felperes a következő napon - amikor az alperes és családja az előző napi kiutasítás folytán hurcolkodni kezdett - az alperest ismét sértő kifejezésekkel illette és durván szidalmazta. Felperesek azt az állításukat sem bizonyították, hogy az alperes őket vagyoni érdekükben károsította meg, így a bíróság arra a következtetésre jutott, hogy örökbefogadó szüleitől az alperes jogos okból költözött el. A felek közt fennálló családi viszony és az örökbefogadási szerződéshez fűződő vagyoni érdek csak akkor kötelezte volna az alperest hazatérésre, ha azt a felperesek a maguk részéről is lehetővé tették volna, mert az alperes a felperesek szülői tekintélyének csorbítása nélkül is elvárhatta, hogy az I. r. felperes oly módon igyekezzék visszaállítani az eddigi viszonyt, hogy annak az alperes

⁴⁵³ Mtj. 224. §; P. III. 3538/1935.; BACSÓ, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXIX. kötet), 387-388.

⁴⁵⁴ P. III. 1510/1941.; BACSÓ, CZIFRA, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXXV. kötet), 257-258.

minden megszégyenítés nélkül tehessen eleget. Jelen esetben tehát az örökbefogadási szerződés felbontásának törvényszerű elemei hiányoztak.⁴⁵⁵

Az örökbefogadási szerződés hatálytalanítása iránt indított keresetet elutasító ítéletnek anyagi jogereje kiterjedt a pert indító örökbefogadó szülő örökösére is. Egyébként pedig az örökös az örökbefogadottnak az említett perben el nem bírált, valamely más magatartása miatt is az örökbefogadási szerződést csak akkor támadhatta meg, ha az örökhagyó az ebből az okból való megtámadás szándékát kifejezte, de ennek a jogának érvényesítésében a haláláig akadályozva volt.⁴⁵⁶

Örökbefogadási szerződés megtámadásának joga a törvénytelen kiskorú örökbefogadott anyját akkor illette meg, ha az örökbefogadási szerződés az anyának - mint természetes és törvényes gyámnak - jogait is érintette; saját személyében csak eredeti érvénytelenség okából valamint a szerződésben megállapított feltételek be nem tartása miatt annyiban, amennyiben ez a körülmény az ő jogaira is kihatással volt.⁴⁵⁷ A következő jogesetben a bíróság megállapította, hogy a felperes jogosan támadta meg az örökbefogadási szerződést tévedés jogcímén. Az örökbefogadási szerződésnél az ügyleti akaratelhatározás szabad, kényszer és tévedéstől mentes, melynek a közönséges forgalmi ügyleteknél fokozottabb jelentősége van, ugyanis az örökbefogadott az örökbefogadási szerződésnél fogva az örökbefogadó törvényes gyermekének a jogállásába és az örökbefogadó családi kötelékébe lép. E szoros „jogi és erkölcsi kötelék létesítésénél az örökbefogadó akaratelhatározása szempontjából döntő jelentősége volt azoknak a személyi körülményeknek és egyéni tulajdonságoknak, amelyek szem előtt tartásával az örökbefogadó az örökbefogadásra kiválasztott egyént a gyermek szerepének a betöltésére alkalmasnak tartott.” Ha az elmeegyeség fennforgása az örökbefogadó részéről az örökbefogadási szerződés megkötése alkalmával a rendes gondosság kifejtése mellett felismerhető nem volt, megfelelő alapul szolgált arra, hogy az örökbefogadó az ügyletet tévedés címén megtámadhassa. Ha pedig ez a fogyatékoság az örökbefogadási szerződés megkötésekor a gyermek felismerhető nem volt, ebben az esetben a II, III. alpereseknek megtévesztő magatartása szóba sem jöhetett, de az ügylet megtámadhatósága szempontjából közömbös is volt, mert a fent kifejtettek szerint a felperesnek tévedése olyan feltevésre vonatkozott, amelyből a szerződés megkötésénél jóhiszeműen kiindulhatott és amely

⁴⁵⁵ Mtj. 224. §; P. III. 3240/1937.; BACSÓ, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXXI. kötet), 283-284.

⁴⁵⁶ Mtj. 224. §; P. I. 3810/1938.; BACSÓ, CZIFFRA, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXXII. kötet), 320.

⁴⁵⁷ P. 111. 3065/1936.; BACSÓ, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXX. kötet), 347-348.

feltevés nélkül az ügyletet a felek az általános tapasztalat és életfelfogás szerint meg sem kötötték volna. A felperes tehát ebben az esetben az ügyletet tévedés címén megtámadhatta.⁴⁵⁸

Amennyiben az örökbefogadási szerződés indoka az volt, hogy az örökbefogadott munkaerejét az örökbefogadó gazdaságában fejtsse ki és ily módon állandó támasza legyen, a szerződés felbontásának alapos okául szolgálhatott az, ha az örökbefogadott ezt a köteleességét jogos indok nélkül megtagadta.⁴⁵⁹ Egy másik jogesetben az örökbefogadás indoka az volt, hogy az örökbefogadott alperes a felperesek 14 és fél holdnyi gazdaságában fejtsse ki munkaerejét és ilyen módon azok állandó támasza legyen. Az alperes eltávoztása után örökbefogadó szüleinek megkérdezése és beleegyezése nélkül ipari pályára ment, így tanújelét adta annak, hogy nem kíván a szülők gazdaságában tevékenykedni. Az állandó bírói gyakorlat értelmében az ilyen magatartás alapos okként szolgált az örökbefogadási szerződés felbontására, mert az örökbefogadott köteleességét jogos indok nélkül megtagadta, a családi otthont az örökbefogadó szülők akarata ellenére elhagyta és a visszatérést indokolatlanul megtagadta, mert ez a kötelező tisztelet és engedelmesség olyan súlyos megsértésének minősült, amely a családi életközösséget, tehát az örökbefogadási viszony tartalmának egyik lényeges részét szüntette meg, így az örökbefogadási szerződés érvénytelenítésére irányuló igény kellően megalapozott volt.⁴⁶⁰

Az örökbefogadási szerződést céljavesztetté tette, ha az örökbefogadottnak az örökbefogadó szülőkkel közös gazdálkodásból való eltávoztása a szerződésben bontó feltételként volt kikötve. Az anya ebben a kérdésben nem lehetett felperes, mert saját személyében nem volt szerződő fél, a kiskorú felett gyakorolt természetes és törvényes gyámságát pedig az érvényesen létrejött örökbefogadási szerződés megszüntette.⁴⁶¹ A felperesek az I. felperes és az alperesek között létrejött örökbefogadási szerződés felbontását azon az alapon kérték, hogy az alperesek az I. felperessel nem bántak úgy mint családtaggal, a felpereseknek 1930. év végén született gyermekét nem szívlelték, az örökös izgalom és megerőltető munka miatt 1937. év őszén súlyosan megbetegedett II. rendű felperest a gazdaságban nem tűrték és gyógyíttatásának költségeihez hozzá nem járultak, ezért saját anyja házában volt kénytelen élni. Amidőn pedig 1939 tavaszán a felperes a gazdaságba vissza akart térni, az alperesek ezt nem engedték meg. A felperesek részére nem adott

⁴⁵⁸ Mtj. 1002. §; P. III. 168/1940.; BACSÓ, CZIFFRA, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXXIV. kötet), 254-256.

⁴⁵⁹ P. III. 5769/ 1937.; BACSÓ, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXXI. kötet), 284.

⁴⁶⁰ P. III. 1244/1940.; BACSÓ, CZIFFRA, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXXIV. kötet), 192.

⁴⁶¹ P. 111. 3065/1936.; BACSÓ, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXX. kötet), 347-348.

az örökbefogadási szerződés felbontására alapot magában véve az alpereseknek ama tette, hogy a gazdaságukat nekik feles vagy harmados művelésre nem akarták átadni. Az alpereseknek ez a magatartása tehát nem adott jogos alapot arra, hogy az alpereseket elhagyják. Távozásuknak a velük szemben tanúsított bánásmódban rejlő más okát a felperesek nem bizonyították, ahogy azt sem, hogy az alperesek őket kiutasították, így a felperesek az örökbefogadási szerződés felbontását jogosan nem kérhették. Az örökbefogadási szerződés felbontását a felperesek kérték, így nekik kellett az alperesek terhére oly tényeket bizonyítaniuk, amelyekből okszerűen lehetett arra következtetni, hogy a szerződés fenntartása rájuk nézve elviselhetetlenné lett, de a felperesek ilyen tényeket nem bizonyítottak, így az örökbefogadási szerződést nem bontotta fel a bíróság.⁴⁶²

A m. kir. Kúria gyakorlata az élet követelményeinek megfelelően tágitott a 422. sz. elvi határozatban kifejezésre jutott anyagi jogszabályon az alábbi jogesetben. A felperesek földműveléssel foglalkoztak; volt házuk, 8 hold földjük, tejcsarnokot kezeltek. 1916-ban megszületett alperes, W. Teréz házasságon kívüli nemzésből született gyermeke, aki féléves korában került a felpereshez. A gyermektelen felperesek megszerették az alperest, akit anyja távozása után is maguknál tartottak és sajátjukként nevelték, majd 1935-ben a gyámhatóság és az igazságügyminiszter által is jóváhagyott szerződéssel örökbe fogadták. Az alperes 1938-ban - a felperesek beleegyezésével - feleségül vette G. Máriát. Ettől kezdve a fiatal pár és a felperesek között az összhang megbomlott és pedig a peradatok szerint azért, mert a két asszony nem tudott egyetérteni és mert „az alperes a maga munkaerejét beteges apósának a gazdaságában is értékesítette”. Végül az alperes 1938-ban feleségével együtt felesége apjának háztartásába költözött, ingóságait is ide szállította és a felperesekhez - ismételt hívásuk ellenére - nem tért vissza. A peres felek előadása megegyezett abban, hogy az örökbefogadás célja az volt, hogy az alperes a felpereseket segítse gazdaságuk vezetésében és öreg napjaikban támaszuk legyen és ezt a felperesek az alperes előtt több ízben kifejezésre is juttatták; továbbá, amikor a felperesek a tejcsarnok kezelését vállalták, az volt a szándékuk, hogy az alperes kezelje azt és ezért írták be az alperest a tejkezelői tanfolyamra. A fellebbezési bíróság megállapította, hogy amikor az alperes eltávozott, az I. r. felperes nemcsak vissza akarta tartani, hanem a G. Ferenc házához is elment és kérlelte az alperest és a feleségét a visszatérésre és amikor ezt az alperes megtagadta és ebből heves jelenet keletkezett, ennek során mondta az I. r. felperes az alperes feleségére vonatkoztatva, hogy ő egy kurva volt. A kir. Kúria kifejtette, hogy „az alperesnek nem volt alapos oka arra, hogy az örökbefogadó szülőit elhagyja, mert az elhagyás okául felhozott szóváltás a peresfelek társadalmi állásában és életviszonyai mellett

⁴⁶² P. III . 5341/1940.; BACSÓ, CZIFFRA, NIZSALOVSZKY, PUSZTAI, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXXIV. kötet), 192-194.

a további együttélést lehetetlenné nem tette s így azt az alperes annál inkább köteles lett volna elnézni, mert az I. r. felperes nyomban kifejezte abbeli kérelmét és óhaját, hogy e miatt ne távozzanak. Jelen esetben az örökbefogadás célja az volt, hogy az alperes a munkaerejét a felperesek gazdaságában fejtsse ki, továbbá, hogy onnan az alperes alapos ok nélkül távozott és többszöri hívásra sem tért vissza, az örökbefogadási szerződés az alperes vétkességéből célját veszítette,” a fellebbezési bíróság az örökbefogadási szerződést felbontotta.⁴⁶³

Két kivételes megszűnési okot is szabályozott a kódex, amelyekben az örökbefogadás hatálya a törvény erejénél fogva megszűnt. Példának okáért, ha az örökbefogadó az örökbefogadás fennállása alatt a törvény tilalma ellenére kötött házasságot az örökbefogadottal vagy annak ivadékaival, akire az örökbefogadás kihatott, melynek következtében az örökbefogadás a házasságkötéssel a házastársak között megszűnt, hiszen ugyanazon személyek között egyidejűleg nem állhatott fenn házastársi és szülő-gyermek viszony (az örökbefogadás megszűnése után az örökbefogadott és azok az ivadékai, akikre a megszűnés kihatott, nem viselhették többé az örökbefogadó családi nevét). Nem állt ez a szabály a közösgyermekké-fogadás esetében, ha az örökbefogadást az egyik házastárs halála után szerződéssel bontották fel.⁴⁶⁴ A m. kir. Kúria arra a következtetésre jutott a következő jogesetben, hogy az örökbefogadási szerződés erkölcstelen célú. A felperesnek és néhai K. Istvánnak az örökbefogadással az volt — az alperes által nem ismert — céljuk, hogy „az örökbefogadó apai és örökbe fogadott gyermeki viszony leple alatt szerelmi viszonyukat zavartalanabban, kényelmesebben folytathassák s ezzel az örökbefogadási szerződést a jó erkölcsökkel össze nem egyeztethető tartalommal töltötték meg.” Az ilyen szerződés - célját tekintve – tilos volt, a jog jó erkölcsökbe ütközőnek, tehát semmisnek nyilvánította. Megfelelt az anyagi jogszabályoknak az örökbefogadási szerződés azon részének hatálytalanítása is, hogy az örökbefogadó anyja férjével folytatott szerelmi (nemi) viszony, az örökbefogadó anyja állandó súlyos szóbeli sértegetése és gyalázása alkalmas arra volt, hogy az örökbefogadási viszonyt az örökbefogadó anyára nézve elviselhetlenné tegye, s ezért olyan nyomós oknak minősült, amely miatt az örökbefogadási szerződés felbontható volt.⁴⁶⁵

A másik kivételes megszűnési eset az volt, ha az örökbefogadó saját házasságán kívül született gyermekét fogadta örökbe és azt később törvényesítette, ekkor az örökbefogadás a törvényesítéssel szűnt meg. A gyermek a törvényesítéssel erősebb jogállást nyert és az örökbefogadással szerzett

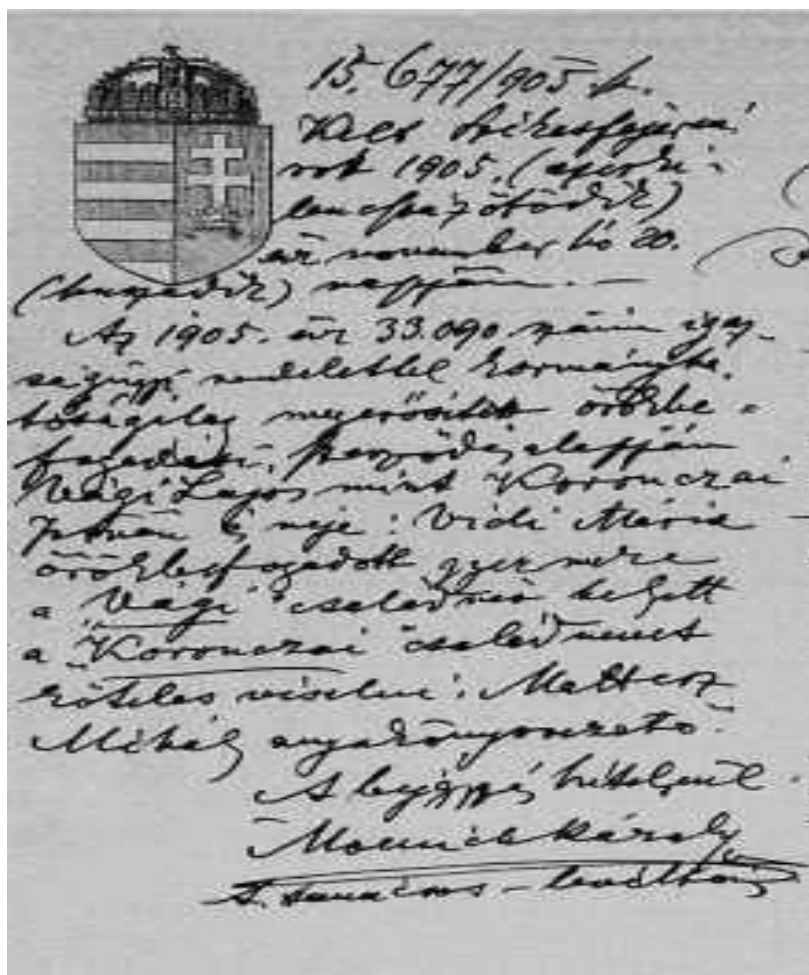
⁴⁶³ Mtj. 224. §; P. III. 4840/1940.; BACSÓ, CZIFFRA, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXXIV. kötet), 190-192.

⁴⁶⁴ Mtj. 224-226. §

⁴⁶⁵ Mtj. 973. §; P. III. 5775/ 1939.; BACSÓ, CZIFFRA, NIZSALOVSKY, PUSZTAI, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXXIV. kötet), 241-242.

előző jogállása beolvadt az utóbb nyert erősebb, előnyösebb jogállásba, továbbá kettős jogcímen törvényes rokon kapcsolat nem állhatott fenn szülő és gyermek között.⁴⁶⁶

VII. A házasságon kívüli gyermek jogállása és az örökbefogadás, mint törvényesítés

13. kép

1905-ös anyakönyvi kivonat egy törvénytelenül született gyermek örökbefogadásáról

Ahhoz, hogy az örökbefogadás jogintézményének az előbbiekben vázolt céljain túli jelentőségét is szemléltetni tudjam, elengedhetetlenül szükségesnek találom, hogy bemutassam a házasságon kívül született gyermek jogállását, különös tekintettel a Magánjogi Törvénykönyv országgyűlés elé terjesztett javaslatára (1928), valamint a házasságon kívül született gyermek jogállásáról szóló 1946.

⁴⁶⁶ GÁL – NYÁRÁDY, Az örökbefogadás, 60–62.

évi XXIX. törvénycikkre, melyekben az örökbefogadás a törvénytelen gyermek törvényesítésének egyik eszközeként szolgált.

A pártállami korszak szakirodalmában „kizsákmányolónak” nevezett társadalmak jogi rendezésén végigvonult a nem házasságból született gyermekek különböző csoportjainak megkülönböztetése, majd ennek eltörlése. Ezek az ún. kizsákmányoló társadalmak, azaz a polgári liberális államok társadalma a nem házasságból született gyermeket az apával való minden jogi kapcsolatba „hozása” olyanná tette – legalábbis bizonyos vonatkozásban – mintha az apa házasságából született volna. Ezért döntő fontosságot tulajdonítottak annak, hogy vajon a vérszerinti szülők a fogantatáskor vagy legalább a fogantatás és a születés közti időben köthettek-e volna egymással házasságot. Ha igen, akkor a gyermek a természetes utód javítható helyzetébe került (*naturalis*), ha nem, akkor törvénytelen volt (*spurius*).⁴⁶⁷ Valamely gyermek akkor is törvényes származású volt, ha akár a születés, akár a nemzés idejében fennállott törvény szerint törvényes származásúnak volt tekintendő.⁴⁶⁸ Ezzel a vélelemmel szemben azonban törvénytelen származásúnak volt tekintendő a gyermek, ha a férj bizonyította, hogy a gyermek fogamzása szempontjából irányadó vélelmi idő alatt közte és a gyermek anyja között a nemi érintkezés lehetősége ki volt zárva (például, ha a fent említett vélelmi idő alatt egymástól távol más-más községben tartózkodtak).⁴⁶⁹

Különbséget tettek abban is, hogy a házasságkötésnek miben állott az akadálya. Ha az akadály valamelyik vérszerinti szülő fennálló házassága, vagy vérszerinti szülők rokonsága volt, a gyermek – mint házasságtörésből (*adulterinus*) vagy vérfertőzésből (*incestuosus*) – még a nem házasságból született gyermekek sorában is hátrányos megkülönböztetést szenvedett, el volt zárva különösen családi jogállása orvoslásának bizonyos eszközeitől.

„Akik törvénytelen ágyból származnak, a vérség javaiban, díszeiben nem részesülnek; nevet, nemességet, címet, örökséget nemzőik után nem nyernek.” – foglalta össze a korabeli jogi álláspontot Frank Ignác.⁴⁷⁰ Köztudomású volt, hogy a házasságon kívül született gyermek sorsa sokkal mostohább volt, mint a házasságban született gyermeké. A házasságon kívül született gyermekkel az atyja rendszerint nem törődött, nem érezte annak sorsáért magát felelősnek, az ilyen

⁴⁶⁷ NIZSALOVSZKY, A család jogi rendjének alapjai 165.

⁴⁶⁸ A törvényes származás, törvényesítés, örökbefogadás a Ptk. életbelépése után ezen utóbbi törvény szerint bírálandók el, ha a vonatkozó kérdések a Ptk. életbelépése előtt fennállott törvények alapján jogerősen nem intéztettek el. Ld. továbbá: SCHWARTZ, A magánjogi szabályok időbeli hatálya, 380.

⁴⁶⁹ Mtj. 189. §; P. III. 5598/1938.; BACSÓ, CZIFFRA, NIZSALOVSZKY, PUSZTAI, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXXII. kötet), 318-319.

⁴⁷⁰ Frank Ignác (Nagykároly, 1788. március 24. – Bécs, 1850. március 4.) jogász, királyi tanácsos, egyetemi professzor, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja (1847), a magánjog művelője.

gyermek vélelmezett atyjától csak tartást követelhetett, annak rokonaival szemben semmiféle joga nem volt, többnyire az anyja családja is szegyelte. A házasságon kívüli szülés a nőt szégyenbe és gyakran nyomorba is döntötte.⁴⁷¹ A gyermek a hiányos gondozás és táplálkozás következtében könnyebben lett a különböző gyermekbetegségek áldozata, mint a házasságból született társai.⁴⁷² Statisztika igazolja, hogy a züllésnek indult gyermekek legnagyobb százaléka a házasságon kívül született gyermekek közül került ki, akik atyát és a kellő eltartást is nélkülözték.⁴⁷³ A házasságon kívül született gyermekeket játszótársaik többnyire kicsúfolták, az iskolában rádöbbenek, hogy még a nevüket is másként kapták, mint társaik. A társadalom nem volt hajlandó őket teljes értékű tagjának elfogadni, lenézte, másodrendű emberként kezelte őket, akik így testileg, lelkileg „beteg” nőttek fel, közülük aránytalanul sokan követtek el fiatalkorukban bűncselekményt.⁴⁷⁴

A magyar jogtörténet egészen a 19. századig a házasságon kívül született gyermek jogállására vonatkozóan igen kevés adatot ismer. Ennek oka az volt, hogy a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában meghozott 1868. évi LIV. törvénycikk hatálybalépéséig a származás törvényessége kérdésében a bíraskodás az egyházi bíróságok hatáskörébe tartozott. Az egyházi bíróságok a kánonjogot alkalmazták, amely a házasság intézményének védelme érdekében a házasságból és a házasságon kívül történt születés között éles megkülönböztetést tett. A kánonjog hatása alatt került be jogunkba az utólagos házassággal való törvényesítés intézménye, a vélt (putatív) házasságból születettek törvényes származásának elismerése, a házasság alatt, valamint annak megszűnése után bizonyos időn belül született gyermek törvényes származásának vélelme, a királyi kegyelemmel való törvényesítés, valamint az örökbefogadás.⁴⁷⁵ Gyakran a természetes atya gyermekét — akit tartott és akivel közös háztartásban együtt élt és akit nem törvényesíthetett — örökbe fogadta. Ezen esetben az örökbefogadott gyermeknek az állami ellátásra való igénye nemcsak a természetes atya tartási kötelezettségéből, hanem az örökbefogadás jogintézményéből volt levezethető.⁴⁷⁶ Magyarországon az 1919-1938. évekig évenként, átlagosan 18.847 gyermek született házasságon kívül és a házasságon kívül születettek számaránya az összes születésekhez viszonyítva átlagosan 8,9%-ot tett ki, mindez körülbelül 500.000 magyart érintett.⁴⁷⁷

⁴⁷¹ 1946. évi XXIX. törvénycikk indokolása

⁴⁷² Ezt támasztja alá az az adat, hogy Budapesten 1919-től 1938-ig a házasságból született gyermekek 9,8%-a, a házasságon kívül született gyermekek 21,6%-a halt meg egyéves korának betöltése előtt. 1946. évi XXIX. törvénycikk indokolása.

⁴⁷³ ISTVÁNFFY, A házasságon kívül született és az örökbefogadott árvák, 195-196.

⁴⁷⁴ 1946. évi XXIX. törvénycikk indokolása

⁴⁷⁵ 1946. évi XXIX. törvénycikk indokolása

⁴⁷⁶ ISTVÁNFFY, A házasságon kívül született és az örökbefogadott árvák, 195-196.

⁴⁷⁷ 1946. évi XXIX. törvénycikk indokolása

Az Mtj. 174. §-a kimondta, hogy a házasságon kívüli gyermek a törvény szerint rokona anyjának és anyja rokonainak. Ezzel ellentétben törvényes származásból rokonság keletkezett mind az atyai, mind az anyai ágon.⁴⁷⁸ Az Mtj. tehát a házasságon kívül született gyermeket kizárólag anyja családja tagjának tekintette, közte, anyja és anyai rokonai között rokoni és öröklési kapcsolat fennállását elismerte, azonban a házasságon kívül született gyermek és atyja, valamint annak rokonai között fennálló rokoni és öröklési kapcsolat elismerésétől mereven elzárkózott.⁴⁷⁹

Az Mtj. szerint amennyiben a házasságon kívüli gyermek atyja és anyja egymással házasságot kötött, az utólagos házasságkötéssel mindkét szülőjének törvényes gyermekévé lett.⁴⁸⁰ Törvényessé lett a házasságon kívüli gyermek akkor is, ha a szülei közt kötött házasság érvénytelenné vált, kivéve, ha a házasság egyenesági vérrokonság, testvéri viszony vagy korábban kötött házasság miatt semmissé lett és erről a házasság megkötésekor mind a két házastulónak tudomása volt. A javaslat szerint a király a házasságon kívüli gyermeket kérelemre kegyelemből törvényesíthette, kivéve, ha atyja és anyja egyenesági vérrokonság vagy testvéri viszony miatt egymással házasságot nem köthetett.⁴⁸¹

Az Mtj. parlament elé terjesztését követő évek joggyakorlatából figyelemrenéltó, hogy a hagyatéki és periratokból megállapítható, hogy az árvaszék az örökhagyót tekintette a felperes törvényes képviselőjének annak ellenére, hogy a felperes az anyakönyv szerint törvénytelen származásúnak jegyeztetett be és ennek ellenére, hogy az örökhagyó a törvényes képviselőt vállalni nem akarta. Az árvaszék felhívta az örökhagyó figyelmét arra, hogy a felperes törvényes származásúnak tekintendő. A m. kir. Kúria megállapította, hogy a törvényes származás megtámadásának joga az apa örököseit, s így az alperest sem illette meg. A fellebbezési bíróság az örökhagyó hagyatékának felére a felperes törvényes öröklési jogát megállapította.⁴⁸²

Az anyagi jog értelmében a gyermek származásának törvényességét - mindenkiel szemben való hatállyal - egyedül a férj támadhatta meg. A férj halála után harmadik személynek is jogában állt a gyermek törvényességét megtámadni, amennyiben a gyermek törvényteleniségének kimondásától

⁴⁷⁸ Mtj. 174. §

⁴⁷⁹ 1946. évi XXIX. törvénycikk indokolása

⁴⁸⁰ Mtj. 192. §

⁴⁸¹ Mtj. 196. §; 202. §

⁴⁸² Mtj. 181. §, P. L. 2069/1931.; A törvényes származás megtámadásának joga csak akkor száll át az atya örököseire, ha bizonyítást nyer, hogy ő a megtámadás jogának gyakorlásában akadályozva van, (Gr. XXVI. 529. sorsz. hat. KACSÓH, NIZSALOVSKY, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXVII. kötet), 288-289.

jogának érvényesítése függött, és a megtámadás gyakorlásának anyagi jogban előírt feltételei fennálltak.⁴⁸³

Az állandó bírói gyakorlatban megnyilvánuló anyagi jogszabály szerint a közönséges értelemben vett házasságtörésből származó gyermeket az utólagos házasság által való törvényesítésből kizárták. Azonban a házasságon kívül született gyermek örökbefogadására volt jogi lehetőség. A magyar magánjog - tekintet nélkül a törvényes leszármazókra - mindenkinek megadta az örökbefogadás jogát, aki vagyonával szabadon rendelkezhetett. Az örökbefogadó szerződési szabadságát oly módon ismerte el az Mtj., hogy egyrészről az örökbefogadási szerződés érvényességéhez az örökbefogadó házastársának a hozzájárulására nem volt szükség, másrészről pedig a törvényes leszármazóira tekintet nélkül köthette meg a szerződést. A sérelmet szenvedő házastárs a szerződést megtámadhatta,⁴⁸⁴ de csak akkor volt erre jogosult, ha ez a szerződés reá nézve a fennforgó kivételes körülményekre tekintettel jelentékeny sérelemmel járt.⁴⁸⁵

A magyar magánjog — Mtj. 222. § (2) bekezdésében foglalt - rendelkezése szerint, abban az esetben, ha az örökbefogadottat örökbefogadója törvényesítette, az örökbefogadás a törvényesítéssel megszűnt. Ebből azonban még nem következett az, hogy az örökbefogadásra vonatkozó feljegyzést az anyakönyvből törölni lehetett. A törvényesítés bekövetkeztéig ugyanis az örökbefogadás jogi hatásai fennálltak, ennél fogva az örökbefogadásnak az anyakönyvbe történt feljegyzése mindaddig az időpontig, amíg a gyermek törvényesítve nem lett, közhitelességgel igazolta az örökbefogadási jogviszony fennállását, aminek igazolására pedig a törvényesítés anyakönyvi feljegyzése után is szükség lehetett. Ilyen esetben tehát a törvényesítés anyakönyvi feljegyzésének szövege a szóbanlevő gyermek családjogi helyzetében beállott változást az előadott jogi álláspontnak megfelelően kifejezésre kellett, hogy juttassa. Az anyakönyvi feljegyzés szövegét abban az esetben, ha a természetes atya által örökbefogadott gyermek törvényesítése szüleinek utólagos házasságkötése folytán közigazgatási úton nyer megállapítást, így jegyezték be az anyakönyvbe: „A gyermek az anyának a természetes atyával, B. F. r. kat., 1891. évben született napszámos, ajkai lakossal Ajkán, 1934. február 23-án kötött utólagos házassága által törvényesítettett, ennek folytán B. F. részéről történt örökbefogadása megszűnt.”⁴⁸⁶ Az a körülmény azonban, hogy a természetes atya által örökbefogadott gyermek utólagos házasságkötéssel történt

⁴⁸³ P. III . 4351/1932.; KACSÓH, NIZSALOVSKY, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXVII. kötet), 745-746.

⁴⁸⁴ P. I. 575/1930.

⁴⁸⁵ Mtj. 221. §; P. III. 2853/1936.; BACSÓ, NIZSALOVSKY, PUSZTAL, PETROVAY, TÉRFY, ZEHERY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXX. kötet), 347.

⁴⁸⁶ Veszprém vármegye alispánja 3428/1932. szám.

törvényesítése esetében az örökbefogadásra vonatkozó feljegyzést az anyakönyvből törölni nem lehetett, azonban a gyermek születésére vonatkozó anyakönyvi bejegyzésről tartalmilag egyező olyan anyakönyvi kivonat állítottak ki, amelyből az örökbefogadás nem tűnt ki. Tartalmilag egyező anyakönyvi kivonatokban a gyermek családjogi helyzetére vonatkozó adatokat a változott helyzetnek megfelelő állapotban kellett feltüntetni; vagyis a törvényesítés folytán az örökbefogadás megszűnt s így az örökbefogadásra utaló bejegyzés az anyakönyvi kivonatban nem szerepelhetett. Ha az örökbefogadottat más törvényesítette, az örökbefogadott gyermek - amennyiben saját családi nevét még viselhette - ennek helyébe a törvényesítéssel nyert családi nevet kapta; egyébként az örökbefogadás érintetlen maradt, hacsak a felek fel nem bontották. Ilyen esetben tehát az örökbefogadásra vonatkozó feljegyzést érintetlenül kellett hagyni s így azt az ilyen gyermek születéséről szóló anyakönyvi bejegyzésről tartalmilag egyezően kiállított anyakönyvi kivonatban is fel kellett tüntetni.⁴⁸⁷

A házasságon kívüli gyermek atyjának azt kellett tekinteni, aki az anyával a gyermek fogantatásának idejében nemileg érintkezett, kivéve, ha a körülmények szerint nyilvánvalóan lehetetlen, hogy a gyermek ettől a férfitől származott, vagy ha az anya a fogantatás idejében oly feslett életet élt, hogy a nemi érintkezést több férfival keresetképpen vagy a női szeméremérintést botrányosan sértő módon űzte.⁴⁸⁸ A házasságon kívüli gyermek jogállása anyjával és anyja rokonaival szemben ugyanaz volt, mint a törvényes gyermeké, atyjával szemben viszont a törvényben meghatározott jogok illették meg.⁴⁸⁹ A házasságon kívül született gyermeket atya csak eltartani volt köteles tizenhatodik életévének betöltéséig, vagyoni és kereseti viszonyaihoz képest mindazzal ellátni, ami a gyermeknek anyja társadalmi állásához mért megélhetéséhez s e társadalmi állásnak megfelelő nevelése és önálló keresetre képesítő tanítása költségére szükséges.⁴⁹⁰ A házasságon kívüli gyermek atya köteles volt megtéríteni az anyának a szüléssel járó költséget, valamint azt a költséget, amibe az anyának a szülés előtti két héten és a szülés után négy héten át társadalmi állásához és az atya vagyoni és kereseti viszonyaihoz mért eltartása került.⁴⁹¹ A házasságon kívüli gyermek a törvényes gyermekkel szemben nem volt jogosult atya családnevének viselésére, így anyja családi nevét volt köteles viselni.⁴⁹² A szülői hatalom kérdését szintén differenciált módon szabályozta a törvény, kimondta, hogy a törvényes gyermek felett mindkét szülőnek, házasságon kívüli gyermek felett csak az anyának volt szülői hatalma.⁴⁹³ Ha a házasságon kívüli gyermek anyja kiskorú volt, addig szülői hatalma

⁴⁸⁷ Mtj. 222. §., Anyakönyvi Utasítás 115. §.; 87.457/1934. B. M. sz. — M. K. LIII. évf. 1.

⁴⁸⁸ Mtj.247. §

⁴⁸⁹ Mtj.245. §

⁴⁹⁰ Mtj.248. §

⁴⁹¹ Mtj.259. §

⁴⁹² Mtj.246. §

⁴⁹³ Mtj.267. §

kiskorúsága miatt szünetelt, csak a szülői gondviselés jogát gyakorolhatta, s e tekintetben mellette a gyermek gyámját a tanácsadó jogállása illette meg.⁴⁹⁴ A házasságon kívüli gyermek örökösödési jogát illetően az Mtj. kimondta, hogy atyjának hagyatékában más örökös nemlétében az államkincstárt megelőzve a házasságon kívüli gyermek a törvényes örökös, ha atyja őt közokiratban a magáénak elismerte.⁴⁹⁵

A korabeli joggyakorlat tapasztalatai alapján az apák többnyire nem éltek az örökbefogadás és a törvényesítés intézményével azon okoknál fogva, mert körülményesek, drágák és sok utánjárást igényeltek. Ezen eljárások hatékonyabbá tételét hangsúlyozta Gold Simon ügyvéd, kormányfőtanácsos, a Kúria ügyvédi tanácsának tagja.⁴⁹⁶

VIII. A törvénytelen származás megszüntetése hazánkban 1946-ban

A patriarchális családi rendben az anya és a nem házasságból született gyermeke közti kapcsolat elismerésének akadályát képezte, hogy a gyermek csak egy család tagjává válhatott és ez a család az apa családja volt. Az apa családjába azonban csak az a gyermek kerülhetett, aki az apa felelőségétől született (*mater semper certa*). Ha tehát az anya nem élt házasságban, a gyermeknek csak az anyával és annak rokonaival keletkezhett volna családi kapcsolata, csak hogy ez a családi kapcsolat – vérségi köteléken alapuló *cognat* kapcsolat – kezdetben minden jogi jelentőséget nélkülözött. Minthogy a nő ebben a rendben *finis familiae suae* volt, jogi leszármazói, vérségi jogutódai nem voltak, így a gyermekei sem voltak ilyenek. A nem házasságból született gyermek, ebben az időben - családjogi vonatkozásban - jog nélküli (*filius nullius*). A helyzetet az enyhítette, hogy a valóságos apának meg volt a lehetősége arra, hogy a nem házasságból származó gyermekének – sorsáról gondoskodva – bármit juttasson, őt akár a saját családjának teljes jogú tagjává tegye.⁴⁹⁷

A II. világháború utáni években a gyermek helyzetével kapcsolatban alkotott jogszabályainkra, a bíróságok és más hatóságok joggyakorlatára jellemző volt, hogy féltő gonddal, szeretettel foglalkoztak a gyermek ügyével, egyszersmind el kívánták hárítani azokat a hátrányokat, amelyeket a gyermek önhibáján kívül — szülei magatartása folytán — elszenvedett, így jött létre — többek között — a házasságon kívül született gyermek jogállásáról szóló 1946. évi XXIX. törvénycikk.⁴⁹⁸

⁴⁹⁴ Mtj.322. §

⁴⁹⁵ Mtj.1784. §

⁴⁹⁶ GOLD, Törvénytelen gyermek elismerése, 223.

⁴⁹⁷ NIZSALOVSZKY, A család jogi rendjének alapjai 165.

⁴⁹⁸ BACSÓ, Családi jogunk fejlődése és a gyermek helyzete, 550.

E törvénycikk indokolásának szóhasználata szerint a demokratikus Magyarország törvényhozásának egyik elsőrendű kötelessége volt, hogy a törvényes és a törvénytelen származás megkülönböztetését az emberi lehetőségek határain belül minél előbb megoldja,⁴⁹⁹ az emberi egyenlőség eszméjének szolgálatában a családi jogállás egyenlőségét is a származástól függetlenül az élet minden vonatkozásában minél teljesebben érvényesítse. Ennek megfelelően a törvénycikk 1. §-a így szólt: „A jelen törvény erejénél fogva a törvényes és törvénytelen származás megkülönböztetése megszűnik.”⁵⁰⁰

A törvénytelen megjelölés ártatlan emberek meg nem érdemelt megbélyegzése volt; ezért a jogszabály ezt a megjelölést házasságon kívüli gyermekre változtatta.⁵⁰¹ Ugyanakkor azonban, amikor a magyar jogrendszer a törvénytelen elnevezéssel szakított, változatlanul fenntartotta a házasságon kívüli gyermek fogalmát és az ezzel összefüggő törvényesítés jogintézményét.⁵⁰² A családi jogállás egyenlősége nem jelentette a házasságból és a házasságon kívül született gyermekekre vonatkozó összes jogszabály alaki és tartalmi azonosságát, hanem lehetőség szerint hozta ugyanabba a helyzetbe a házasságon kívül született gyermeket a házasságból született gyermekkel.⁵⁰³

A törvénycikk első alapelve tehát az volt, hogy a gyermeki származás megkülönböztetése megszűnjön: így a törvényesnek tekintett gyermeket házasságból születettnek, a többit pedig házasságon kívül születettnek nevezte. E megkülönböztetés logikai szempontból nem volt kifogásolható, tartalmilag a valóságnak megfelelt, értékelést nem fejezett ki.⁵⁰⁴

A jogszabály második alapelve szerint a házasságból és a házasságon kívül született gyermek jogállása egyenlő, a házasságon kívül született gyermek nemcsak az anyjával és annak rokonaival, hanem az atyjával és annak rokonaival is rokoni, tehát öröklési kapcsolatban is állt; atyja családi nevét viselte.⁵⁰⁵ A házasságon kívül született gyermek rokonai közti öröklési kapcsolat kölcsönösen fennállt, tehát nemcsak a házasságon kívül született gyermek örökölt atyja és annak rokonai után, hanem azok is örökölték a házasságból született gyermek után.⁵⁰⁶ A törvényes származás vélelme

⁴⁹⁹ 1946. évi XXIX. törvénycikk indokolása

⁵⁰⁰ 1946. évi XXIX. törvénycikk 1. §

⁵⁰¹ A magánjogi törvénykönyvünk 1928. évi javaslata is a házasságon kívüli gyermek megjelölést használta; 1946. évi XXIX. törvénycikk indokolása

⁵⁰² 1946. évi XXIX. törvénycikk indokolása

⁵⁰³ 1946. évi XXIX. törvénycikk indokolása

⁵⁰⁴ 1946. évi XXIX. törvénycikk indokolása

⁵⁰⁵ 1946. évi XXIX. törvénycikk indokolása

⁵⁰⁶ 1946. évi XXIX. törvénycikk indokolása

kiterjedt a vélt házasságból származó gyermekekre, valamint minden érvénytelen házasságból származó gyermekekre is.⁵⁰⁷

A jogszabály 3. § —a kimondta, hogy házasságon kívül születettnek azt a gyermeket kell tekinteni, akinek anyja a gyermek születésnapjától visszafelé számított háromszáz nap alatt — beleszámítva a születés napját is — házassági kötelékben nem állott, vagy akit jogerős bírói ítélet házasságon kívül születettnek nyilvánított.⁵⁰⁸ A házasságon kívül született gyermek atyjának a jogszabály azt az atyát nevezte, aki a gyermeket teljes hatályú elismerő nyilatkozattal a magáénak ismerte el, vagy akit a bíróság jogerős ítélettel a gyermek atyjának nyilvánított.⁵⁰⁹ A házasságon kívül született gyermek és atyja közt erkölcsi vonatkozásban is ugyanaz a kapcsolat létesült, amely a házasságból született gyermek és atyja között fennállt. E kapcsolat folytán a házasságból született gyermek is köteles volt atyja iránt tisztelettel viselkedni, atyja pedig erkölcsileg is felelős volt gyermeke sorsáért. Ezek az erkölcsi kötelek jogilag nem voltak kikényszeríthetőek (a törvénycikk külön nem rendelkezett róluk), de például a szülői hatalommal kapcsolatban jogi következménye volt annak, ha az atya magatartásában gyermeke iránt nem mutatkozott meg az a felelősségérzet és gondoskodás, amely jó atyától a természet rendje és az erkölcs szabályai szerint elvárható lett volna.⁵¹⁰

A jogszabály értelmében a házasságon kívül született gyermekeknek így két csoportja lett: az egyik csoportba azok tartoztak, akikre vonatkozóan az említett vélelem megdőlt, így nem voltak házasságból születetteknek tekinthetők, mert nem házasság alatt, illetőleg a házasság megszűnésétől számított háromszáz napon belül születtek; a másik csoportba pedig azok, akik az említett vélelem alapján ugyan házasságból születtek, a bíróság azonban az erre irányuló perben hozott jogerős ítélettel házasságon kívül születetteknek nyilvánította őket.⁵¹¹

A házasságon kívül született gyermek egyik legfájóbb sérelme az volt, hogy származásának ténye az anyakönyvi kivonat alapján megállapítást nyert, ugyanis atyja abba bejegyezve nem volt. Ennek orvoslásaként a házasságon kívül született gyermek atyja a teljes hatályú atyai elismerés, a jogerős bírói ítélet vagy az utólagos házasságkötés alapján a születési anyakönyvbe éppúgy bejegyezhetővé vált, mint a házasságból született gyermek atyja.⁵¹² Az állami anyakönyvbe a gyermek házasságon kívüli születésének tényét vagy erre utaló adatot bejegyezni nem volt szabad. Ha a házasságon kívül

⁵⁰⁷ 1946. évi XXIX. törvénycikk indokolása

⁵⁰⁸ 1946. évi XXIX. törvénycikk 3. §

⁵⁰⁹ 1946. évi XXIX. törvénycikk 9. §

⁵¹⁰ 1946. évi XXIX. törvénycikk 25. § (2) bekezdés; 1946. évi XXIX. törvénycikk indokolása

⁵¹¹ 1946. évi XXIX. törvénycikk indokolása

⁵¹² 1946. évi XXIX. törvénycikk indokolása

született gyermek harmadik életévének betöltéséig atyja teljes hatályú elismerő nyilatkozata, az atyaságot megállapító bírói ítélet vagy az anya utólagos házasságkötése alapján nem volt bejegyezhető, hivatalból kellett intézkedni aziránt, hogy a születési anyakönyvbe a gyermek atyjaként képzelt személy jegyezzenek be. A gyámhatóságnak volt erre hatásköre, melyhez a jogszabály iránymutatást is adott: a gyámhatóság a képzelt atya családi nevéről az anya legközelebbi ismert anyai ági férfi elődének családi nevét, vallásául pedig az anya vallását határozta meg.⁵¹³ Így tehát a házasságon kívül született gyermekeknek legkésőbb hároméves korukban az anya családi nevétől eltérő családi neve lehetett, ily módon megszűntek azok a sérelmek, amelyek a gyermeket családi neve miatt érték.⁵¹⁴

Az, hogy a jogszabály néhol a házasságban és a házasságon kívüli gyermek között eltérő rendelkezéseket határozott meg, nem jelentette a jogegyenlőség megsértését, hanem kényszerű következménye volt annak, hogy az eltérő életviszonyokra tekintettel egyes vonatkozásokban eltérő jogi utakon lehessen megközelíteni az anyagi jogegyenlőséget. Ilyen eltérő rendelkezést tartalmazott például a házasságon kívül született gyermek elhelyezése, a szülői hatalom, a tartás tekintetében. Ez a diszkrepancia nem volt jelentős, a házasságon kívül született gyermek érdekeit szolgálta és nem jelentett a házasságból származó gyermekkel szemben a házasságon kívüli gyermek javára előnyösebb helyzetet.⁵¹⁵

Ha a házasságon kívül született gyermek atyja és anyja nem élt együtt, megegyezés hiányában a gyámhatóság határozott, hogy a gyermeknek melyikük viselje gondját. Ilyen esetben a leánygyermeket és a hétévesnél fiatalabb fiút rendszerint az anya, a hétévesnél idősebb fiút általában az atya gondviselésére bízta.⁵¹⁶ A házasságon kívül született gyermek felett az atya csak akkor gyakorolta a szülői hatalmat, ha nagykorú volt és a gyermeket rábízta, vagy a szülői hatalom gyakorlását a gyámhatóság fontos okból ráruházta. Ebben az esetben a szülői hatalom gyakorlását akkor is meg lehet szüntetni, ha az atya magatartásában gyermeke iránt nem nyilatkozott meg az a felelősségérzet és gondoskodás, amely a jó atyától a természet rendje és az erkölcs szabályai szerint elvárható volt. Ezeken az eseteken felül a házasságon kívül született gyermek felett a nagykorú anya gyakorolta a szülői hatalmat akkor is, ha annak gyakorlása az atyát az előbbieken említettek szerint nem illette meg, vagy ha a gyermeknek atyja nem volt.⁵¹⁷ Előfordult, hogy a házasságból származott

⁵¹³ 1946. évi XXIX. törvénycikk 22. §

⁵¹⁴ 1946. évi XXIX. törvénycikk indokolása

⁵¹⁵ 1946. évi XXIX. törvénycikk indokolása

⁵¹⁶ 1946. évi XXIX. törvénycikk 24. §

⁵¹⁷ 1946. évi XXIX. törvénycikk 25. §

gyermek felett az anyja gyakorolta a szülői hatalmat, ez a jog a házasságon kívül született gyermek anyját is megillette, feltéve, hogy nagykorú volt.

A házasságon kívül született gyermek tartása vonatkozásában azok a jogszabályok voltak irányadók, amelyek a házasságból származott gyermek tartását a házasság fennállása alatt rendezték.⁵¹⁸ A házasságban született kiskorú gyermek tartására elsősorban a szülő volt köteles, és a tartásra ötelezettek sorában az apa megelőzte az anyát illetve a többi rokont. Ez az elsőbbség azzal magyarázható, hogy a Csjt. 1953-ban történt hatályba lépése előtt a magyar családjog patriarchális szemléletű volt, azaz a család fejének az apát illetve a férjet tekintették.⁵¹⁹ Ha a szülők házasságát a bíróság felbontotta, akkor közösen gondoskodtak a gyermek tartásáról, de erre csak akkor voltak kötelezhetők, ha a gyermeknek nem volt saját jövedelme.⁵²⁰ A mostoha szülők és gyermekek között tartási kötelezettség nem állt fenn, azonban ha az új házasságot kötő nőnek olyan általa eltartandó, vagyontalan, keresetképtelen kiskorú gyermeke volt, akit a férjéhez magával vitt, akkor az eltartási kötelezettsége átszállt a családfő állását betöltő férjre. A mostohaapa a házasság alatt vele közös háztartásban élő kiskorú gyermek eltartására és nevelésére az esetben léphetett fel követeléssel, hogyha annak megfizetésére harmadik személy kötelezettséget vállalt vagy ha a vagyonnal rendelkező kiskorúnak a tartását a sajátjából fedezte.⁵²¹ A tartás módja elsősorban természetbeni tartás volt, másodsorban pedig havonta előre teljesített járadék.⁵²² 1930 előtt fő szabályként a bíróság döntött a kiskorú tartásának kérdésében, ezután pedig ez a feladat elsősorban a gyámhatóságra, azaz az illetékes árvaszékekre hárult.⁵²³

A törvényes és törvénytelen származás megkülönböztetésének megszüntetésével attól is tartani lehetett, hogy a férfi számára sokkal kevesebb kötelezettséggel jár, ha házasságon kívül lép nővel nemi viszonyba és amikor akarja, megszakítja azt, ennek következményeként mind kevesebben kötnek majd házasságot, és idővel a házasság felesleges jogintézménnyé válik. Ez az elképzelés megcáfolható volt azzal, hogy az a férfi, aki azért nem köt házasságot, mert a házasságon kívül született gyermeke jogállása egyenlő lenne a házasságból született gyermeke jogállásával, a megváltozott jogszabály miatt sem volt kénytelen házasságot kötni, mivel a házasságon kívül született gyermekét — amennyiben szerette volna — ugyanabba a helyzetbe hozhatta (törvényesíthette, örökbe fogadhatta, vagyonát neki ajándékozhatta, vele öröklési szerződést

⁵¹⁸ 1946. évi XXIX. törvénycikk 26. §

⁵¹⁹ Mtj. 29. §, 234. §, 236. §, 244. §.

⁵²⁰ KRAUSZ, A törvényes születésű kiskorú gyermek tartása, 16.

⁵²¹ MESZLÉNY, Magyar magánjog 716.

⁵²² KRAUSZ, A törvényes születésű kiskorú gyermek tartása, 6.

⁵²³ KRAUSZ, A törvényes születésű kiskorú gyermek tartása 13.

köthetett, vagyonát végrendelet útján reá ruházhatta).⁵²⁴ A házasságból és a házasságon kívül született gyermek jogállásának egyenlőségétől sokan az atya családi békéjét féltették és nem helyeselték, hogy a jogszabály a házasságon kívül született gyermeket belekényszeríti atyja családjába. A törvényhozók erre is figyelemmel voltak, mivel a jogszabály ugyan a házasságon kívül született gyermeket az atya családja egyenlőjogú tagjává tette, azonban tartózkodott attól, hogy az atya gondviselésére bízza, ha az atya házastársa (aki nem a gyermek anyja) ehhez nem járult hozzá, vagy ez a házasságból származott gyermek jogos érdekével ellentétes lett volna.⁵²⁵ A nő jogállása nem függött a házasságon kívül született gyermek jogállásától, éppúgy érdeke volt a férfihöz való kapcsolatának a házasságkötés útján való rendezése, mint azokban az időkben, amikor a házasságon kívül született gyermek jogállása a legkedvezőtlenebb volt. A házasságon kívüli nemzés megszüntetésével minden súlyos társadalmi és hátrányos gazdasági következmény is megszűnni látszott, amelyet a nő és a házasságon kívüli gyermeke viselt, ugyanis a házasságon kívül született gyermek nemzője éppúgy atyja lett gyermekének, mintha a gyermek anyjával házasságra lépett volna, a gyermek éppúgy a nevét viselte, ugyanolyan jogai voltak vele szemben, éppúgy örökölt utána. Éppen ezért a reformtól inkább a házasságok számának emelkedését várták.⁵²⁶ A statisztikai adatok szerint a házasságon kívül történt születések száma éppen ettől az időtől kezdve rohamosan csökkent. Amíg ugyanis 1900-ban és 1901-ben egy év alatt 1.000 nemférfies 15–49 éves nőre 43 házasságon kívül történt születés esett, 1938-ban csak 15, ugyanezen idő alatt 1.000 lélekre eső nyers arányszám 3,7-ről 1,7-re, az összes születésekhez viszonyított arányszám 9,2-ről 8,4-re csökkent.⁵²⁷

A házasságon kívül született gyermek és anyja közt sem volt hosszú időn át öröklési kapcsolat és az ilyen gyermek még a 19. század első éveiben is csak akkor örökölt az anyja után, ha annak házasságból származó gyermeke nem volt. Ezen a helyzeten a Kúria 79. számú döntvénye változtatott azzal, hogy kimondta, hogy a végrendelet nélkül elhalt anya hagyatékára nézve a törvénytelen gyermeknek törvényes leszármazó esetében is van törvényes örökösödési joga.⁵²⁸ A bíróságok a döntvény indokolására támaszkodva több olyan határozatot hoztak, amelyben a házasságon kívül született gyermek öröklési jogát anyja rokonainak hagyatékára is elismerte, a Kúria azonban 1907-ben tartott értekezletén megállapította, hogy a 79. számú döntvény a rokonok után való öröklésre nem vonatkozik. Az elhalt gyermek törvényes leszármazójának törvényes

⁵²⁴ 1946. évi XXIX. törvénycikk indokolása

⁵²⁵ Az 1946. évi XXIX. törvénycikk 24. § (2) bekezdés

⁵²⁶ 1946. évi XXIX. törvénycikk indokolása

⁵²⁷ 1946. évi XXIX. törvénycikk indokolása

⁵²⁸ A Kúria 79. számú döntvénye (1906. november 9.); Az 1946. évi XXIX. törvénycikk indokolása

örökösödési jogát anyai nagyanyja hagyatékára a Kúria 1913-ban ismerte el,⁵²⁹ 1915-ben pedig kimondta, hogyha az anya, aki törvénytelen gyermeket hagyott hátra, előbb hal meg, mint az a rokona, aki után az anya örökölt volna, a törvénytelen gyermeket a képviseleti elv alapján az anyának említett rokona után törvényes örökösödési jog illeti meg és viszont.⁵³⁰

Ezen a ponton állt meg örökösödési vonatkozásban a házasságon kívül született gyermekekre vonatkozó jogunk fejlődése és ez a pont jelenti a családfejlődés megszakadását is.⁵³¹

A Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltárában, a pécsi királyi törvényszék előtt 1895–1918 között folyamatba vett köteléki perekben végzett kutatása során, a felbontott házasságok termékenységének vizsgálatakor megállapította, hogy az országos adatok szerint az 1902-ben felbontott házasságok 44,03 %-ában nem született gyermek, az 1909-ben felbontott házasságok abszolút többsége, vagyis 55,4 % gyermektelen volt. A pécsi királyi törvényszék előtt 1895–1918 között a gyermektelen házasságok aránya kevés kivételtől eltekintve 40–72 % között mozgott Ht. hatálybelépését követő 24 évben.

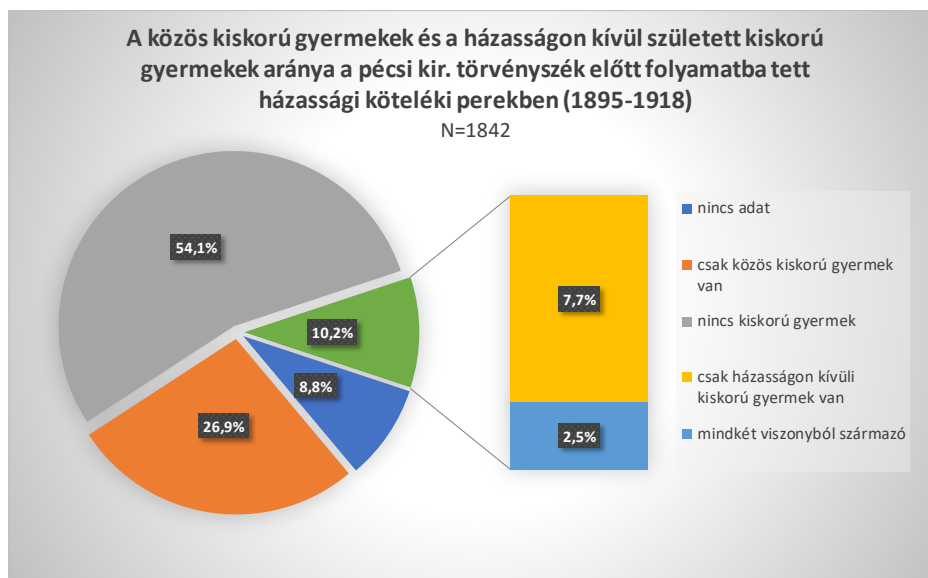
Ha a házasságból nem született gyermek, ennek közvetett hatása abban nyilvánult meg, hogy a feleket nem kötötte a gyermek felnevelésének kötelezettsége és a kapcsolatból könnyebben ki lehetett lépni. A közös kiskorú gyermek léte a házassági kötelék fenntartására pozitív hatást elvileg akkor gyakorolhatott, ha a házasfeleknek mástól nem született gyermekük. 1895–1918 közötti években átlagosan 2,5 %-ban a házasságból és egy másik kapcsolatból is született utód. Ezekben az esetekben általában a házastársak hosszú idő óta tartó különéléséről illetve ágyasságról volt szó. 1896-ban (a Ht. hatálybalépését követő 1-1,5 évben) fordult elő legmagasabb arányban (18,2%) a házassági köteléki perek között olyan eset, amikor a házassági életközösség felbontását a különélő felek az ágyasság legalizálása, legtöbbször az abból született gyermekek törvényesítése, illetve a volt feleség ágyassága esetén a férj részéről a törvénytelen származás megállapítása érdekében kezdeményezték a polgári jogrend adta lehetőséggel élve.⁵³²

⁵²⁹ A Kúria 2553/1913. sz. határozata; 1946. évi XXIX. törvénycikk indokolása

⁵³⁰ A Kúria 2488/1914. számú határozata; 1946. évi XXIX. törvénycikk indokolása

⁵³¹ 1946. évi XXIX. törvénycikk indokolása

⁵³² HERGER, A nővételtől az állami anyakönyvvezetőig, 207-209.

14. kép

Forrás: Herger, A nővételtől az állami anyakönyvvezetőig, 209.

A törvénycikk tehát nem azoknak a házasságon kívül született gyermekeknek a sorsát javította, akikkel atyjuk ilyen módon törődött, hanem azokét, akiknek atyját kötelessége teljesítésére kényszeríteni kellett. Kétségtelen, hogy voltak olyan házasságon kívül született gyermekek is, akiknek atyját a bíróság nem tudta megállapítani. Ez köszönhető volt annak is, hogy a bíróság belátásától függött, megállapítja-e a fogantatási idő alatt történt nemi érintkezés tényét valamelyik fél esküvel megerősített vallomása alapján vagy sem.⁵³³

IX. Az örökbefogadás szabályozása és gyakorlata

A pártállami korszak magánjogászai szerint az örökbefogadás, mint jogintézmény „a történelem folyamán sokszor és nem is rövid ideig családjogi jelleg nélkül élt,” az 1960-as években azonban megszilárdultnak látszott — még kapitalista viszonyok között is — családjogi intézményként való szabályozása, vagy legalábbis erre való törekvés (például a vérszerinti kapcsolatot mindenben utánzó francia *légitimation adoptive* és az osztrák *Volladoption* intézménye).⁵³⁴

Korábban szerződési elv érvényesült az örökbefogadásban, ugyanis az örökbefogadási szerződés hatálya nem terjedt ki az örökbefogadó rokonaira (hanem csak a szerződő felekre), az örökbefogadott törvényes örökösödési jogot sem nyert az örökbefogadó rokonai után, az

⁵³³ 1946. évi XXIX. törvénycikk indokolása

⁵³⁴ BACSÓ, Jogirodalom, NIZSALOVSZKY, A család jogi rendjének alapjai, 60.

örökbefogadással még a családi név sem szállt át szükségképpen az örökbefogadottra, hanem alku tárgya volt, fel is lehetett bontani, ahogyan ez a szerződésekhez illett. Az örökbefogadás tehát nem a családi kapcsolat kifejezése volt, hanem jogügylet. Az örökbefogadás jellegére és a társadalomban betöltött szerepére vonatkozó általánosnak mondható meghatározás szerint az örökbefogadás a magántulajdonon alapuló társadalmi rendben vagyoni — öröklési — célokat szolgált, a szocialista társadalmi rendben pedig annak célja az örökbefogadott részére családi környezet, családi nevelés biztosítása volt. Az újabb — burzsoá — jogszabályok kiküszöbölték a vagyoni-öröklési érdekeket és az örökbefogadás valóságos céljává már a családi kapcsolatok létrehozását helyezték.⁵³⁵ Az örökbefogadást a szocialista államok családjogi törvényei lényegében hasonlóan szabályozták, mivel a szocialista családjogi jogszabályok az örökbefogadás alapvető célját — a családba való befogadást használták a gyermek érdekeinek védelmére. Az örökbefogadás alapvető célja volt, hogy „az örökbefogadó, valamint annak rokonai és az örökbefogadott között családi kapcsolatot létesítsen, és elsősorban olyan kiskorúak családi nevelését biztosítsa, akiknek szülei nem élnek, vagy akiket megfelelően nevelni nem képesek.” Ebben a meghatározásban két olyan elem volt, amely döntő módon megkülönböztette a magyar és általában a szocialista államok jogszabályai szerinti típusoktól. Ez a két elem: a) az örökbefogadás célja a családi közösségben való nevelés, és ami ebből következik b) csak kiskorú gyermeket lehet örökbe fogadni (ti. csak itt van célja és értelme a családi nevelésnek).⁵³⁶ Egy olyan családi kapcsolat, amely nélkülözi a vérségi összetartozás ténybeli alapját, s melyet a „szülő csupán a jog parancsának kényszerítő ereje előtt meghajolva vállalt,” nem lehetett tárgya a szocialista családvédelemnek. A családjogi törvény a családi kapcsolatok erősítése érdekében el kívánta érni, hogy a jogi kapcsolatok a vérségi kapcsolatoknak legyenek kifejezői.⁵³⁷ A burzsoá társadalomban a végrendelkezési szabadság elismerése az örökbefogadás „családpótló” szerepét háttérbe szorította, az örökbefogadási viszony létesítését a felek megállapodására bízta, másrészt lehetővé tette nagykorú személyek örökbefogadását. Az apaság bírói megállapításának kizártsága és a törvényesítés egyéb lehetőségeinek bonyolult volta mellett az örökbefogadás révén vált lehetővé a gyermek és nemző apja közötti rokon kapcsolat létrehozása, ezen keresztül pedig a gyermek eltartásáról való intézményes gondoskodás, ennek az utóbbi feladatnak a betöltésére az örökbefogadás természetesen csak azokban az esetekben bizonyult alkalmasnak, ahol a gyermek apjában egyébként is megvolt a gyermek felőli gondoskodásra való törekvés.⁵³⁸

⁵³⁵ TAKÁCS, A magyar kapitalista családjog történetéhez, 104.

⁵³⁶ BACSÓ, Az örökbefogadás, 609.

⁵³⁷ PAP, A családjogi törvény, 416.

⁵³⁸ PAP, Magyar Családi Jog, 224.

Alapvető változások:

- Csak kiskorút lehet örökbe fogadni.
- A szülői felügyelet minden esetben átszállt az örökbefogadóra.
- Az örökbefogadás nem szerződéses kapcsolat, hanem a gyámhatóság engedélye által jön létre.
- Teljes rokoni kapcsolatot keletkeztet az örökbe fogadó családdal.

A Csjt. az örökbefogadást — a vagyoni-öröklési jelleg megszűnésével — egyértelműen az elvesztett vagy hiányzó család pótlására szolgáló intézménynek tekintette, mely biztosította a megfelelő családi nevelést nélkülöző gyermek számára a meghitt családi környezetet és a szocialista építésben aktívan részt vevő emberré nevelés körülményeinek megteremtését.⁵³⁹ Az örökbefogadás célja az örökbefogadó és az örökbefogadott között családi kapcsolatot létesítése és elsősorban az olyan kiskorúak családba jutásának, nevelésének biztosítása, akiknek szülei nem élnek, vagy akiket szülei nem tudnak megfelelően nevelni.⁵⁴⁰ Ennek az alapvető elvnek logikus folytatásaként csak kiskorút lehetett örökbe fogadni, mert általában kiskorúnak volt és van szüksége családi otthonra, családi kapcsolatra, megfelelő nevelésre.⁵⁴¹ Bár a kiskorúságon kívül más feltételt nem állapított meg a jogszabály, azonban gyámhatóság az örökbefogadás engedélyezése során orvosi bizonyítvány alapján győződött meg arról, hogy az örökbefogadott gyermek egészséges-e. A testileg vagy szellemileg fogyatékos gyermekek nevelése társadalmi feladatnak számított, amelyről széleskörű intézeti hálózat gondoskodott.⁵⁴²

Kiskorú külföldi állampolgár örökbefogadását a gyámhatóság csak akkor engedélyezhette, ha a kiskorút honosították.⁵⁴³ Az állampolgársági törvény az örökbefogadás megkönnyítése érdekében kedvezményes honosítási lehetőséget biztosított annak, akit magyar állampolgár kívánt örökbefogadni. Az ilyen személy kérelmére ugyanis arra tekintet nélkül volt honosítható, hogy Magyarország területén lakott-e vagy itt kívánt-e letelepedni.⁵⁴⁴

A Csjt. hatálybalépéséig (1953) nagykorúak örökbefogadására is lehetőség volt. A Csjt. célkitűzéseivel nem volt összeegyeztethető a nagykorúak örökbefogadása, azonban a gyakorlat kivételesen engedélyezte azt, ha a felek igazolták, hogy az örökbefogadott gyermekkorától az

⁵³⁹ PAP, Társadalmi igények és a Családjogi Törvény, 505.

⁵⁴⁰ Csjt. 46. §

⁵⁴¹ Csjt. 51. § (1) bekezdés

⁵⁴² BACSÓ, Az örökbefogadás, 611.

⁵⁴³ 1957. évi VI. törvény (a továbbiakban: Ápt.) 4. §

⁵⁴⁴ Ápt. 7. §.; ÁDÁM, A külföldiek fontosabb jogai és kötelességei, 360.

örökbefogadók családjában élt, őt az örökbefogadók gyermekükként nevelték, tanították, és az örökbefogadásnak a kiskorúság alatt történő megerősítésére csak komoly akadályok miatt nem kerülhetett sor. Sok ilyen régi nevelőszülői és neveltgyermeki kapcsolat volt, amelyet az érdekeltek örökbefogadási kapcsolatra változtattak át. Ezeknek a régi kapcsolatoknak a fenntartását célozta a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény hatálybalépése és végrehajtása, valamint a személyi jog egyes kérdéseinek szabályozása tárgyában született 1952. évi 23. törvényerejű rendelet (a továbbiakban: Csjt.) 60. §-a is, amely lehetővé tette, hogy — ha a kérelmet 1953. január 1. előtt előterjesztették — azt a korábbi jogszabályok szerint folytassák le.

A Csjt. nem zárta ki a nagyszülő és a testvér által történő örökbefogadást.⁵⁴⁵ Bacsó Jenő — de lege ferenda — az egyenesági rokon és a testvér által történő örökbefogadás kizárása mellett foglalt állást, mivel egyrészt a családi nevelés e rokonoknál örökbefogadás nélkül is megoldható volt, másrészt az ilyen örökbefogadás szükségtelen és feleslegesen bonyolult rokoni kapcsolatokat létesített például az öröklés szempontjából. A bírósági gyakorlat közös örökbefogadásnak minősítette azt az esetet, amikor a házastársak nem egy időben, hanem egymást követően fogadtak örökbe egy gyermeket.⁵⁴⁶

Az életkor vonatkozásában a Csjt. nem tartalmazott útmutatást azon kívül, hogy az örökbefogadónak nagykorúnak kellett lennie. A gyakorlat alakította ki, hogy az örökbefogadó és az örökbefogadott között olyan korkülönbségnek kellett lennie, mint általában a szülő és gyermeke között is fennállt. Ez azt jelentette, hogy 16 évnél kisebb korkülönbség mellett nem volt célszerű az örökbefogadás engedélyezése. A másik kérdéskör az volt, hogy mi tekinthető olyan „ideális” életkornak, amely mellett a gyermek beilleszkedése az új családba a leghatékonyabban megvalósítható volt.⁵⁴⁷ A Csjt. idején — zömmel az örökbefogadók kívánságára — a csecsemőkorú gyermekek örökbefogadása történt leggyakrabban. Ennek előnye az volt, hogy az örökbefogadók a gyermeket sajátjukként nevelhették. Ehhez segítséget adott az állam az örökbefogadók részére, akik mindazt a társadalombiztosítási kedvezményt is megkapták, amely az ilyen korú gyermek után járt (családi pótlék, gyermekgondozási segély, táppénz stb.). Volt ennek hátrányos oldala is, ugyanis ilyen korban sokszor még a leggondosabb egészségügyi ellenőrzés mellett sem volt megállapítható, hogy nem hordoz-e magában a gyermek valamilyen örökletes betegséget vagy fogyatékosságot. Éppen ezért gyakran kértek az örökbefogadók arra vonatkozóan is tájékoztatást, hogy nem származik-e a gyermek szellemileg sérült, vagy alkoholistá szülőktől. A gyámhatóságnak ilyen

⁵⁴⁵ RÁCZ, Gondolatok Dr. BACSÓ: Az örökbefogadás c. monográfiája kapcsán, 488.

⁵⁴⁶ BH. 2002/492.

⁵⁴⁷ BACSÓ, Az örökbefogadás, 613.

esetben a tájékoztatást — állami gondozott gyermek esetében a szülők személyének felfedése nélkül — meg kellett adnia. Mindezek elkerülése érdekében sokan a 3—5 éves korú gyermekek örökbefogadását választották, amikor is a fenti esetleges jelenségek már felismerhetőek voltak.⁵⁴⁸ Az állam felelősségét tükrözték azok a szabályok, melyek az örökbefogadás létrejöttére, az örökbefogadó és az örökbefogadott személyének kiválasztására vonatkoztak. Az örökbefogadó személyére vonatkozó feltételeket a Csjt. röviden állapította meg: teljesen cselekvőképes nagykorú, aki nem álhatott szülői felügyeletet vagy a közügyektől való eltűntést kimondó bírósági ítélet hatálya alatt,⁵⁴⁹ a további feltételeket a gyermek elhelyezésének feltételei között mondta ki. Hiszen figyelemmel kellett lenni arra, hogy a gyermek oda kerüljön, ahol a legkedvezőbb testi, értelmi és erkölcsi fejlődése biztosítva volt.⁵⁵⁰ A gyámhatóság az örökbefogadási eljárásban meggyőződött arról, hogy az örökbefogadó alkalmas-e örökbefogadásra.⁵⁵¹ Ennek érdekében a gyámhatóság megfelelő szakértőt (nevelési tanácsadó, pszichológus) is alkalmazhatott. A vizsgálat szempontjai a következők voltak: biztosított-e az örökbefogadandó fejlődése, helyes irányú nevelése az örökbefogadónál, a kiskorú beilleszkedett-e a családi körbe, illetőleg erre utaló jelek mindkét részről tapasztalhatók-e. Mindezek környezettanulmány útján nyertek megállapítást,⁵⁵² de kétség esetén ezekre nézve is kérhető volt a nevelési tanácsadói szakvélemény, melyek az örökbefogadóra, az örökbefogadandóra egyaránt kiterjedhettek (kivéve a csecsemőkorú örökbefogadandó esetét, amikor inkább szakorvosi vizsgálatok eredményei adtak támpontot a gyámhatóságnak.) Fejlődés, nevelés, beilleszkedés: csupán e három követelmény egyikének hiánya elegendő lehetett ahhoz, hogy az örökbefogadás pszichológiailag és pedagógiailag megalapozatlan legyen.⁵⁵³ Bacsó Jenő megállapítása szerint a sikeres örökbefogadás „receptje” nem az eljárás egyszerűsítésében, a gyorsabb (formálisabb) ügyintézésben, hanem a minőségi garanciákban rejlett. „Egyik szocialista állam sem vezetett még be gyorsított örökbefogadási eljárást, sőt éppen az új törvények még fokozottabb megfontolásra kívánják készíteni az örökbe fogadni szándékozókat.” Ezt az utat követte a magyar jogalkotás is. 1969-ben annyiban egyszerűsödött az eljárás, hogy nem kellett meghallgatni a szülőket, ha az örökbefogadás felől az állami gondozásba vétel alkalmával, vagy az örökbefogadást megelőzően már nyilatkoztak, feltéve, hogy nyilatkozatuk és a kérelem előterjesztése között egy évnél hosszabb idő nem telt el, vagy ismételt meghallgatásuk mellőzését kifejezetten kérték.⁵⁵⁴ 1 év alatt azonban a szülők életkörülményei is megváltozhattak. Kadushin 1970-es vizsgálatában olyan gyerekeket követett nyomon mintegy öt év elteltével, akiket 5-12 éves

⁵⁴⁸ BACSÓ, Az örökbefogadás, 613.

⁵⁴⁹ Csjt. 47. §

⁵⁵⁰ Csjt. 76. §

⁵⁵¹ Gyer. 171. § (2) bekezdés

⁵⁵² Gyer. 171. §-ának (1) bekezdése

⁵⁵³ RÁCZ, A nevelési tanácsadó szerepe a gyámhatósági eljárásokban, 460.

⁵⁵⁴ 20/1969. (V. 13.) Korm.rendelet 14. § (3) bekezdés; 955—84/1954. O.M. sz. utasítás

korukban fogadtak örökbe. A vizsgált személyek fél éves - három éves korukig éltek vérszerinti családjukban, és általában a család tűrhetetlen életmódja és bánásmódja miatt kerültek nevelőszülőkhöz, majd örökbe fogadó szülőkhöz. Vér szerinti szüleik alkoholisták, bűnözők voltak, akik gyermekeiket szélsőségesen elhanyagolták, brutalizálták. Az örökbe fogadó szülőkkel készült interjúk tanúsága szerint az örökbefogadások 78%-a volt sikeresnek mondható, 13% teljesen sikertelen volt, 9%-nál pedig a sikeresség megítélése nem volt egyértelmű. A sikertelenségre annál nagyobb volt az esély, minél idősebb volt a gyermek az örökbefogadáskor, minél több nevelőszülőnél volt korábban, és minél több magatartási problémával küzdött.⁵⁵⁵

A gyámhatóság az örökbefogadó alkalmasságát egészségi szempontból megfelelő tartalmú orvosi bizonyítványból,⁵⁵⁶ mentális szempontból pedig — szükség szerint — nevelési tanácsadó, vagy pszichológus szakvéleményéből⁵⁵⁷ állapította meg. Az örökbefogadás okának vizsgálata a gyámhatósági eljárás fontos mozzanatának számított — hiszen a Csjt.-ben előírt alap- és hozzájáruló nyilatkozatok önmagukban rendszerint nem adtak kielégítő választ erre a lényeges kérdésre —, mert e nélkül nem hozhattak a gyermek érdekében álló megalapozott határozatot. A formaiság mellett lényeges volt a nyilatkozatok tartalmának vizsgálata is, vagyis, hogy az örökbefogadás a gyermek érdekében áll-e, előnyére válik-e az új családi környezet és az abban nyújtandó nevelés. Tehát mindezek együttes vizsgálata, mérlegelése alapján lehetett az örökbefogadást is a gyermekről való gondoskodás egyik eszközének tekinteni Bacsó Jenő szerint.⁵⁵⁸

Takács József szerint szükségtelen, formális rendelkezése volt a Csjt.-nek, hogy az örökbefogadás engedélyezését a szülői felügyeletet gyakorló mindkét szülőnek együttesen vagy két tanú által előttemezett nyilatkozatban, vagy éloszóval a gyámhatóság előtt kellett kérnie, mivel a gyámhatóság a határozathozatal előtt amúgy is köteles volt meghallgatni őket. Az örökbefogadott családi nevének megállapítása ügyében - Takács József véleménye szerint - nem volt elegendő az örökbefogadottat meghallgatni, mint kiskorút, hanem törvényes képviselőjét e tekintetben is meg kellett kérdezni.⁵⁵⁹ Ideiglenes gondnokolt kiskorú gyermekének örökbefogadásánál sem meghallgatására, sem hozzájárulására nem volt szükség.⁵⁶⁰ A Csjt. szerint nem volt szükség az örökbefogadás engedélyezéséhez a szülő hozzájárulására, ha szülői felügyelete a gyermek feletti intézeti gyámság miatt szünetelt.⁵⁶¹ A szülő alanyi jogából, szülői mivoltából következett, hogy a gyámhatóság nem

⁵⁵⁵ VAJDA – KÓSA, Neveléslélektan, 545.

⁵⁵⁶ Gyer. 170. § (1) bekezdés e) pont

⁵⁵⁷ Gyer. 171. § (2) bekezdés

⁵⁵⁸ 1971 484.

⁵⁵⁹ TAKÁCS, A gyámhatóságok hatásköri és eljárási kérdései 265.

⁵⁶⁰ Csjt. 48. § (3) bekezdés c) pontja; HERNÁDI, Az ideiglenes gondnok, 309.

⁵⁶¹ Csjt. 48. § (3) bekezdés a) pontja

engedélyezhette a kiskorú örökbefogadását - az állami gondozott kiskorú kivételével - ha az a szülő, akinek a szülői felügyeleti joga szünetelt, nem járult hozzá.⁵⁶² Az örökbefogadás vonatkozásában sok problémát okozott, hogy a különélő szülő nem adott hozzájárulást ahhoz, hogy a gondviselő szülő új házastársának adja örökbe a gyermekét. Bacsó Jenő részletesen és sok oldalról tárgyalta a hozzájáruló nyilatkozat megtagadásával kapcsolatos kérdéseket. Véleménye szerint a megoldásokat ott kellett keresni, hogy a befogadó új család nem idegeníti el a gyermeket a vérszerinti szülőjétől, hanem megtalálja a módját a gyermek és a szülő érintkezésének, vagy lehetőséget ad hatósági eljárás keretében dönteni a gyermek további sorsáról.⁵⁶³ Bacsó Jenő szerint, ha a szülő méltó és alkalmas is a gyermek nevelésére, de önhibáján kívül ezt nem tette, akkor nyilatkozatával megakadályozhatta az örökbefogadást, de ez „mereven alkalmazva helytelen volna, mert lehetetlenné tenné a gyermek érdekeinek figyelembe vételét, ami pedig az örökbefogadás céljával szöges ellentétben állna.” Ezért azt javasolta, hogy a gyámhatóság a szülő hozzájáruló nyilatkozatának megtagadását a gyermek érdekében — bizonyos kikötések mellett — felülbírálhassa, és ha valóban indokolatlannak mutatkozik a hozzájárulás megtagadása, azt gyámhatósági jóváhagyás pótolhassa. A gyámhatóság határozata azonban a bíróság előtt is megtámadható legyen.

Bacsó Jenő álláspontja szerint — ezt képviselte a Csjt. kommentárjában is — „indokoltabbnak látszik a nyilatkozati kötöttség általános megállapítása a gyermek érdekeinek védelméhez fűződő korrekciók biztosításával. A gyámhatóság vizsgálja meg, mi a visszavonás oka és ezt a határozat meghozása során értékeli. Nizsalovszky Endre amellet foglalt állást, hogy az örökbefogadáshoz hozzájáruló nyilatkozatok a gyámhatósághoz beérkezésük után is visszavonhatóak legyenek a határozat jogerőre emelkedéséig. A gyámhatóság a formailag hibátlan jognyilatkozat alapján sem engedélyezte az örökbefogadást, ha a nyilatkozatok tartalmilag nem feleltek meg a gyermek érdekének. Ilyenkor a szubjektív motívumok értékelésén volt a hangsúly, s ez a felek személyiségének — esetleg pszichológiai szakvéleményen is alapuló értékelését jelentette.”⁵⁶⁴

A következőkben az örökbefogadás joghatásait ismertetem.

IX.1. A vérszerinti szülő szülői felügyeleti jogának megszűnése, a vérszerinti szülő érintkezési joga

⁵⁶² Csjt. 48. §

⁵⁶³ BACSÓ, A családjogi törvény módosításának vitája, 75.; RÁCZ, Gondolatok Dr. BACSÓ: Az örökbefogadás c. monográfiája kapcsán, 486.

⁵⁶⁴ RÁCZ, Gondolatok Dr. BACSÓ: Az örökbefogadás c. monográfiája kapcsán, 485-487.

A szocialista családjogokban volt olyan különbségtétel, hogy a teljes kapcsolatot adó örökbefogadás az új családban teljes rokoni kapcsolatot is adott, a másik típusban csak az örökbefogadó és az örökbefogadott között létesített kapcsolatot, az örökbefogadó rokonaival azonban nem. A magyar jog és a többi európai szocialista családjog ilyen megkülönböztetést nem ismert, a rokoni kapcsolatok minden örökbefogadásnál teljesek voltak az örökbefogadó és annak rokoni, továbbá az örökbefogadott gyermek között. A szocialista családjogban szereplő mindkét típusú örökbefogadás esetében a szülői felügyeleti jog az örökbefogadót illette. Az, hogy az örökbefogadott — jogilag — az örökbefogadók rokonaivá vált, semmiben sem érintette az ő leszármazáson alapuló kapcsolatait a vérszerinti rokonaival.⁵⁶⁵ Az örökbefogadás következtében az örökbefogadott gyermek vérszerinti szüleinek szülői felügyelete a törvény erejénél fogva megszűnt,⁵⁶⁶ de a vérszerinti szülőket ilyenkor is megillette az érintkezés joga.⁵⁶⁷ A szülői felügyelet megszüntetése csak akkor hatott ki a később született gyermekekre, ha ezt a bíróság ítélete kimondta, azonban a közügyektől való eltiltás a szülői felügyeletet nem érintette. Tehát a vérszerinti gyerek szülője szülői felügyeletet megszüntető vagy a közügyektől eltiltó ítélet hatálya alatt állhatott, azonban az örökbefogadó nem.⁵⁶⁸ Előfordulhatott, hogy az egyik szülő szülői felügyelete azáltal szűnt meg, hogy gyermekét a másik szülő új házastársa fogadta örökbe. A házastárs által történő ilyen örökbefogadásnak gyakran az volt a burkolt célja, hogy kikapcsolja az egyik vérszerinti szülőt — aki nem a házastárs — az új család, de legfőképpen a gyermek életéből. Vagyis az örökbefogadó vállalta a kötelezettségeket a gyermekkel szemben (tartás stb.), a vérszerinti (örökbeadó) szülő viszont nem élhetett láthatási jogával. Somfai Balázs mellett Rácz István is amellett érvelt, hogy a gyámhatóság az örökbefogadás konkrét célkitűzésének megállapítása során vizsgálja meg a vérszerinti (örökbeadó) szülőnek és a gyermeknek jövőbeli kapcsolatát, a kapcsolat esetleges megszakításának okát és az örökbefogadás engedélyezése során ezeket a körülményeket különös gonddal mérlegelje.

Indokolt volt az örökbefogadás kezdeményezése, ha a szülői felügyeletet nem gyakorló szülő alkalmatlan vagy érdemtelen volt arra, hogy részt vegyen gyermekének nevelésében. Ilyen esetek voltak például, ha a házasság felbontása után megszakította a kapcsolatot a gyermekkel (előfordul, hogy nem is ismeri), hosszú időn át saját hibájából nem találkozott vele, nem gondoskodott róla, züllött életet élt, jelentős időtartamú szabadságvesztésre ítélték, jogellenesen külföldre távozott, cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezték, tehát olyan helyzetbe került, amely

⁵⁶⁵ BACSÓ, Az örökbefogadás, 614.

⁵⁶⁶ Csjt. 52. § (1) bekezdés

⁵⁶⁷ Csjt. 93. § (1) bekezdése; A gyámhatóság korlátozhatta, elvonhatta a vérszerinti (örökbeadó) szülő érintkezési jogát, ha ez szolgált a gyermek érdekét.

⁵⁶⁸ BACSÓ, Az örökbefogadás, 611.

megakadályozta, alkalmatlanná tette a gyermeknevelésben való részvételre. A szülő méltatlan magatartása miatt a bíróság a szülői felügyeletet megszüntethette,⁵⁶⁹ mert az ilyen szülő megakadályozhatta volna gyermeke örökbefogadását. A gyámhatóság mellett a másik szülőt is megillette a szülői felügyelet megszüntetése iránti keresetindítás joga.⁵⁷⁰ Ha a bíróság a keresetnek helyt adott, akkor a szülő hozzájárulásának hiánya már nem akadályozta meg az örökbefogadás engedélyezését. Ilyenkor az örökbefogadás engedélyezésével egyidőben hivatalból kellett intézkedni a szülő érintkezési jogának megvonásáról, mely bizonyos esetekben összefüggésbe volt hozható a szülőnek a gyermekkel szemben tanúsított vétkes magatartásával.⁵⁷¹

Az állami gondoskodás egyik formájának tekintettek az állami gondozott kiskorú örökbefogadására, ha az a kiskorú érdekében állt, úgy a gyámhatóság és az intézeti gyám az örökbefogadást elősegítette. Az állami gondozott kiskorú örökbefogadásához a vérszerinti szülő hozzájáruló nyilatkozatára nem volt szükség, sőt adott esetben meghallgatni sem kellett. Az intézeti gyám készítette elő és szervezte az állami gondozott kiskorúak örökbefogadását. A gondozásbavételt követően nyilvántartásba vette azt a kiskorút, akinek örökbefogadásával a szülők egyetértettek, továbbá azt, aki után — 6 éven aluli gyermek esetén legalább egy, a 6 éven felülinél legalább két éve — önhibájukból nem érdeklődtek, nem keresték vele a kapcsolatot. Nyilvántartásba került az a kiskorú is, akiről a gyámhatósági határozat alapján kiderült, hogy a szülők lemondtak. Az örökbefogadásra alkalmas családnál, mint nevelőszülőnél helyezte el az intézeti gyám a kiválasztott gyermeket általában 6 hónapos időtartamra. Amennyiben a beilleszkedés ez idő alatt a gyermek részéről megtörtént, a szülő és a gyermek között kötődés, érzelmi viszony alakult ki, úgy az örökbefogadással kapcsolatos iratokat az intézeti gyám megküldte az illetékes gyámhatóság részére. Ha a gyámhatóság azért gondoskodott a gyermek intézeti elhelyezéséről, mert a születését követő 6 hónap után a szülők (szülő) gyermekükről lemondtak és a nyilatkozattól számított egy éven belül a gyermek örökbefogadására nem került sor — a korábbi nyilatkozatát a gyámhatósági meghallgatást követően a szülő továbbra is fenntartotta —, úgy a gyermek állami gondozását kellett elrendelni úgy, hogy továbbra is örökbeadhatónak volt tekintendő. Gyermeke után azonban a szülő gondozási díj fizetésére ilyenkor nem volt kötelezhető. A Csjt. úgy rendelkezett, hogy amennyiben a gyermek születését követően a szülők úgy adnak hozzájáruló nyilatkozatot az örökbefogadáshoz, hogy az örökbefogadók személyét nem ismerik, a gyermek egyéb megoldás híján intézeti elhelyezett lett.

⁵⁶⁹ Csjt. 89. § (1) bekezdés

⁵⁷⁰ Csjt. 91. § (1) bekezdés

⁵⁷¹ Gyer. 181. § (3) bekezdés; RÁCZ, Gondolatok Dr. BACSÓ: Az örökbefogadás c. monográfiája kapcsán, 485.

Intézeti elhelyezés esetén a szülői felügyeleti jog csak részben szünetelt, míg a gyermekről történő lemondáskor a szülői felügyeleti jog részjogosítványai teljes egészükben.⁵⁷²

Az 1969-es kormányrendelet szerint az állami gondozott kiskorú örökbefogadásához a szülők hozzájárulására nem volt szükség.⁵⁷³ Az örökbefogadás engedélyezése előtt azonban a gyámhatóság meghallgatta a szülőket. Az örökbefogadási eljárásban biztosított jogállás tekintetében jelentős különbség mutatkozott az állami gondozott gyermek szülője és azon szülő között, akinek a gyermek bírói elhelyezése miatt szünetelt a szülői felügyeleti joga, mert az utóbbi szülő ellenzése esetén a gyámhatóság nem engedélyezhette az örökbefogadást.⁵⁷⁴ Állami gondozott gyermek örökbefogadása esetén az örökbefogadók nevét, egyéb adatait a kiskorú vérszerinti rokonaival nem közölhették, kivéve, ha az örökbefogadók a vérszerinti szülők tudtával és hozzájárulásával kérték az örökbefogadás engedélyezését,⁵⁷⁵ az örökbefogadást engedélyező határozatban intézkedett a gyámhatóság a szülő, nagyszülő (más közeli rokon) gyermekkel való érintkezési jogának megvonásáról.⁵⁷⁶ A nem állami gondozottként örökbefogadott gyermek vérszerinti szülőjének továbbra is biztosítva volt az érintkezési joga, mivel a szülőnek gyermekével érintkezni akkor is joga volt, ha szülői felügyeleti joga megszűnt.⁵⁷⁷ Amennyiben a vérszerinti szülő tiltakozott állami gondozott gyermekének örökbefogadása ellen, akkor „a szülő helyzetének mélyreható és körültekintő vizsgálata alapján” kellett megállapítani, hogy az állami gondozás feltételei az örökbefogadás időpontjában is fennálltak-e.⁵⁷⁸ A jogszabály szerint indokolt volt az örökbefogadás engedélyezése, „ha az állami gondozás a szülő hibájából, erkölcsi magatartása, illetőleg egyébként az ő gondatlansága, vétkessége következtében szükséges, a gyermek iránt közömbös, hanyag magatartást tanúsít; saját hibájából rendszeresen nem érdeklődik utána, nem látogatja.” Az ilyen szülő gyermekének valóban érdeke volt, hogy örökbefogadás útján családi nevelésben részesülhessen, mely szabályozásban megjelent a szocialista humanizmus elveire épülő gyámhatósági gyakorlat, a társadalom erkölcsi felfogása, a szülővel szemben támasztott elvárások valamint jogfejlődésünk általános tendenciája, amely a szülői jogok bővítését igényelte, de fellépett a szülői kötelességet elhanyagoló szülőkkel szemben. Rácz István ezért megfontolandónak tartotta az állami gondozott gyermek örökbefogadásának, a szülő tiltakozása ellenére történő engedélyezése keresettel való megtámadását a bíróság előtt.⁵⁷⁹ Elviekben az állami gondozottként örökbefogadott

⁵⁷² SOMFAINÉ FILÓ, A szülői felügyeleti jogot érintő állami gondoskodás, 621.

⁵⁷³ 20/1969. (V. 13.) Korm.rendelet 14. § (2) bekezdés

⁵⁷⁴ Csjt. 48. § (2) bekezdés

⁵⁷⁵ 20/1969. (V. 13.) Korm.rendelet 15. §

⁵⁷⁶ Gyer. 181. § (3) bekezdés

⁵⁷⁷ Csjt. 52. § (1) bekezdés, 93. § (1) bekezdés

⁵⁷⁸ Gyer. 180. §

⁵⁷⁹ RÁ CZ, Gyermekelhelyezés-állami gondozás, 561-562.

gyermek vérszerinti szüleit is megillette az érintkezési joga,⁵⁸⁰ azonban a gyermek érdeke megkívánta, hogy a nevelésére alkalmatlannak bizonyult vérszerinti szülők teljesen kikapcsolódjanak a az ő és az őt befogadó család életéből, akár ismerte, akár nem a vérszerinti szüleit. Rácz István álláspontja szerint azonban az állami gondozottként örökbefogadott gyermek vérszerinti szülőitől az érintkezési jog kötelező elvonását anyagi jogforrásnak és nem miniszteri eljárási, végrehajtási utasításnak kellett volna kimondania, mert alapvető emberi jog kötelező elvonásáról volt szó, a mérlegelés és a jogorvoslat lehetőségének teljes kizárásával.⁵⁸¹ Rácz István szerint lehetővé kell tenni a gyámhatósági határozat keresettel való megtámadását a bíróság előtt, ha a gyámhatóság az állami gondozott gyermek örökbefogadását a szülők tiltakozása esetén engedélyezte.⁵⁸²

IX.2. A „majdnem” kölcsönös öröklési jog

Az örökbefogadott öröklési joga a svájci ZGB és a német BGB szerint kizárható volt. A spanyol jog és egyes dél-amerikai államok joga szerint csak akkor illette meg az örökbefogadottat az öröklési jog, ha őt ezzel a szerződésben az örökbefogadó kifejezetten felruházta. A francia jogban az ún. „droit de retour” csak az ajándékozott vagyontárgyak visszakövetelését jelentette, de nem öröklési jogot. Ilyen szabályozás megtalálható volt a spanyol és az olasz jogban is, mely alapján meghatározható volt, milyen szerepet töltött be az örökbefogadás az adott társadalmi rendben.

Az örökbefogadás magyar elnevezése - szó szerinti értelemben - „örökségbe” fogadást jelentett, mely ugyan megfelelt az intézmény hűbéri magyar jogban betöltött szerepének, de egyáltalán nem felelt meg a szocialista magyar örökbefogadás lényegének. Az örökbefogadás fogalmához így közelebb állt az „*adoptio*” kifejezés, mely befogadást jelentett valamilyen közösségbe, egy közösségnek a tagjává tételét bizonyos jogokkal és kötelezettségekkel.⁵⁸³

A Csjt. szerint az örökbefogadott — az örökbefogadás fennállása alatt — az örökbefogadó vér szerinti leszármazójaként örökölt. Az örökbefogadás nem érintette az örökbefogadott törvényes öröklési jogát vér szerinti rokonai után. Az örökbefogadott után — ha az örökbefogadás az örökbefogadott életében nem szűnt meg — leszármazó és házastárs hiányában az örökbefogadó, illetőleg annak rokonai örökölték a törvényes öröklés szabályai szerint. Ha az örökbefogadott után

⁵⁸⁰ Csjt. 93. § (1) bekezdése

⁵⁸¹ RÁ CZ, A szülőnek a gyermekkel való érintkezése és annak néhány problémája, 246.

⁵⁸² RÁ CZ, Gyermekelhelyezés-állami gondozás, 564.

⁵⁸³ TAKÁ CS, A magyar kapitalista családjog történetéhez, 104.

sem az örökbefogadó, sem annak rokona nem örökölt, törvényes örökösök az örökbefogadott vér szerinti rokonai voltak. Titkos örökbefogadás esetén az örökbefogadott és vér szerinti rokonai között — az örökbefogadás fennállása alatt – nem volt törvényes öröklési kapcsolat.⁵⁸⁴

A Legfelsőbb Bíróság P.23.198/1954. sz. és a Bírósági Határozatok 1954. évi 12. számában 639. sorszám alatt közölt határozata a következőket állapította meg: „a Csjt. hatályba lépése előtt örökbefogadott gyermek hagyatékában az örökbefogadó szülő, illetőleg elhalálozása esetén jogutóda nem örököl.” Ezzel összhangban állt a Csjté. 60. §-a, mely szerint „a Csjt. hatálybalépése előtti örökbefogadás joghatásaira nem a Csjt., hanem a régi jogszabályok az irányadók.” E határozatból tehát megállapítható volt, hogy a Legfelsőbb Bíróság elismerte a Csjt. hatálybalépése utáni örökbefogadásnál az örökbefogadó és az örökbefogadott gyermek közti kölcsönös öröklési kapcsolatot. De a jogirodalomban a Legfelsőbb Bíróságnak e határozata felett megindult vita során mégis bizonytalanság volt. Pulay József vitába szállt a Legfelsőbb Bíróság állásfoglalásával és többek között kifogásolta, hogy a Legfelsőbb Bíróság elismerte a Csjt. hatálybalépése után létesült örökbefogadás alapján az örökbefogadó öröklési jogát, holott az örökbefogadót még a Csjt. hatálybalépése utáni örökbefogadás alapján sem illethette meg volna az öröklési jog az örökbefogadott hagyatékában. Oroszi Ferenc szerint a bírói döntés egy konkrét ügyre vonatkozott és nem jelentett állásfoglalást a Csjt. hatálybalépése utáni örökbefogadással kapcsolatos öröklés kérdésében. Hegyháti István véleménye szerint a Legfelsőbb Bíróság ismertetett határozata igenis állást foglal az örökbefogadónak a Csjt. hatálybalépése utáni örökbefogadással kapcsolatos öröklése kérdésében. Kifejtette, hogy a Csjt. a korábbi jogelvekkel, sőt a Mtj. 215. §-ának szövegével is majdnem szó szerint azonosan szabályozta az örökbefogadott gyermek jogállását. Hogy ennek ellenére sem volt az örökbefogadónak öröklési joga, annak az volt az oka, hogy a korábbi jog kifejezetten kizárta.⁵⁸⁵ Ez a kizáró rendelkezés a korábbi jogban nem öröklésjogi intézkedés volt, hanem családjogi rendelkezés – álláspontja szerint. Azonban a Csjt. nem zárta ki az örökbefogadó öröklési jogát, a Csjt. nem vette át a korábbi jognak ezt a rendelkezését, így nincs akadálya a kölcsönös öröklésnek. Abból a körülményből, hogy Csjt. nem vette át az örökbefogadó öröklésének kizárására vonatkozó korábbi rendelkezést — Hegyháti István véleménye szerint — arra lehetett következtetni, hogy a jogalkotó e kérdést a korábbi szabályozással ellentétesen kívánta rendezni, és tudatában volt annak, hogy e mellőzésnek meglesznek az öröklésjogi kihatásai is. Véleménye szerint minden téren meg kellett, hogy szűnjön a jogi különbség a vérszerinti és az örökbefogadott gyermek között, mert ha ez bármilyen vonatkozásban is fennmaradt volna, akkor

⁵⁸⁴ HARGITAI, Polgári jog 252.

⁵⁸⁵ Mtj. 217. §

meghiúsulna az örökbefogadásnak a Csjt.-ben kifejezésre juttatott célja és rendeltetése. Az örökbefogadás elsődleges célja – a családi kapcsolat létrehozása mellett – a Csjt. idején az állampolgárság megszerzése volt. Előfordult, hogy örökbefogadás útján akartak rangot, címet vagy kettős nevet elérni, esetleg olyan nevet, amelyet egyszerű névváltoztatással nem tudtak volna megszerezni. Az esetek túlnyomó részében az örökbefogadott még anyagi áldozatot is hozott örökbefogadása érdekében. Elméletileg azonban a jog továbbra is fenntartotta az örökbefogadás céljául az öröklés biztosítását. Sokáig nem is lehetett az öröklésről magában az örökbefogadási szerződésben lemondani. E tilalom azonban többnyire csak üres formalizmus maradt, mert a gyakorlat ezt az akadályt egyszerűen úgy hidalta át, hogy az örökbefogadott az öröklési jogáról nem az örökbefogadási szerződésben, hanem az örökbefogadást követően alkotott külön okiratban mondott le. Az örökbefogadási szerződések mellett az esetek nagy számában megtalálhatóak az azzal egyidejűleg felvett öröklésről való lemondást tartalmazó okiratok, mintegy bizonyítékul, hogy az örökbefogadásnak nem az örökbefogadott öröklése volt a célja. (Már az Mtj. is megengedte, hogy az örökbefogadott az öröklési jogról magában az örökbefogadási szerződésben mondjon le.) A gyakorlatban tehát inkább minden egyéb volt az örökbefogadás fő célja, mint az öröklés. Az elmélet azonban továbbra is ragaszkodott a régi jog adoptálásának alapelveihez.

Az örökbefogadónak az örökbefogadott utáni öröklése hozza magával, hogy megszűnt a vérszerinti szülő öröklési joga vérszerinti gyermeke után.⁵⁸⁶ A vérszerinti szülő e jogállásának megszűnte azonban nem volt azonos tartalmú az öröklés jogi „kiesés” fogalmával. A vérszerinti szülőre ugyanis úgy tekintett a jog, mintha soha nem is lett volna a gyermek szülője, és így helyébe sem léphettek az ő törvényes örökösei. Mindezt alátámasztotta az anyakönyvekről szóló 1952. évi 19. törvényerejű rendelet G. § (3) bekezdése, mely kimondta, hogy „örökbefogadás esetén az örökbefogadott gyermek születését újra kell anyakönyvezni és az anyakönyvben az örökbefogadó szülőket kell vérszerinti szülőkként bejegyezni.” A Csjt. 51. § (3) bekezdése kimondta, hogy „az örökbefogadás nem hat ki sem az örökbefogadó, sem az örökbefogadott rokonaira.” Ez a rendelkezés megegyezett a Kúria 213. számú elvi határozatában foglaltakkal mely kimondta, hogy: „az örökbefogadott gyermek csak a vele szerződő örökbefogadó szülők irányában nyer jogokat, öröklési joga tehát csak arra a vagyoni terjed ki, amely az örökbefogadó szülők hagyatékához tartozik, de az örökbefogadó oldalági rokonaival szemben öröklési joggal nem bír.” E bírói gyakorlat indokolása az volt, hogy „az örökbefogadás sem az örökbefogadottak között, sem ezek és egymás törvényes gyermekei között rokonsági köteléket és ennek következtében törvényes öröklést meg nem állapít. Hazai öröklési jogunk a törvényes vérségi kapcsolaton alapszik, az

⁵⁸⁶ Csjt. 51. § (1) bekezdése

örökbefogadás pedig mint nem vérségi kapcsolaton alapuló jogviszony csupán az örökbefogadó szülők hagyatékára állapít meg jogokat az örökbefogadott javára.”⁵⁸⁷ A Csjt. más alapokra helyezte az örökbefogadás intézményét, és ez az új szabályozás csak akkor érhetette el kitűzött célját, ha a családba került gyermek és az örökbefogadó szülő vérszerinti gyermeke közti különbségek jogilag is, gyakorlatilag is eltűnnek. Az örökbefogadott gyermek - az azonos jogállásánál fogva — annak ellenére, hogy nem kerül rokonságba az örökbefogadó rokonaival — örökölhét az örökbefogadó életben nem léte esetén e rokonok után, mert örökölt mindazon személyek után, akiknek az örökbefogadó a törvényes örököse és aki után az örökbefogadó életben nem léte folytán az ő jogán az ő gyermeke volt hivatott az öröklésre. Ha az örökbefogadottat 1930-ban fogadták örökbe, akkor az örökbefogadás joghatásaira⁵⁸⁸ a régi jogszabályok irányadók, nem a Csjt-nek az örökbefogadásról szóló szabályai. A korábbi jogszabályok szerint az örökbefogadott után az örökbefogadó szülő nem örökölt. Ekként — enélkül az öröklési kapcsolat nélkül — az örökbefogadó apáról hárult vagyon nem vált ági vagyonná; mert nem szállhat vissza arra az ágra, ahonnan származott, nem szállhat át tehát ági vagyónként a másik örökbefogadottra.⁵⁸⁹ A szülői felügyeletre jogosult egyedüli szülő, akinek a szülői felügyelete megszűntetve nincs⁵⁹⁰ és nem is szünetel⁵⁹¹ - sőt fel sem merültek a terhére olyan tények, amelyekből következtetni lehet arra, hogy vele szemben a szülői felügyelet megszüntetését vagy szüneteltetését lehetne kérni - a gyermeknek részére való kiadását a Csjt. 76. § (1) bekezdésének utolsó mondatában foglaltak szem előtt tartásával a Csjt. 76. § (2) bekezdése alapján nemcsak idegenektől, hanem a nagyszülőktől is követelhetette. Hasonló körülmények közt ugyanez a jog illette meg az örökbefogadó szülőt is az örökbefogadott gyermek tekintetében.⁵⁹²

Annak ellenére, hogy az örökbefogadott az örökbefogadó után ugyanúgy örökölt, mint a vérszerinti gyermek a szülője után, még mindig volt olyan felfogás, amely — a bírói gyakorlatra támaszkodva — különbséget tett a vérszerinti és az örökbefogadott gyermek kötelesrésze között. Valóban volt olyan bírói gyakorlat, amely az örökbefogadást ajándékozásnak fogta fel és arra az álláspontra helyezkedett, hogy az így ajándékozásnak minősülő örökbefogadás nem sértheti az örökbefogadás idejében már élő, vérszerinti gyermek kötelesrészét. Vagyis a vérszerinti gyermek kötelesrészének kiszámításánál az örökbefogadott számításán kívül maradna. E felfogás szerint, ha az örökbefogadónak az örökbefogadás idején már volt vérszerinti gyermeke, az ilyen gyermek kötelesrésze nagyobb volt, mint az örökbefogadott vagy az örökbefogadás után született gyermek

⁵⁸⁷ Dt. 3188/1907.

⁵⁸⁸ 1952. évi 23. törvényerejű rendelet 60. §-a értelmében.

⁵⁸⁹ Döntvénytár, Bírósági határozatok, 1953 október-1955 november, 256.

⁵⁹⁰ Csjt. 98. §

⁵⁹¹ Csjt. 92. §

⁵⁹² Döntvénytár, Bírósági határozatok, 1953 október-1955 november, 305-306.

kötelesrésze. Hegyháti István szerint az örökbefogadás nem minősülhet ajándékozásnak, mert az ellenkezne az örökbefogadás célkitűzésével, így tehát a vérszerinti és az örökbefogadott gyermek kötelesrészének megállapítása és kiszámítása csak azonos módon, minden megkülönböztetés és különbségtétel nélkül történhet. A Csjt. 51. § (1) bekezdéséből - hogy az örökbefogadott az örökbefogadó gyermekének jogállásába lép - logikusan következtethető, hogy az örökbefogadott megkapja a vérszerinti gyermek összes jogait és kötelezettségeit, beleértve azt is, hogy az öröklési kapcsolata is ugyanúgy alakul, mint a vérszerinti gyermeké. A korábbi szabályozás szerint csak az örökbefogadott gyermek örökölhette az örökbefogadó után, viszont az örökbefogadó már nem örökölhette az örökbefogadott után. A régi és az új szabályok eltérése maga után vonzotta a nézetek divergálását, vagyis voltak olyan felfogások, amelyek tagadták, hogy a családjogi jogszabályok módosulása maga után vonhatja az örökbefogadással kapcsolatos öröklési joghatások megváltozását és ezen az alapon tagadták az örökbefogadónak az örökbefogadott gyermeke utáni öröklési jogát. Voltak, akik azt vallották, hogy a Csjt. nem hozott, de nem is szándékolt öröklésjogi változást hozni, és így pozitív öröklési jogszabályváltoztatás nélkül az örökbefogadó nem nyert öröklési jogot, tehát a Csjt. 51. § (1) bekezdésének a rendelkezése nem elegendő a fennálló öröklési rend megváltoztatására. Mások szerint azért nem lehetett öröklési joga az örökbefogadónak, mert az örökbefogadás jellege más, mint a szülő és az ivadék viszonya, és nem lehet ezért azonos az öröklési kapcsolatuk sem. Voltak felfogások, amelyek szerint az örökbefogadónak az örökbefogadott gyermeke után már csak azért sem lehetett öröklési joga, mert a Csjt. az örökbefogadott jogállása tekintetében tulajdonképpen nem is hozott változást, márpedig a korábbi jog azonos rendezése mellett sem volt az örökbefogadónak öröklési joga. Hegyháti István véleménye szerint ezek a felfogások a Csjt. helytelen értelmezésén alapultak.

A Csjt. 51. § (3) bekezdése szerint azonban az örökbefogadónak a szülei nem rokonai és így nem nagyszülei az örökbefogadottnak, miáltal nem lehettek sem ők, sem a leszármazóik (az örökbefogadó oldalági rokonai) az örökbefogadott örökösei. Amíg tehát a Csjt. 51. § (3) bekezdésének — a fentebb kifejtettek szerint — nem volt kizáró öröklésjogi hatása az örökbefogadottnak az örökbefogadó rokonai utáni öröklése tekintetében, addig fordított esetben (az örökbefogadó felmenői és oldalági rokonainak az örökbefogadott utáni öröklése viszonylatában) már volt, és ez a hatása kizárta az örökbefogadó felmenő és oldalági rokonai öröklését. Így az örökbefogadott hagyatékában az örökbefogadóval és leszármazóival lezárult az örökösök köre, az örökbefogadónak más rokona már nem örökölhette. Az örökbefogadott hagyatékában az örökbefogadó korábbi, leszármazó nélküli elhalálozása esetén a vérszerinti nagyszülők, illetve azok leszármazói örökölték az örökbefogadott hagyatékából, a vérszerinti szülő

azonban nem, mivel az örökbefogadással megszűnt szülő lenni és ezzel elenyészett örökbeadott gyermeke utáni öröklési joga. Így az örökbefogadott hagyatékában a vérszerinti testvérek is csupán a nagyszülők jogán örökölhettek. A kifejtettek alapján tehát az örökbefogadott és az örökbefogadó rokonai közti öröklés nem egészében volt kölcsönös. Amíg ugyanis az örökbefogadott örökölt, mint az örökbefogadó gyermeke, az örökbefogadó rokonai után, addig az örökbefogadott hagyatékában az örökbefogadó rokonai közül csak a leszármazók örökölhettek. Ha pedig az örökbefogadónak nem voltak leszármazói, az örökbefogadott hagyatékában az ő vérszerinti rokonai lettek az örökösök. Az örökbefogadott nem örökölt a vérszerinti rokonai után, mert az a joga az örökbefogadással elenyészett.

A bírói gyakorlat tagadta az örökbefogadással kapcsolatosan az ági öröklés lehetőségét. Beck Salamon szerint „az örökbefogadás az örökbefogadottat nem teszi az ágiság tagjává.” Hegyháti István véleménye szerint Beck Salomonnak kétségtelenül igaza volt, ha ezt a megállapítást az ősiség, Verbőczy Tripartituma, az Országbírói Értekezlet, sőt a Kúria gyakorlatának szelleme és szavai szerint vizsgálja, a megállapítása helyes és pontos, ha a vérségi kapcsolatot tekinti az öröklés egyetlen alapjának, és ha az öröklési jogban előd alatt csak azt a nemző elődöt értjük, akiről „az ősi vagyon az ivadéokra hárult.” Hegyháti István szerint, ha elfogadjuk, hogy az örökbefogadott gyermek öröklésjogi helyzete azonos a vérszerinti gyermekével, és hogy az örökbefogadott éppen úgy megörökli az örökbefogadó után az ági vagyont, mint a szerzeményit, tehát — vérségi kapcsolat nélkül — az ági vagyonban is örökös lehet, akkor arra az eredményre jut, hogy ma már a törvényes öröklés alapja nem kizárólag a vérségi, hanem inkább a családi kapcsolat, és hogy az ági öröklés alapja már nemcsak a vérközösség, hanem a jogközösség is lehet. S ez nemcsak az örökbefogadott és az örökbefogadó közvetlen viszonylatában érvényesülhetett, hanem mindenütt, ahol a gyermek a szülője jogán örökölt.⁵⁹³

IX.3. Tartási kötelezettség

Előfordult, hogy az örökbefogadási nyilatkozatok mögött alku húzódott meg: tartásdíjról való lemondás, illetve a tartási kötelezettségtől való szabadulás, a gyermek láthatásának kizárása, vagyonelosztás, vagy más anyagi előny. Az ilyen indítékú örökbefogadás erkölcsileg kifogásolható volt, káros lehetett a gyermekre nézve, különösen akkor, ha volt kapcsolata a szülőjével, érzelmileg kötődött, ragaszkodott hozzá.⁵⁹⁴

⁵⁹³ HEGYHÁTI, Az örökbefogadás öröklésjogi hatásai, 698-707.

⁵⁹⁴ 1971 485.

A családi jogviszonyoknak a polgári jogviszonyoktól eltérő szabályozása a tartalom megváltoztathatatlanságában is jelentkezett, aminek az eredménye abban foglalható össze, hogy míg a polgári jognak az érvénytelenség kategóriájával kellett dolgoznia, a családi jog területén az, ami nem felelt meg a családi jogban szabályozott tartalomnak, kívül esett a családi jog területén. A létesülő, de a családjogi tartalmat nélkülöző jogviszonynak polgári jogi vonatkozásai esetleg jogilag értékelhető, így a szabálytalan örökbefogadási nyilatkozatból tartási szerződés még megállapítható volt. Bacsó Jenő szerint azonban a hibás vagy hiányos jogviszonyoknak ilyen átminősítéséhez több olyan tényállási elemre volt szükség, amely már önmagában is megvalósíthatta a polgári jogi jogviszonyt. Ilyen hiányos, de polgári jogviszony létrehozására alkalmas örökbefogadási nyilatkozatot pedig gyakorlatilag alig lehetett elképzelni.⁵⁹⁵

A házastárs eltartási kötelezettsége a másik házastárs örökbefogadott gyermeke tekintetében — egyenlő feltételek mellett — szintén fennállt, miután a Csjt. 51. § (1) bekezdése szerint az örökbefogadott az örökbefogadással az örökbefogadó gyermekének jogállásába lép.⁵⁹⁶ Ha a gyermeket csak a házasfelek egyike fogadta örökbe, az a másik házastársnak is sajátjának tekintendő és így e másik házastárs tartási kötelezettsége is fennállt.⁵⁹⁷ Gyermektartás terhelte azt a férfit is, akinek apaságát a bíróság valamely házasságon kívül született gyermek vonatkozásában megállapította, sőt — az 1952. évi 23. tvr. 43. §-a értelmében — az apaság megállapíthatóságától függetlenül is azt a férfit is, aki a házasságon kívül született gyermek anyjával a vélelmi időn belül közösült, hacsak nem volt nyilvánvalóan lehetetlen, hogy a gyermek tőle származzék.⁵⁹⁸ Ha élt a vérszerinti szülő, illetve nagyszülő, akkor tartási kötelezettségük — egy sorban - feléledt, ha az örökbefogadó meghalt vagy tartásra képtelenné vált.⁵⁹⁹ A vérszerinti kiskorú gyermek, valamint az örökbefogadott gyermek javára feltétlen tartási kötelezettség állt fenn (gyermek 16 éves koráig; ha pedig tanult, még tovább is), azonban a mostohagyermek eltartására csak a háztartásban voltak kötelesek a szülők, ha a kiskorú gyermek beleegyezésükkel került a házassági közösségbe.⁶⁰⁰ Ha a mostoha atya, vagyis az, aki a felesége gyermekét — közös örökbefogadás nélkül - saját háztartásába befogadta, köteles volt a gyermeket sajátjából eltartani és neveltetni, ha a gyermek eltartására más kötelezettséget nem vállalt vagy nem volt ilyen rokona.⁶⁰¹ Az olyan mostohagyermeket, akit házastársa az ő beleegyezése nélkül hozott a közös háztartási, a mostohaszülő nem volt köteles

⁵⁹⁵ BACSÓ, Jogirodalom, NIZSALOVSKY, A család jogi rendjének alapjai, 62-65.

⁵⁹⁶ HABERMANN, A gyermekek és az anyák fokozottabb bírói jogvédelme, 484.

⁵⁹⁷ Csjt. 61. § (4) bekezdése; HABERMANN, A gyermekek és az anyák fokozottabb bírói jogvédelme, 484.

⁵⁹⁸ BENKŐ, A házasság felbontásának anyagi jogi kérdései, 28.

⁵⁹⁹ DÉR, A mostohagyermek családi jogállásának és tartási igényének a kérdése, Jogtudományi Közlöny 1954 július-augusztus 295.

⁶⁰⁰ Csjt. 62. § 1. bekezdés; DÉR, A mostohagyermek családi jogállásának és tartási igényének a kérdése, 295.

⁶⁰¹ DÉR, A mostohagyermek családi jogállásának és tartási igényének a kérdése, 297.

eltartani.⁶⁰² A rokontartás intézményének továbbfejlesztését szolgálta, hogy az örökbe fogadott gyermek és a vér szerinti szülők között tartási kötelezettség az örökbefogadás tartama alatti nem éledt fel.⁶⁰³

Somfai Balázs PhD értekezésében azt írja, hogy a Csjt. az örökbefogadás joghatásai között csak a szülői felügyeleti és tartási jogok megszűnéséről szólt, a hozzátartozók kapcsolattartási jogának megszűnéséről nem. Következtetni a kapcsolattartási jog megszűnésére abból lehetett - Somfai Balázs szerint -, hogy kivételként kizárólag a közös gyermekké fogadás esetét nevesítette a törvény, amelynek során az örökbefogadás nem jelentette a kapcsolattartási jog megvonását is egyben a jogosultak tekintetében.⁶⁰⁴ Somfai Balázs felveti, hogy az örökbefogadás mindkét formájánál a gyermek érdekét, jogát sérthette, ha a jogalkalmazó a kapcsolattartásra jogosulttal (testvér, nagybácsi) fennálló, létező kapcsolatát kellő és alapos vizsgálat nélkül az örökbefogadásra tekintettel „automatikusan” megvonta. Véleménye szerint szükséges lett volna, hogy az eljáró hatóság minden esetben vizsgálja a kapcsolat mélységét, rendszerességét, az örökbefogadó(k) és a kapcsolattartásra jogosult viszonyát, az ítélőképessége birtokában lévő gyermek véleményét, majd - mindezek alapján - a gyermek érdekében álló döntést hozzon.⁶⁰⁵

Amikor a tartásdíjak megállapítása általában a bíróságok hatáskörébe került, a gyámhatóságok hatáskört kaptak arra, hogy a kiskorúval távolabbi rokonságban levő személyekkel: örökbefogadó szülőkkel, nagyszülőkkel és a nagykorú testvérekkel szemben is megállapítsák az állami gondozásbavétellel kapcsolatos díjakat és intézkedjenek is azok végrehajtása tárgyában. A gyámhatóság hatásköre az örökbefogadás felbontásával, a képzelt személy szülőként való anyakönyvezésével, valamint az állami gondozásba vett gyermek örökbefogadásának hivatalból való kezdeményezésével bővült.⁶⁰⁶

Az örökbefogadás önmagában honosságváltozást nem idézett elő, s az örökbefogadó honossága ipso iure nem szállt át az örökbefogadottra. A magyar törvény az állampolgár által örökbefogadott külföldi részére kedvezményes honosítást biztosított és a honosítás kellékeiből némelyiket elengedte.⁶⁰⁷

⁶⁰² DÉR, A mostohagyermek családi jogállásának és tartási igényének a kérdése, 297.

⁶⁰³ CSIKY, A rokontartás néhány problémája a családjogi törvény módosítása után, 452.

⁶⁰⁴ Csjt. 51. §, 52. §

⁶⁰⁵ SOMFAI, Kapcsolattartás, 251-252.

⁶⁰⁶ TAKÁCS, A gyámhatóságok hatásköri és eljárási kérdései 258-259.

⁶⁰⁷ LÁSZLÓ, Személyek jogállása a magyar nemzetközi magánjogban, 31.

Mennyiben érvényesült az anyával kötött utólagos házasságnak a férj apaságát megállapító hatálya akkor, ha a gyermeket a férj már korábban örökbefogadta? Egyes vélemények szerint a házasságkötéskor teendő kizáró nyilatkozat elmulasztása nem volt elegendő az apaság megállapítására, hanem pozitív elismerő nyilatkozatra volt szükség. Bacsó Jenő szerint abból a tényből, hogy az örökbefogadás a vérszerinti családi jogállást nem érintette, csupán háttérbe szorította, következett az, hogy az örökbefogadó apának az anyával kötött házassága — a kizáró nyilatkozat elmulasztása esetében — magával vonta azt a jogi hatást, hogy őt kellett a gyermek apjának tekinteni. A családi jog önállóan határozta meg, milyen alakszerűségekre volt szükség a családjogi nyilatkozatokhoz. A megfelelő alakszerűségek nélkül létrejött nyilatkozat csonka tényállássá vált. Ha az örökbefogadáshoz megfelelő alakban kiállított nyilatkozatok szükségesek, és ezek hiányoztak, akkor az engedélyező határozat az örökbefogadást ezek nélkül is létrehozta. Ez csupán az alakiságokra vonatkozott, de a nyilatkozat tartalmi fogyatékoságaira nem. Az örökbefogadás tekintetében hibásan létrejött, de hatóságilag engedélyezett örökbefogadás és az ezt követően hosszabb időn át háborítatlanul fennállott jogviszony létrehozhatott egy olyan jogi helyzetet, amely közelállt a ráutaló magatartás folytán létesült jogviszonyhoz. A családjogi viszonyokra a polgári jogi kategóriákat — ingyenesség, visszterhesség, szolgáltatás — ellenszolgáltatás — nem lehetett alkalmazni. Ha a jogviszonyból hiányzott a kölcsönösség, a családi jog sajátos szabályai alapján a jogviszony megszüntetésének volt helye — pl. házasság vagy örökbefogadás felbontása stb. — nem pedig a kölcsönösségből esetleg származó jogok és kötelezettségek érvényesítésének. Az akarathányok megítélése a családi jog területén igen nagy vitát váltott ki mind a házasság, mind az apai elismerés, mind pedig az örökbefogadás vonatkozásában. A Csjt. elgondolása a polgári jogi szabályok alkalmazásának kizárását tükrözte. A családi jog területén a nyilatkozási elv fokozatos érvényesüléséből következik az is, hogy a bár hibásan megtett nyilatkozat családi jogállást érintő hatása bekövetkezik, az akarathány címén történő orvoslásnak igen sok esetben nincs is helye. Ha a férj az anyával kötendő házasságra tekintettel elismerte a gyermeket (esetleg nem tesz kizáró nyilatkozatot), a házasság felbomlása esetében viszont az így vállalt kötelezettségtől szabadulni kívánt. Az apai elismerés jogi hatálya — függetlenül annak indokától — bekövetkezett, elhárítására csak az általános szabályok alapján volt mód.⁶⁰⁸

IX.4. Az örökbefogadás felbontása, hatálytalanná válása

A személyállapottal kapcsolatos perek — az apasági és származás megállapítása iránti egyéb perek kivételével — a megyei bíróság hatáskörébe tartoztak, melyen az I. Ppn. sem változtatott, csak

⁶⁰⁸ BACSÓ, Jogirodalom, NIZSALOVSZKY Endre: A család jogi rendjének alapjai, 62-65.

hozzátette, hogy a személyállapottal kapcsolatos perek alatt az örökbefogadás felbontására irányuló pereket is érteni kellett. Azonban a II. Ppn. hatálybalépésével a személyállapotra vonatkozó perek — ideértve az örökbefogadás felbontására vonatkozó pereket is, — a megyei bíróság székhelyén levő járásbíróság, Budapesten a pesti központi kerületi bíróság hatáskörébe kerültek. 1961-ben a személyállapotra vonatkozó pereket — ideértve ismét az örökbefogadás felbontására vonatkozó pereket is, — a járásbíróság hatáskörébe utalta⁶⁰⁹ és ezzel megszüntette a megyei bíróság székhelyén szervezett járásbíróság e vonatkozásban eddig meglevő különös jogállását, külön hatáskörét, amely már lényegében illetékességet is jelentett.⁶¹⁰ A gyámhatóság felperesi, illetőleg perbe való beavatkozási joga kiterjedt az örökbefogadás megszüntetésére is.⁶¹¹

Az örökbefogadás hatálytalanná válással⁶¹²vagy felbontással szűnt meg a Csjt. szerint. Nem szólt a jogszabály arról az esetről, amikor az engedélyező határozatot a gyámhatóság — saját hatáskörében vagy jogorvoslati, illetőleg felügyeleti úton — hatályon kívül helyezte. A Csjt. szerint a bíróság előtt akkor volt helye felbontás iránti kereset indításának, ha az örökbefogadás fenntartása a másik félre nézve elviselhetetlenné vált. Az örökbefogadás érvénytelenné nyilvánításáról, illetőleg megtámadásáról a Csjt. szintén nem tartalmazott rendelkezést. A bírósági gyakorlat helyt adott az örökbefogadás megtámadására irányuló keresetnek, ha azt az ügyleti akarat hiányára alapították.⁶¹³ Így helyt adott az örökbefogadás megtámadásának, ha az kényszer vagy fenyegetés hatása alatt jött létre. Adott esetben például előfordult, hogy a férj kényszerítette második feleségét, hogy az első házasságból származó gyermekét fogadja örökbe, majd miután a házasság felbomlott, az örökbefogadás alapján gyermektartásdíj iránt perelte második feleségét. A bíróság az örökbefogadást akarathiba folytán érvénytelennek minősítette. Helyt adott a bírósági gyakorlat akkor is, ha az örökbefogadás tévedésből jött létre, így például adott esetben érvénytelennek nyilvánította az örökbefogadást, amikor kiderült, hogy az örökbefogadott csecsemő született elmebeteg volt. A Csjt. tehát mellőzte a kényszer, tévedés és megtévesztés eseteinek a családi jog keretében való értékelését. A bíróság által alkalmazott eszközök azonban figyelmen kívül hagyták, hogy az örökbefogadás gyámhatósági határozattal, nem pedig pusztán jognyilatkozatok (szerződés) alapján jött létre. Az örökbefogadás érvénytelenítésének tehát nem volt helye, mert az egy államigazgatási határozat érvénytelenítését jelentette volna. A Családjogi törvény kommentárjának szerint a bíróság nem jogosult a gyámhatóság határozatát egy perben félretenni, azonban

⁶⁰⁹ 1961. évi 14. számú törvényerejű rendelet 1. §-ának (2) bekezdése; PÁLL, Jogirodalom, CSIKI- SIMOR, Az apasági és a származás megállapítása, 261

⁶¹⁰ NOVÁK, A polgári per hatásköri szabályainak elvi alapjai, 298.

⁶¹¹ TAKÁCS, A gyámhatóságok feladatai 33.; NÉVAI, Az ügyész szerepe, 622.

⁶¹² Csjt. 54. §

⁶¹³ Legfelsőbb Bíróság P. K. 332. sz. állásfoglalása

megállapíthatta, hogy az örökbefogadás szabályszerű vagy akarathibás volt-e. A bíróság eljárása során a gyámhatóság részére állapította meg, hogy fennállt-e nyilatkozat, illetve hibás-e, viszont a gyámhatóság döntött arról, hogy fennállt-e az örökbefogadás. A bíróság döntése tehát arra szolgált, hogy annak alapján a fél kérhesse a gyámhatósági határozat hatályon kívül helyezését. A kommentár és a 81. J. D. álláspontja között a következő különbség volt: a 81. J. D. szerint az örökbefogadási szerződés, illetőleg az ahhoz szükséges beleegyezés semmissége vagy sikeres megtámadása esetében az örökbefogadási szerződés is hatályát veszítette (mert a szerződés hozta létre az örökbefogadást, nem pedig annak megerősítése), a kommentár álláspontja szerint pedig ahhoz, hogy örökbefogadás megszűnjék vagy hatályát veszítse, a bírósági ítéleten felül külön gyámhatósági aktusra volt szükség.

A másik probléma az örökbefogadással kapcsolatban abban jelentkezett, hogy szükséges-e az érvénytelenségi kategóriát kiterjeszteni, illetőleg nem elég-e a felbontás körét helyesebben megvonni. Ehhez meg kellett vizsgálni a felek jogi helyzetét és az esetleges jogkövetkezményeket. A felek más jogi helyzetben voltak a felbontás és érvénytelenné nyilvánítás (igazgatási úton történt hatályon kívül helyezés) esetében. Felbontás esetén – a Csjt. szerint – az örökbefogadásnak több jogi hatása fennmaradhatott (tartás, névviseelés, esetleg a leszármazók vonatkozásában fennmaradó kapcsolat). Érvénytelenné nyilvánítás (hatályon kívül helyezés) esetében természetesen ezek a jogi hatások megszűntek. Az örökbefogadás felbontásának szabályozása kiegészítésre szorult, mert ennek keretében kellett szabályozni az államigazgatási eljárási szabályoknak éppen az örökbefogadást engedélyező határozat tekintetében érvényesülő rendelkezéseit, illetőleg ki kell venni azokat az államigazgatási eljárási szabályok hatálya alól. Ez azt jelentené, hogy a már egyszer engedélyezett örökbefogadás utóbb csak bírói felbontás útján szüntethető meg.⁶¹⁴

A Csjt.-nek az örökbefogadás felbontására vonatkozó szabályait a megtámadás vonatkozásában nem lehetett alkalmazni. Felbontás esetében ugyanis az örökbefogadás az ítélet jogerőre emelkedésével szűnt meg, akarathiba miatt történt megtámadás folytán azonban a megszűnésnek az örökbefogadás létrejöttére (az engedélyező határozat jogerőre emelkedésének napjára) visszaható hatállyal kellett bekövetkeznie. Ennek a megkülönböztetésnek igen komoly jelentősége volt például öröklési jogi szempontból. Más oldalról viszont elképzelhető volt egyes felbontásra vonatkozó szabályok megtámadás esetére való alkalmazása. Így például elképzelhető volt, hogy az örökbefogadott az örökbefogadás érvénytelenné nyilvánítása után is viselje az örökbefogadó nevét ugyanazokból az okokból, amelyekből felbontás esetében is viselhette volna. További probléma volt, hogy vajon az akarathibából történt megtámadás — amely a szerződésekre vonatkozó

⁶¹⁴ BACSÓ, Jogirodalom, NIZSALOVSKY Endre: A család jogi rendjének alapjai, 62-65.

általános szabályokat veszi figyelembe — kielégítő-e örökbefogadás esetében. Megesett, hogy olyan személyek kötöttek házasságot, akik közül az egyiknek már volt gyermeke. A másik házastárs ezt a gyermeket — a másik házastársra és a család egységére tekintettel — örökbe fogadta. A házasság azonban nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket és a bíróság azt felbontotta. Az örökbefogadás felbontására azonban semmi jogalap nem volt. A köztudatban viszont annyira élt az a felfogás, hogy a házasság felbontásával természetesen fel kell bontani az örökbefogadást is, hogy nap mint nap fordultak bírósághoz, gyámhatóságához ilyen kérelmekkel. Mivel azonban az érdekeltek között a felbontásra vonatkozóan megegyezés nem jött létre, így csak bírósági felbontásnak lett volna helye, amelyre pedig nem volt jogcím. Tehát a házasság felbomlott, a rosszul sikerült házasság terhét pedig az örökbefogadó házastárs továbbra is viselni volt köteles, tartásdíjat kellett fizetnie az örökbefogadott gyermeke után. Előfordulhat, hogy az a házastárs, akinek gyermeke volt, a gyermek vérszerinti apjával kötött újabb házasságot. A gyermek náluk volt, az örökbefogadó pedig fizette a tartásdíjat. Így felmerült az igény téves feltevésre vagy meghiúsult várakozásra (indokbeli tévedésre) alapított, örökbefogadási szerződés megtámadásának. A gyermek érdekeit szem előtt tartva vizsgálni kellett, hogy az örökbefogadók között, illetőleg a szülő és az örökbefogadó közötti viszály eredményeként a gyermek hátrányos helyzetbe ne juthasson, nevelése, fejlődése veszélyeztetve ne legyen. Az örökbefogadást felbontó ítélet mindenkivel szemben hatályos volt.⁶¹⁵

Az örökbefogadás felbontása iránti perre a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (a továbbiakban: régi Pp.) vagyoni jogi perre vonatkozó általános szabályai voltak irányadók. Örökbefogadás felbontása iránt rendszerint csak a sértett fél indíthatott keresetet a Csjt. 57. § (3) bekezdése értelmében. Ha az örökbefogadott kiskorú egyben sértett fél volt, az ő érdekében az ügyész is jogosult volt a kereset indítására.⁶¹⁶ E jogot a kiskorúak érdekeinek legmesszemenőbb védelme indokolta, mely állami feladatként fogalmaztak meg. (Felmerült ezzel kapcsolatban az is, hogy a kiskorú érdekében a vérszerinti szülőket is fel kellett volna jogosítani az örökbefogadás felbontására irányuló kereset megindítására).⁶¹⁷ Az örökbefogadás felbontására irányuló eljárásban az örökbefogadó nem képviselhetette az örökbefogadott kiskorút,⁶¹⁸ ezért a kiskorú képviselőjére eseti gondnokot kellett kirendelni.⁶¹⁹ A gyámhatóság nem bonthatta fel az örökbefogadást, ha nem volt meg az örökbefogadott és az örökbefogadó kölcsönös kérelme, illetve a kiskorú életben levő szüleinek hozzájáruló nyilatkozata.⁶²⁰ A joggyakorlat egyszerűsítése érdekében felmerült az a

⁶¹⁵ Csjt. 57. § (5) bekezdés; BAJORY, A jogalakító ítéletek, 547.

⁶¹⁶ Jogtudományi Közlöny 1973 629.

⁶¹⁷ FARKAS, Az ügyész perbeli helyzete, 278.

⁶¹⁸ Csjt. 59. § (4) bekezdés

⁶¹⁹ Gyer. 185. §

⁶²⁰ Csjt. 56. § (1)—(2) bekezdés

jogszabálmódosítás, hogy előbb a vérszerinti szülőt hallgassa meg a gyámhatóság, majd az örökbefogadás felbontásához hozzájáruló nyilatkozata után rendeljen ki eseti gondnokot a kiskorú örökbefogadott törvényes képviselőjére.⁶²¹

Az örökbefogadást az örökbefogadó jogutódai is megtámadhatták, ha megtámadási szándékot az örökbefogadó is kétségtelenül kifejezésre juttatta és e szándékát csak azért nem valósította meg, mert abban akadályozva volt. A jogeset szerint S.-né azért kérte a közte és az alperes közt létrejött és kormányhatóságilag is megerősített örökbefogadási szerződés felbontását, mert az alperes vele nem érdeme szerint bánt: becsületében sértette, többször tettelegesen bántalmazta, a terményeit nem adta ki, a tehenét elvette és akadályozta a baromfiak tartásában is. Mindezek miatt az örökbefogadás fenntartása reá nézve elviselhetetlenné vált. Az alperes tagadta az ellene felhozott vádakát. A felperes tényállításai bizonyítására azért nem került sor, mert az alperes az örökbefogadó anyját megfojtotta. Az elsőfokú bíróság emiatt az alperest gyilkosság és egyrendbeli, az örökbefogadó sérelmére elkövetett folytatólagos lopás büntetőjében bűnösnek mondta ki és 15 évi börtönre ítélte. A Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy az elsőfokú bíróság tévedett, amikor úgy foglalt állást, hogy az örökbefogadó halála után az örökbefogadást a Csjt. 57. §-ának (2) bekezdésében foglalt rendelkezésre tekintettel bírói úton felbontani nem lehetett. Ez a rendelkezés ugyanis nem vonatkozott azokra az esetekre, amikor az örökbefogadó a szerződés felbontása iránti szándékát már életében kifejezésre juttatta. Ilyen esetekben jogutódai is megtámadhatták az örökbefogadást, ha bizonyítani tudták az örökbefogadónak kifejezésre juttatott megtámadási szándékát és azt, hogy ennek érvényesítésében az örökbefogadó a haláláig akadályozva volt. Jelen jogesetben a jogutódot ez a bizonyítás nem terhelte, mert az örökbefogadó az örökbefogadási szerződés felbontása iránt a pert már megindította, így az örökbefogadási szerződés bírói felbontására megvolt a kellő ok és ténybeli alap. Mivel az alperes örökbefogadó anyját szándékosan megölte, így érdemtelené vált az öröklésre is. A Legfelsőbb Bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét — miután abban az elsőfokú bíróság csak az örökbefogadás megszűnését állapította meg — azzal a helyesbítéssel hagyta helyben, hogy az örökbefogadást a Csjt. 57. §-a alapján felbontotta.⁶²²

Az örökbefogadást fel kellett bontani akkor, ha társadalmi rendeltetését már nem volt képes betölteni. Ennek oka lehet: kötelezettségek nem teljesítése, a kapcsolat elhidegülése (általában a vérszerinti szülő jelentkezésekor), ha akár az örökbefogadó, akár a gyermek olyan magatartást tanúsított, amely akadályozta a harmonikus szülő—gyermeki kapcsolatok fenntartását.⁶²³ Itt

⁶²¹ RÁCZ, Gondolatok Dr. BACSÓ: Az örökbefogadás c. monográfiája kapcsán, 488.

⁶²² Döntvénytár, Bírósági határozatok, 1953 október-1955 november, 314-315.

⁶²³ BACSÓ, Az örökbefogadás, 615.

többről volt szó, mint nevelési problémákról, olyan fokú tettlegességre, züllött, erkölcstelen magatartásra szolgálhatott az örökbefogadás felbontásául, mely végleg megszakította a kapcsolatot az örökbefogadó és a gyermek között. Minden esetben meg kellett kísérelni a megfelelő védő és óvóintézkedések alkalmazását az állami gondoskodás körében.⁶²⁴ Esetleg szó lehetett az örökbefogadó szülő felügyeletének megszüntetéséről is. A gyökeres és végleges megoldást az adta, ha az örökbefogadást felbontották, és a gyermek helyzetét akár újabb örökbefogadás útján rendezték. A jogszabály lehetőséget adott a felbontásra — közös megegyezés alapján a gyámhatóság, egyébként a bíróság útján, — de a gyakorlatban jelentéktelen esetben került rá sor. Gyámhatóságon a felbontott örökbefogadások száma évi 25—30 körül mozgott 1980-ban, bíróság előtt 8—10 ügy merült fel. Mindez azt mutatta, hogy az örökbefogadások meggondolt, alapos előkészítés útján jöttek létre és a gyakorlatban beváltak. 1970-es évek végén, a 80-as évek elején sokat beszéltek arról, hogy az örökbefogadások száma alacsony és ezt különböző okokra vezették vissza. Kétségtelen, hogy az örökbefogadások száma a háborút követően volt igen magas, mely az azt követő években csökkent. Az 1978-1981 között az örökbefogadások száma az ezret alig haladta meg. Sokan abban látták az örökbefogadások csökkenésének okát, hogy az eljárás bonyolult, nehézkes, az eljáró gyámhatóságok alaposan megvizsgálják a gyermek érdekét, az örökbefogadók környezetét, de ugyanakkor nem hagyják figyelmen kívül a vérszerinti szülő valóságos érdekeit sem. Leszámítva azt, hogy bizonyos esetekben valóban előfordulnak sürgősségi levelezések, aktatologatások, azonban vannak azonban komolyabb okok is. Hazánkban az újszülöttek száma viszonylag alacsony volt, melyből azt a következtetést vonták le, hogy ha a saját gyermek száma is kevés, még kevesebb az olyan gyermekek száma, akiket hajlandóak lennének átengedni örökbefogadás céljára. Az örökbefogadandó gyermekek többsége az állami gondozottak köréből került ki, s egyre kevesebb volt az a gyermek, aki közülük örökbeadható volt, részint azért, mert olyan korban volt, amikor az új családba való beilleszkedés már problematikus, részben pedig olyan szülőktől származtak, akiknek gyermekeit nem szívesen fogadták örökbe (például alkoholisták szülei gyermekei, sem testileg, sem szellemileg nem fogyatékos, de otthonkárosult, ún. „viselkedés sérült” gyermek).⁶²⁵ Országos statisztikai adatok szerint a gyámhatóságok 1970-ben 1218 örökbefogadást engedélyeztek és 60 örökbefogadást bontottak fel. Az engedélyezett örökbefogadások közül 499 esetben a kiskorú állami gondozott volt. Vizsgálati tapasztalatok szerint a nem állami gondozott kiskorúak örökbefogadásának az esetek többségében az volt oka, hogy a szülő új házastársa örökbe fogadta az elvált szülő gyermekét.⁶²⁶

⁶²⁴ 1/1974. (VI. 27.) OM r. 69. s. köv. §

⁶²⁵ BACSÓ, Az örökbefogadás, 616.

⁶²⁶ 1971 484.

Az anyagi szabály több eljárásjogi rendelkezést is tartalmazott, az eljárásjog pedig kitért olyan kérdésekre is, amelyek az anyagi jogot határozták meg. Például a Csjt. szabályozta, hogy ki jogosult keresetindításra (felperesi pozíció), viszont a régi Pp. mondta meg, hogy ki ellen kell a keresetet megindítani (alperesi pozíció). A Csjt. szabályozta bizonyos esetekben a perbeli jogutódlás kérdését (amennyiben egyáltalán ennek helye volt), a régi Pp. rendelkezett a per során tehető apai elismerés lehetőségéről.⁶²⁷

Ha az új házasságkötést követően nyomban kezdeményezték az örökbefogadást és az új házasság még nem állta ki az idő próbáját, akkor nem volt elegendő következtetési alap arra, hogy az örökbefogadás ténylegesen a gyermek érdekében állt.⁶²⁸

Más helyzet állt elő akkor, ha a szülő nem volt alkalmatlan, méltatlan arra, hogy a házasság felbontása után rendszeres kapcsolatot tartson gyermekével a Legfelsőbb Bíróság XXI. sz. polgári elvi döntésében foglalt elveknek megfelelően. „Azzal, ... hogy az egyik szülő a gyermeket a másik szülő gondviselésébe engedte át, nem járhat együtt a gyermek elvesztése, de nem csökken a szülőnek a gyermek sorsáért, jövőjéért való erkölcsi felelőssége sem. Ezért a volt házastársak akkor járnak el helyesen, ha a tartás, gondozás és nevelés kérdésében csak a gyermek érdekeit nézik és e tekintetben egymással egyetértésre törekszenek.” Ha tehát az ilyen szülőtől elzárták a gyermeket, akkor szülői jogából és erkölcsi felelősségéből adódóan megtagadhatta a hozzájárulást gyermeke örökbefogadásához. A Csjt.-ből levezethető volt az, hogyha a szülők — egymást kötelességszerűen segítve — képesek a gyermek nevelésére a házasság felbontása után is, akkor valójában nincs is szükség az örökbefogadásra, hiszen a nevelési cél megvalósítható volt örökbefogadás nélkül is.⁶²⁹

Lépésről lépésre ismerték el a gyermek házasságkötés általi törvényesítésének lehetőségét is, 1956 óta még az apa korábbi házasságából született törvényes leszármazóknak megléte esetén is. 1939-ben lehetővé tették a házastársak általi örökbefogadás révén eszközölt törvényesítést, bár mindkét intézmény ragaszkodott még a házasságnak, mint előfeltételnek a hagyományos koncepciójához. Ezen jelentett további törést 1955-ben az a szabály, amely engedélyezte, hogy a házasságtörésből, illetve vérfertőzésből származó gyermekek is érvényesítsenek nemzőjükkel szemben tartás iránti igényt, anélkül azonban, hogy ezzel a leszármazás ténye jogilag is elismerést nyert volna.⁶³⁰

⁶²⁷ BACSÓ, Jogirodalom, PAP, Magyar családi jog, 507.

⁶²⁸ 1971. 484.

⁶²⁹ Csjt. 46. §; RÁCZ, Gondolatok Dr. BACSÓ: Az örökbefogadás c. monográfiája kapcsán, 485-486.

⁶³⁰ P.T., Francia-magyar jogásznepok a családvelelem jegyében, 160.

A házasságkötés általi törvényesítésnél az anyával házasságot kötő férfi szándéka – ha valójában nem vérszerinti apja a gyermeknek – az volt, hogy tartós, végérvényes szülő–gyermek kapcsolatot hozzon létre. Nizsalovszky Endre hangsúlyozta, hogy az ilyen tartalmú konstrukció az örökbefogadás és az apasági vélelmen alapuló családi jogállás ilyenkor elképzelhető ütközéseit is rendezte volna. A Csjt. 54. §-a azonban az örökbefogadás hatálytalanná válása eseteként kifejezetten szabályozta nemcsak a teljes hatályú apai elismerés, hanem az utólagos házasságkötéssel beálló apasági vélelem keletkezését is. Ezért az örökbefogadó férfinak az örökbefogadott gyermek anyjával való házasságkötése a Csjt. 54. §-ának külön megerősítő szabályaira tekintettel annak ellenére létrehozhatott apasági vélelmet, hogy egyébként az örökbefogadó nyilatkozat pozitív irányú akaratkifejtés, az utólagos házasságkötés apaságot keletkeztető nyilatkozata pedig jelenleg hallgatólagos volt, tehát nemtevéiben megnyilvánuló akarati aktus. Ha a gyermeket nem az anyával — utólagosan — házasságot kötő férfi, hanem más férfi fogadta örökbe, akkor nem ütközött a férfi különböző jogi aktaiban foglalt akarat. Az örökbefogadás, még akkor sem apasági vélelem keletkezését meggátló körülmény volt, ha a gyermeket egyébként az örökbefogadó vérszerinti gyermekének anyakönyvezték. Nizsalovszky Endre javasolta, hogy az örökbefogadó az örökbefogadott gyermek anyjával való utólagos házasságkötés alkalmával külön figyelmeztetésben részesüljön arra vonatkozóan, hogy az örökbefogadási viszonyt hatálytalanná teszi és a gyermeket az örökbefogadás ellenére saját, vérszerinti gyermek jogállásába helyezi a nemtevéiben megnyilvánuló elismerő nyilatkozata.⁶³¹

Csiky Ottó javasolta az apasági vélelem elkerülése érdekében 1973-ban, hogy a törvény adjon módot a férfinak a nem tőle származó gyermek egyidejű örökbefogadására, egyszerűsített formában. Ez utóbbinak azonban csak akkor lett volna jelentősége, ha az örökbefogadástól való szabadulás lehetősége szélesebb körben nyert volna elismerést. Az anyával kötött házasságra tekintettel örökbefogadott gyermek örökbefogadását ugyanúgy nem lehetett a házasságok családi kapcsolatának felbomlása, a házasság felbontása címén megszüntetni, ahogy a házasság okából tett szívességi elismerő nyilatkozatot sem lehetett ezen a címen megtámadni.⁶³²

IX.5. Az örökbefogadás, mint házassági akadály

A törvényes rokonság házassági akadályát a Codex Iuris Canonici 1983-ban így határozza meg: „Nem köthetnek egymással érvényes házasságot, akik között örökbe fogadásból származó törvényes rokonság áll fenn egyenes ágon vagy az oldalág második fokán.”⁶³³ A törvényes rokonság

⁶³¹ CSIKY, Az utólagos házasságkötés alapján keletkező apasági vélelem, 517-518.

⁶³² CSIKY, A gyermek családi jogállása, 354.

⁶³³ 1094. kánon

akadályá tehát az örökbe fogadó szülő és az örökbe fogadott gyermek között létesített házassági akadályt, valamint minden további egyenesági, illetve oldalági rokonok között. E házassági akadály alól felmentés nem volt adható. A törvényes rokonság az örökbefogadással jön létre. A CIC 110. kánonja szerint: „akiket a világi törvények szerint örökbe fogadnak, azok annak vagy azoknak a gyermekének számítanak, aki vagy akik örökbe fogadták őket.” Magát az örökbefogadást minden egyes ország állami törvényhozása szabályozza, eltérő módon. Ha azonban az örökbefogadás az állami törvények szerint végbement, akkor az egyházjogi értelemben házassági akadálynak számított, még akkor is, ha esetleg az állami törvények szerint nem számított annak. Bár a Csjt. 51. § (1) bekezdése alapján az örökbefogadott gyermek az örökbefogadó rokonaival is az örökbefogadó gyermekének jogállásába lépett, ennek ellenére a jogirodalom és a joggyakorlat azon az állásponton volt, hogy csak az örökbefogadó szülő és az örökbefogadott gyermek közti házasság érvénytelen. Kánonjogi szempontból viszont, ha az állami örökbefogadás megtörtént, akkor a törvényes rokonságot mind egyenes ágon, mind az oldalág második fokáig házassági akadálynak kellett tekinteni. A házassági akadály egyenes ágon állt fenn, valamint az oldalág második fokáig. A gyakorlatban ez az örökbefogadó szülő és az örökbefogadott gyermek között, valamint az örökbefogadott gyermek és az örökbefogadó szülő törvényes (vér szerinti) gyermekei és az örökbefogadott gyermekei között állt fenn, illetve az örökbefogadó szülő és az örökbefogadott gyermek felesége között és fordítva. Ez az akadály jogi természetét tekintve egyházjogi akadály volt, mely alól felmentés adhatott a helyi ordinárius.⁶³⁴

A házassági akadályok közül azok, amelyek a vérszerinti rokonok között a házasságot tiltották (egyenesági rokonok, testvérek) vagy feltételhez kötötték (pl. nagybácsi és unokahúga), az örökbefogadás esetében változatlanul fennmaradtak. A Csjt. kifejezetten tiltotta az örökbefogadó és az örökbefogadott közötti házasságkötést, melyet az örökbefogadás felbontásával lehetett elhárítani.⁶³⁵ A dogmatikusabb jogirodalom hajlott arra, hogy az örökbefogadó érvényes házasságot köthet az örökbefogadottal, mivel a törvény ezt az esetet nem sorolta fel az érvénytelenségi okok között. Egyes szerzők lényegében nyitva hagyták a kérdést arra való hivatkozással, hogy az nem gyakorlati jellegű. Tekintettel arra, hogy a jogszabályok ütközése esetén a későbbi jogszabály derogálja az előbbi, a többség arra az álláspontra helyezkedett, hogy az ilyen házasságkötés érvénytelen.⁶³⁶ Bacsó Jenő egyetértett a jogalkotó azon nézetével, hogy a házasság megkötésével az örökbefogadási kapcsolat megszűnt. Megfontolandónak tartotta az örökbefogadási kapcsolat fenntartását, ha az örökbefogadó leszármazója és az örökbefogadott közötti házasságkötésről volt

⁶³⁴ HÁRSFAI, Bevezetés a házasságjogba, 127-128.

⁶³⁵ BACSÓ, Az örökbefogadás, 614.

⁶³⁶ Jogtudományi Közlöny 1973 35.

szó. Bacsó Jenő indokoltnak látta, hogy a felek nyilatkozataikhoz a gyámhatóság döntéséig kötve legyenek, mert egyrészt az örökbefogadás engedélyezése a gyermek részére előnyös (családi jogállást, tartást, öröklést, névviselést biztosít részére), másrészt viszont a nyilatkozat visszavonása arra engedett következtetni, hogy az örökbefogadó és az örökbefogadott között nincs meg az a kapcsolat, amely alkalmas volna a családi otthon és a családi nevelés biztosítására.⁶³⁷ Bacsó Jenő vitathatónak tartotta, hogy az örökbefogadási viszonyt mindig csak egységesen lehetett felbontani. Ha az örökbefogadó apa alkoholista volt, gyermeke, és így örökbefogadott gyermeke nevelését elhanyagolta, ugyanakkor pedig az örökbefogadó anya példásan teljesítette örökbefogadott gyermekével szemben is szülői kötelességét, nem volt indok arra, hogy az örökbefogadó anyával a kapcsolat megszűnjön. Közvetítő megoldásként – szükségesnek tartotta az örökbefogadó apa szülői felügyeleti jogának megszüntetését, súlyosabb esetben pedig – vele szemben – a bontás alkalmazását.

A magyar állampolgár személyállapotára vonatkozó perében a magyar bíróság és más hatóság joghatósága kizárólagos volt - beleértve az örökbefogadásra vonatkozó határozatokat is - kivéve, ha a külföldi határozatot el kellett ismerni.⁶³⁸

IX.6. A Csjt.-vel szemben megfogalmazott kritikák

Kialakult a gyámhatóságokkal szemben az a vélemény, hogy azért lassú az örökbefogadási eljárás, mert a gyámhatóságok annak ellenére, hogy nem szükséges, az állami gondozott kiskorú esetén is kérték a szülő hozzájáruló nyilatkozatát. A szülőt a jogszabály értelmében⁶³⁹ meg sem kellett hallgatni a gyermek örökbefogadása tekintetében akkor, ha legalább egy éven át gyermekének helyzetével önhibájából nem törődött, vele a kapcsolatot nem tartotta. A gyámhatóság viszont ezt a tényt, csak akkor látta bizonyítottnak, ha meghallgatta szülőt, melyet jegyzőkönyvbe foglalt. E jegyzőkönyv a szülő negatív magatartásának a rögzítését tartalmazta, nem pedig az örökbe fogadáshoz való hozzájárulását. Somfainé Filó Erika a gyámhatóság védelmében hangsúlyozta, hogy e hatóság döntése egy életre szól, érthető, hogy körültekintő vizsgálatot folytattak le, mielőtt a határozatukat meghozzák.⁶⁴⁰ Az örökbefogadási igény Magyarországon is meghaladta a rendelkezésre álló lehetőségeket: Budapesten 2—3 évet, vidéken egy évet kellett várni.⁶⁴¹ Weiss

⁶³⁷ BACSÓ, Jogirodalom, NIZSALOVSZKY Endre: A család jogi rendjének alapjai, 62-65.

⁶³⁸ 71. §; BACSÓ, A nemzetközi magánjogi kódex, 568

⁶³⁹ 20/1969. (V.13.) Korm.rendelet 14. § 2. bekezdés d) pontja

⁶⁴⁰ SOMFAINÉ FILÓ, A szülői felügyeleti jogot érintő állami gondoskodás, 622.

⁶⁴¹ BODNÁR-BODNÁR, A terhesség kihordására irányuló szerződések, 185.

Emília szerint az örökbefogadás kérdésében való gyors döntés, az örökbefogadások jelentős csoportjánál, az állami gondozottak örökbefogadását illetően lehetett gyors, de nem lehetett jogos akkor, ha ezzel az inkognitó örökbefogadás esetére biztosított meggondolási időt akarta volna a jogalkotó a vérszerinti szülőktől vagy egyedülálló anyáktól elvonni.⁶⁴²

A szocialista családjogászok Várnában, 1973 szeptemberében tartott V. konferenciája igen határozottan állást foglalt az örökbefogadás alapos, átgondolt engedélyezése mellett.⁶⁴³

Növekedett a bíróság felülvizsgálati lehetősége az örökbefogadás esetén is – az 1982—83-as statisztikai adatok szerint — melyek nem idéztek elő a bíróságok előtt jelentősebb ügyszaporulatot. A változás országosan évenként csak mintegy 105-tel több bírósági felülvizsgálati ügyet jelentett.⁶⁴⁴

IX.7. A Csjt. módosításairól

Az örökbefogadásról szóló 1966. évi törvény létrehozta új formaként a teljes örökbefogadást, a gyermeknek tudomása sem lehetett valódi származásáról, jogai azonosak voltak a szülő vérszerinti gyermekének jogaival. Bárki, aki betöltötte 35. életévét, örökbe fogadhatott, tehát nemcsak a gyermektelen házaspár. Új alapkoncepció született, ez függetlenítette a gyermeket a házasságtól. Az 1972. január 3-i törvény megvalósította a gyermekek jogegyenlőségét, függetlenül attól, hogy házasságból vagy házasságon kívül születtek-e, beleértve a házasságtörésből származó gyermeket is.⁶⁴⁵

Az 1974. évi I. tv. nem tartalmazott rendelkezést az ellenszolgáltatás teljesítésének tilalmáról, azonban gyámhatósági eljárásról szóló 1/1974. (VI. 27.) OM rendelet úgy rendelkezett,⁶⁴⁶ hogy az örökbeadandó gyermek szülője — adott esetben a pótlánya — az örökbeadáshoz hozzájáruló nyilatkozatát nem köthette feltételhez, és ebbe az örökbeadásért történő fizetésre, valamely ellenszolgáltatás teljesítésére vonatkozó kikötést is beleértették. Másfelől a gyámhatóság az örökbefogadást nem engedélyezhette, ha az a kiskorú érdekeivel ellentétben állt vagy a közérdeket egyébként sértette.⁶⁴⁷ Az ellenszolgáltatás teljesítésében a felek (a meddő pár, a pótlánya) más személyek, így többek között a gyámhatóság tudomása nélkül is megegyezhettek, ez azonban

⁶⁴² WEISS, A Családjogi Törvény tervezett módosításához, 125.

⁶⁴³ BACSÓ, A családjogi törvény módosításának vitája, 75.

⁶⁴⁴ NYÍGRINY, Az államigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálata, 52.

⁶⁴⁵ Jogtudományi Közlöny 1973 161.

⁶⁴⁶ 1/1974. (VI. 27.) OM rendelet 187. § (2) bekezdés

⁶⁴⁷ Csjt. 49. §; OM sz. rendelet 193. § (1) bekezdés f) pontja

számos más jogkövetkezmény mellett azt eredményezte volna, hogy bizonytalan jogi helyzet áll elő, tekintettel arra, hogy az ilyen megállapodás bírói úton kikényszeríthetetlen volt. A póttanyasággal kapcsolatos jogviták az elmúlt években mindig az érdeklődés középpontjában álltak, 1987-ig a félezernyi póttanyaság közül alig tucatnyi esetben került sor jogvitára. A terhesség kihordására irányuló szerződést önmagában kellett értékelni, s nemcsak a hozzá kapcsolódható pénzbeli ellenszolgáltatást tekintve, hiszen számos esetben ellenszolgáltatás nélkül, szívésségből vállalkoztak a póttanyák a terhesség kihordására. Azokban az esetekben, ahol jogvitára került sor, a póttanyák érzelmei megváltoztak, s megtagadták a gyermek átadását. Az egész eljárás szerves részét képezte a póttanya pszichés ellátása, felkészítése arra a következményre, amelynek már a terhesség kihordásának elvállalásakor is teljes mértékben tudatában volt. Másfelől ez az érzelemváltozás ahhoz az esethez volt hasonlítható, amikor a gyermekéről a titkos örökbefogadást lehetővé tévő módon lemondó anya utóbb meggondolta magát, s szeretne volna visszkapni gyermekét.⁶⁴⁸

Ahhoz, hogy az örökbefogadás a gyermek- és családvédelem eszközeként elérhesse a célját, szükségessé vált a titkosság bevezetése.⁶⁴⁹ A Csjt. 1986-os módosítása és az állami gondozottak örökbefogadása mellett bevezette, hogy a vér szerinti szülő úgy is hozzájárulhatott gyermeke örökbefogadásához, hogy nem ismerte az örökbefogadó személyét. Ezzel a törvényalkotó célja az volt, hogy elősegítse a gyermeknek a zökkenőmentes, nyugodt módon való családba illeszkedést. Szintén e törvény rögzítette tételesen, hogy kinek a hozzájárulására nem volt szükség az örökbefogadáshoz.

Az örökbefogadás következtében az örökbefogadott az örökbefogadó gyermekének jogállásába lépett.⁶⁵⁰ Az örökbefogadónak az örökbefogadott vérszerinti szüleiként való bejegyzését rendelte el a törvény az örökbefogadott anyakönyvébe, mely által a formai bizonyítéka is eltűnt az örökbefogadásnak. A gyakorlatban ez a tény úgy jelent meg, hogy az örökbefogadás gyermek előtt való elhallgatása vagy pedig a tények teljes, őszinte feltárása-e a helyes nevelési módszer. Ez a kérdés újságok hasábjain is megjelent.⁶⁵¹ Nem volt egyszerű ennek a kérdésnek a megítélése sem pszichológiai, sem erkölcsi szempontból, ugyanis két érdek állt egymással szemben: az egyik oldalról az örökbefogadók nevelési érdekei (bár nem volt egyöntetű vélemény, hogy a való tények eltitkolása helyes nevelési eredményre vezet), a másik oldalról pedig az említett jogszabályok rendelkezései, valamint az a követelmény, hogy az anyakönyv ne tartalmazzon valótlan

⁶⁴⁸ BODNÁR—BODNÁR, Póttanyasági" szerződések, 483.

⁶⁴⁹ 1986. évi IV. törvény

⁶⁵⁰ Csjt. 51. § (1) bekezdés

⁶⁵¹ Népszabadság 1960. április 6-i számában, „A fogadott gyermek" c. cikk

bejegyzéseket. Névai László szerint a helyes megoldás az lett volna, ha az anyakönyv az eredeti adatokat tartalmazza (vérszerinti szülők feltüntetése a szülők rovatában és a megjegyzés rovatban utalás az örökbefogadásra, valamint az örökbefogadók nevére), de az anyakönyvről a felek részére kiállított kivonat, valamint a személyi igazolvány már az örökbefogadót tüntette volna fel vérszerinti szülőként. A hatóságok részére kiállítható másolat az eredeti állapotot az anyakönyvi bejegyzésnek megfelelően a vérszerinti szülők nevének, valamint az örökbefogadás tényének a feltüntetésével tükrözte volna, mely az adott esetben eljáró hatóság (ügyészség, bíróság, anyakönyvvezető) részére hozzáférhetővé vált volna.⁶⁵² Az 1961. évi 31. sz. állásfoglalás kimondta, hogy egyedülálló személy által történő örökbefogadás esetén az örökbefogadó vérszerinti szülőként bejegyezhető az anyakönyvbe.⁶⁵³

A titkos örökbefogadás bevezetése pedagógiai és pszichológiai problémát vetett fel, melyik a helyesebb megoldás: ha az örökbefogadó mindvégig eltitkolja örökbefogadott gyermeke előtt valóságos származását, és állítja, hogy ő a vérszerinti szülő, vagy pedig az, hogy kellő időben (amelyet ő határoz meg) felfedi gyermeke előtt azt a tényt, hogy ő örökbefogadott gyermek. Az örökbefogadók a származás teljes eltitkolásában látták az egyetlen módszerét annak, hogy a gyermeknek a családjukba való beillesztése tökéletes legyen. Nem voltak figyelemmel arra, hogy ilyen esetben bármely külső hatás — egy rokon vagy más hozzátartozó megjegyzése, vagy a gyermek vérszerinti szülőjének kitartó kutatása — felboríthatta ezt az egyensúlyt. A gyermek származását illetően először kétségeket ébresztett, majd bizalmatlanná válhatott örökbefogadóival szemben, megszakadhatott közöttük a jó szülő—gyermek kapcsolat, a gyermek nevelhetetlenné válhatott, akár az egész örökbefogadás felbomolhatott. Mindez elkerülhető, ha az örökbefogadók kellő időben tájékoztatják befogadott gyermeküket helyzetéről, és ennek ismeretében alakul ki közöttük az a harmonikus kapcsolat, amely ilyen kívülről jövő megrázó hatásokkal szemben is megvédi a gyermeket.⁶⁵⁴ Maguk a szülők is gyakran érzik a titkolózás, a hazugság súlyát, a gyermek pedig, aki igen ritka kivételtől eltekintve valamikor tudomást szerez arról, hogy örökbe fogadott, becsapottságát katasztrofális élményként szenvedi el. Traumatizálja, hogy nem ismerheti meg „édes” szüleit, akiktől származik, de még jobban elkészeríti az a mély csalódás, hogy a szüleinek tartott felnőttek éveken át hazudtak neki, tehát soha többé nem bízhat bennük. Az érzelmi katasztrófa lerombolja személyi és társadalmi identitását, és az őt szülőként felnevelők iránti szeretete esetleg gyűlöletbe csap át. Nem ritka, hogy e trauma következtében csavarogni kezd, mert otthonnál már nem tekinti otthonának. A pubertásos krízis idején pedig felerősödhetnek a

⁶⁵² BACSÓ, Családi jogunk fejlődése, 554-556.

⁶⁵³ NÉVAI, Problémák az ügyészi felügyelet normatív alapjai köréből, 184.

⁶⁵⁴ BACSÓ, Az örökbefogadás, 612-613.

becsapott fiatal deviáns reakciói. Hangsúlyozni kell tehát, hogy az örökbefogadók őszintesége alapvető feltétele az adoptált gyermek bizalmának és ragaszkodásának.⁶⁵⁵ A titkosság egyik esetében az örökbefogadó és az örökbefogadott, illetőleg annak törvényes képviselője ismerték egymást, az ő egybehangzó nyilatkozatukkal jött létre az örökbefogadás, a másik típusa szerint az örökbefogadók és a vérszerinti szülők egymást nem ismerték. Az örökbefogadott gyermek anyakönyvébe az örökbefogadókat vérszerinti szülőkként jegyezték be, és az erről kiállított anyakönyvi kivonat, az azon alapuló személyi igazolvány már az örökbefogadókat tüntette fel szülőkként és az örökbefogadottat vérszerinti gyermekükként. Állami gondozott gyermek örökbefogadásánál, ha a gyámhatóság az örökbefogadást látta a gyermek érdekében állónak, akkor engedélyezte azt. Ezt a határozatot a vérszerinti szülő megkapta, fellebbezhetett az ellen, de az örökbefogadók nevét, személyi adatát, lakását nem tudhatta meg. Míg állami gondozott gyermek örökbefogadása az összes örökbefogadásnak 30—40%-át jelentette, addig csak 8—10%-ot tettek ki az olyan típusú örökbefogadások, amelyek során a vérszerinti szülő gyermekéről lemondott. Ebben az esetben a szülő arról sem szerzett tudomást, hogy az örökbefogadás mikor történt, arról határozatot nem kapott. Amikor a Csjt. 1974-ben ezt az örökbefogadási formát megvalósította, ezzel is lehetővé kívánta tenni a gyermeknek az új családba való minél tökéletesebb beillesztését.⁶⁵⁶

Ha a házasságon kívül született gyermeket időközben örökbefogadták, vérszerinti szülőkként az örökbefogadókat bejegyezték, ez nem volt akadálya a származási per megindításának. A származási per szükségszerűen a vérszerinti kapcsolatok feltárására vezetett, melyben alapvető bizonyítási eszköz volt a vércsoportvizsgálat. Ehhez pedig szükség volt a gyermekén kívül a vérszerinti anya és a vélelmezett apa vérének vizsgálatára, a személyazonosság okiratok alapján való megállapítására. Bacsó Jenő álláspontja szerint az örökbefogadás fennállása alatt nem volt célszerű származási pert indítani. Sor kerülhetett erre — ha szükséges — még akkor is, ha az örökbefogadás esetleg felbomlott. A titkosságot és a beilleszkedés folyamatát akadályozta az is, hogy az örökbefogadott gyermeknek 1977-ig kettős öröklési joga volt: vérszerinti rokonai, valamint örökbefogadói és azok rokonai után úgy örökölt, mint az örökbefogadók vérszerinti gyermeke. Ez a kettős öröklési jog azt jelentette, hogy a vérszerinti szülők hagyatéki tárgyalása során fel kellett tární, mi az örökbefogadott eredeti (örökbefogadás előtti) neve, hol élt, kiknek a gondozásában volt. A vérszerinti rokonok így megismerték, hova került a-gyermek és nagyon sok esetben zaklatták az örökbefogadókat, de magát a gyermeket is megkísérelték elidegeníteni örökbefogadójától. A Ptk. 1977. évi módosításától, ha a gyermek örökbefogadóit vérszerinti szülőiként jegyezték be az

⁶⁵⁵ MURÁNYI-KOVÁCS-KABAINÉ-HUSZKA, A gyermekkori és a serdülőkori személyiségzavarok, 30.

⁶⁵⁶ BACSÓ, Az örökbefogadás, 613.

anyakönyvbe, akkor a gyermeknek a vérszerinti szülei után megszűnt az öröklési joga, s a származás felfedésére sem kerülhetett sor. Megmaradt a kettős öröklési jog azonban, ha az örökbefogadókat nem jegyezték be az anyakönyvbe vérszerinti szülőknek.⁶⁵⁷

A titkos örökbefogadás bevezetésével a jogalkotó célja az volt, hogy az örökbefogadott gyermek minél inkább beilleszkedjen a családba, így a vér szerinti szülő akként is hozzájárulhatott gyermekének örökbefogadásához, hogy nem ismerte az örökbefogadó személyét. Az örökbefogadott gyermek zavartalan fejlődését és az új családba való beilleszkedését volt hivatott biztosítani az a rendelkezés, amelynek értelmében a vér szerinti szülő az örökbefogadáshoz hozzájáruló nyilatkozatát nem vonhatta vissza, az örökbefogadást nem támadhatta meg, s mivel az eljárás titkos volt, a gyermek felkutatására sem nyílt lehetőség.⁶⁵⁸

A joggal való visszaélés jellegzetes esetének mutatkozhat az is, ha a gyermekéről nem gondoskodó szülő mégsem volt hajlandó a gyermek örökbefogadásához hozzájárulni, vagyis a szülő alapos ok nélkül megtagadta hozzájárulását gyermeke örökbefogadásához.⁶⁵⁹ Ilyen esetben a szülő jognyilatkozatát a gyámhatóság pótolhatta.⁶⁶⁰ Ennek a hozzájárulásnak az volt a feltétele, hogy a gyámhatóság csak akkor adhatta meg, ha a külön élő szülő addigi magatartásából azt lehetett megállapítani, hogy a gyermekével szemben fennálló kötelezettségeinek önhibájából nem tett eleget. Jogorvoslatként az örökbefogadást engedélyező határozat bíróság előtti megtámadására nyílt lehetősége a szülőnek.⁶⁶¹

A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (a továbbiakban: Gyvt.) több, jelentős módosítást hozott: az örökbefogadás feltételei között rögzítette, hogy ki lehet örökbefogadó, illetve szabályozta a gyámhivatal örökbefogadási eljárásban betöltött feladatait. Rögzítette azt is, hogy a gyámhivatal az átmeneti nevelésbe vett gyermeket mikor nyilváníthatja örökbefogadhatónak. Rendelkezett az örökbefogadott tájékoztatásához fűződő jogáról. Amennyiben a gyámhatóság az állami gondozott gyermek örökbefogadását engedélyezte, akkor gyámhatóság köteles volt mind a szülőktől, mind pedig — szükség esetén — a nagyszülőktől megvonni az érintkezés jogát⁶⁶² a titkos örökbefogadás garanciának érvényesülése érdekében.⁶⁶³

⁶⁵⁷ 1977. évi IV. törvény 617—618. §

⁶⁵⁸ PAP, Jogtudományi Közlöny 1974 417.

⁶⁵⁹ 1974. évi I. törvény

⁶⁶⁰ Jogtudományi Közlöny, 1981 559.

⁶⁶¹ KILÉNYI, Az államigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálata, 663.; PAP, Jogtudományi Közlöny 1974 417.

⁶⁶² Gyvt. 58. § (6) bekezdés

⁶⁶³ RÁCZ, A szülőnek a gyermekkel való érintkezése és annak néhány problémája, 249.

A Gyvt. módosításáról szóló 2002. évi IX. törvény által hozott módosítások: bővítette az aktív örökbefogadási képességet: „Örökbefogadó csak az a teljesen cselekvőképes, nagykorú személy lehetett, aki - a külön jogszabályban meghatározott örökbefogadás előtti tanácsadáson és felkészítő tanfolyamon eredménnyel részt vett és személyisége, valamint körülményei alapján a gyámhivatal örökbefogadás előtti eljárása során hozott határozata értelmében alkalmas volt a gyermek örökbefogadására, továbbá a gyermeknél legalább 16, legfeljebb 45 évvel volt idősebb (kivéve rokon, illetve a házastársi örökbefogadást). Két hónapról hat hétre csökkentette azt az időtartamot, amíg a szülő az örökbefogadáshoz való hozzájárulását visszavonhatta. Bővítette annak körét, hogy a gyámhivatal a gyermeket mikor nyilváníthatta örökbe fogadhatónak.⁶⁶⁴

A 2012. évi LXXXV. törvény szabályozta a származás megismeréséhez fűződő jogot valamint a felbontás szabályait módosította. Bővítette és a vérszerinti szülőkön kívül a testvérekre is kiterjesztette az örökbefogadott gyermeknek a származása megismeréséhez való jogát és valamelyest újraszabályozta az örökbefogadás felbontásának és a felbontás joghatásainak rendelkezéseit.⁶⁶⁵

X. Az örökbefogadás bírósági gyakorlata 1953-tól 2021-ig

Az 1960-as, '70-es években csaknem mindenütt az örökbefogadás szabályainak részleges vagy teljes újraszabályozása volt megfigyelhető.⁶⁶⁶ A 20. századi fejlődési tendenciáit a világháború kapcsán maradt rengeteg hadiárva, illetve a század második felében a szocialista jogelmélet dogmatikája határozta meg. Magyarországon gyakran változó, fejlődő jogintézmény lett az örökbefogadás, melynek szabályait 1960-ban, 1977-ben, 1986-ban, 1990-ben és 1995-ben lényegesen módosították,⁶⁶⁷ nem utolsósorban a bírói joggyakorlat által gazdagított jogelvekkel.

Az örökbefogadás szabályozásában gyökeres változást a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (a továbbiakban: Csjt.) hozott. Az örökbefogadás célja nemcsak az volt, hogy a gyermek megfelelő nevelésben és gondozásban részesüljön, hanem az is, hogy a szülő-gyermekei kapcsolat alapján az idős örökbefogadó is támaszt, gondoskodást kapjon.⁶⁶⁸

⁶⁶⁴ GYEKICZKY (szerk.): Ami a múltból elkísér (2.), 100-102.

⁶⁶⁵ 2012. évi LXXXV. törvény 3-5. §§

⁶⁶⁶ CSIKY-FILÓ, Magyar Családjog, 204.

⁶⁶⁷ BEKE-MARTOS, Az örökbefogadás 20.

⁶⁶⁸ BH 2000.60; Legf. Bír. Pfv.II.21.665/1998.

Örökbefogadó csak teljesen cselekvőképes nagykorú személy lehetett.⁶⁶⁹ A Csjt. megszüntette az örökbefogadás szerződéses formáját és az adoptáció gyámhatóság általi engedélyezését szabályozta.⁶⁷⁰ A törvény 48. §-a szerint az örökbefogadás érvényes létrejöttéhez két feltétel együttes fennállására volt szükség: az egyik a szülők és az esetleges házastárs megegyezése, a másik pedig a gyámhatóság — konstitutív hatályú — engedélyezése volt.⁶⁷¹

Az örökbefogadás engedélyezéséhez minden fél egyetértő nyilatkozata, hozzájárulása szükséges, a k. örökbefogadandó estében ezt törvényes képviselője teheti.⁶⁷² A bíróság döntésében kimondta, hogy az örökbefogadás engedélyezéséhez szükséges szülői hozzájárulás ítélettel nem pótolható, mivel az örökbefogadás engedélyezéséhez szükséges nyilatkozat a szülő legszemélyesebb jogának számított.⁶⁷³ A törvény később feljogosította a gyámhatóságot arra, hogy a gyermek érdekében az örökbefogadást a szülő hozzájárulása nélkül is engedélyezze. Ezt a jogi lehetőséget a Csjt. 1986. évi módosítása kizárta, ugyanis a szülőt csak akkor lehetett ettől a jogától megfosztani, ha a szülői felügyeleti jogát a bíróság megszüntette vagy egyéb, törvényben meghatározott körülmény merült fel, amelynek alapján mellőzhető volt a szülői hozzájárulás. A Csjt. 1990. évi módosítása a titkos örökbefogadások körét kibővítette az örökbefogadhatónak nyilvánítás jogintézményével.⁶⁷⁴

2001-ben egy indítványozó – többek között – azzal kereste meg levelében az Alkotmánybíróságot, hogy álláspontja szerint alkotmányellenes az, hogy a gyámhatóság a szülő hozzájárulása nélkül is engedélyezheti az örökbefogadást abban az esetben, ha bíróság a szülő szülői felügyeleti jogát jogerősen megszüntette, illetve, ha a szülő cselekvőképtelen, vagy ismeretlen helyen távol van.⁶⁷⁵ Ami a gyermeket illeti, örökbe az a gyermek adható - akinek szülei nem élnek, akinek szülei - rendszerint azért, mert a gyermek felnevelését nem tudják vállalni - az örökbeadáshoz hozzájárultak, adott esetben akár úgy is, hogy gyermekükről örökbeadás céljából lemondanak, - kivételesen a szülők hozzájárulása nélkül is, akit a szülők súlyosan elhanyagoltak vagy elhagytak, - akivel szemben a szülők olyan súlyos mulasztást követtek el, amely indokoltta teheti szülői felügyeleti jogaiktól való megfosztásukat. A gyermek külső, idegen személyek számára való örökbeadáshoz fűződő érdekét azonban megelőzi a gyermeknek a családjában (például a nagyszüleinél, a szülők testvéreinél) maradásához fűződő érdeke, akkor is, ha ezek örökbefogadás

⁶⁶⁹ Csjt. 47. § (1) bekezdése

⁶⁷⁰ KÖRÖS (szerk.): A Családjog kézikönyve, 446.

⁶⁷¹ P.K. 795/23. sz., B. H. 1961/4. sz.; BALOGH-ERDŐS-GÉCZY: Polgári Jogi Döntvénytár, 383-384.

⁶⁷² BH 2000.1.107; Legfelsőbb Bíróság Kfv.II.27.056/1998.

⁶⁷³ BH 1992.1.28; P. törv. II. 20.802/1991., JUHÁSZ, Polgári Elvi Határozatok, 501-502.

⁶⁷⁴ KATONÁNÉ PEHR, „Örökbefogadás”, [10]

⁶⁷⁵ Csjt. 48. § (5) bekezdés a), illetve d) pont

nélkül, családtagként kívánják a gyermeket felnevelni. A bíróság a Csjt. 88. § (1) bekezdése értelmében a szülői felügyeletet a szülő gyermeke ellen irányuló, felróható magatartása miatt szünteti meg. Ilyen körülmények között a gyermek alapvető érdekei csak a családból való kiemeléssel biztosíthatók és a gyermek mindenek felett álló érdeke, hogy lehetőség szerint kerüljön nevelését megfelelően biztosító örökbefogadó szülőkhöz. Maga az Alkotmány 67. § (1) bekezdése rögzíti, hogy a gyermeknek családja mellett az állammal és a társadalommal szemben is joga van védelemre és gondoskodásra. Míg a család szerepe elsődleges és nem pótolható, rendkívüli helyzetekben, amikor a szülő nyilvánvalóan és súlyosan veszélyezteti gyermekét, az államnak védelmi kötelezettségét a családdal (szülővel) szemben is érvényesítenie kell. Az Alkotmánybíróság kifejtette, hogy a Csjt. 48. § (5) bekezdés a) és d) pontjában meghatározott okok súlya a gyermek jogainak biztosítására tekintettel indokoltta teszi azt, hogy az örökbefogadáshoz a vér szerinti szülő beleegyezésére nincs szükség.

Alkotmányellenesnek tartotta az indítványozó azt is, hogy a Csjt. 48/A. § (2) bekezdése szerint a gyámhivatal az átmeneti nevelésbe vett gyermeket örökbefogadhatónak nyilváníthatja, amennyiben a szülő lakó- és tartózkodási helyét új lakó- és tartózkodási helye hátrahagyása nélkül megváltoztatja, és a szülő felkutatására irányuló intézkedések fél éven belül nem vezetnek eredményre, vagy a szülő fél éven át gyermekével semmilyen formában nem tart kapcsolatot. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a szülői felügyelet megvonása így nem értelmezhető az Alkotmány 67. § (2) bekezdésében foglalt jog kiüresítéséként. Örökbefogadás esetén az Alkotmány által védett szülői jogok nem a vér szerinti szülőt illetik meg, hanem átszállnak az örökbefogadó szülőre, és az örökbefogadó szülőt védik - a vér szerinti szülővel szemben is.⁶⁷⁶

Szintén alkotmányellenes az indítványozó álláspontja szerint az, hogy a Csjt. 48. § (6) bekezdése szerint a vér szerinti szülő a titkos örökbefogadásról értesítést nem kap, és az örökbefogadásról szóló határozatot sem fellebbezéssel, sem más módon nem támadhatja meg. E rendelkezés a gyermek, valamint az örökbefogadó szülő védelmét szolgálja, mely védelem a vér szerinti szülővel szemben is érvényesül. A vér szerinti szülőnek több ponton van lehetősége arra, hogy gyermekének örökbefogadását megelőzze vagy megakadályozza, e lehetőségek azonban visszavonhatatlanul megszűnnek akkor, amikor az örökbefogadás megtörténik. Amennyiben azonban a jogorvoslati lehetőségek kimerítése, vagy elmulasztása nyomán az örökbefogadásra ténylegesen sor kerül,

⁶⁷⁶ 429/B/2001. AB határozat

kialakult helyzetet - melynek kialakulásában a vér szerinti szülő az örökbefogadáshoz hozzájáruló nyilatkozatával, illetve magatartásával közrehatott - nem bolygathatja.⁶⁷⁷

Az örökbefogadás céljának egyenes következménye volt, hogy a Csjt. kizárta a nagykorú személy örökbefogadását, akinek esetében már nem valósulhatott meg a családi nevelés.⁶⁷⁸ Ez pedig magában foglalta azt is, hogy a szülői felügyeleti jog az örökbefogadás folytán minden esetben átszállt az örökbefogadóra,⁶⁷⁹ tehát megszűnt a nem teljes hatályú (*adoptio* minus plena) örökbefogadás.⁶⁸⁰

A Csjt. 1974. évi módosítása azt kívánta elősegíteni, hogy az örökbe fogadott gyermeknek a beilleszkedése minél harmonikusabb legyen, ezért általánossá tette a titkos örökbefogadás intézményét. Az örökbefogadáshoz történő hozzájáruló nyilatkozatot visszavonni nem lehetett. A gyermek titkos örökbefogadásához hozzájáruló szülő tartási kötelezettsége e nyilatkozat megtételével - szülői felügyeleti jogának megszűnése ellenére - nem szűnik meg. A tartási kötelezettséget csak az örökbefogadás szünteti meg.⁶⁸¹ Nem az anyakönyvezés módjától függően, hanem az új családjogi szabályozáshoz igazodóan minősülhet az örökbefogadás titkosnak.⁶⁸²

Az örökbefogadott és a vér szerinti rokonai közötti törvényes öröklési kapcsolat szempontjából az örökbefogadás titkosságát az örökhagyó halálakor hatályban lévő családjogi rendelkezések alapján kellett megítélni.⁶⁸³ Az örökbefogadott gyermeknek a Ptk. 1977. évi módosításáig kettős öröklési joga volt: vérszerinti rokonai, valamint örökbefogadói és azok rokonai után úgy örökölt, mint az örökbefogadók vérszerinti gyermeke. A Ptk.-nak az 1977. évi IV. törvénnyel beiktatott új 618. §-a vezette be az öröklési jogban a titkos örökbefogadás fogalmát, amely az örökbefogadott és vér szerinti rokonai között a törvényes öröklési kapcsolat megszűnését eredményezte.⁶⁸⁴ Az örökbefogadott személy öröklésére a Polgári Törvénykönyv rendelkezései csak akkor irányadók, ha az örökbefogadás és az öröklés megnyílt egyaránt 1960. május 1. után történt.⁶⁸⁵ Hatályos jogszabályaink értelmében az örökbefogadás teljes rokoni kapcsolatot létesít az örökbefogadott és az örökbefogadó, illetőleg rokonai között. Az örökbefogadott gyermek az örökbefogadó rokona

⁶⁷⁷ 429/B/2001. AB határozat

⁶⁷⁸ CSIKY-FILÓ, Magyar Családjog, 204.

⁶⁷⁹ KÖRÖS (szerk.): A Családjog kézikönyve, 446.

⁶⁸⁰ CSIKY-FILÓ, Magyar Családjog, 204.

⁶⁸¹ BH 2008.1.16: Legf. Bír. Pfv. II. 20.647/2007.

⁶⁸² BH 1989.11.445.; P. törv. II. 20 228/1989.

⁶⁸³ BH 2005.5.177: Legf. Bír. Pfv. II. 20.897/2002. sz.

⁶⁸⁴ BH 2005. 177.

⁶⁸⁵ BH 1987.9.314

után csak akkor örököl, ha az örökbefogadás és az öröklés megnyílt egyaránt 1960. május 1. után történt.⁶⁸⁶

Az örökbefogadott gyermeket az örökbefogadó szülőjével szemben ugyanolyan tartási kötelezettség terhelte, mint a vérszerinti gyermeket, továbbá, ha az örökbefogadó szülő és a vérszerinti szülő egyaránt jogosult volt tartásra, ez utóbbi tartási jogosultságát az örökbefogadó szülő jogosultsága megelőzte.⁶⁸⁷ Az 1972. évi IV. törvény az említett rendelkezést hatályon kívül helyezte és kimondta, hogy a vérszerinti szülő az örökbefogadott gyermekét az örökbefogadó teljesítőképzetlensége esetén sem köteles eltartani, egyben megszűnik a szülőtartásra való jogosultsága is. Kivételt a törvény csak azzal a vérszerinti szülővel tett, akinek gyermekét saját házastársa fogadta örökbe.⁶⁸⁸ A gyermek tartására vonatkozó kötelezettségét nem érintette az a körülmény, hogy a házassági életközösség megszakadását melyik fél magatartása okozta. A bíróság egyik döntésében azt is kimondta, hogy a gyermek titkos örökbefogadásához hozzájáruló szülő tartási kötelezettsége e nyilatkozat megtételével - szülői felügyeleti jogának megszűnése ellenére - nem szűnik meg.⁶⁸⁹

A szülőtartás megszüntetésének van helye, ha a szülő ugyan változatlanul tartásra szorul, azonban a tartásra kötelezett gyermeke időközben - örökbefogadás folytán - kiskorú gyermekéről gondoskodik, gyest vesz igénybe, ennek következtében szülője eltartásának saját megélhetésének sérelme nélkül már nem tud eleget tenni, különös tekintettel arra is, hogy a tartásra jogosultság sorrendjében a gyermek a többi rokont megelőzi. A bíróság e határozatában az adott érvényes és hatályos jogszabályok alapján megállapította, hogy a tartás kötelezettsége a tartásra nem érdemtelen szülővel szemben, akinek nincs házastársa, elsősorban a gyermekére vagy gyermekeire hárul. A tartásra jogosultak sorrendjében a kiskorú gyermek minden más jogosultat megelőz, tartására külön szabályok irányadók. A tartás sorrendjében a kiskorú gyermeket követi a továbbtanuló nagykorú gyermek, a házastárs, majd - egy sorban - a két szülő. Az örökbefogadott mind az örökbefogadóval, mind annak rokonaival szemben az örökbefogadó gyermekének jogállásába lép. Azt, akit mindkét házastárs örökbefogadott, a házastársak közös gyermekének kell tekinteni (közös gyermekké fogadás). Ennek megfelelően az örökbefogadással létrejött rokoni kapcsolat a vér szerinti rokonokéval egyező tartalmú és mértékű tartási jogosultságot, illetve kötelezettséget létesít. A

⁶⁸⁶ BH 1984.10.403

⁶⁸⁷ P.K. 795/55. sz., B. H. 1961/4. sz.; BALOGH-ERDŐS-GÉCZY, Polgári Jogi Döntvénytár 412.; Bírósági Határozatok, 564.

⁶⁸⁸ P. törv. II. 20 773/1973. sz., BH 1974/11. sz. 435.; ERDŐS-MAGYAR-ZOLTÁN (szerk. Benedek Károly), Polgári Jogi Döntvénytár, 676.

⁶⁸⁹ BH 2008. 16.

kifejtettekből következően az adott esetben a felperes tartási kötelezettsége szempontjából a vér szerinti gyermek jogállásába került örökbe fogadott gyermek tartása megelőzi a vér szerinti szülő tartását. Az anyától elvárható magatartás, hogy gyermeke tartásáról saját szükséges tartásának rovására is gondoskodjon. Ilyen kötelezettség azonban szülőjével szemben nem terheli, szülőtartási kötelezettségének korlátot szab saját szükséges tartásának veszélye. A szülőtartás közös egyetértéssel történt megállapítása óta, az annak alapjául szolgáló körülményekben lényeges és tartós változás az anya oldalán, tekintettel arra, hogy házastársával már közös háztartásukban gondozzák, nevelik az örökbe fogadott kiskorú gyermeket. A gyermek otthoni gondozása miatt az anya jövedelme jelentősen csökkent, ezzel szemben kiadásai lényegesen megemelkedtek, így megváltozott körülményei, jövedelmi, vagyoni viszonyai miatt önmaga és kiskorú gyermeke tartásának veszélye nélkül a korábban vállalt tartásdíj megfizetésére már nem képes. Teljesítőképessége hiányában ezért tartásra nem kötelezhető.⁶⁹⁰

Az örökbefogadás az ember személyi állapotát, ezen belül családi kapcsolatait határozza meg, a perben az eljárás tárgyát képező jogviszonnyal a felek szabadon nem rendelkezhetek, így nem volt jogszabályi lehetőség arra, hogy az örökbefogadás felbontása kérdésében a felek a bíróság előtt egyezséget kössenek.⁶⁹¹ Az örökbefogadás felbontása nem érintette az eljárás megindítása előtt meghalt örökbefogadó után már megszerzett jogokat. Az örökbefogadás felbontása esetén sem lehetett a már átszállott örökséget visszakövetelni.⁶⁹² A bíróság egyik döntésében megállapította, hogy az örökbefogadó által az örökbefogadottnak kiskorúsága idején nyújtott ajándék visszakövetelésére önmagában az örökbefogadás felbontása nem ad alapot.⁶⁹³

A Legfelsőbb Bíróság már 1963-ban⁶⁹⁴ rámutatott arra, hogy ha az örökbefogadási szerződés megkötése és jóváhagyása a Csjt. hatálybalépése előtt történt, a szerződés felbontására a korábban érvényben volt jogszabályokat kell alkalmazni. Az idevonatkozó ítélkezési gyakorlat az volt, hogy az örökbefogadott részéről az örökbefogadóval szemben elkövetett durva sértés alapul szolgálhat a szerződés felbontására, ha az egyik fél az örökbefogadással járó kötelezettségeit szándékosan és oly súlyosan megsértette, hogy az örökbefogadás fenntartása a másik félre nézve elviselhetetlenné vált.

⁶⁹⁰ BH 2015. 255.

⁶⁹¹ BH 1991.12.475; P. törv. II. 20. 448/1991.

⁶⁹² 7/1974. (VI. 27.) IM rendelet 30. §

⁶⁹³ BH. 2006. 188; Legf. Bír. Pfv. II. 20.178/2005.

⁶⁹⁴ P.törv.III. 20539/1963., B.H. 1963/12. sz. 3788.

A Csjt. 57. § (1) bekezdése szerint az örökbefogadást a bíróság felbonthatja, ha az örökbefogadó vagy az örökbefogadott olyan szándékos magatartást tanúsított, amely miatt az örökbefogadás fenntartása a másik félre elviselhetetlenné vált. Az elviselhetetlenség fogalmát a törvény, illetve annak indokolása nem határozta meg, ezért azt a bíróságnak kellett pontosan mérlegelnie,⁶⁹⁵ hogy tartós, az örökbefogadási kapcsolatot valóban megghiúsító körülményről van-e szó, vagy pedig múló, átmeneti, esetleg nevelési nehézségekből adódó problémáról.⁶⁹⁶ A bírói gyakorlat szerint akkor is helye van az örökbefogadás felbontásának, ha az célját és társadalmi rendeltetését nem tölti be.⁶⁹⁷ I. Az örökbefogadás felbontására azon a címen, hogy az örökbefogadás célját és társadalmi rendeltetését nem tölti be, akkor kerülhet sor, ha az örökbefogadási kapcsolatot valóban megghiúsító körülmények állnak fenn. II. Az örökbefogadás felbontása esetén az örökbefogadással felvett név további viselésére irányadó szempontok.⁶⁹⁸

Az örökbefogadást nem a felek megállapodása hozza létre, ezért az egymagában a felek megegyezésével nem is szüntethető meg. A felek az örökbefogadás felbontása tárgyában a bíróság előtt egyezséget nem köthetnek. Az örökbefogadás felbontása nem érinti az eljárás megindítása előtt meghalt örökbefogadó után már megszerzett jogokat. Az örökbefogadás felbontása esetén sem lehet a már átszállott örökséget visszakövetelni.⁶⁹⁹

Az örökbefogadás felbontásánál a bíróság a kiskorú gyermek érdekét elsődleges szempontként értékelte. Az örökbefogadás elsősorban családi kapcsolat létrehozására, nem pedig csak az öröklés biztosítására irányuló jogintézmény. Az örökbefogadás felbontása iránt előterjesztett kereset elbírálásánál ennek szem előtt tartásával kell vizsgálni, hogy e jogintézmény betöltheti-e még a társadalmi és jogi rendeltetését.⁷⁰⁰ Az örökbefogadást fel kell bontani, ha nyilvánvaló, hogy az a célját és társadalmi rendeltetését nem tölti be, a felek kapcsolatában változás nem várható és az örökbefogadás már a kiskorú gyermek valós érdekeit sem szolgálja.⁷⁰¹ I. Az örökbefogadás felbontása iránti perben az örökbefogadás fenntartásának "elviselhetetlenségét" a kiskorú gyermek érdekében különös körültekintéssel kell vizsgálni, ha a kiskorú örökbefogadott élettörténetéről, kifogásolható magatartásáról az örökbefogadók már az örökbefogadás időpontjában is tudtak. II. Az örökbefogadott intézeti elhelyezésének tényéből még nem következik, hogy az örökbefogadás

⁶⁹⁵ P. törv. III. 20 401/1965/2. sz. határozat, ERDŐS-MAGYAR-ZOLTÁN (szerk. Benedek Károly): Polgári Jogi Döntvénytár, 636-638.

⁶⁹⁶ 7/1974. (VI. 27.) IM rendelet 30. § (1) bekezdés

⁶⁹⁷ BH 1996.7.368: Legf. Bír. Pfv. II. 21.641/1995. Ld. továbbá: BH 1985.5.191.

⁶⁹⁸ BH 1982.4.143: P. törv, II. 20 662/1981.

⁶⁹⁹ BH 1981.6.232

⁷⁰⁰ BH 1974.11.435; BH 2005.6.264.; Legf.Bír.Pfv.II.22.451/2001.

⁷⁰¹ BH 2005.6.264: Legf.Bír.Pfv.II.22.451/2001.

már végleg alkalmatlan a céljának és társadalmi rendeltetésének betöltésére.⁷⁰² Önmagában a konfliktusok ténye - különösen, ha azok előidézésében a felbontást kérő is közrehatott - nem vezethet az örökbefogadás felbontásához.⁷⁰³

Mindaddig, amíg esély volt arra, hogy az örökbefogadás célját és társadalmi rendeltetését képes betölteni, és a kiskorú örökbefogadott részére biztosítani az ezzel járó előnyöket, az örökbefogadást nem bontották fel. Önmagában az örökbefogadó szülők házasságának felbontása, egyikük újabb házasságkötése, eltávolodása a gyermektől - a bíróság álláspontja szerint - nem ad alapot az örökbefogadás felbontására,⁷⁰⁴ még akkor sem, ha a különélő örökbefogadó szülő nem kívánja a kiskorú gyermekével a kapcsolatot tartani.⁷⁰⁵ Annak vizsgálatánál, hogy az örökbefogadás felbontása indokolt-e, a bíróság az örökbefogadásnak a Csjt. 46. §-ában megfogalmazott céljából indult ki elsősorban.⁷⁰⁶ Ha az örökbefogadási cél - az örökbefogadó szülő és az örökbe fogadott gyermek közötti valóságos szülő-gyermek kapcsolat - nem alakult ki és annak jövőbeli megvalósulására sem volt remény, az örökbefogadás rendeltetését nem töltötte be, olyan formai kötelékké vált csupán, amelynek fenntartásához sem a feleknek, sem a társadalomnak nem fűződött érdeke.⁷⁰⁷ Annak megítélésénél, hogy az örökbefogadás társadalmi céljának és rendeltetésének betöltésére alkalmatlanná vált-e, a felek kapcsolatát az örökbefogadás teljes időszakára nézve kellett vizsgálni.⁷⁰⁸ Önmagában a konfliktusok ténye azonban - különösen, ha azok előidézésében a felbontást kérő is közrehatott - nem vezethet az örökbefogadás felbontásához.⁷⁰⁹ Egy döntésben a bíróság úgy ítélte meg, hogy az a körülmény, hogy az örökbefogadott több mint 9 éve nem is köszön az örökbefogadó szüleinek, az örökbefogadó anyja ápolásában súlyos betegsége idején nem segített, őt még csak meg sem látogatta, olyan elítélendő magatartás, amely megalapozza az örökbefogadó jogi igényét.⁷¹⁰ Csak az erkölcsileg és jogilag súlyosan felróható magatartás vonhatja maga után az örökbefogadás felbontását.⁷¹¹ A bírói gyakorlat szerint az örökbefogadás felbontása indokolt, ha annak fenntartása az örökbefogadó bűncselekményt is megvalósító magatartása miatt a többszörösen sérült és visszamaradt kiskorú örökbefogadottra elviselhetetlenné vált.⁷¹² A bíróság jogerős ítéletével egy örökbefogadó anyát bűnösnek mondott ki kiskorú veszélyeztetésének

⁷⁰² BH 2004.2.62: Legf. Bír. Pfv. II. 20.707/2001. sz.

⁷⁰³ BH 2000.1.19; Legf. Bír. Pfv. II. 21.308/1996.

⁷⁰⁴ BH 2000. 158.

⁷⁰⁵ BH 2010.7.185: Legf. Bír. Pfv. II. 21.620/2008.

⁷⁰⁶ BH 2000. 158.

⁷⁰⁷ Legf. Bír. Pfv. II. 20.975/1994.; BH 1995.6.349.; KÖRÖS (szerk. Horeczky Károly, Szilágyi Dénes): Polgári Jog, 254.

⁷⁰⁸ BH 2000. 158.

⁷⁰⁹ BH 2000. 19.

⁷¹⁰ BARDÓCZ-ERDŐS-GÉCZY-OROSZI, Polgári Jogi Döntvénytár, 455-456.

⁷¹¹ BH 2004. 62.

⁷¹² BH 2015.3.68: Kúria Pfv. II. 21.385/2013.

büntetésben, könnyű testi sértés büntetésben, melyet folytatólagosan követett el és testi sértés büntetésnek kísérletében, amelyekért halmazati büntetésül egy év börtönre ítélte, melynek végrehajtását két évi próbaidőre felfüggesztette. A gyámhivatal keresete alapján a bíróság a gyermeket az apánál helyezte el, az anyát tartásdíj fizetésére kötelezte és szülői felügyeleti jogát megszüntette. A bíróság a büntető ítéletben megállapította, hogy az anya éveken át veszélyeztette, bántalmazta, félelemben és rettegésben tartotta az örökbefogadott gyermeket. A bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a peres felek közötti szülő-gyermek kapcsolat már nem alakítható ki, mivel az anya a kiskorú életében olyan erkölcsileg és jogilag súlyosan felróható magatartást követett el, amelyre figyelemmel az örökbefogadás fenntartása a gyermekre, mint örökbefogadottra elviselhetetlen. A bíróság döntését a 12. életévét már betöltött gyermek eljárás során tett személyes előadásának, az igazságügyi pszichológus szakértő véleményének, továbbá a rendelkezésre álló bizonyítékok összességének mérlegelésével hozta meg.⁷¹³

Az örökbefogadó nem kérheti az örökbefogadás felbontását a saját felróható magatartására hivatkozással, ha az örökbefogadás törvényi célja nem tekinthető megghiúsultnak.⁷¹⁴

Ha az örökbefogadást – a felek kölcsönös kérelmére – a gyámhatóság (Csjt. 56. §) vagy - valamelyik fél keresetére – a bíróság (Csjt. 57. §) ítélettel felbontotta, a felek közötti családi kapcsolat a vele járó jogokkal együtt megszűnt.⁷¹⁵ Az örökbefogadás alapján kialakult körülmények és a hosszú időn át fennállt névviselés indokolhatja, hogy az örökbefogadott az örökbefogadás felbontása után is viselje az örökbefogadással felvett családi nevét.⁷¹⁶

A Csjt. 57. § (3) bekezdése szerint az örökbefogadás bírói felbontását a sértett fél kérhette. Kiskorú örökbefogadott érdekében az örökbefogadás felbontása iránt a gyámhatóság és az ügyész is indíthatott keresetet. A sikertelen örökbefogadások döntő okának sokan azt tartják, hogy gyakran túlságosan hosszú idő telik el, amíg az állami gondozott gyermek a csecsemőotthonból az örökbe fogadó családba helyezik.⁷¹⁷ Az örökbefogadás sikeressége szempontjából nem közömbös, hogy mit várnak az örökbefogadók a gyermektől. A csecsemőotthonban megszeretett gyermek iránti vonzalom néha váratlanul csökken, amikor az adoptált kicsi nem felel meg az örökbefogadókban kirajzolódott gyermekideálnak.⁷¹⁸

⁷¹³ BH 2015.68

⁷¹⁴ BH 2002.6.291: Legf.Bír.Pfv.II.21 441/2000.

⁷¹⁵ PK 101.; JUHÁSZ, Polgári Elvi Határozatok, 454.

⁷¹⁶ BH 1983.4.158. Ld. továbbá: BH 2012.7.174.; Legf. Bír. Pfv. II. 20.103/2011.

⁷¹⁷ MURÁNYI-KOVÁCS-KABAINÉ HUSZKA, A gyermekkori és a serdülőkori személyiségzavarok, 29.

⁷¹⁸ MURÁNYI-KOVÁCS-KABAINÉ HUSZKA, A gyermekkori és a serdülőkori személyiségzavarok, 30.

1997. november 1-jén lépett hatályba a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (a továbbiakban: Gyvt.), amely a gyermekvédelmi és a gyámügyi reform együttes megvalósítását tűzte ki célul, biztosítva a Gyermek jogairól szóló New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvényben foglalt szociális gyermeki jogok megvalósulását is. E törvény fontos szemléletbeli változást eredményezett azzal, hogy a gyermeknek a vér szerinti családban történő nevelkedéshez fűződő jogát alapelveként kezelte, valamint hangsúlyozta a szülői felelősség megerősítését és a vér szerinti családok többirányú támogatását. A Gyvt. a kiskorú gyermek érdekében több reformot vezetett be az örökbefogadás terén, amely mélyen érintette az örökbe fogadó szülők érdekeit is. Az örökbefogadás létrejöttét, az örökbe fogadó szülő alkalmasságát, felkészítését érintő változások is azt a célt szolgálták, hogy az örökbefogadás minél teljesebben garantálja a gyermek legfőbb érdekét. Emellett a gyermekek hazai örökbefogadásának gyorsítása, a külföldi örökbefogadásuk jogi megalapozottsága érdekében kialakításra került az örökbefogadást segítő Egységes Örökbefogadási Nyilvántartás, amely a megyei (titkos és nyílt örökbefogadás elősegítése), az országos (országos örökbefogadást elősegítő szerv – titkos és nyílt örökbefogadás elősegítése), valamint a nemzetközi szint (nemzetközi örökbefogadási ügyben eljáró központi hatóság – csak nevelésbe vett gyermek örökbefogadását elősegítve) együttműködését jelentette. A Gyvt. és a Csjt. rögzítette azt is, hogy a gyermeknek joga van a származása, vér szerinti családja megismeréséhez, melynek garanciáit a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Gyer.) szabályai teremtették meg. Az örökbefogadási eljárás átláthatóságát segítette az örökbefogadást elősegítő és az örökbefogadás utánkövetését végző szervezetek tevékenységének szabályozása mind törvényi,⁷¹⁹ mind kormányrendeleti szinten.⁷²⁰

Az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás büntette akkor büntethető csak magánindítványra, ha a sértett az elkövető hozzátartozója. Az örökbefogadott és az örökbefogadó hozzátartozói viszonya a Btk. alkalmazásában zárt, melynek következménye, hogy az örökbefogadó egyenes ágbeli rokona nem válik egyúttal az örökbefogadott egyenes ágbeli rokonává is. Ezért az örökbe fogadott terhelt által az örökbefogadó egyenes ágbeli felmenő rokona sérelmére az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás büntette akkor is hivatalból - és nem magánindítványra - büntethető, ha a sértett a terheltet „unokájaként” emlegeti. A terhelt 13 alkalommal, összesen 212 000 forintot vett fel a sértett folyószámlájáról, a sértett bankkártyájának

⁷¹⁹ 1997. évi XXXI. törvény

⁷²⁰ 72/2014. (III. 13.) Korm. rendelet; Gyer.; KATONÁNÉ PEHR Erika: „Örökbefogadás”[11]

jogosulatlan felhasználásával. A Btk. – akkori hatályos szövegének 82. §-a akként rendelkezett, hogy az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás miatt az elkövető csak magánindítványra büntethető, ha a sértett a hozzátartozója. A Btk. a hozzátartozók körét a büntetőtörvény alkalmazásában maga határozza meg; így más - ekként a polgári jogi - szabályozás a Btk. alkalmazása során közömbös. A Btk. 459. § (1) bekezdés 14. pontjában foglalt taxatív felsorolás szerint e törvény alkalmazásában hozzátartozó: az egyenes ágbeli rokon és ennek házastársa vagy élettársa, az örökbe fogadó és a nevelőszülő (ideértve az együtt élő mostohaszülőt is), az örökbe fogadott és a nevelt gyermek (ideértve az együtt élő mostohagyermeket is), a testvér és a testvér házastársa vagy élettársa, a házastárs, az élettárs, és a házastárs vagy az élettárs egyeneságbeli rokona és testvére. A Btk. tehát külön nevesíti az örökbefogadót és az örökbe fogadottat, következésképp az ilyen kapcsolat a Btk. alkalmazásában nem tartozik a hivatkozott törvényhely a) pontjában felvett egyenes ágbeli rokon fogalmába. Az pedig közömbös, hogy a sértett maga miként nevezte, nevezi a terheltet. Következésképp a bíróság megállapította, hogy a Btk. alkalmazásában a terhelt és a sértett nem hozzátartozók, ezért a terhelt terhére rótt bűncselekmény miatti büntethetőségének a joghatályos magánindítvány nem feltétele, hiánya pedig nem akadálya.⁷²¹

A külföldi határozat elismerését a megkeresett állam bírósága önmagában azon az alapon nem tagadhatja meg, hogy eltérés van a származási állam bírósága által alkalmazott jogszabály és azon jogszabály között, amelyet a megkeresett állam bírósága, hatósága alkalmazott volna abban az esetben, ha a jogvita, az eljárás előtte folyt volna. A közrendbe ütközés csak abban az esetben állapítható meg, ha a külföldi határozat elismerése az alapjogokat, illetve a társadalmi értékítéletet sértő, a felek jogviszonyán túlmutatóan a közrend sérelmét okozó következményekkel járhat. A magyar-belga kettős állampolgár anya 2005-ben kötött házasságot, 2008-ban pedig a francia jog szerinti egyszerű örökbefogadással örökbe fogadott egy gyermeket. Az örökbefogadó apa 2009-ben, édesapja, T. T. K. pedig 2012-ben hunyt el, végintézkedés hátrahagyása mellett. Néhai T. T. K. hagyatéki ügyében a közjegyző csak akkor tudja megállapítani az öröklésre jogosultságukat, ha a magyar anyakönyvi hatóság által kiállított olyan születési anyakönyvi kivonattal rendelkeznek, amelyben az örökbefogadó apa szülőként szerepel, vagy ha bírósági határozattal igazolják, hogy a marseille-i székhelyű elsőfokú bíróság az örökbefogadásukat kimondó ítéletei Magyarországon végrehajthatóak. Ekkor a francia jog szerint néhai örökbefogadó apa törvényes örökösének minősülnek, néhai örökbefogadó apa pedig örököse lett volna néhai édesapjának. A bíróságok azzal indokolták a végzésüket, hogy az örökbefogadó apa nagykorú személyként fogadta örökbe

⁷²¹ BH 2019.218

gyermekét. Az a körülmény, hogy - a korabeli hatályos jog szerint Csjt. 47. § (4) bekezdésének megfelelően - Magyarországon csak kiskorú személyt lehet örökbe fogadni, és ebből következően a kérelmezők örökbefogadásának magyarországi gyámhatósági jóváhagyása kizárt, még nem jelenti azt, hogy ne lehetne elismerni a külföldi határozatot Magyarországon. Külföldi nagykorú állampolgárnak magyar állampolgár által történő örökbefogadása, illetve annak elismerése nem ütközik a hazai jogrendszer alapvető szabályaiba, a polgári jogi és családjogi alapelvekbe, nem jár olyan következményekkel, amely a felek jogviszonyán, az adott esetben az öröklési jogviszonyon túlmutatna. Az örökbefogadásnak a kötelesrész öröklésére vonatkozó francia és magyar jog szerinti esetleg eltérő szabályozása sem alapozza meg azt, hogy a nagykorú személyek örökbefogadásának elismerése a magyar közrendbe ütköznék.⁷²² A korábbi magyar jog szerint az örökbefogadás joghatása nem volt teljes: az örökbefogadottra és leszármazóira, valamint az örökbefogadóra és rokonaira is kiterjedően nem eredményezett rokon kapcsolat. A Ptk. (2013. évi V. törvény) koncepciójának kidolgozása során felmerült a nagykorúak örökbefogadásának újbóli elismerése, legalábbis a nem teljes örökbefogadást illetően, amelyet néhány európai ország (pl. Franciaország) ismer, az országok többsége azzal a feltétellel, hogy az örökbe fogadandó már kiskorúsága alatt hosszabb időn át az örökbefogadó családjában nevelkedett. A francia jogrendszer az örökbefogadás két típusát ismeri: a teljes örökbefogadást és a már említett nem teljes (egyszerű) örökbefogadást. Nagykorú személy esetén az örökbefogadás más értelmet nyer, mint kiskorú örökbefogadása esetén. Kiskorú örökbefogadásakor a család bővülése, kiteljesedése és a gyermekről való gondoskodás biztosítása a cél. Nagykorú örökbefogadásakor a kialakult családi kapcsolatok hivatalos elismertetése, a vagyon öröklésének biztosítása a cél, illetve egyes esetekben az örökbefogadott gondozási kötelezettségének megalapozása. Tekintettel arra, hogy az örökbefogadással elérni kívánt cél eltér a kiskorú és a nagykorú személy esetében, nagykorú örökbefogadásakor értelemszerűen fel sem merülhet célként a kiskorú gyermek érdeke, ezért pusztán azon az alapon nem utasítható el a külföldi határozat elismerése, hogy eltérés van a származási állam (jelen esetben Franciaország) jogszabályi rendelkezése és azon jogszabály között, amelyet a megkeresett állam (jelen esetben Magyarország) bírósága vagy gyámhatósága alkalmazott volna, ha a jogvita vagy az eljárás előtte folyt volna. Azért sem indokolt a külföldi határozat elismerése iránti kérelem elutasítása, mert a külföldi határozat elismerése nem sérti a magyar közrendet. A „közrendi fenntartást” ugyanis megszorítóan kell értelmezni, minthogy akadályát képezi az Európai Unió egyik alapvető célkitűzésének: az ítéletek szabad érvényesülésének. Ezt a célkitűzést figyelembe véve viszont az adott esetben nem állnak fenn olyan körülmények, melyekből arra lehetne következtetni, hogy a kérelmezők örökbefogadásának elismerése sértené a

⁷²² Nmjtv. 72. § (2) bekezdés a) pont

magyar társadalmi berendezkedés alapvető erkölcsi, gazdasági, politikai alapjait és az egyéb alapvető értékrendjét megtestesítő elveket. Az sem állapítható meg, hogy a kérelmezők által kezdeményezett eljárás az örökbefogadás jogintézménye céljának megkerülésére irányult volna.⁷²³

XI. Az ENSZ Gyermekjogi Egyezményéről valamint a nemzetközi örökbeadás folyamatáról hazánkban a Hágai Örökbefogadási Egyezmény hatálybalépését követően

Az örökbefogadásra vonatkozó szabályok fejlődését ugyancsak előremozdította a Gyermek Jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20. napján kelt ENSZ Egyezmény (Gyermekjogi Egyezmény). Ez volt a legszélesebb körben és a legrövidebb időn belül ratifikált emberi jogi egyezmény, amely speciálisan a gyermekek jogait átfogóan rendezte, megalapozta az örökbefogadás jogszabályi kereteit. A részes államok a Gyermekjogi Egyezményhez való csatlakozással kötelezettséget vállaltak arra, hogy jogrendszerükbe beemelik e jogi dokumentumba foglalt minimum-követelményeket.⁷²⁴ A Gyermekjogi Egyezményben használt „legfőbb érdek” kifejezés középpontjában az egyes gyermekek számára, adott helyzetben megfelelő intézkedés meghozatala áll,⁷²⁵ az örökbefogadás szempontjából a gyermeknek az az érdeke, hogy hosszútávon biztosítva legyen gondozása, nevelése, hogy családban nőhessen fel.⁷²⁶ Tehát a gyermeknek elsősorban a saját családjához, szüleikhez való joga biztosítandó.⁷²⁷ A Gyermekjogi Egyezmény kinyilvánította a gyermek jogát arra, hogy szülei neveljék, illetve, hogy helyettesítő védelmet biztosítsanak – családnál való elhelyezés, hazai örökbefogadás, szükség esetén gyermekvédelmi intézményben való elhelyezés formájában – minden olyan gyermeknek, aki meg van fosztva családi környezetétől vagy saját érdekében nem hagyható környezetében.⁷²⁸ Az UNICEF által leszögezett elvek szerint: a családi környezetben való elhelyezés megelőzi az intézményi elhelyezést, a hosszú távú megoldás a rövidtávú elhelyezést, a belföldi pedig a nemzetközi megoldást.⁷²⁹

2008. november 27. napján, Strasbourgban kötötték a gyermekek örökbefogadásáról szóló, európai megállapodás (a továbbiakban: Európai Örökbefogadási Egyezmény), mely a gyermekek örökbefogadásáról szóló 1967. évi európai egyezményt váltotta fel. Az Európai Örökbefogadási Egyezmény meghatározza többek között a kiskorúak örökbefogadásának anyagi jogi feltételeit, az örökbefogadási eljárás lépéseit, az örökbefogadás felbontásának feltételeit, nemzetközi normák

⁷²³ BH2018. 174.

⁷²⁴ MARSCHALKÓ, Az örökbefogadás és a gyermek legjobb érdeke, 265.

⁷²⁵ NEWELL-HODGKIN, Implementation Handbook, 23-46.

⁷²⁶ Gyermekjogi Egyezmény 8. cikk

⁷²⁷ ALTSTEIN-MCROY, Does family preservation serve a child's best interest? 5-83.

⁷²⁸ KATONÁNÉ PEHR, Néhány gondolat az örökbefogadás megváltozott jogi környezetéről, 9.

⁷²⁹ MEZMUR, La adopción, 82-99.

kialakítására törekszik, kollíziós szabályok nélkül. Fontos célkitűzése, hogy az 1967. évi egyezmény elavult rendelkezéseinek „kigyomlálása”, ahogy a gyermekek jogainak védelme, a gyermekek érdekeinek áthatóbb vizsgálata is. Az Európai Örökbefogadási Egyezmény lehetőséget teremt arra, hogy a házastársak mellett regisztrált párkapcsolatban élő, azonos nemű személyek is adoptáljanak, valamint a házastársak mellett a bejegyzett párkapcsolatban élők is örökbe fogadhassák párjuk által adoptált gyermeket.⁷³⁰ Csak kiskorúak örökbefogadásáról rendelkezik, kimondja, hogy egy gyermek akkor fogadható örökbe, ha 18. életévét nem töltötte be, még nem nagykorú, jelenleg nem házas (vagy nem volt házas) és nem él regisztrált kapcsolatban (vagy nem élt regisztrált kapcsolatban).⁷³¹ Az örökbefogadási eljárás az örökbefogadó nyilatkozatával indul meg a bíróságnál vagy más közigazgatási hatóságnál,⁷³² melyhez szükséges a vérszerinti szülő, a gyermek törvényes képviselője, az örökbefogadó házastársa/élettársa hozzájárulása is.⁷³³ Az örökbefogadó életkorát 18 és 30 év között határozza meg. Az örökbefogadás joghatásait illetően rendelkezik arról, hogy az örökbefogadott gyermeknek megszűnik a kapcsolata vérszerinti családjával (kivéve a mostohagyermek adoptálása), az örökbefogadott gyermek megszerzi örökbefogadója állampolgárságát,⁷³⁴ rendelkezik a származás megállapítása iránti eljárásról is.⁷³⁵ Az Európai Örökbefogadási Egyezmény értelmében akkor megengedett az újabb örökbefogadás, ha azt az egyezményben szabályozott okokból (§§ 1759-1764) felbontották,⁷³⁶ mely per során nagy jelentőséget tulajdonítanak a gyermek érdekének.⁷³⁷ Hazánk az 1967. évi örökbefogadási egyezményt nem, azonban a 2008-ban elfogadott egyezményt 2010-ben aláírta.⁷³⁸

A Brüsszel II-A rendelet 1. cikk (3) bekezdés b) pontja szerint a rendelet nem alkalmazható az örökbefogadásra vonatkozó határozatokra, örökbefogadást előkészítő intézkedésekre vagy az örökbefogadás érvénytelenítésére, illetve visszavonására.⁷³⁹

A nemzetközi örökbefogadás kérdéseit Magyarországon, 1979-től a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelet szabályozta, 2018. január 1-jétől pedig a 2017. évi XXVIII.

⁷³⁰ HANS-ULRICH: Europäisches Übereinkommen, 1938.

⁷³¹ A gyermekek örökbefogadásáról szóló, 2008. november 27. napján kötött európai megállapodás, 1. cikk (2) bekezdés

⁷³² A gyermekek örökbefogadásáról szóló, 2008. november 27. napján kötött európai megállapodás, 3-4. cikk (1) bekezdés

⁷³³ A gyermekek örökbefogadásáról szóló, 2008. november 27. napján kötött európai megállapodás, 5. cikk 1. bekezdés

⁷³⁴ Hans-Ulrich: Europäisches Übereinkommen, 1943.

⁷³⁵ HANS-ULRICH, Europäisches Übereinkommen, 1941.

⁷³⁶ HANS-ULRICH, Europäisches Übereinkommen, 1938.

⁷³⁷ HANS-ULRICH, Europäisches Übereinkommen, 1943.

⁷³⁸ http://www.parlament.hu/documents/10181/595001/Infojegyzet_2016_61_orokbefogadas.pdf (Letöltés: 2019.03.01.)

⁷³⁹ KENGyel- HARSÁGI, Európai polgári eljárásjog, 212.

törvény (a továbbiakban: Nmjtvt.) valamint hazánk számos külföldi országgal fennálló kétoldalú nemzetközi egyezménye.⁷⁴⁰

Az 1967. évi Európai Örökbefogadási Egyezmény az Európa Tanács legfontosabb eszköze volt az örökbefogadás területén, ugyanis a tagállami anyagi jog harmonizálására irányult és megállapította az örökbefogadással kapcsolatos legalapvetőbb normákat.⁷⁴¹ Az 1967. évi Egyezmény továbbfejlesztéseként⁷⁴² a Hágai Örökbefogadási Egyezmény (a továbbiakban: Hágai Egyezmény) a Hágai Nemzetközi Magánjogi Értekezlet tizenhetedik ülészakán került kidolgozásra, melyen hazánk is részt vett. Magyarország a magánjogi egyezmények ratifikálását illetően lemaradt, ugyanis az '50-es évek óta ugyanis csaknem 30 éven át a nemzetközi magánjogi együttműködést úgyszólván tiltották.⁷⁴³ Hazánk 12 év után, 2005-ben csatlakozott az 1993. évi Hágai Egyezményhez, melynek alkalmazását a 2005. augusztus 1-jén hatályba lépett a gyermekeknek a nemzetközi örökbefogadások terén való védelméről és az ilyen ügyekben történő együttműködésről szóló 2005. évi LXXX. törvénnyel rendelte el. A Hágai Egyezmény 2009-ig 62 államban lépett hatályba.⁷⁴⁴ A jogalkalmazási hierarchiát tekintve az örökbeadás kérdéseiben a kétoldalú nemzetközi egyezmények megelőzik ugyanarra a kérdésre vonatkozó többoldalú nemzetközi megállapodásokban foglalt rendelkezéseket, e két-, illetve többoldalú egyezmények hiányában pedig a nemzetközi magánjogi rendelkezéseket kellett és kell alkalmazni.⁷⁴⁵ Jelenleg a Hágai Egyezményben részes államokkal olyan bilaterális egyezmény sincs hatályban, amely eltérő szabályokat határozná meg a nemzetközi örökbeadás területén.⁷⁴⁶

A hazai szabályok szerint magyar állampolgárságú gyermek külföldre történő örökbeadása abban az esetben engedélyezhető, ha a nevelésbe vett, örökbe fogadható gyermeket belföldön azért nem fogadták örökbe, mert az örökbefogadása érdekében tett intézkedések nem vezettek eredményre.⁷⁴⁷ Tekintettel arra, hogy nem kizárt magyar állampolgárságú kiskorú gyermek külföldi állampolgár által történő örökbeadása, továbbá nem magyar állampolgárságú kiskorú gyermek magyar állampolgár által történő örökbeadása, így a külföldre történő örökbeadás szempontjából sem az állampolgárságnak, sem az állandó lakhelynek nincs jelentősége, viszont releváns tényező, hogy a

⁷⁴⁰ FILÓ-KATONÁNÉ PEHR, Gyermeki jogok, Gyermekvédelem, 259.

⁷⁴¹ KATONÁNÉ PEHR, „Örökbefogadás” [49]

⁷⁴² SZTASZIV, A nemzetközi örökbefogadás, 34.

⁷⁴³ B.L., Örökbefogadási egyezményt írnak alá Hágában, Magyar Nemzet, 1993. május 28., 4.

⁷⁴⁴ FILÓ-KATONÁNÉ PEHR, Gyermeki jogok, Gyermekvédelem, 258.; WEISS, A családjogi kodifikáció elvi kérdései, 1-8.

⁷⁴⁵ KÖRÖS (szerk.): Polgári Jog, 218.

⁷⁴⁶ FILÓ-KATONÁNÉ PEHR, Gyermeki jogok, Gyermekvédelem, 261.

⁷⁴⁷ 2013. évi XXVII. törvény megszüntette az átmeneti és a tartós nevelésbe vétel közti különbségtételt, egységesen nevelésbe vételről rendelkezik. 2013. évi V. törvény Családjogi Könyve 4:129. § (2) bekezdés

gyermek szokásos tartózkodási helye megváltozik. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény Családjogi könyve (a továbbiakban: CSJK) ezt úgy fejezi ki a Hágai Egyezmény rendelkezéseinek megfelelően, hogy nemzetközi örökbeadás az, ha a gyermek az örökbeadás következtében végleges jelleggel más országba kerül, függetlenül az örökbefogadó állampolgárságától és attól, hogy a gyermek állampolgársága megváltozik-e. Ezért a magyar jog a gyermek külföldi országba történő örökbefogadását, a nemzetközi örökbefogadás kifejezést örökbeadásra helyesbíti.⁷⁴⁸

A külföldi örökbeadások indoka mögött legtöbbször a gyermek életkora, testi vagy szellemi fogyatékosága húzódik meg. A Hágai Egyezmény hatálya alá tartozó örökbeadásra többek között csak akkor kerülhet sor, ha a származási állam illetékes hatóságai megállapították, hogy a gyermek örökbe fogadható, a nemzetközi örökbeadás a gyermek legfőbb érdekét szolgálja, tekintettel voltak a gyermek kívánságaira, véleményére, a gyermek megfelelő kioktatásban és tájékoztatásban részesült az örökbeadás és az örökbeadáshoz való hozzájárulása következményei tekintetében. Továbbá a fogadó állam illetékes hatósága megállapította, hogy a leendő szülők az örökbeadás feltételeinek megfelelnek és képesek az örökbeadásra, valamint a gyermeknek engedélye van, vagy lesz az adott állam területére való belépésre és az állandó ott-tartózkodásra.

A Hágai Egyezmény célja többek között olyan garanciák kiépítése, amelyek biztosítják, hogy a nemzetközi örökbeadások a gyermekek legfőbb érdekeinek és a nemzetközi jog által elismert alapvető jogainak tiszteletben tartásával történjenek, továbbá a szerződő államok között olyan együttműködési rendszer kidolgozása, amelynek révén elérhető a garanciák tiszteletben tartása és a gyermek jogtalan elvitelének, áruba bocsátásának, illetve a gyermekkereskedelemnek a megakadályozása.

A Hágai Egyezmény ún. minimum-követelményeit azok a feltételek határozzák meg, amelyeket minden esetben - függetlenül az alkalmazandó jog előírásaitól – az összes ratifikáló államnak teljesíteni kell (például az örökbe fogadhatóság, alkalmasság megállapítása). Ezeken túlmenően mind a fogadó államnak, mind a származási államnak joga van arra, hogy további teljesítendő feltételeket állapítson meg.⁷⁴⁹

A szerződő államok a Hágai Egyezmény értelmében központi hatósági feladatok ellátásra központi hatóságot kötelesek kijelölni. A Központi Hatóságok feladatai igen szerteágazóak, a feladatok egy

⁷⁴⁸ KŐRÖS (szerk.): Polgári Jog, Családjog, 218.

⁷⁴⁹ FILÓ-KATONÁNÉ PEHR, Gyermeki jogok, Gyermekvédelem, 262.

részét közvetlenül a hatóság látja el, másik részüket meghatalmazott testületekre delegálhatja. A Központi Hatóságoknak együtt kell működniük, illetve segíteniük kell az államok illetékes hatóságait a gyermekek védelme, és a Hágai Egyezmény többi célkitűzésének megvalósítása érdekében, mindezek mellett információt szolgáltatnak az adott állam örökbefogadással kapcsolatos jogszabályairól, illetve egyéb általános információkat nyújtanak, kölcsönösen tájékoztatják egymást a Hágai Egyezmény előírásainak érvényesüléséről és mindent megtesznek az alkalmazást gátló akadályok megszüntetése, az örökbefogadással kapcsolatban az anyagi vagy egyéb haszonszerzés megakadályozása érdekében.⁷⁵⁰

Ha a külföldön szokásos tartózkodási hellyel rendelkező örökbe fogadni szándékozó személynek olyan államban van a szokásos tartózkodási helye, amely állam részese a Hágai Egyezmények, örökbefogadás iránti kérelmét a szokásos tartózkodási helye szerinti államnak a Hágai Egyezmény alapján kijelölt Központi Hatóságánál vagy meghatalmazott testületénél nyújtja be. Az örökbefogadás iránt benyújtott kérelmet a Központi Hatóság (meghatalmazott testület) a Hágai Egyezményben meghatározott dokumentumokkal (jelentéssel) együtt továbbítja a Hágai Egyezmény alapján kijelölt Központi Hatóságnak, hazánk esetében a gyermekek és az ifjúság védelméért felelős miniszternek (a továbbiakban: miniszter).⁷⁵¹

Ha az örökbe fogadható gyermek hazai örökbefogadása iránt tett intézkedések nem vezettek eredményre, és van az egységes örökbefogadási nyilvántartásban olyan külföldön szokásos tartózkodási hellyel rendelkező örökbe fogadni szándékozó személy, aki a gyermekkel várhatóan megfelelő szülő-gyermek kapcsolatot tud kialakítani, a miniszter az illetékes gyermekvédelmi szakszolgálat véleményének figyelembevételével dönt a személyes kapcsolat felvételének lehetőségéről. Több örökbe fogadni szándékozó személy esetén figyelembe kell venni a nyilvántartásba vétel időpontját is. Ha a személyes kapcsolat felvétele mellett születik döntés, a miniszter a Hágai Egyezmény alkalmazása esetén az ügyben eljáró külföldi Központi Hatóságon (meghatalmazott testületen) keresztül tájékoztatja az örökbe fogadni szándékozó személyt a gyermek személyazonosító adatairól, örökbe fogadhatóvá válásának körülményeiről, szociális, családi és egészségügyi körülményeiről, valamint különleges szükségleteiről; a gyermek gondozási helyéről. A tájékoztatás kézhezvételét követő 30 napon belül nyilatkoznia kell arról, hogy a

⁷⁵⁰ KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás dilemmái, 5.; FILÓ-KATONÁNÉ PEHR, Gyermeki jogok, Gyermekvédelem 262.

⁷⁵¹ 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet 49. § (4)-(5) bekezdés

gyermeket örökbe kívánja-e fogadni, valamint arról is, hogy a gyermekkel való személyes kapcsolat felvétele céljából várhatóan mikor tartózkodik Magyarországon.⁷⁵²

Ha az örökbe fogadni szándékozó személy úgy nyilatkozik, hogy a gyermeket örökbe kívánja fogadni és vele a kapcsolatot fel kívánja venni, erről a miniszter haladéktalanul tájékoztatja az eljárni illetékes kijelölt gyámhivalt, valamint a gyermekkel való személyes kapcsolat felvételének megszervezése érdekében a gyermekvédelmi szakszolgálatot.⁷⁵³

A személyes kapcsolatfelvételt követő nyolc napon belül a gyermekvédelmi szakszolgálat döntéshozatal céljából megküldi a kijelölt gyámhivatalnak a gyermekre vonatkozó igazolásokat, szakvéleményeket, továbbá a kötelező gondozásra vonatkozó javaslatát.⁷⁵⁴ A kötelező gondozási idő eredményes letelte után hozza meg a gyámhatóság az örökbefogadásra vonatkozó döntését.⁷⁵⁵

Ha a fogadó állam Központi Hatósága úgy találja, hogy a kérelmezők a feltételeknek megfelelnek és alkalmasak az örökbeadásra, jelentést készít, amely tartalmazza a személyazonosságukra, a feltételeknek és az örökbeadásra való alkalmasságukra, háttérükre, családi és egészségügyi körülményeikre, szociális környezetükre, az örökbeadás okaira, a nemzetközi örökbeadás vállalására való alkalmasságukra vonatkozó adatokat, valamint azokra a gyermekekre vonatkozó adatokat, akiknek a gondozására, nevelésére alkalmasak, amely jelentést megküld a származási állam Központi Hatóságának.

Ha a származási állam Központi Hatósága úgy találja, hogy a gyermek örökbe fogadható, jelentést készít, amely tartalmazza a gyermek személyazonosságára, örökbefogadhatóságára, háttérére, szociális környezetére, családi és egészségügyi körülményeire vonatkozó adatokat, a gyermek családjá vonatkozásában is, és a gyermek bármilyen különleges szükségleteit is; megfelelő figyelmet szentel a gyermek felnevelésére, etnikai, vallási és kulturális háttérére; megállapítja hogy a gyermek tervezett elhelyezése lehető legjobb érdekeit szolgálja-e.

Továbbítja a fogadó állam Központi Hatóságához a gyermekre vonatkozó jelentését, annak bizonyítékát, hogy a szükséges hozzájárulásokat megszerezték, és az elhelyezésre vonatkozó döntésével kapcsolatos indokait. Mindkét állam Központi Hatósága minden szükséges intézkedést

⁷⁵² 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet 50. § (3)-(4) bekezdés

⁷⁵³ 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet 50. § (5) bekezdés

⁷⁵⁴ 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet 50. § (7) bekezdés

⁷⁵⁵ FILÓ-KATONÁNÉ PEHR, Gyermeki jogok, Gyermekvédelem, 261-265.

megtesz annak érdekében, hogy a gyermek engedélyt kapjon a származási állam elhagyására, beléphessen a fogadó államba és ott letelepedhessen.

Az örökbefogadás folyamatáról és a megvalósítására tett intézkedésekről, valamint az elhelyezés alakulásáról - ha előzetes gondozási időt írnak elő - a Központi Hatóságoknak kölcsönösen tájékoztatniuk kell egymást.⁷⁵⁶

A Központi Hatóság az örökbefogadás engedélyezését követően kiadja a Hágai Egyezmény 23. cikkében meghatározott igazolást, miszerint az állam illetékes hatósága által a Hágai Egyezménynek megfelelően lebonyolítottanak elismert örökbefogadást a jogszabály erejénél fogva kell elismerni a többi Szerződő Államban is.⁷⁵⁷ A hatóság határozatának elismerése azoknak a joghatásoknak az elismerését jelenti, amely a származási állam hatósága által hozott határozathoz fűződnek. Az örökbefogadás CSJK-ban szabályozott joghatása egyrészt, hogy gyermeki jogállást biztosít az örökbefogadott részére az örökbefogadó családjába, másrészt az örökbefogadó-örökbefogadott között szülő-gyermek jogviszonyt hoz létre, valamint rokoni kapcsolatot eredményez az örökbefogadott és leszármazó valamint az örökbefogadó és rokonsága között. Ezen felül tartási jogokat és kötelezettségeket keletkeztet az örökbefogadással rokoni kapcsolatba került személyek között, illetve biztosítja az örökbefogadott részére az örökbefogadó nevének viselését. További joghatásként említhetjük még a gyermek vér szerinti rokonaival való kapcsolattartási jogát, illetve az örökbefogadott vérségi származás megismeréséhez fűződő jogát.⁷⁵⁸ A magyar szabályozással szemben a külföldi örökbe fogadó szülőknek az a törekvése, hogy az örökbe fogadott gyermeküknek a fogadó állam jogához igazodó joghatásokat biztosítsák. Az államok örökbefogadási szabályai a tekintetben eltérőek, hogy az örökbefogadás megszünteti-e az örökbefogadott és a vér szerinti szülők közötti kapcsolatot. A Hágai Egyezmény minimumként állapítja meg, amennyiben a gyermek származási országában - ahol az örökbefogadás létrejött - az örökbefogadásnak nincs olyan hatása, amely megszüntetné a korábban létezett szülő-gyermek közötti jogi kapcsolatot, a Hágai Egyezmény lehetőséget ad arra - amennyiben a fogadó ország joga engedi - hogy a fogadó országban a szülő és az örökbefogadott gyermek közötti kapcsolatot megszüntető joghatásokkal bíró örökbefogadássá konvertálják.⁷⁵⁹

A Hágai Egyezmény rendelkezik az utánkövetés intézményéről is. Magyarország vonatkozásában a miniszter - mint a Hágai Egyezmény alapján kijelölt magyar Központi Hatóság - annak érdekében,

⁷⁵⁶ 2005. évi LXXX. törvény 20.cikke

⁷⁵⁷ 2005. évi LXXX. törvény 23. cikke

⁷⁵⁸ BOROS, KATONÁNÉ PEHR, KÓRÖS, MAKAI, SZEIBERT, Polgári Jog Családjog, 220.

⁷⁵⁹ 27. cikk; FILÓ-KATONÁNÉ PEHR, Gyermeki jogok, Gyermekvédelem, 267-268.

hogy a Hágai Egyezményben részes más állam megkeresésére tájékoztatást tudjon adni a külföldi állampolgárságú gyermeknek a magyarországi örökbeadását követő helyzetéről, megkeresi az örökbefogadó állandó lakóhelye szerint illetékes gyermekvédelmi szakszolgálatot. A gyermekvédelmi szakszolgálat jelentést készít az örökbe adott gyermek életkörülményeiről, helyzetéről. A jelentés elkészítésére első alkalommal az örökbeadást követő kettő hónapon belül, majd az örökbeadástól számított egy év elteltével kerül sor. A magyar Központi Hatóság az örökbe adott gyermek helyzetéről, életkörülményeiről való tájékozódás érdekében utánkövetési jelentést kér a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti államnak a Hágai Egyezményben kijelölt Központi Hatóságától (meghatalmazott testületétől).⁷⁶⁰

A kijelölt gyámhivatal indokolt esetben, különösen, ha a megküldött utánkövetési jelentésekben foglaltak szerint a gyermek fejlődése vagy a szülő-gyermek kapcsolat alakulása nem felel meg teljes mértékben a gyermek érdekének, az örökbeadást engedélyező határozat jogerőre emelkedésétől számított legfeljebb öt éven belül további utánkövetési jelentés bekérésével figyelemmel kíséri az örökbeadás alakulását.⁷⁶¹

A Hágai Egyezmény alkalmazása hatalmas előrelépést jelentett a nemzetközi örökbeadás gyakorlatában, ugyanis rendelkezéseinek alkalmazása nagyobb jogbiztonságot, egyszerűbb, áttekinthetőbb ügyintézkést teremtett a nemzetközi örökbefogadás területén, ugyanis alkalmazása esetén csupán egy döntés születik, mely Hágai Egyezmény rendelkezéseinek megfelelően létrejött döntést a törvény erejénél fogva minden ratifikáló államnak el kell ismernie.⁷⁶² Az elismerés megtagadása csak abban az esetben fordulhat elő, ha a gyermek érdekét figyelembe véve az örökbeadás közrendbe ütközik.⁷⁶³ 2005 óta négyszer fordult elő hazánkban, hogy a külföldre örökbe adott gyermek később a befogadó országban gyermekvédelmi intézménybe került.⁷⁶⁴

Az Európai Parlament 2011 januárjában állást foglalt az Európai Unión belüli nemzetközi örökbefogadásról. Kifejtette, hogy amennyiben a gyermekek gondozása nem oldható meg elsődlegesen a családon belül, az örökbefogadás jelentheti az egyik természetes másodlagos lehetőséget, az intézményekben történő elhelyezésnek pedig a legvégső esetben alkalmazott megoldásként kell szolgálnia, mivel az EU-ban továbbra is problémát okoz a gyermekek jogainak megsértése, a gyermekek elleni erőszak, valamint az örökbefogadás, prostitúció, illegális munka,

⁷⁶⁰ 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet 52/B. § (1) - (3) bekezdés

⁷⁶¹ 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet 51. § (4a) bekezdés

⁷⁶² KÖRÖS, Polgári Jog, Családjog, 217-218.

⁷⁶³ FILÓ-KATONÁNÉ PEHR, Gyermeki jogok, Gyermekvédelem, 261.

⁷⁶⁴ GULYÁS, A roma testvéreket Nyugatra viszik, 2.

kényszerházasság, utcai koldulás céljából vagy egyéb más illegális célból végzett gyermekkereskedelem. Hangsúlyozta, hogy fontos a gyermekek családhoz való jogának védelme, és annak biztosítása, hogy a gyermekek ne kényszerüljenek hosszú időre árvaházakba. Az Európai Parlament felszólította a Bizottságot, hogy uniós szinten vegye figyelembe a nemzeti rendszerek működését. Ahol csak lehetséges, a gyermek érdekében prioritásként kell kezelni a gyermek származása szerinti országban történő örökbefogadást, alternatív megoldásnak tekintve a családi gondozást (például nevelőcsaládok, bentlakás), vagy a nemzetközi örökbefogadási eljárás során talált családhoz való elhelyezést, a vonatkozó nemzeti jogszabályokkal és a nemzetközi megállapodásokkal összhangban, és hogy az intézményeknél történő elhelyezés csak átmeneti megoldásként alkalmazható. Hangsúlyozta, hogy a gyermekek jogainak hosszú távú védelme tekintetében a nemzetközi örökbefogadást kérelmező család származási helye szerinti nemzeti szabályozást kell alkalmazni. Sürgette, hogy a tagállamok és a Bizottság – a Hágai Konferenciával, az Európa Tanáccsal és a gyermekvédelmi szervezetekkel együttműködésben – hozzanak létre egy, az átláthatóságot, valamint a gyermekek elhagyása és örökbefogadása – beleértve a nemzetközi örökbefogadást – terén megfigyelhető trend hatékony nyomon követését biztosító keretet, és hangolják össze tevékenységeiket az örökbeadás céljából végzett gyermekkereskedelem megelőzése érdekében. Felszólította az uniós intézményeket és a tagállamokat, hogy vállaljanak aktív szerepet az örökbeadás céljából végzett gyermekkereskedelem elleni küzdelemben; ahogy az uniós intézmények is töltsenek be aktívabb szerepet a Hágai Konferenciában, és gyakoroljanak nyomást a Konferenciára a nemzetközi örökbefogadási eljárások javítása, egyszerűsítése és előmozdítása, valamint a szükségtelen bürokrácia megszüntetése érdekében, elkötelezve magukat a harmadik országokból származó gyermekek jogainak megóvására. Az illetékes nemzeti hatóságok feladata időszaki jelentések készítése a gyermekek származása szerinti tagállama számára a nemzetközi örökbefogadás keretében örökbefogadott gyermekek fejlődéséről. Felszólította a tagállamokat, hogy ismerjék el a pszichológiai, érzelmi, fizikai és szociális/nevelési következményeit annak, amikor egy gyermeket eltávolítanak a származási helyétől, és biztosítsanak megfelelő segítséget az örökbefogadó szülők és az örökbefogadott gyermek számára. Sürgette a tagállamokat, hogy fordítsanak különleges figyelmet a sajátos igényű, például orvosi gondozást igénylő vagy fogyatékkal élő gyermekekre. Elismerte, hogy az eljárási biztosítékok és az örökbefogadással kapcsolatos dokumentumok, többek között a születési anyakönyvi kivonat megfelelő ellenőrzése segíti a gyermek védelmét azon jogsértésekkel szemben, amelyek a gyermek korával vagy személyazonosságával kapcsolatos kételyek miatt következnek be; egy megbízható anyakönyvi nyilvántartás gátat szabhat az örökbeadás céljából végzett gyermekkereskedelemnek, és felszólította

a tagállamokat az örökbefogadáshoz szükséges dokumentumok kölcsönös elismerését elősegítő jogi megoldások vizsgálatára.⁷⁶⁵

XII. A CEFL-ről

A nemzetközi jogban sok problémát okozott, hogy ekkor az örökbefogadásnak nem volt egységes fogalma. Két típust lehetett megkülönböztetni: a nem teljes hatályú örökbefogadást, melynél gyermeknek eredeti családjához fűződő kapcsolatai fennmaradtak; valamint a teljes hatályú örökbefogadást, amelynél a gyermek az örökbefogadó szülőknél a törvényes gyermek jogállásába lépett, jogilag is teljes mértékben elvált biológiai szüleitől. A teljes hatályú örökbefogadás jobban megfelelt az örökbefogadás Csjt.-beli céljának: a gyermekről való, lehető legnagyobb mértékű gondoskodásnak. A teljes hatályú örökbefogadás képezte az örökbefogadásról szóló Európai Egyezmény alapját is, amelyet 1968-ban Írország, Málta s Nagy-Britannia léptetett hatályba. A szocialista jogrendszerek is a teljes hatályú örökbefogadást vezették be. A kollíziós jogi problémák abból fakadtak, hogy egyes államok csak a teljes hatályú örökbefogadást ismerték el, más államok viszont — így például a Szövetségi Köztársaság és Svájc — csak a nem teljes hatályút. Ezenkívül bizonyos államokban a két típus egymás mellett létezett például a belga, francia és olasz jogban. Problémát okozott az is, hogy az egyes típusok között csak úszó határok voltak, az egyes alaptípuson belül változó feltételekkel. Mindezekhez társult az a tény is, hogy egyes államok csak kiskorú örökbefogadását engedték meg, míg másutt nagykorút is lehetett adoptálni.⁷⁶⁶ Több állam kétféle örökbefogadást ismer: egy olyat, amely teljesen beilleszti a gyermeket az örökbefogadók családjába és ugyanakkor megszakít minden kapcsolatot a vérszerinti rokonsággal. Ilyen a magyar örökbefogadás, de ezt a típust megtaláljuk a lengyel és a román jogban is. Ugyanakkor mellette van egy másik örökbefogadási típus is, amely nem létesít kapcsolatot az örökbefogadók rokonaival, hanem csak magukkal az örökbefogadókkal. Ilyen típust találunk a lengyel és a román jogban stb. A magyar jog ilyen örökbefogadást nem ismert, de ismeri a családbafogadás intézményét.⁷⁶⁷ E jogintézmény azokat a célokat pótolta, amelyeket más szocialista államok a nem teljes örökbefogadással kívántak megoldani.⁷⁶⁸ A családbafogadás családi közösséget biztosított, de jogi hatásai korlátozottak voltak. A nevelőszülő és a nevelt gyermek között kölcsönös tartási kapcsolat keletkezett, családbafogadás esetében a befogadó szülő felügyeleti jogot is kapott, esetleg névviselésre is sor került.⁷⁶⁹

⁷⁶⁵ https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-7-2011-0013_HU.html (Letöltés: 2018.03.16. 19:23)

⁷⁶⁶ JAYME, A gyermek nemzetközi jogállásának legújabb fejleményei, 642-643.

⁷⁶⁷ Csjt. 91. §

⁷⁶⁸ BACSÓ, Fontosabb családjogi rendelkezések, 429.

⁷⁶⁹ Csjt. 46. §; BACSÓ, Az örökbefogadás, 610.

2001. szeptember 1-jén állították fel az Európai Családjogi Bizottságot (a továbbiakban: CEFL), mely az Európai Unió összes tagállamából és más európai országokból a családjog és az összehasonlító jog területén tevékenykedő 26 kiváló szakemberből áll.

A CEFL fő célja a családjog európai harmonizációja területén az elméleti és gyakorlat úttörő párosítása, melyet az alábbiak révén érik el:

- Összehasonlító kutatáson alapuló családi jog harmonizációja az európai országokban. Tapasztalatcsere és kutatás.
- „Közös nevező” keresése számos jogi probléma megoldására a különféle európai joghatóságok családjogi törvényei által nyújtott megoldások összehasonlítása alapján.
- A (potenciális) jövőbeli EU-tagországok szerepének felmérése a családjog harmonizációs folyamatában.⁷⁷⁰

A CEFL által elért legfontosabb eredmény az európai családjogi alapelvek létrehozása volt, amelyek a családjog európai harmonizációját szolgálják. A jelenlegi 4 kidolgozott alapelv a következő: a válás és a volt házastársak közötti tartásdíj alapelvei; a szülői felelősség elve; a házastársak tulajdonviszonyaira vonatkozó alapelvek; valamint az európai családjog alapelvei a párok tulajdonjogára, tartási és öröklési jogaira de facto uniókban.⁷⁷¹

A CEFL két csoportból áll: a szervező bizottságból valamint a szakértői csoportból. A szervező bizottság általános feladata a szakértői csoport kialakítása (munkaterületenként), valamint a szakértői csoport és a Bizottság munkájának előkészítése és összehangolása. A CEFL munkamódszerét és kezdeti eredményeit széles körben bemutatták nemzetközi konferenciák keretében.⁷⁷²

Sajnos az örökbefogadást érintő területen még nem kerültek kidolgozásra alapelvek, azonban országjelentések készültek az örökbefogadás témakörében 2015-ben. Magyarország képviselőjében dr. Szeibert Orsolya válaszolt az alábbi kérdésekre:

Örökbe fogadhatnak-e de facto élettársak egyedül, közösen, illetve az egyik partner örökbe fogadhatja-e a másik gyermekét?

⁷⁷⁰ <http://ceflonline.net/history/> (Letöltés: 2020. július 10. 18:12)

⁷⁷¹ <http://ceflonline.net/principles/> (Letöltés: 2020. július 10. 18:12)

⁷⁷² <http://ceflonline.net/history/> (Letöltés: 2020. július 11. 16:50)

Magyarországon házastársak a 2000-es évek eleje óta privilegizált helyzetben vannak az egyedülállóakkal szemben. Ha valaki egyedül fogad örökbe, de házastársi kapcsolatban él, akkor a házastársat meghallgatják az örökbefogadást megelőző eljárás során, hiszen közös háztartásban fognak élni az örökbefogadott gyermekkel. Csak házastársak fogadhatnak közösen örökbe gyermeket. Az élettársak számára nem engedélyezett partnerük gyermekének örökbefogadása.⁷⁷³

Ma már több országban létezik a bejegyzett élettársi kapcsolat intézménye, többnyire az azonos neműek számára, ritkábban egyidejűleg a különneműek számára is, amelyet legelőször az északi államok vezettek be (1989-ben Dánia, 1993-ban Norvégia, 1994-ben Svédország, 2001-ben Finnország). Ezen országokban a bejegyzett társ kapcsolat („életpartnerség” stb.) a feleknek lényegében a házassággal azonos jogokat biztosít, különbségek elsősorban a gyermekek örökbefogadása terén maradtak.⁷⁷⁴

Ausztria országjelentése:

Ausztriában egyedülálló személy és házastárs(ak) is fogadhat/fogadhatnak örökbe gyermeket. Élettársak csak egyedül, illetve az egyik partner örökbe fogadhatja partnere gyermekét, azonban a közös örökbefogadás nem megengedett. Az örökbefogadónak 25 évesnek és legalább 16 évvel idősebbnek kell lennie, mint az örökbefogadott. A 16 év korkülönbséget az osztrák alkotmánybíróság 2014 decemberében alkotmányellenesnek nyilvánította, ezért ez a rendelkezés 2015. december 31-ig maradt hatályban. Az örökbe fogadás az örökbefogadó és az örökbefogadó között kötött írásbeli szerződéssel jön létre, melyhez bírói jóváhagyás szükséges.⁷⁷⁵

Svájc országjelentése:

Az örökbefogadó családi állapotáról nem tartanak nyilván adatokat. Svájcban közös örökbefogadás csak házaspárok számára lehetséges.⁷⁷⁶ Egyedülálló személy általi örökbefogadás a kétezres évek óta évente körülbelül 10-31 alkalommal történt. Csak házastárs fogadhatja örökbe házastársának gyermekét.⁷⁷⁷

⁷⁷³ National report: Hungary Dr. Orsolya SZEIBERT, February 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Hungary-IR.pdf> (utolsó letöltés: 2020. július 11. 16:52)

⁷⁷⁴ 154/2008. (XII. 17.) AB határozat

⁷⁷⁵ National report: Austria Prof. Dr. Marianne Roth Dr. Claudia Reith March 2015 <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Austria-IR.pdf> (Letöltés: 2020. július 11. 16:55)

⁷⁷⁶ Svájci Polgári Törvénykönyv 264 a. § (1) bekezdés

⁷⁷⁷ Svájci Polgári Törvénykönyv 264 a. § (3) bekezdés; National report: Switzerland Prof. Ingeborg Schwenzer Tomie Keller February 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Switzerland-IR.pdf>, (Letöltés: 2020. július 11. 16:57)

Németország országjelentése:

2013-ban 3793 örökbefogadás történt. Kisebbségben voltak azok a gyermekek, akiket egyedülálló személy fogadott örökbe, azonban mostohagyermek örökbefogadása nagyon gyakori Németországban, az összes örökbefogadás majdnem kétharmadát ők teszik ki (jogi értelemben az élettársi örökbefogadás nem azonos a mostohagyermeki örökbefogadással). Csak házaspár fogadhat örökbe együttesen gyermeket, ha az egyik partner fogadja örökbe a másik partner gyermekét, akkor biológiai szülő és a gyermek közötti kapcsolat megszűnik. Ezért ilyen örökbefogadás csak ritkán fordul elő.⁷⁷⁸ Németország nem tart nyilván további statisztikai adatot az örökbefogadásokról.

Anglia és Wales országjelentése:

A bírósági statisztika csupán arra terjed ki, hogy az örökbefogadók heteroszexuálisak, azonos neműek vagy egyedülállóak-e. Az örökbefogadott gyermekek nyilvántartása nem rendelkezik az örökbefogadó szülők családi állapotáról. Következésképpen nem lehet mérni az 2005. december 30-án hatályba lépett 2002. évi örökbefogadási és gyermeki törvény végrehajtásának hatását, amely először engedélyezte a civil partnerek, az azonos nemű párok és a nem házas, de tartós kapcsolatban élő párok örökbefogadását.⁷⁷⁹

Franciaország országjelentése:

Az örökbefogadás csak egy regisztrált partner vagy egy élettárs esetében lehetséges. A leendő örökbefogadónak 28 évesnél idősebbnek kell lennie. A francia jogrendszer két örökbefogadási rendszert szabályoz: a plenáris és az egyszerű örökbefogadást. A plenáris örökbefogadás eltörli a gyermek és biológiai szülei közötti kapcsolatot. Az egyszerű örökbefogadási rendszer az életkortól függetlenül lehetséges, az esetek 86% -ában 18 évnél idősebb személyeket érint, míg a plenáris örökbefogadás csak akkor lehetséges, ha a gyermek 15 évesnél fiatalabb. 2007-ben az egy személy általi örökbefogadás csak a plenáris örökbefogadási döntések 18% -át tette ki (12% női örökbe befogadó, 6% -uk férfi örökbe fogadó), és 93% -uk nem családi örökbefogadás volt. 2007-ben az egy személy által történő örökbefogadás az egyszerű örökbefogadási döntések 94% -át tette ki (72% férfi, 22% nő örökbe befogadó), ám ezeknek csak 5% -a volt olyan személy által, aki nem a gyermek házastársa volt. A francia jog tiltja az informális kapcsolatokban történő közös örökbefogadást. A francia jogi rendelkezések szerint az örökbefogadás csak házasságban lehetséges. Valójában csak a

⁷⁷⁸ National report: Germany Prof. Nina Dethloff Prof. Dieter Martiny Mirjam Zschoche April 2015 <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Germany-IR.pdf> (Letöltés: 2020. július 11. 16:59)

⁷⁷⁹ National report: ENGLAND & WALES Prof. Anna Barlow Prof. Nigel Lowe January 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/England-Wales-IR.pdf>, (Letöltés: 2020. július 11. 17:03)

gyermek szülőjével kötött házasság esetén lehetséges, hogy a leendő örökbefogadó házastársa gyermekét fogadja örökbe. 2007-ben a házastárs gyermekének örökbefogadása a plenáris örökbefogadási döntések 7% -át tette ki, 95% - át képviselte egyszerű örökbefogadás. A kiskorú gyermekeket érintő örökbefogadás során plenáris és egyszerű örökbefogadásokat meg kell különböztetni. A kiskorú gyermek szülőjének házastársa általi plenáris örökbefogadása azonos joghatással bír, mint a házaspár közös örökbefogadása. Az egyszerű örökbefogadási rendszernél a szülői felelősség az örökbefogadó szülőre is kiterjed, de a szülői felügyelet közös gyakorlása során fennállnak bizonyos feltételek. A szülőknek közös nyilatkozatot kell benyújtaniuk a szülői felelősség közös gyakorlására vonatkozóan tekintettel a kiskorú gyermekre. Regisztrált partner vagy élettárs általi örökbefogadást a Cour de cassation úgy ítélte meg, hogy ellentétes a gyermek mindenek felett álló érdekével, amikor a vér szerinti szülő az örökbefogadás után folytatni kívánja gyermeke nevelését. Ha az örökbefogadó és a biológiai szülő nem házas, akkor a vér szerinti szülő szülői felügyeleti joga megszűnik, mely kizárólag az örökbefogadót illeti meg. Ennek következményeként a biológiai szülő automatikusan elveszíti annak lehetőséget, hogy döntést hozzon gyermeke életével kapcsolatos kérdésekben, melyet úgy ítélt meg, hogy ellentmond a gyermek legjobb érdekének és a szülői felügyelet közös gyakorlatának. Bár az eset azonos nemű párokra vonatkozott - akiknek nem engedélyezték a házasságát abban az időben - a leendő örökbefogadó és a biológiai szülő szexuális irányultsága nem volt meghatározó tényező a Cour de cassation érvelésében.⁷⁸⁰

Finnország országjelentése:

Nem állnak rendelkezésre pontos adatok, becslés szerint öt élettársi örökbefogadásra került sor 2000–2012 között (2013-ban nem volt). A 2012. évi finn örökbefogadási törvény szerint nem lehetséges, hogy az egyik élettárs örökbe fogadja párja gyermekét. Ugyanezen törvény szerint csak házastársak vagy regisztrált párkapcsolatban élők fogadhatnak közösen örökbe gyermeket.⁷⁸¹

Norvégia országjelentése:

Nem gyűjtenek a fenti kérdésekre vonatkozóan adatokat. Az 1986. évi norvég örökbefogadási törvény értelmében élettárs egyedül kizárólag 2014. október 1-jéig fogadhatott örökbe, ezen időponttól lehetséges számukra a közös örökbefogadás. 2014. október 1-jétől az élettárs örökbe fogadhatja párjának gyermekét, ahogy a mostoha gyermek örökbefogadása is engedélyezett.⁷⁸²

⁷⁸⁰ National report: France Prof. Frédérique Ferrand Laurence Francoz-Terminal January 2015 <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/France-IR.pdf>, (Letöltés: 2020. július 11. 17:06)

⁷⁸¹ National report: Finland Dr. Salla Silvola January 2015*<http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Finland-IR.pdf>, (Letöltés: 2020. július 11. 17:19)

⁷⁸² National report: Norway Prof. dr. Tone Sverdrup April 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Norway-IR.pdf>, (Letöltés: 2020. július 11. 17:38)

Svédország országjelentése:

Svédországban nincs statisztikai adat a fenti kérdésre vonatkozóan. Gyermek örökbefogadásának esélye sokkal nagyobb, ha a leendő örökbefogadó házastársával vagy regisztrált partnerével él együtt, egyedülálló személy házasságon kívüli örökbefogadásainak száma alacsony. A jelenlegi svéd törvény szerint csak házasságban vagy bejegyzett élettársi kapcsolatban élők fogadhatnak közösen örökbe gyermeket és csak ilyen kapcsolatban élő személyek fogadhatják örökbe partnerük gyermekét.⁷⁸³

Oroszország országjelentése:

Nincs statisztikai adat. Az orosz családjogi kódex szerint nem házas párok közösen nem fogadhatnak örökbe gyermeket.⁷⁸⁴

Olaszország országjelentése:

Az örökbefogadás csak házaspárok számára lehetséges az 1983. május 4-i törvény értelmében, mely egyértelműen kizárja az azonos nemű párokat és az élettársakat. A de facto pároknak, egyedülálló személynek is lehetséges az örökbefogadás, utóbbinak bizonyos feltételekkel: ha a gyermek - akinek feltétlenül árvának kell lennie – a hatodik fokon belül az örökbefogadó rokona; amikor az örökbefogadót és az örökbefogadottat tartós kötelék köti össze a szülő halála előtt; amikor a gyermek árva és fizikai fogyatékossgal rendelkezik; amikor lehetséges a gyermek örökbefogadás előtti nevelésben való elhelyezése. Az ilyen örökbefogadásnak – ún. „örökbefogadás különös esetekben” – számos sajátossága van: nem szakítja meg az örökbefogadott és a biológiai szülő kapcsolatát; hatásai nem terjednek ki az örökbefogadó családjára, így a gyermek nem unokahúg vagy unokaöccs; nem követeli meg a gyermek elhagyását; a gyermek mind az eredeti, mind az új család vonatkozásában öröklésre jogosult. A mostohacsaládok – ahol az új pár házas – választhatják örökbefogadás az ún. különleges esetét. A gyermeket – még akkor is, ha örökbe fogadták – örökbe fogadhatja a szülő házastársa. A mostohacsaládokra vonatkozó átfogó szabályozás hiánya segíti a jogi kötelék megteremtését a mostohaszülő és a gyermek között. A biológiai szülő hozzájárulása azonban nélkülözhetetlen.⁷⁸⁵

⁷⁸³ National report: Sweden, Prof. Maarit Jänterä-Jareborg Prof. Margareta Brattström LisaMarie Eriksson March 2015, (Letöltés: 2020. július 11. 17:42)

⁷⁸⁴ National report: Russia, Prof. Masha Antokolskaia January 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Russia-IR.pdf>, (Letöltés: 2020. július 12. 17:00)

⁷⁸⁵ National report: ITALY, Prof. Maria Donata Panforti December 2014, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Italy-IR.pdf>, (Letöltés: 2020. július 12. 17:05)

Spanyolország országjelentése:

A spanyol és a katalán polgári törvénykönyv lehetővé teszi egyedülálló örökbefogadását. Informális kapcsolatban élő párok közösen fogadhatnak örökbe 1987 óta. A spanyol és a katalán polgári törvénykönyv szerint az egyik partner örökbe fogadhatja párja gyermekét. Statisztikai adatokat nem tartanak nyilván.⁷⁸⁶

Szlovénia országjelentése:

Valamennyi partner külön-külön örökbe fogadhat gyermeket, a házasságon kívüli élettársak közösen azonban nem. Egy partner örökbe fogadhatja élettársa gyermekét, nincs sok ilyen eset évente. Senkit nem fogadhat örökbe több, mint egy személyt, kivéve, ha az örökbefogadó házaspár vagy az egyik élettárs örökbe fogadja a másik élettárs gyermekét. Mivel Szlovéniában gyakorlatilag nincs örökbefogadásra váró gyermek, ezért csak a partner gyermekét veszik figyelembe. Nincsen pontos adatok arról, hogy hány házasságon kívüli partnerkapcsolatban élő vagy különböző nemű élettársi kapcsolatban élő személy fogadott örökbe gyermeket.⁷⁸⁷

Csehország országjelentése:

A Cseh Köztársaságban két ember csak akkor fogadhat közösen örökbe gyermeket, ha házasok. Ez azt jelenti, hogy a regisztrált kapcsolatban álló partnerek és az élettársi kapcsolatban élők nem fogadhatnak közösen örökbe gyermeket. Csak házasság esetén van lehetőség a közös örökbefogadásra a feleség/férj által, aki nem szülő vér szerinti gyermeke. 2014 előtt az ilyen kérdésekkel kapcsolatos adatokat ilyen részletesen nem tartották nyilván. A 2013. évben az örökbefogadott gyermekek teljes száma 504 volt, akik közül csak egy gyermek volt 15 évesnél idősebb. További 426 gyermek került örökbefogadó szülők gondozásába.⁷⁸⁸

Horvátország országjelentése:

A horvát családi törvény 185. cikke előírja, hogy gyermek közös örökbe fogadására mindkét házastárs vagy mindkét élettárs jogosult; csak egy házastárs vagy egy élettárs, ha a másik partner a gyermek szülője vagy örökbefogadója; csak egy házastárs a másik házastárs vagy egyedülálló személy hozzájárulásával. Az új horvát családi törvény élettárs általi örökbefogadása esetén a másik élettárs hozzájárulását kéri. Nincs adat az egyedülálló személy családi állapotára. A horvát családi

⁷⁸⁶ National report: Spain, Prof. Cristina González Beilfuss Dr. Monica Navarro-Michel May 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Spain-final.pdf>, (Letöltés: 2020. július 12. 17:21)

⁷⁸⁷ National report: Slovenia, Prof. Barbara Novak February 2014, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Slovenia-IR.pdf>, (Letöltés: 2020. július 12. 17:36)

⁷⁸⁸ National report: Czech Republic, Prof. Milana Hrusaková June 2015 <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Czech-Republic-IR.pdf>, (Letöltés: 2020. július 12. 17:40)

törvény csak nemrégiben engedélyezte az élettársak örökbefogadását. A homoszexuális kapcsolatban élőknek (mind a regisztrált, mind a de facto kapcsolatokban) nincs örökbefogadáshoz való joga.⁷⁸⁹

Szlovákiában nincs hivatalos statisztikai adat ezekre a kérdésekre,⁷⁹⁰ ahogy Portugáliában,⁷⁹¹ Hollandiában,⁷⁹² Lengyelországban⁷⁹³ és Görögországban országjelentése szerint sem.⁷⁹⁴

XIII. Örökbefogadás Európában

A Corte di Cassazione, azaz az olasz legfelsőbb bíróság elutasította egy olyan család örökbefogadási kérelmét, amely csak „európai” származású gyermeket keresett, és úgy ítélte meg, hogy el kell utasítani ezeket az örökbefogadási kérelmeket, mivel az ilyen preferenciákat meghatározó családokat úgy kell tekinteni, mint akik egyáltalán nem alkalmasak az örökbefogadásra.⁷⁹⁵ Az eset hatalmas érdeklődést váltott ki, a nemzetek, a nem kormányzati szervezetek és a gyermekjóléti szakemberek között.⁷⁹⁶

Anglia és Wales évek óta foglalkozik az örökbefogadással, a szülői felelősséggel és a segített reprodukív technológiával, és speciális rendelkezéseket vezetett be a meleg és leszbikus szülőkre vonatkozóan.⁷⁹⁷

Az elmúlt 15 évben szignifikáns változás következett be a törvényhozásban az Egyesült Királyságban, főként az Örökbefogadásról és a gyermekről szóló 2002. évi törvény hatályba lépésével. A törvény kimondja, hogy a nem házaspárok – beleértve az azonos nemű örökbefogadásra pályázó jelöltek – együttesen jelentkezhetnek örökbefogadásra. A statisztikai

⁷⁸⁹ National report: Croatia, Prof. Branka Rešetar Nataša Lucić January 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Croatia-IR1.pdf>, (Letöltés: 2020. július 12. 17:43)

⁷⁹⁰ National report: Slovakia, Dr. Róbert Dobrovodsky January 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Slovakia-IR.pdf>, (Letöltés: 2020. július 12. 17:23)

⁷⁹¹ National report: Portugal, Prof. Guilherme de Oliveira Rosa Martins Paula Vítor January 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Portugal-IR.pdf>, (Letöltés: 2020. július 12. 17:13)

⁷⁹² National report: The Netherlands Prof. Wendy Schrama March 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/The-Netherlands-IR.pdf>, (Letöltés: 2020. július 11. 17:17)

⁷⁹³ National report: Poland, Dr. Błażej Bugajski Dr. Anna Wysocka-Bar Under the supervision of Prof. Dr. Andrzej Mączyński July 2015 <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Poland-IR.pdf>, (Letöltés: 2020. július 12. 17:50)

⁷⁹⁴ National report: Greece, Prof. Achilles G. Koutsouradis Dr. Anna-Maria Konsta January 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Greece-IR.pdf>, (Letöltés: 2020. július 12. 17:53)

⁷⁹⁵ Bock Erin, “Italy high court rules adoptive couples cannot request children based on race, ethnicity,” Jurist, June 3, 2010, <https://www.jurist.org/news/2010/06/italy-high-court-rules-adoptive-couples-cannot-request-children-based-on-race-ethnicity/>, (Letöltés: 2020. december 3. 18:20)

⁷⁹⁶ FOGG-DAVIS, The Ethics of Transracial Adoption, 2002).

⁷⁹⁷ BRACKEN, Same-Sex Parenting, 4.

adatok szerint a homoszexuális és a leszbikus jelöltek száma folyamatosan emelkedik a hatálybalépés óta.⁷⁹⁸ A 2007. és a 2010. évi egyenlőségi törvény értelmében az örökbefogadásban érintett homoszexuális és a leszbikus jelöltek további támogatásban részesülnek a törvényhozás által. A 2010-ben hatályba lépett rendelkezések lefektetik az egyenlő jogalkotást, a nemi identitáson alapuló diszkrimináció tilalmát. A család fogalmának változása ellenére a nem heteroszexuális kapcsolatokhoz folyamatosan szegénybélyeg és marginalizáció (kirekesztés) társul. A nyílt örökbefogadás a gyakorlatban gyakran magában foglalja az örökbefogadás utáni kapcsolatot a vér szerinti családdal. Indirekt és direkt kapcsolatot különböztetnek meg az Egyesült Királyságban. A digitális technológia térhódításával a Facebook is megjelent, mint digitális kapcsolattartási forma. 11 örökbefogadó szülő valamint 6 örökbefogadott gyermek részvételével végzett kutatás szerint a virtuális kapcsolat kiválóan működik, ha sikeresen ötvöződik a hagyományos kapcsolattartási formákkal. A hagyományos kapcsolattartási formák előtérbe helyezése segít a kapcsolatok fejlődésében, a kötelék erősítésében a virtuális kapcsolat kialakítása előtt. Természetesen a virtuális kapcsolat veszélyeket is hordozhat és azt is fontos leszögezni, hogy nem minden résztvevő számára ideális az e-kapcsolat.

Angliában az örökbefogadásnak az is célja, hogy ugyanolyan támogatást adjon az örökbefogadónak, mint a vér szerinti szülőknek: méltányos gondoskodás, speciális támogatás formájában.⁷⁹⁹ Sue Wells 262 brit örökbefogadóval készített tanulmányt, akiknek 86 %-a a kérdőívében azt válaszolta, hogy szülei vagy a szociális munkás nyomására adta örökbe gyermekét. 76 %-uk (200- fő) gondolt arra az örökbefogadásba való bejegyzés után, hogy nem ez a helyes döntés, de sokukban fel sem merült, hogy meggondolhatnák magukat. Az örökbeadást, szinte mindegyik esetben úgy állították be előttük, mint egyetlen lehetőséget.⁸⁰⁰ Angliában a kormány egyik célja a regionális örökbefogadási ügynökségek létrehozása annak érdekében, hogy szociális munkásokkal a támogatások széles spektrumát biztosíthassák az örökbefogadott gyermekeknek és szüleiknek. Az örökbefogadás utáni támogatási formák a mentális egészségügyi ellátás, általános tanács, információ, elválást segítő csoportok, kapcsolatrendezés segítése, lelkesztő általi támogatás, kisegítő gondozás, az oktatási támogatás, gyógyászati ellátás, a pénzügyi segítségnyújtás. Az egyenrangú támogatási csoport (peer support groups) már elérhető Angliában az örökbefogadott gyermekeknek és szüleiknek egyaránt. A tanulmány szerint a szülők többsége a probléma felmerülésekor nem kér segítséget, hanem addig halasztja, amikor már nem tud megbirkózni vele. A 22 helyi hatóság valamint 11 gyakorlatban dolgozó szakemberrel készült felmérés szerint a

⁷⁹⁸ Families beyond boundaries: conceptualising kinship in gay and lesbian adoption, 155-162.

⁷⁹⁹ The maintenance of traditional and technological forms of post-adoption contact, 373-385.

⁸⁰⁰ Wells, Veled, nélkülöd, 25.

résztvevők több, mint egy harmada szerint Angliában a problémát az örökbefogadásban résztvevő team kapacitásának hiánya, az erőforrások, a szaktudás és a szakvélemény hiánya okozza. 2012-ben Angliában a leggyakrabban igényelt szolgáltatás a mentális egészségügyi ellátás volt serdülő gyermekek részére valamint a tanácsadás.⁸⁰¹ Országos koordinátorok segítségével épült ki a NORCAP, mely az örökbefogadottakat és szüleiket támogató országos szervezet az Egyesült Királyságban. A szervezet tagjai örökbefogadottakkal beszélgetnek, hogy tapasztalataikat megosztva megértsék és elfogadják a vér szerinti szülők nézőpontját és viszont.⁸⁰²

Az örökbefogadásról és a gyermekekről szóló 2002. évi törvény alapján az élethosszig tartó gyermeki jólét egyik eleme a vér szerinti szülőkkel való kapcsolat. Azonban több – Egyesült Királyságban készült – tanulmány szerint ez a kapcsolat sokszor ártalmas az adott gyermekre nézve és nem szolgálja érdekét. A legtöbb gyermek szeretne direkt vagy indirekt módon kapcsolatot tartani, azonban a kapcsolattartási forma általában az abban résztvevő családtagtól függ. Például direkt kapcsolat van a testvérekkel, a nagyszülőkkel, tágabb értelemben vett család tagjaival. A kapcsolat kialakításában, minőségében a szociális munkások is segítséget nyújtanak.⁸⁰³ A hiperaktivitás, az alvási problémák, az ágyba vizezés, a zabálás mind olyan viselkedések, amelyek gyakran a vér szerinti szülővel való kapcsolatból erednek, az elszigetelődés, a veszteség során átélt tapasztalatokból. Azon gyermekek - akiket folyamatosan elszakítanak a vér szerinti szüleiktől - gyakran éreznek bánatot. A bánat fokozatai leírható a sokk fogalmával, melyek agresszív viselkedésben manifesztálódnak az örökbefogadó vagy a nevelőszülő irányában.⁸⁰⁴ A bánat utolsó foka az elfogadás, ahol a gyermek megbékél a veszteséggel és elindul a szeretet, a ragaszkodás az új család felé. A testvéri kapcsolat a gyermekek, az örökbefogadó szülők és a nevelőszülők számára is kiemelten fontos. Ez a kapcsolat egy meghatározó tényezője a vér szerinti szülői kapcsolat hiányának. A tanulmányban a gyermekek többsége többet szeretné látni testvérét, továbbá kifejezték elválasztásról szóló aggodalmukat is.⁸⁰⁵ Néhány gyermek megfogalmazta azon véleményét, hogy miután megtudták örökbefogadásuk indokát, sokkal könnyebben békéltek meg és fogadták el veszteségeiket. Az örökbefogadó szülők és a nevelőszülők előadták, hogy ők tisztában voltak az ilyen gyermekek érzelmi fejlődésének szükségességével, a kapcsolat sok gyermeknél segítette a tagadás, a harag, a szomorúság feldolgozásában. Néhány örökbefogadó arról számolt be, hogy a gyermek érzelmi állapotában keveredett a bűnösség gondolata az aggodalommal

⁸⁰¹ Normalizing post adoption support for all, 137-145.

⁸⁰² WELLS, Veled, nélkülöd, 121.

⁸⁰³ SEN& BROADHURST, Contact between children in out-of-home placements and their family and friends networks, 298 – 309.

⁸⁰⁴ FAHLBERG, A Child's Journey through Placement. Jessica Kingsley, London.

⁸⁰⁵ What is the impact of birth family contact on children in adoption and long-term foster care? 22-33.

és a szomorúsággal annak következményeként, hogy testvérét hátra hagyta. Néhány gyermek megsértve érezte magát azzal, hogy elválasztották vér szerinti szüleitől, különösen, ha pozitív emlékek kötötték őket hozzájuk. A szociális munkások szerepe meghatározó a gyermek és szülei közötti kapcsolat minőségét illetően.⁸⁰⁶

Angliában az 1980-as évektől van lehetőség a félig nyílt örökbefogadásra, felismerve, hogy nem feltétlenül szükséges a vér szerinti szülőkkel való kapcsolat megszakítása annak érdekében, hogy a gyermek „tiszta lappal” indulhasson, e helyett fontosnak tartják a vér szerinti családdal való kapcsolattartást az identitásérzés és az érzelmi jóllét érdekében. Az örökbefogadó és a vér szerinti család közötti kapcsolatot a szociális munkás irányítja. A vér szerinti anyát benonják a gyermek örökbefogadójának kiválasztásába, az örökbefogadást közvetítő szervezet által bemutatott beazonosíthatatlan profilok közül kiválaszthatja a neki leginkább tetszőt. A kapcsolat az örökbefogadás véglegesítését megelőző egyszeri találkozástól, a fotók és levelek korlátozott mennyiségben történő küldéséig terjedhet a közvetítőn keresztül. A jövőbeli – évente egy-két alkalom – kapcsolattartásra vonatkozó megállapodás csupán szóban történik, időközben előfordul, hogy az örökbefogadó csak annak érdekében támogatta e lehetőséget, hogy megkapja a gyermeket. Egyik félnek sincs azonban lehetősége az ígéret betartatására.⁸⁰⁷ A rendszer valójában kétszintű: a szociális munkás véleménye, döntése alapján „érdemes” és „érdemtelen” vér szerinti szülők léteznek, ezért sok múlik a szociális munkások elméleti és gyakorlati tapasztalatán. Ugyanakkor a törvény kimondja, hogyha egy gyermek segítségre szorul és védelmet igényel, akkor egyéni elbírálás eredménye kell, hogy legyen, hogy mi az érdeke, helyes-e elválasztani őt vér szerinti családjától, vagy a kapcsolatuk fennállását kell-e segíteni továbbra is. Különösen az gyermekekre vonatkozik, akiket bántalmazás, elhanyagolás miatt bírósági döntéssel emelnek ki családjukból.⁸⁰⁸

Az Egyesült Királyságban azért terjedt el a nyíltság, mert – véleményük szerint - ez szolgálja leginkább a gyermek érdekét és szolgálhatja a vér szerinti szülőkét is. 1993 novemberi fehér könyv ajánlásaival támogatja a nyíltságot, de mindeközben fenntartja azt a nézetet is, ha egyszer egy örökbefogadási határozat megszületett, akkor a legfontosabb feladat az új családi kapcsolat

⁸⁰⁶ What is the impact of birth family contact on children in adoption and long-term foster care?, 22-33.

⁸⁰⁷ WELLS, Veled, nélkülöd, 143-144.; Az Alkotmánybíróság az 57/1991. (XI. 8.) AB határozatában kimondta, hogy sem az Alkotmány 67. §-ából, sem az 54. § (1) bekezdéséből nem vezethető le az anya önrendelkezési jogának olyan értelmű kiterjesztése, hogy megválassza gyermekének azt a családot, amelyben optimálisnak, legcélszerűbbnek tartja a kiskorú nevelését. Az örökbefogadás jogintézményének lényegéből - annak egyik válfajából - sem következik, hogy a biológiai szülők (vagy azok egyike) önállóan „gondoskodhatnának” a megszületett gyermek új, szociológiai családjáról. Adott esetben ez a megoldás sérthetné a gyermek önazonosságához való jogának érvényesülését is. Az ilyen egyoldalú rendelkezési jog különbséget hozna létre továbbá a biológiai szülők között is.

⁸⁰⁸ WELLS, Veled, nélkülöd, 146.; RYBURN, Open Adoption: Research, Theory and Practice. 1994

támogatása. Ahol az örökbefogadó szülők ellenzik ezt, abban az esetben az ő véleményük lesz irányadó. Ahogy arra is ritkán van példa, hogy a bíró láthatási jogot biztosít a vér szerinti szülőknek az örökbefogadási határozatban, ha a felek mindegyik ehhez hozzájárult.⁸⁰⁹

Írországból az örökbefogadás jogi és társadalmi szempontból is zárt rendszert alkot, (mely hagyományosan felnőtt centrikus), ahol az örökbefogadás optimális megoldást jelenthet bárkinek. A zárt rendszer miatt az örökbefogadó családoknak nem kell aggódniuk a vér szerinti család esetleges zaklatásától. Írországból az örökbefogadások elenyésző része külföldi örökbefogadás, a becslések szerint a mai napig Írországból több mint 40 000 embert érintett a belföldi örökbefogadás. 2012 óta a tartós nevelési gondozásból örökbefogadásra elhelyezett gyermekek száma 63 volt. 2015-ben csak 13 gyermek került örökbefogadó szülőkhöz. 2016-ban a bentlakásos gondozásban résztvevő gyermekek száma 325 volt, ebben az évben „csak” 18 gyermeket fogadtak örökbe nevelő szülőktől.⁸¹⁰ Írországból később, 1952-ben szabályozták először az örökbefogadás intézményét, addig a nyugati világban mindössze 8 olyan ország volt, ahol szintén szabályozatlan volt ez a terület. Az okok többek között: a vallásos identitás fenntartásának aggodalma; az örökbefogadás elkerülése; a vidéki társadalom a földtulajdon és az öröklés tekintetében megjelenő aggodalma; befolyás a gyermekek gondozásának intézményes formáinak dominanciájára 1970-ig. Az örökbefogadás Írországból a jelenlegi formájában is a fent említett zárt elfogadási modellen alapul. A törvény szerint, ez azt jelenti, hogy a gyermekeket úgy tekintik, mintha örökbefogadó szülők saját gyermekeként születtek volna. Az örökbefogadás tehát megszünteti az ember alapvető jogát a származási családjához.

Noha az utóbbi időben az örökbefogadás gyakorlata lazult az örökbefogadott gyermekek különféle szükségleteinek elismerése érdekében, azonban a törvény nem változott.⁸¹¹ A nyílt örökbefogadás szerint a gyermek születési családjának tagjai bizonyos szintű kapcsolatot tartanak fenn a örökbefogadott gyermekkel és örökbefogadó családjával a végleges örökbefogadási végzés meghozatala után. A nyílt örökbefogadás ezen gyakorlata nemzetközileg alakult ki annak érdekében, hogy válaszul némely nehézségre, amelyet az örökbefogadott személyek tapasztaltak a zárt örökbefogadási modellben. Ma a legtöbb örökbefogadási szabályozás bizonyos fokú nyitottságot tartalmaz mind az örökbefogadás előtt, mind azután. Az örökbefogadási ügynökségek nagyon fontos szerepet játszhatnak mind a vér szerinti családok, mind az örökbefogadó családok

⁸⁰⁹ Wells, Veled, nélkül, 197.; 250.

⁸¹⁰ www.Tusla.ie

⁸¹¹ Reimagining adoption in Ireland: a viable option for children in care? CHILD CARE IN PRACTICE 2018, VOL. 24, NO. 3, 229–244 <https://doi.org/10.1080/13575279.2017.1319799>

közötti nyílt örökbefogadási megállapodások tárgyalásában. Az Ír Köztársaság nyílt örökbefogadása jogilag nem létezik, a biológiai családok és az örökbefogadó családok között létrejövő megállapodások a jóakaraton alapulnak. 2015-ben az örökbefogadás során elhelyezett gyermekek átlagos életkora négy év négy hónap volt, 62% -uk pedig örökbefogadás céljából került elhelyezésre nevelőszüleiknél.

Írországon kívül Norvégiában is kevés örökbefogadás jön létre.⁸¹²

Romániában az örökbefogadás nehézkes folyamat, mely által az állam biztosítja a gyermek harmonikus fejlődését. Az örökbefogadási folyamat megkezdésének alaki követelményei után a leendő szülők pszichológiai felkészítése következik. A leendő szülők tanfolyamon is részt vesznek, ahol kognitív és érzelmi képességeik tesztelésre kerülnek. Utána szociális szempontból látogatást tesznek a leendő szülők otthonába és a jelentést készítik, melyben az áll, hogy megkapják avagy sem az örökbefogadásra jogosító oklevelüket. A bíróság a gyermek örökbefogadását akkor hagyja jóvá, amennyiben a 90 napi gondozási idő eredményesen telt el a leendő örökbefogadó szülők otthonában. Mindeközben az igazgatóság nyomon követi a gyermek és a leendő szülők kapcsolatának fejlődését. A 90 nap elteltével ugyanaz az igazgatóság jelentést készít a gyermekről, az örökbefogadó személyről, a családi kapcsolatokról és azok alakulásáról. Ezek után az eljárások esetén a bíróság dönt arról, hogy az örökbefogadás véglegessé válik-e. Ez a 90 napos időszak a leendő örökbefogadó szülő számára is hasznos, ugyanis a legnagyobb kétség és félelem abból ered, hogy létrejön-e érzelmi kapcsolat közöttük. Jogi szempontból az örökbefogadás a véglegesítés időpontjától vált ki joghatásokat azon bírósági döntés alapján, amely azt jóváhagyta. Az örökbefogadás által leszármazáson alapuló kapcsolatot létesül az örökbefogadott és leszármazottai, valamint az örökbefogadó és hozzátartozói között. Az örökbefogadó ugyanolyan jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezik az örökbefogadott gyermekkel szemben, mint a biológiai szülő. Ugyanígy, az örökbefogadott gyermeknek ugyanolyan jogai és kötelezettségei lesznek az örökbefogadó szülőkkel szemben, mint a biológiai gyermek esetében. Az örökbefogadást követően a gyermek megkapja az örökbefogadó családi nevét. Ha nem sikerül megállapodni, akkor a gyámhatóság dönt a kérdésben.⁸¹³

Az örökbefogadás terápiás hatása abban rejlik, hogy hozzájárul azoknak a gyermekeknek a fizikai és pszichés helyreállításához, akik életét az örökbefogadás előtt gyakran nagyon mélyen

⁸¹² Reimagining adoption in Ireland: a viable option for children in care? 229–244
<https://doi.org/10.1080/13575279.2017.1319799>

⁸¹³ SZEKELY, The impact of adoption on families. Legal and social implications, 53-58.

meghatározták a gyermekgondozási traumák és mellékhatások.⁸¹⁴ Palacios és Brodzinsky kutatásai kimutatták, hogy az örökbefogadott gyermekek többsége ezt a gyógyulást hajtja végre, elsősorban az örökbefogadó családok által adott szeretet és gondoskodás „befecskendezése” eredményeként, amelyek módosíthatják a gyermekek belső működését rögzítő modelleket.⁸¹⁵ Sőt, Gibson szerint az örökbefogadó szülők általában jelentős mértékben fektetnek be személyes, gazdasági és társadalmi erőforrásokba. Azonban a korábbi traumás életstílusok által hagyott következmények nem tűnnek el teljesen, egyértelműen további vizsgálatok szükségesek a relációs folyamatokat elősegítő vagy gátló tényezők megértéséhez.⁸¹⁶

Mindeztáig kevés kutatást végeztek a különféle örökbefogadói családok sajátosságai tekintetében: csak örökbefogadott gyermekes családok (ACF) valamint vegyes családok (mind örökbefogadott, mind biológiai gyermekekkel ABCF) részvételével. A legtöbb örökbefogadási tanulmány az ACF családokat hasonlította össze a BCF családokkal (vér szerinti gyermekes családok), így keveset tudunk az ABCF családokról. Egyes tanulmányok - amelyek összehasonlították az ACF, az ABCF és a BCF családokat - rámutattak arra, hogy az ABCF örökbefogadó gyermekei és BCF gyermekei hasonló pozitív alkalmazkodási mintázatot mutatnak. Ezenkívül azt is kimutatták, hogy az ABCF-ben az örökbefogadott gyermekek jobban alkalmazkodnak (például viselkedés, önbizalom és személyes érdekérzet, örökbefogadáshoz való alkalmazkodás), mint az ACF-ben. Más tanulmányok - amelyek a gyermekek ABCF-ben történő alkalmazkodására koncentráltak - szintén rámutattak a testvérek közötti szignifikáns különbségek hiányára.⁸¹⁷ 102 örökbefogadott gyermekek szülője (ACF), 33 örökbefogadott és biológiai gyermek szülője (ABCF) és 102 biológiai szülő (BCF) vett részt a tanulmányban. A résztvevő szülőkkel szemben támasztott követelmények: életkoruk 28-60 közötti, Portugáliában él, nem állapotos, legalább két év telt el gyermeke örökbefogadása óta, jelenleg nincs folyamatban örökbefogadási eljárás valamint gyermekeik 6-12 év közöttiek. A résztvevők többsége nő volt, aki felsőoktatást végzett. Az ACF csoportnak általában egy gyermeke volt (76 %), míg a BCF csoportnak általában több, mint egy gyermeke volt (80 %). Magasabb arányban voltak a lányok az ACF és a BCF családokban, míg az ABCF családokban a fiúk voltak többen.⁸¹⁸

⁸¹⁴ BRODZINSKY, D.M. & Pinderhughes, E. (2002). Parenting and child development in adoptive families. 279-311.

⁸¹⁵ PALACIOS, BRODZINSKY, Adoption research: trends, topics and outcomes, *International Journal of Behavioral Development*, 34, 270, 284

⁸¹⁶ GIBSON, Differential parental investment in families with both adopted and genetic children, 30, 184, 189; HODGES, STEELE, HILLMAN, HENDERSON, KANIUK, Change and continuity in mental representations of attachment after adoption, 93-116.

⁸¹⁷ KIM, SHIN, CAREY, Comparison of Korean-American adoptees and biological children of their adoptive parents: a pilot study, 29, 221, 228.

⁸¹⁸ ISABEL, VIERIA-SANTOS, MAGDA, Adoptive versus Mixed Families: 1858-1869.

Kim és társai összehasonlító tanulmányában néhány jelentős különbségről számolt be a testvérek (átlagéletkor: örökbefogadott - 5 év, biológiai - 11 év) társadalmi és érzelmi/magatartási alkalmazkodásában, a biológiai gyermekek magasabb eredményeket szerezve a társadalmi kompetenciában és az internalizálásban.⁸¹⁹ Ennek ellenére néhány kutatás kevésbé kedvező eredményeket hozott az ABCF örökbefogadó gyermekeivel kapcsolatban.⁸²⁰ Segal tanulmányában az ACF és az ABCF mintáit használta, mindkét csoportban virtuális ikrekkel - azonos életkorú biológiailag nem rokon testvérekkel, akiket csecsemőkor óta együtt neveltek - a szülők felfogásbeli különbségeinek tanulmányozására. Különösen az ABCF-re összpontosítva Segal a szülők nyilatkozatait felhasználva összehasonlítást készített a kedvező (például rend, lelkiismereti képesség, hatékonyság; intellektuális képesség, logika, kitartás) és kedvezőtlen (például viselkedés, társadalmi szempontból nemkívánatos tulajdonságok) jellemzőkből. A szülők az örökbefogadottakat kevésbé kedvezően értékelték a biológiai gyermekhez képest, két negatív tulajdonság alapján - a viselkedés externizálása⁸²¹ és a társadalmilag nemkívánatos tulajdonságok miatt - ugyanakkor nem tettek különbséget közöttük a pozitív jellemzőkben, mint például az intelligencia és a rend. A felmérés szerint, noha az örökbefogadó szülők tisztában voltak örökbefogadó gyermekeik nehézségeivel, egyidejűleg hajlandóak voltak túlbecsülni pozitív eredményeiket annak érdekében, hogy minimalizálják a gyermekek közötti különbségeket és esetleg javítsák szülői személyes és társadalmi helyzetüket. Emellett Segal azt is észrevette, hogy az ABCF gyermekeket kevésbé kedvezően értékelték, mint az ACF gyermekeket, rámutatva az örökbefogadó gyermekekkel kapcsolatos szülői konfliktus gondolatára, amikor biológiai gyermek is él a családban.⁸²² Az örökbefogadó családok lányait kevesebb problémával és jobb iskolai teljesítménnyel jellemezték,⁸²³ a fiúkat pedig inkább az externizáló viselkedéssel.⁸²⁴ Ennek ellenére a lányok viselkedési problémái az idő múlásával egyre inkább növekedtek, különösen pubertáskor után, amikor megfigyelték, hogy a internalizációs tünetek nagyobb arányban fordulnak elő, mint a fiúkban.⁸²⁵ A káros környezetnek való kitettséget a gyermek korai életében megerősítették a későbbi

⁸¹⁹ Internalizáció jelentése: valamely elméletet vagy viselkedési szabályt elsajátít. Kim, Shin, Carey, Comparison of Korean-American adoptees and biological children of their adoptive parents: a pilot study, 11, 278, 295.

⁸²⁰ SEGAL, LI, GRAHAM, MILLER, Do parents favor their adoptive or biological children? 36, 379, 388, 10.1016/j.evolhumbehav.2015.03.001; Westhues A, Cohen JS, A comparison of the adjustment of adolescent and young adult inter-country adoptees and their siblings, International Journal of Behavioral Development, 1997, 20, 47, 65, 10.1080/016502597385432

⁸²¹ Externalizáció jelentése: belső folyamat külsővé válása.

⁸²² SEGAL, LI, GRAHAM, MILLER, Do parents favor their adoptive or biological children? 36, 379, 388.

⁸²³ BROOKS, BARTH, Adult transracial and inracial adoptees: effects of race, gender, adoptive family structure, and placement history on adjustment outcomes, 69, 87, 99.

⁸²⁴ BOELDT, RHEE, DILALLA, MULLINEAUX, SCHULZ-HEIK CORLEY, The association between positive parenting and externalizing behavior, 21, 85, 106.

⁸²⁵ ROBINSON, MCGUINNESS, AZUERO, PALLANSCH, Problem behaviors of children adopted from the former Soviet Union, 28, 14, 22.

viselkedési problémák.⁸²⁶ Kumsta felmérése szerint azoknál a gyermekeknél, akik az örökbefogadáskor idősebbek voltak, jelentősen megnőtt a viselkedési problémák és az alkalmazkodási nehézségek kockázata.⁸²⁷ Végül az ABCF családokkal kapcsolatos kutatások megállapították, hogy a gyermekek problémás magatartása által terhelt szülők általában magasabb szintű szülői stresszt mutattak, ami viszont hozzájárulhatott a negatív szülői gyakorlatokhoz (pl. tekintélyelv), mely fokozza a gyermekek internalizálását vagy externizáló viselkedését, ezáltal növeli a szülő-gyermek kapcsolat fáradtságát és még magasabb szintű szülői stresszt eredményez. Ezért a szülői stresszt úgy lehet megfogalmazni, mint egy kör alakú relációs folyamatot, amely befolyásolja a gyermekek alkalmazkodását.⁸²⁸ Számos örökbefogadási tanulmány fordított összefüggést talált a szülői stressz és számos változó között, nevezetesen a szülők reális elvárásai, a szülői elégedettség, az ellenőrzés észlelése, az önhatékonyság, a családi kapcsolat minősége és a gyermekek jellemzői között.⁸²⁹ Legjobb tudomásunk szerint az örökbefogadási irodalomban nincs összehasonlító tanulmány az ACF és az ABCF családokról a szülői stressz vonatkozásában.⁸³⁰ Az ABCF mintáival végzett vizsgálatok eltérő eredményeket mutattak a családi kapcsolatok minőségére vonatkozóan.⁸³¹ Egy örökbefogadott serdülőkornál fiatalabbak részvételével végzett vizsgálatban meggyőződtek arról, hogy az ABCF és az ACF családoknál nincs különbség az örökbefogadott gyermekek között a szülőkkel való kapcsolat felfogása szempontjából. A vizsgálatot végzők megfigyelték, hogy mindkét csoport szülei hasonlóképpen érzékelik az örökbefogadottakkal fennálló kapcsolataikat.⁸³² Egy másik, az ABCF-en belüli tanulmányban Gibson megállapította, hogy a szülők többet költöttek az örökbefogadott gyermekeikbe, mint a biológiai gyermekekbe (például oktatás, autók vásárlás, házbérlés), bár az utóbbira nézve negatív eredmények nélkül. Gibson szerint ez nem favoritizmus kérdése volt, hanem sokkal inkább az örökbefogadottak nagyobb szükségleteire való összpontosítás.⁸³³ A korábbi kutatások valamint a jelenlegi is megállapította, hogy az örökbefogadó szülők gyermekei számára a biológiai szülők felfogásaihoz képest nagyobb kihívást jelentenek.⁸³⁴ Az eredmények azt mutatták, hogy az ACF és az ABCF szorosabban kapcsolódik a szülő-gyermek diszfunkcionális interakcióhoz és a nehéz gyermek dimenziókhoz, mint a BCF csoportban. Ez az eredmény azt sugallja, hogy az örökbefogadó családokban a gyermekek sajátosságainak észlelése és

⁸²⁶ HAWK, MCCALL, Specific extreme behaviors of postinstitutionalized Russian adoptees, 732, 738.

⁸²⁷ McDONALD, PROPP, MURPHY, The postadoption experience: child, parent, and family predictors of family adjustment to adoption, 80, 71, 94

⁸²⁸ NEECE, GREEN, BAKER, Parenting stress and child behavior problems: a transactional relationship across time, 117, 48, 66.

⁸²⁹ BIRD, PETERSON, MILLER, Factors associated with distress among support-seeking adoptive parents, 51, 215, 220,

⁸³⁰ ISABEL, SALOMÉ, MAGDA, Adoptive versus Mixed Families, 1858-1869.

⁸³¹ RUETER, KEYES, IACONO, MCGUE, Family interactions in adoptive compared to nonadoptive families, 23, 58, 66.

⁸³² TERNAY, WILBORN, DAY, Perceived child-parent relationships and child adjustment in families with both adopted and natural children, 146, 261, 272.

⁸³³ GIBSON, Differential parental investment in families with both adopted and genetic children, 30, 184, 189, 10.

⁸³⁴ GROTEVANT, McDERMOTT, Adoption: biological and social processes linked to adaptation, 65, 235, 265.

a szülő-gyermek kapcsolat a szülői stressz relevánsabb dimenziója, mint a szülők jellemzői, ami arra készteti bennünket, hogy a szülők pozitív értékelést kapjanak saját szülői erőforrásaikról. Sánchez-Sandoval és Palacios ezt már egy örökbefogadott serdülők szüleivel végzett tanulmányban megállapították és úgy tűnik, hogy azt jelzi, hogy ezeknek a szülőknek megfelelő személyes erőforrásuk van a tapasztalt nehézségek hatásának kezelésére.⁸³⁵ Ez az eredmény arra is utalhat, hogy a szülők hajlamosak elkerülni a belső hozzárendeléseket, amikor szembesülnek a gyermekek szülői stresszt okozó kimeneteleivel (például viselkedési problémák). Ezenkívül az a tény, hogy az örökbefogadó gyermekek kihívásokkal szembesültek, mint biológiai társaik,⁸³⁶ igazolhatják azt az állítást, miszerint a szülői stressz elsősorban a gyermek tulajdonságaiból fakad. Ezért úgy tűnik, hogy a szülői stressz eredményei megerősítik a szülői és a gyermek viselkedése szoros kapcsolatának gondolatát.⁸³⁷ Az eredmények azt is kimutatták, hogy az ABCF családoknál a gyermekek örökbefogadáskori életkora hozzájárult a szülő-gyermek diszfunkcionális interakció erősebb észleléséhez. Az irodalom szerint az örökbefogadott gyermekek életkora, más tényezőkkel együtt (például az intézményi gondozásban részt vevő személyek száma és időtartama, a korai nélkülözés súlyossága) kockázati tényezői lehetnek az alkalmazkodásnak,⁸³⁸ amely jobban megfigyelhető lehet az ABCF gyermekek esetében, mivel tisztában vannak azzal, hogy egy családhoz tartoznak, ahol biológiai gyermekek is vannak. Az eredmények azt bizonyították, hogy a három csoport hasonló a családi kohézió érzékelésével való kapcsolat szempontjából. Ceballo és Lansford összehasonlította a különféle családi struktúrákat ugyanazon változó alapján, és a családi kohézió magas szintjét találta az örökbefogadókban.⁸³⁹ Ugyanis az örökbefogadó családoknak további erőfeszítéseket kell tenniük annak érdekében, hogy a biológiai családokhoz képest „rokonsági érzetet” hozzanak létre, ami növelheti a család kohézióját.⁸⁴⁰ A csoportok hasonlóak voltak a családi konfliktus felfogásában

⁸³⁵ Sánchez-Sandoval Y, Palacios J, Stress in adoptive parents of adolescents, *Children and Youth Services Review*, 2012, 34, 1283, 1289, 10.1016/j.childyouth.2012.03.002

⁸³⁶ Grotevant HD, McDermott JM, Adoption: biological and social processes linked to adaptation, *Annual Review of Psychology*, 2014, 65, 235, 265, 10.1146/annurev-psych-010213-115020; Juffer F, Ijzendoorn MH, Behavior problems and mental health referrals of international adoptees, *Journal of the American Medical Association*, 2005, 293, 2501, 2515, 10.1001/jama.293.20.2501

⁸³⁷ Judge SL, Determinants of parental stress in families adopting children from Eastern Europe, *Family Relations*, 2003, 52, 241, 248, 10.1111/j.1741-3729.2003.00241.x; León E, Palacios J, Román M, Moreno C, Peñarrubia MG, Parental stress, family functioning and children's psychological adjustment in adoptive families: a comparative and longitudinal study, *Family Science*, 2015, 6, 50, 57, 10.1080/19424620.2015.1080991

⁸³⁸ Grotevant HD, McDermott JM, Adoption: biological and social processes linked to adaptation, *Annual Review of Psychology*, 2014, 65, 235, 265, 10.1146/annurev-psych-010213-115020; Hawk BN, McCall RB, Specific extreme behaviors of postinstitutionalized Russian adoptees, *Developmental Psychology*, 2011, 47, 732, 738, 10.1037/a0021108

⁸³⁹ Ceballo R, Lansford JE, Abbey A, Stewart AJ, Gaining a child: comparing the experiences of biological parents, adoptive parents, and stepparents, *Family Relations*, 2004, 53, 38, 48, 10.1111/j.1741-3729.2004.00007.x; Lansford JE, Ceballo R, Abbey A, Stewart AJ, Does family structure matter? A comparison of adoptive, two-parent biological, single-mother, stepfather, and stepmother households, *Journal of Marriage and the Family*, 2001, 63, 840, 851, 10.1111/j.1741-3737.2001.00840.x

⁸⁴⁰ Palacios, J. (2000). Familias adoptivas. In M.J. Rodrigo, J. Palacios (Eds.), *Familia e desarrollo humano* (pp. 353-371). Madrid: Alianza Editorial

is. A jövőbeli örökbefogadó szülőket az örökbefogadási folyamat során figyelmeztetik az örökbefogadó családok sajátos nehézségeire, amelyek közül sokat a gyermekek sajátosságai mutatnak. Ezért ezek a szülők felkészültek gyermekeikkel való együttérzésre és hatékony megküzdési stratégiák alkalmazására, beleértve az értékes személyes erőforrások befektetését,⁸⁴¹ valamint a szeretet és gondoskodás demonstrációit, amelyek lehetővé teszik a korai, gyermek fejlődését hátrányosan befolyásoló tapasztalatok enyhítését, kezelését.⁸⁴² Ezenkívül a kutatások azt is leírták, hogy az örökbefogadó szülőknek vannak más előnyeik is, például életkoruk (általában idősebbek, mint a biológiai szülők) és kapcsolati és pénzügyi stabilitásuk,⁸⁴³ amelyek érettebb működésű, toleráns környezetet és kevesebb konfliktusos interakciót eredményeznek.⁸⁴⁴

Svédországban 2012-ben végeztek adatgyűjtést az ország két legnagyobb örökbefogadó ügynökségével, amelyek segítségével leveleket küldtek minden olyan ügyfelüknek, akik engedélyt kaptak 2009 és 2012 között örökbefogadáshoz, kérve engedélyüket értékelő jelentéseikhez való hozzáféréshez és azok kutatási célokra történő felhasználásához. Az ügynökségek összesen 120 jelentést készítettek a 2011. évről, majd áttekintették és anonimizálták azokat. Tizennégy hiányos jelentést kizártak, így 106 jelentést értékelték.⁸⁴⁵ 10 jelentés következtetésében szerepelt rossz egészségre vagy egészségügyi problémákra való utalás. A pályázó magas életkorát ötször említették.⁸⁴⁶ A pályázók szociális hálózatával kapcsolatos megjegyzések a családjukkal és barátaikkal fennálló kapcsolatukra, valamint a hálózaton belüli hozzáállásukra vonatkoztak: A pályázók kapcsolataikat bensőségesnek és jónak, a hálózatot pedig stabilnak, gazdagnak, biztonságosnak, szélesnek és jól működőnek tekintették. Mindezek azt sugallták, hogy a pályázók egy társadalmi közösség részeként és nem elszigetelve érezték magukat.⁸⁴⁷ A pályázók időtöltéssel kapcsolatos nyilatkozatai azt mutatták, hogy aktív emberek, akik szeretnek közösen tevékenykedni, a munkán kívüli életük gazdag, kiegyensúlyozott, teret hagy a gyermek számára is. Érdekes módon néhány tevékenységet egyik pályázó sem említett: például egyikük sem néz tévét vagy nem érdekl

⁸⁴¹ Gibson K, Differential parental investment in families with both adopted and genetic children, *Evolution and Human Behavior*, 2009, 30, 184, 189, 10.1016/j.evolhumbehav.2009.01.001

⁸⁴² Palacios J, Brodzinsky D, Adoption research: trends, topics and outcomes, *International Journal of Behavioral Development*, 2010, 34, 270, 284, 10.1177/0165025410362837

⁸⁴³ Brodzinsky, D.M. & Pinderhughes, E. (2002). Parenting and child development in adoptive families. In M.H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting: Vol. 1: children and parenting* (2nd ed.). (pp. 279-311). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates

⁸⁴⁴ Sánchez-Sandoval Y, Palacios J, Stress in adoptive parents of adolescents, *Children and Youth Services Review*, 2012, 34, 1283, 1289, 10.1016/j.chilyouth.2012.03.002

⁸⁴⁵ Lind Judith-Lindgren Cecilia, Displays of parent suitability in adoption assessment reports; *Child & Family Social Work*. Feb2017 Supplement, Vol. 22, 53-63.

⁸⁴⁶ Lind Judith-Lindgren Cecilia, Displays of parent suitability in adoption assessment reports; *Child & Family Social Work*. Feb2017 Supplement, Vol. 22, 53-63.

⁸⁴⁷ Lind Judith-Lindgren Cecilia, Displays of parent suitability in adoption assessment reports; *Child & Family Social Work*. Feb2017 Supplement, Vol. 22, 53-63.

őket a divat, a szépség.⁸⁴⁸ Összességében a jelentés következtetéseiben leggyakrabban használt szavak, amelyek személyiségre, kapcsolatokra, gyermekkorra, munkahelyre és pénzügyi helyzetre utalnak: a stabilitás és a biztonság. Az ideális örökbefogadó szülők jellemzése svéd összefüggésben: stabilak, állhatatosak; nem rendelkeznek szokatlan jellemvonásokkal. A pályázók esetében nem merült fel bizonytalan rövid távú foglalkoztatás, magas színvonalú karrier, szenvedélyes házasságok, szülőkkel vagy testvérekkel való bonyolult kapcsolatok, szokatlan gyermekkor.

Svédországban az adoptálás a hatóságok és a civilszervezetek együttműködésén alapszik. Az e területen tevékenykedő egyesületek, alapítványok szakmai működési engedélyét az állam adja. A szülők alkalmassága és az adoptáció jogi megerősítése természetesen hatósági jogkör. Azok a civilszervezetek, amelyek örökbefogadással foglalkoznak, sokszor az adoptáló szülők öngyógyító szervezeteként indultak. Így jött létre az Adoptációs Centrum is: néhány svéd család Indiából fogadott örökbe gyermekeket, és úgy gondoltak, hogy tapasztalataikkal más szülőket is segíteni tudnának. Ez a feladat legtöbbször önkéntesen végzett munkát jelentett és jelent ma is, az egész országban. A centrumunkban hivatásszerűen dolgozók fele maga is adoptáló szülő, így tehát személyes tapasztalataikból is meríthetnek. Az Adoptációs Centrum Svédország legrégebben működő, örökbefogadással foglalkozó egyesülete 1968-ban alakult. A Svédországban ma elő, más országokból adoptált 45 000 gyerek 40 százaléka e civilszervezeten keresztül került szüleikhez. A svédek nem presztízsnak tekintenek az örökbefogadásra, hanem természetes családalapítási formaként, hiszen örökbefogadók a társadalom minden rétegében megtalálhatók. A svéd bíróság örökbefogadási ügyekben a döntés meghozatala előtt a felügyeleti joggal nem rendelkező szülőt is meghallgatja.⁸⁴⁹

Ausztriában a házaspárok főszabályként csak közösen fogadhatnak örökbe gyermeket, de léteznek kivételek.⁸⁵⁰ Az örökbefogadás szerződés által jön létre, melyet az örökbefogadó az örökbefogadottal köt az egyik szerződő fél kérelmének bírói engedélyével.⁸⁵¹ A leendő örökbefogadó szülőknek idősebbeknek kell lenniük az örökbefogadottnál, 25. életév betöltése szükséges.⁸⁵² Az örökbefogadáshoz elengedhetetlen a kiskorú örökbefogadandó gyermek szülőjének, a leendő örökbefogadó házastársának vagy bejegyzett élettársának, az örökbefogadandó gyermek házastársának vagy bejegyzett élettársának, a nem cselekvőképes

⁸⁴⁸ LIND-LINDGREN, Displays of parent suitability in adoption assessment reports; 53-63.

⁸⁴⁹ http://ec.europa.eu/civiljustice/parental_resp/parental_resp_swe_en.htm vagy Somfai Balázs, Kapcsolattartás, 191.

⁸⁵⁰ OPTK 191. §

⁸⁵¹ OPTK 192. §

⁸⁵² OPTK 193. §

nagykorú örökbefogadandó gyermeknek, a kiskorú örökbefogadandó gyermek törvényes képviselőjének a hozzájárulása.⁸⁵³ Az alábbi személyek meghallgatása szükséges az örökbefogadáshoz: a nem cselekvőképes, kiskorú örökbefogadandó gyermeké, a nagykorú örökbefogadandó gyermek szüleié, a gyermeket korábban gondozó személyé, gyermek-ifjúsági képviselőé.⁸⁵⁴ Az örökbefogadó és rokonai valamint az örökbefogadott és rokonai között származáson alapuló, jogi kapcsolat jön létre.⁸⁵⁵ Ha az örökbefogadók, mint házastársak fogadtak örökbe gyermeket, akkor a biológiai szülő és rokonai valamint az örökbefogadott gyermek közötti családügyi jogviszonyok megszűnnek. Ha a gyermeket csak az örökbefogadó apa/anya fogadja örökbe, akkor a biológiai apa vagy anya és rokonai valamint az örökbefogadott gyermek közötti családügyi jogviszonyok szűnnek meg. Az a biológiai szülő, akinek fenti jogviszonya érintetlen maradt, jogosult a bíróságtól annak megszűnését kérelmezni, ha azzal egyetért. Ha egy házastárs, egy bejegyzett élettárs vagy egy élettárs fogadja örökbe az ő házastársának, bejegyzett élettársának vagy élettársának gyermekét, akkor a (2) bekezdés alapján a családügyi jogviszonyok csupán csak a másik szülő és rokonai irányában szűnnek meg.⁸⁵⁶ A vér szerinti szülő családjog alapján fennálló kötelezettségei és az ő rokonai gyermektartási kötelezettsége fennmarad.⁸⁵⁷ A biológiai szülő és rokonai valamint az örökbefogadott között az öröklési jogon alapuló jogok fennmaradnak. Az örökbefogadott gyermek vagyonának öröklési sorrendje úgy alakul, hogy egyrésztől az örökbefogadó és rokonai másrésztől a biológiai szülő és rokonai is jogosultak örökölni.⁸⁵⁸ A bíróság felbontja az örökbefogadást, ha az egyik szerződő fél nyilatkozata vagy az örökbefogadás jóváhagyására jogosult cselelt alkalmazott vagy jogtalan és alaptalan félelmet okozott és az érintett az örökbefogadás felbontását kérelmezte az év folyamán a megtévesztés felismerésétől vagy a kényszerhelyzet megszűnését kérelmezte. Felbontja továbbá a hivatal miatt, ha az örökbefogadás fenntartása a kiskorú vagy cselekvőképtelen gyermek jólétét komolyan veszélyeztetné; az örökbefogadott kérelmére, Akkor is felbontja, ha az örökbefogadás felbontása az örökbefogadó vagy a vér szerinti szülő és az örökbefogadó házasságának megszűnése vagy megsemmisítése után következett be vagy a biológiai szülő és az örökbefogadó bejegyzett élettársi kapcsolatának megszűnése vagy megsemmisítése vagy az örökbefogadó apa/anya halála után, aki a gyermek jólétét szolgálta a felbontásban érdekelt nem jogos kérelmével, akkor is, ha már az elhunyt örökbefogadó apa/anya ellentmondott. Végül felbontja, ha az örökbefogadó apa/anya és az örökbefogadott gyermek a felbontást kérelmezi.⁸⁵⁹ Az örökbefogadást felbontó döntés véglegessé válásával az

⁸⁵³ OPTK. 195. §

⁸⁵⁴ OPTK 196. §

⁸⁵⁵ OPTK 197. §

⁸⁵⁶ OPTK 197. §

⁸⁵⁷ OPTK 198. §

⁸⁵⁸ OPTK 199. §

⁸⁵⁹ OPTK. 200. §

örökbefogadó és rokonai valamint az örökbefogadott és rokonai között fennálló jogviszonyok megszűnnek. Ettől az időponttól a biológiai szülő és rokonai valamint gyermek és rokonai közötti családjogi jogviszony feléled.⁸⁶⁰

A francia jogban általában erősebbek a szülői jogok, mint más országokban. A gyermek például nem nyilvánítható örökbefogadhatónak csak azon az alapon, mert a szülei nem látogatják.⁸⁶¹

A 18 milliós Hollandiában 2018-ban mindössze 24 örökbefogadást engedélyeztek. Vagyis az örökbefogadónak nagyobb esélyük van külföldön, például Magyarországon, mint hazájukban.⁸⁶²

Romániában az 1993-ban elfogadott 47. törvény szerint, ha a szülők fél éven át nem keresték fel a gyereket az intézetben, a gyámhatóság automatikusan örökbe adhatónak nyilváníthatta. Erről hivatalos levélben értesítették a szülőket az utolsó ismert lakcímen. Ha a szülők adott határidőn belül nem tiltakoztak az eljárás ellen, elindulhatott a procedura.⁸⁶³ Románia az 1989-es rendszerváltással százezer árva, illetve utcagyereket „örökölt” Nicolae Ceausescu kommunista diktátortól, aki a népszaporulat ősztönzése érdekében betiltotta az abortuszt és a fogamzásgátlás valamennyi formáját.⁸⁶⁴ A gyermekkereskedelem megakadályozása érdekében már 1997-ben elfogadtak egy kormányrendeletet, mely szerint, aki a gyermek örökbefogadása céljából saját maga vagy más számára pénzt vagy más anyagi hasznot követel vagy fogad el, egy évtől öt évig terjedő fogházzal büntetendő.⁸⁶⁵ A román parlament 1994-ben ratifikálta a Hágai Egyezményt.⁸⁶⁶ A hivatalos adatok szerint 1994 és 1999 között 10 585 gyermek nemzetközi örökbefogadását engedélyezték a román hatóságok.⁸⁶⁷ 2000-ben 455 nemzetközi örökbefogadás történt.⁸⁶⁸ Háromszékről 24 gyerek került amerikai, olasz és francia szülőkhöz.⁸⁶⁹ Bukarest - az Európai Unió igen határozott nyomására - 2001-ben hagyott fel a nemzetközi örökbefogadás engedélyezésével.⁸⁷⁰ Ez azonban csak a jéghegy csúcsa volt, ugyanis főként a kilencvenes évek legelején néhány száz márkáért lehetett gyereket venni az országban. Jó szándékúak vagy nyereszkeskedni vágyók ezrei segítették a nyugatról érkezőket illegális módon gyerekhez jutni - a korrupciós hivatalnokok pedig azzal

⁸⁶⁰ OPTK. 202. §

⁸⁶¹ SOMFAI, Kapcsolattartás, 162.

⁸⁶² GULYÁS, A roma testvéreket Nyugatra viszik, Népszava, 2019. november 27., 2.

⁸⁶³ LUKÁCS, George Anderson hosszú útja, Magyar Nemzet, 2016. október 29., 23.

⁸⁶⁴ ROSTÁS, Mostoha sorsú romániai árvák, Magyar Nemzet Kitekintő, 2004. október 14., 10.

⁸⁶⁵ DRÁVUCZ, Az örökbefogadás útja, A Jövő Mérnöke, 1997-10-09 / 13. szám

⁸⁶⁶ INCZE, Nem lesz többé gyermeklopás? Háromszék, 1994. november 9., 2.

⁸⁶⁷ LUKÁCS, Családegysítés fordítóprogrammal, Magyar Nemzet Magazin, 2016. szeptember 3. 20.

⁸⁶⁸ AZI, Távirati Stílusban, Romániai Magyar Szó, 2001. június 19., 3.

⁸⁶⁹ FARKAS (szerk.) Háromszéki gyermekexport, Székely Hírmondó, 2004. március 5-11., 8.

⁸⁷⁰ LUKÁCS, Családegysítés fordítóprogrammal, Magyar Nemzet Magazin, 2016. szeptember 3. 20.

nyugtatták meg lelkiismeretüket, hogy a gyerekek jól tesznek, hiszen sokkal jobb helyre kerül. Főként a rendszerváltást követő első pár esztendőben volt egyszerű az eljárás, ugyanis az anyakönyvbe az került be, hogy a gyerek elveszett a forradalmi zűrzavarban. Az is könnyítette az örökbefogadást, hogy az országban mindenféle papírok nélkül éltek cigányok tízezrei. Voltak pletykák szervkereskedőkről és pedofilokról is, de hitelt érdemlő módon ezt sohasem sikerült bizonyítani.⁸⁷¹ A 2001 októberében megjelent 161. sürgősségi kormányrendelet megtiltotta a külföldi örökbefogadásokat,⁸⁷² miután a nemzetközi sajtó - Oroszország és Kína után - a világ harmadik legnagyobb gyermekexportőrének nevezte Romániát.⁸⁷³ A kormányrendelet értelmében csak a folyamatban levő ügyeket véglegesíthették a hatóságok. 2001-ben Kovászna megyéből négy gyermeket adtak örökbe külföldre. Emma Nicholson egy interjúban kijelentette, hogy a román állam egyenesen bátorította az anyákat, hogy gyerekeiket az árvaházakba küldjék,⁸⁷⁴ bizonyos kormánytisztviselők pedig szoros kapcsolatban álltak nemzetközi örökbefogadási ügynökségekkel, így virágzott a gyermekkereskedelem.⁸⁷⁵ A román kormányt az Európa Parlament háromszor is felszólította, hogy vessen véget az ellenőrizhetetlen folyamatnak, míg végül 2001-ben sürgősségi rendelettel (2001/121.) szabályozták a kérdést: minden egyes folyamatban levő kérvényt - ideiglenesen - felfüggesztettek. 2001-ben a Legfelsőbb Bíróság törvénytelennek nyilvánította a kormány egyéves nemzetközi örökbefogadási tilalmát,⁸⁷⁶ majd a kormány szabad utat adott a folyamatban lévő nemzetközi örökbefogadásoknak.⁸⁷⁷

Olyan sürgősségi rendeletet fogadott el a parlament 2002. június 6-án (2002/347.), melynek egyetlen szépséghibája volt: különleges esetekben engedélyezte a nemzetközi örökbefogadásokat. A jellegzetes romániai kiskapu értelmében a kérvényező család tagjainak román állampolgársággal kellett rendelkezniük akkor is, ha külföldön éltek.⁸⁷⁸

Theodora Bertzi államtitkár, a Román Örökbefogadási Hatóság (ÓRA) vezetője szerint 2001-2003-ig 1115 román állampolgárságú gyermek külföldi örökbefogadását engedélyezte a kormány.⁸⁷⁹

⁸⁷¹ LUKÁCS, Családegysítés fordítóprogrammal, Magyar Nemzet Magazin, 2016. szeptember 3. 20.

⁸⁷² MÓZES (szerk.), Háromszék, Hírsaláta, 2001. június 23., 2.

⁸⁷³ Afrikai utánpótlás, Székely Hírmondó, 2012. június 1., 16.

⁸⁷⁴ SIMÓ (szerk.), Veszélyben a csatlakozási tárgyalások, Háromszék, 2001. május 31.

⁸⁷⁵ BOGDÁN, A banánhéj, Háromszék, 2001. június 6., 1.

⁸⁷⁶ Háromszék, Hírsaláta, 2001. november 23. 2.

⁸⁷⁷ Romániai Magyar Szó, Távirati stílusban, 2001. december 8-9., 3.

⁸⁷⁸ SZABÓ, Gyermekexport, A Hét, 11/6., 2004. február 12., 3.; Ismeretlen szerző, Románia gyorsít az ütemen, Magyar Szó, 2004. február 27., 3.

⁸⁷⁹ AGYAGÁSI- TIBORI SZABÓ, Románia Magyarországról is visszagyűjti a gyerekeket, Népszabadság, 2005. december 9., 2.

2003-ban Románia szerte mintegy ötezer nemzetközi örökbefogadási kérelmet tartottak nyilván.⁸⁸⁰ A Suceava megyei Fălticeni-ben 2003-ban 18 kiskorút fogadtak örökbe külföldi állampolgárok. A legidősebb örökbefogadott gyerek négyéves volt, mindannyian vadházasságból származtak, s kivétel nélkül olasz családokhoz kerültek. A román kormány azt állította, hogy két tűz közé szorították: egyrészt az Európai Unió azt követelte, hogy az ellenőrizhetetlenség miatt végleg állítsa le a nemzetközi örökbefogadásokat, másrészt Olaszország, Spanyol- és Franciaország, az AEA, Svájc, Kanada, Görögország és Izrael kevésbé szigorú feltételeket szeretett volna kiharcolni (így próbálva ellensúlyozni a náluk egyre rosszabb születési mutatókat).⁸⁸¹ Romániában 2002-2004 között is százszámra vitték külföldre a gyermekeket: 142-t Olaszországba, 317-et az Egyesült Államokba, 124-et Spanyolországba, 62-t Franciaországba, de Izraelbe, Németországba, Görögországba, Kanadába, Svájcba is. Mindezek alapján veszélybe került Románia uniós csatlakozása is.⁸⁸² A 2003-ban elfogadott örökbefogadásról szóló törvény szabályozta az örökbefogadások rendszerét, s megtiltotta a kétévesnél fiatalabb gyermekek nemzetközi örökbeadását. Az idősebbek örökbefogadását is leginkább akkor engedélyezték, ha a gyermek romániai örökbeadása lehetetlennek bizonyult.⁸⁸³

A 2004-ben megjelent első számú kormányrendelet uniós nyomásra ismét teljes mértékben leállította a külföldi örökbeadásokat. 2004. augusztus 18. napján megjelent Románia Hivatalos Közlönyében, hogy „a gyermeknek joga van védelemben részesülni bármely kizsákmányolás ellen.” A közintézmények és közhatóságok, feladatkörüknek megfelelően sajátos szabályozásokat fogadnak el és megfelelő intézkedéseket alkalmaznak többek között [...] „belföldön történő vagy külföldre történő örökbefogadás megkötése a gyermek mindenkifelett álló érdekétől eltérő célokkal.”⁸⁸⁴ A 2004-től kezdődő moratórium alatt Románia 1115 árva gyermeket adott örökbe külföldre a kormány főtitkárságának bevallása szerint, azonban tagadták, hogy bármilyen egyezményt, törvényt megszegtek volna. Korábban Ardian Năstase elismerte, kormány- és államfők jártak közben örökbefogadásokért.⁸⁸⁵ A korábbi román törvény szerint az örökbefogadás jóváhagyásához szükség volt a szülő(k) hitelesített formában történt beleegyezésére, a gyermek lakhelye szerinti gyermekvédelmi bizottság valamint az örökbefogadó beleegyezésére. Az örökbefogadást kimondó végérvényes bírói határozat alapján a Román Örökbefogadási

⁸⁸⁰ Hírsláta, Háromszék, 2003. április 29., 2.

⁸⁸¹ SZABÓ, Gyermekexport, A Hét, 11/6., 2004. február 12., 3.

⁸⁸² Háromszék, független napilap, Hírsláta rovat, 2004. január 29. 2.

⁸⁸³ AGYAGÁSI-TIBORI Szabó, Románia Magyarországról is visszagyűjti a gyerekeket, Népszabadság, 2005. december 9., 2.

⁸⁸⁴ A Román Parlamentnek A gyermekek jogainak védelméről és előmozdításáról szóló törvény 5. cikkely, 99. szakasz.

⁸⁸⁵ Adevarul, Háromszék, Hírsláta, 2004. február 3., 2.

Bizottságnak bizonyítványt kellett kibocsátania, igazolni ebben, hogy az eljárás megfelelt a Hágai Egyezmény szabályainak.⁸⁸⁶

Romániában – ahogy más országokban is – az örökbefogadók többsége egy-két évesnél fiatalabb gyermeket keres, legtöbbször nem roma származásúakat. A külföldi örökbefogadók „előnye”, hogy szívesen vállalnak nagyobb gyerekeket is, s nem gond számukra a cigány származás. Gabriela Coman, a Gyermekvédelmi és Örökbefogadási Ügynökség (ANP-CA) elnöke elmondta, hogy országos szinten a moratórium kezdete óta elfogadott 1115 nemzetközi örökbefogadási kérelem közül 917 esetben hoztak ítéletet.⁸⁸⁷

2004-ben Emma Nicholson de Winterbourne bárónő keményen bírálta Romániát, mivel „megszegte a nemzetközi örökbefogadások moratóriumát és az Egyesült Nemzetek Gyermekjogi Egyezményét.” Arie Oostlander európai képviselő kérte, hogy az Európai Unió függessze fel a Romániával folyó csatlakozási tárgyalásokat, mivel szerinte az ország nem tekinthető jogállamnak „a riasztó korrupció” és „az árva gyermekek katasztrofális helyzete” miatt.⁸⁸⁸

A 2004-ben elfogadott nemzetközi örökbefogadásokat szabályozó törvény végül jóformán lehetetlenné tette a külföldi adoptációt. Romániai gyermeket csak akkor fogadhatott örökbe külföldi család, ha annak legalább egyik tagja nagyszülői viszonyban állt a kiskorúval, ráadásul külföldi örökbefogadásról csak akkor lehet szó, ha belföldön nem találtak olyan családot, amely adoptálná a gyermeket. Csak a külföldön dolgozó román vendégmunkásoknak, illetve a külföldi rokonságnak tette lehetővé a szabályozás, hogy egy elhagyott gyereket kivigyenek az országból.⁸⁸⁹

A bukaresti hatóságok több száz olyan külföldi esetét vizsgálták, akik többnyire apasági kereset révén követeltek maguknak Romániában született kiskorúakat. Viszont a román nyomozó szervek számára gyanús volt, hogy a párok csupán évekkel a gyermekek megszületése után terjesztették be keresetüket, emiatt azt feltételezték, hogy az esetek többségében a családok lefizették vérszerinti szülőket, kihasználva azt is, hogy számos kiskorú keresztlevelében nem szerepelt az apa neve. Olyan esetekről is tudósítottak, amikor külföldi házaspárok – szintén több ezer dollár ellenében – román kismamákat vettek rá, hogy már az örökbefogadó férfit tüntessék fel a születendő gyermek

⁸⁸⁶ DRÁVUCZ, Az örökbefogadás útja, A Jövő Mérnöke, 1997-10-09 / 13. szám

⁸⁸⁷ Ismeretlen szerző, Románia gyorsít az ütemen, Magyar Szó, 2004. február 27., 3.

⁸⁸⁸ Mediafax-D., Európai Parlament, Keresztültzben Románia, Háromszék, 2004. január 23., 2.

⁸⁸⁹ Afrikai utánpótlás, Székely Hírmondó, 2012. június 1., 16.

apjaként.⁸⁹⁰ Az árvaházak helyét családi nevelőotthonok vették át, a hazai örökbefogadásokról csak a kiskorúak törvényszéke dönthetett.

2006-ban még mindig nem sikerült visszaszorítani a romániai gyermekkereskedelmet, pedig már 5 éve volt annak, hogy a bukaresti hatóságok az Európai Unió nyomására befagyasztották a nemzetközi örökbefogadást. 2006 szeptemberében a brit ITV News riportban tárta fel, hogy 7300 euróért egy romániai faluban élő, szegény anya három kiskorú gyermeke mellett néhány napos csecsemőjét is árulta az újságíróknak.⁸⁹¹ Az Európai Bizottság határozottan ellenezte a nemzetközi örökbefogadásokat, míg az Európai Parlament arra szólította fel Romániát, hogy megfelelő esetben engedélyezze azokat.⁸⁹²

2012 áprilisában olyan új örökbefogadási törvény lépett életbe, amely meggyorsította az eljárást, így automatikusan örökbe adhatóvá vált minden olyan gyerek, aki iránt sem a biológiai szülők, sem a rokonok nem érdeklődtek egy éven át.⁸⁹³

2014-ben amerikai nyomásra a kormány feloldotta a nemzetközi örökbefogadások tilalmát.⁸⁹⁴ Csak az örökbe adhatónak minősített gyermek vér szerinti rokonai vagy olyan családok lehettek örökbefogadók, akik közül legalább az egyik fél román állampolgár volt. Ha egy külföldi család Romániából szeretett volna örökbe fogadni gyermeket, előbb alkalmassági tanúsítványt kellett szereznie, amely a lakhatási körülményekre is kiterjedt. Emiatt a fent említett esetekben az eljárás – a kérelem benyújtásától – körülbelül egy évet vett igénybe.⁸⁹⁵

2013. január 1-jén Oroszország betiltotta az Amerikába történő örökbefogadásokat annak ellenére, hogy országszerte gyermekek százazrei éltek nevelőotthonokban. A tilalom vélhetőleg visszavágás volt a Washington által elfogadott ún. Magnyickij- törvényjavaslatért, mely bizonyos orosz politikusok esetében vízumtilalmat vezetett be, és befagyasztotta bankszámláikat, miután a visszaéléseket feltáró orosz Szergej Magnyickij 2009-ben előzetes letartóztatás alatt elhunyt. 2004 óta több mint 23 000 orosz gyermeket fogadtak örökbe az Egyesült Államokban, a 2013-as tilalom azonban megálljt parancsolt ennek a gyakorlatnak. Az orosz statisztikák nem megbízhatóak, ezért

⁸⁹⁰ ROSTÁS, Mostoha sorsú romániai árvák, Magyar Nemzet Kitekintő, 2004. október 14., 10.

⁸⁹¹ ROSTÁS, Kutatnak a craiovai csecsemőtolvaj után, Magyar Nemzet, 2006. október 4., 17.

⁸⁹² EP- sajtószolgálat, Háromszék, Hírsaláta, 2006. július 11., 2.

⁸⁹³ SZŐCS, Naponta eltaszítanak négy gyermeket, Népszabadság, 2014. március 31., 14.

⁸⁹⁴ Záróra, Távirati stílusban, 2003. április 16., 8.

⁸⁹⁵ SZŐCS, Naponta eltaszítanak négy gyermeket, Népszabadság, 2014. március 31., 14.

lehetetlen pontosan megállapítani, hogy hány gyermeket fogadtak volna örökbe, ha nem létezne a tilalom.⁸⁹⁶

Egy további oka annak, hogy a korai (intézeti) depriváció vizsgálata újra az érdeklődés középpontjába került, hogy az utóbbi két évtizedben egyre több gyerek érkezett fejlődő, illetve kelet-európai országok (elsősorban Románia) intézeteiből és árvaházaiból örökbefogadó családokhoz Amerikába, Kanadába és Nyugat-Európába. Ezeknek a gyerekeknek a túlnyomó többségére az örökbefogadás pillanatában nagyfokú fizikai, értelemi, szociális és érzelmi fejlődésbeli elmaradás volt jellemző. Mindezek a jellegzetességek a súlyos szociális és fizikai elhanyagolás (alultápláltság, alacsony színvonalú orvosi ellátás, nem megfelelő szenzoros és motoros ingerlés, stabil és reszponzív gondozó hiánya) következményeként alakultak ki (Ames és Chisholm, 2001; Gunnar, 2001; Gunnar, van Dulmen és International Adoption Project Team, 2007; Johnson, 2000; O'Connor, Bredenkamp, Rutter és ERA Study Team, 1999; Rutter és English and Romanian Adoptees Study Team, 1998)

Intézetből örökbefogadott gyermekek nemzetközi fejlődés-lélektani vizsgálatainak eredményeképpen számos kutatási adat támasztja alá, hogy ezek a gyerekek még sok évvel az örökbefogadást követően is jelentős problémákkal küzdenek. Ezeknek a problémáknak a száma és súlyossága pozitív együttjárást mutat az intézeti gondozás hosszával (Ames és CHISHOLM, 2001; BECKETT, BREDENKAMP, Castle, Groothues, O'Connor és Rutter, 2002; Fisher, Ames, Chisholm és Savoie, 1997; Rutter, Andersen-Wood, Beckett, Bredenkamp, Castle és Groothues, 1999; Rutter, Kreppner és O'Connor, 2001; Rutter, Beckett, Castle, Colvert, Kreppner, Mehta és mtsai, 2007; Verhulst és Versluis- den Bieman, 1990a; Verhulst, Versluis-den Bieman, van der Ende és Berden, 1990b; Verhulst, Althaus és Versluis-den Bieman, 1992). A vizsgálatok fókuszában álló érzelmi problémák közül is kiemelendők az érzelemregulációs problémák, elsősorban a düh és az agresszió szabályozásának nehézsége.⁸⁹⁷ Az utóbbi húsz évben az állampolgárság kapcsolóelve egyre inkább visszaszorult.⁸⁹⁸ A tartózkodás kapcsolóelvét az 1951-es hágai konferencia emelte a nemzetközi magánjogi kapcsolóelvei közé.⁸⁹⁹ A rokонтartási jogban és gyermekjogban az 1973-as hágai tartásra vonatkozó jog meghatározására vonatkozó egyezményben, majd a 1961-es hágai egyezmény felváltására készített 1996. október 19-i gyermekvédelmi egyezmény már nem tartalmazza az utalást az állampolgárságra. Az 1993. május

⁸⁹⁶ COMPTON, Szülők határok nélkül, Valóság, 2016. július, 117-120.

⁸⁹⁷ PÉLEY (szerk.), Pszichopatológia és fejlődés, 107-108.

⁸⁹⁸ DIETER, FS Stoll nyomán.

⁸⁹⁹ SCHWIND, Die funktionelle Anknüpfung im IPR, 554

29-i hágai egyezmény a gyerekvédelemről és a nemzetközi örökbefogadás elősegítéséről a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti államot nevez meg, amely jöllehet kollíziós normát nem tartalmaz, mivel az politikailag nem volt keresztülvihető, de a hatását tekintve az állampolgárság kapcsolóelve itt is teret veszített.⁹⁰⁰ A családjogban az időközben már nem hatályos Brüsszel-II rendelet megadta a fejlődés irányát,⁹⁰¹ joghatósági kapcsolószabálynak a házastársak „szokásos tartózkodási helyét” jelöli ki a 2. cikk (1) bekezdésének a) alpontjában.⁹⁰² Ezt a szabályt a Brüsszel-IIa rendelet is megtartotta.⁹⁰³

XIV. Az azonos nemű párkapcsolatban élők és a bejegyzett élettársak örökbefogadási helyzetéről Magyarországon az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélezési gyakorlata tükrében

Az európai jogrendszerek rendkívüli tarkaságot mutatnak mind az elismert élettársi kapcsolat létrejöttének formája, mind a jogviszony tartalma tekintetében. A több országban ismert és elismert regisztrált élettársi kapcsolat szinte a házastársakéival egyenlő jogokban részesíti az élettársakat (van, ahol a regisztráció lehetősége csak az egynemű élettársak részére van fenntartva, például Dániában, Németországban, másutt bejegyzett partnerkapcsolat azonos nemű és különemű személyek között is létrejöhet, például Hollandia, Franciaország), ugyanakkor a bejegyzés nélküli, informális együttélésekhez szinte semmilyen jogkövetkezmény nem fűződik, más országokban a kapcsolat jogkövetkezményei szempontjából nincs különbség bejegyzett és be nem jegyzett élettársi jogviszony között.⁹⁰⁴ Azokban az országokban, ahol az élettársi jogviszony jogkövetkezményei a regisztráláshoz kapcsolódnak, súlyos problémákat okoz a regisztrálatlan, ún. informális együttélések

⁹⁰⁰ CSEHI, Állampolgárság és a nemzetközi magánjog kapcsolata, 168.

⁹⁰¹ A tanács 2000. május 29-i 1347/2000/EK rendelete a házassági ügyekben és a házastársaknak a közös gyermekekkel kapcsolatos szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról.

⁹⁰² A házasság felbontásával, a különválással vagy a házasság érvénytelenítésével kapcsolatos ügyekben annak a tagállamnak a bíróságai rendelkeznek joghatósággal: a) amelynek területén: — a házastársak szokásos tartózkodási hellyel rendelkeznek, vagy — a házastársak legutóbb szokásos tartózkodási hellyel rendelkeztek, amennyiben egyikük szokásos tartózkodási helye még mindig ott található, vagy — az alperes szokásos tartózkodási hellyel rendelkezik, vagy — közös kérelem esetén a házastársak egyike szokásos tartózkodási hellyel rendelkezik, vagy — a kérelmező szokásos tartózkodási hellyel rendelkezik, ha közvetlenül a kérelem benyújtása előtt legalább egy évig ott tartózkodott, vagy — a kérelmező szokásos tartózkodási hellyel rendelkezik, amennyiben a kérelem benyújtását közvetlenül megelőzően legalább hat hónapig ott tartózkodott, és vagy az adott tagállam állampolgára, vagy az Egyesült Királyság és Írország esetében ott van a „domicile”-ja (lakóhelye); b) amelynek mindkét házastárs ott rendelkezik „domicile”-l (lakóhellyel). A rendelet alkalmazásában a „domicile” (lakóhely) megegyezik az Egyesült Királyság és Írország jogrendszerében alkalmazott kifejezés jelentésével.

⁹⁰³ KENGYEL-HARSÁGI, Európai polgári eljárásjog, 399. és 402.

⁹⁰⁴ SZEIBERT, Az élettársak jogállása c. konferencia referátum, 17-19.

(de facto élettársi kapcsolatok) jogkövetkezményeinek rendezése, márpedig általában az utóbbiak vannak nagyobb számban.⁹⁰⁵

Az Európai Parlament egyes előírásai, így a meleg „házasságok” és a „meleg” párok általi örökbefogadás, valóban megjelentek már néhány nemzeti törvényhozásban is. Első alkalommal 2001. április elsején Amszterdamban kötött „házasságot” azonos nemű pár az örökbefogadás jogával.⁹⁰⁶ A családi élethez való jog koncepciója az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJB) értelmezésében főszabályként az Európai Unió Bírósága (a továbbiakban: Bíróság) megközelítéséhez hasonlóan a heteroszexuális párkapcsolaton nyugszik, így az azonos nemű párok csak a bizonytalanabb védelmet nyújtó magánélethez való jogra hivatkozhatnak. Ez ugyanakkor változni látszik a Bíróság legújabb gyakorlata fényében. A 2002-es Fretté ügyben a Bíróság még úgy határozott, hogy a homoszexualitását nyíltan vállaló férfi örökbefogadási engedély iránti kérelmének francia hatóság általi megtagadása igenis arányosnak minősült a gyermek jogainak védelmével, azaz a francia állam nem sértette meg az Egyezmény megkülönböztetés tilalmáról szóló 14. cikkét. A 2008-ban az E.B. v. Franciaország ügyben hozott ítéletében az EJB már eltérő következtetésre jutott. Az ügy tényállása szerint egy leszbikus hölgy sérelmezte adoptálási kérelmének francia hatóságok általi, arra hivatkozással történő elutasítását, miszerint a családból hiányzik a férfi minta és a partner hölgy örökbefogadásra irányuló szándéka sem teljesen egyértelmű. A Bíróság úgy határozott, hogy a hölgy szexuális orientációja miatti elutasító döntés hátrányos megkülönböztetésnek minősül az EJB 14. cikkének 8. cikkre vonatkoztatott értelmezésében. Az E.B. v. France eset tehát úgy tűnik, utat nyitott a homoszexuális családkoncepció felé. Az E.B. v. France esetben az EJB egy implicit javaslatot tett a családi élet fogalmának az azonos nemű kapcsolatokra való alkalmazhatóságát illetően, mivel az ítélet indokolásában különös súlyt kapott az a tény, hogy a kérelmező „stabil és állandó azonos nemű kapcsolatban él”, eltérően a Fretté v. France eset kérelmezőjétől. Mindemellett, az ügy kapcsán elgondolkodtató Mularoni bíró különvéleménye, aki szerint a döntés sérti a heteroszexuális személyek jogait. A homoszexuális személyek általi örökbefogadás mind jogi, mind társadalmi szempontból komoly kérdéseket vet fel, hiszen az Egyezmény önmagában nem garantálja az örökbefogadáshoz való jogot. A francia jog azáltal, hogy biztosítja az egyedülálló személy általi örökbefogadást, lényegében túlmutat az Egyezményben foglaltakon. Mégis, ha a nemzeti jog erről — függetlenül tehát az Egyezmény által biztosított jogoktól — ily módon rendelkezik, e jogot a részes államnak megkülönböztetéstől mentesen kell biztosítania. A homoszexuális párok általi közös örökbefogadásról az említett EJB

⁹⁰⁵ Lásd továbbá a holland, belga, francia helyzetről: BRADLEY: Regulation of Unmarried Cohabitation in West European Jurisdictions. 28.

⁹⁰⁶ LAUN, Homoszexualitás katolikus szemmel, 38.

döntés nem mond semmit, ami nem is meglepő. Az örökbefogadási eljárások tekintetében ugyanis a leglényegesebb kérdést — azaz, hogy az a gyermek érdekeit szolgálja-e — esetről esetre kell a bíróságnak vizsgálnia. E téren a tagállamok továbbra is teljes körű diszkrécióval bírnak. Az örökbefogadás kérdéskörénél maradva szintén nagy vihart kavart az X and Other V. Austria ügy, amely középpontjában a partner általi örökbefogadás kérdése állt, még hozzá házastársi kapcsolatban nem lévő felek számára. Az ügy alapjául az osztrák hatósági döntés szolgált, amely elutasította az azonos nemű partner vér szerinti gyermekének örökbe fogadására irányuló kérelmet. Az EJEB döntése értelmében az osztrák kormány nem tudta kellő érveléssel alátámasztani, miért is szolgálja a gyermek érdekét egy olyan szabályozás, amely kizárja a „második szülős adoptálást” az azonos nemű párok esetében, amíg a nem házas különnemű párok esetében lehetővé teszi azt. Az ilyen különbségtétel tehát a Bíróság szerint diszkriminatív és sérti az Egyezmény 8. cikkre vonatkoztatott 14. cikkét.

A fenti esethez hasonló, vegyes érzelmeket váltott ki az EJEB 2010-ben a Schalk and Kopf ügyben született ítélete is. A tényállás szerint Schalk és Kopf homoszexuális párként éltek Bécsben. 2002-ben házasságra kívántak lépni, amit azonban a hatáskörrel rendelkező szerv elutasított, tekintve, hogy az osztrák jog csak különnemű személyek számára teszi lehetővé a házasságkötést. A panasz benyújtásakor az osztrák jog nem ismerte a bejegyzett élettársi kapcsolat intézményét sem, mivel azt csak 2010. január 1-én vezette be. A pár végül az EJEB-hez fordult azt állítva, hogy az osztrák állam megsértette az EJEE 12. cikkében elismert jogukat a házasságkötéshez, ill. az EJEE 14. cikkét a 8. cikkre vonatkoztatva a magánélet és a családi élet tiszteletben tartásához fűződő jog tekintetében. Az EJEB ítéletében úgy találta, hogy az osztrák állam nem sértette meg az EJEE 14. cikkét a 8. cikkel összefüggésben, mivel bár az azonos nemű párok együttélése a családi élet tiszteletben tartásához való jog védelme alatt áll, az az időpont, amikortól számukra a jogi elismerést Ausztria biztosította, illeszkedik az EJEE-ben részes államok jogfejlődési ütemébe. Ugyanakkor ítéletében a Bíróság a „meleg párokat” bizonyos mértékig már családként ismerte el, és kimondta: „mesterséges lenne fenntartani azt az álláspontot, hogy a heteroszexuális párokkal ellentétben az Egyezmény 8. cikkében foglalt családi élet fogalma ne foglalja magában az azonos neműek közötti párkapcsolatokat.” Ugyan az Egyezmény 12. cikke által biztosított házasságkötéshez való joggal kapcsolatban az EJEB nem állapított meg egyezmény sértést, de sokak szerint jelentős lépést tett akkor, amikor megjegyezte, „a 12. cikkben megfogalmazott házasságkötéshez való jognak nem minden körülmények között a férfiak és nők közötti házasságra kell korlátozódnia.” Annak kimondása, hogy a házasságkötéshez való jog elismerése az EJEE 12. cikkében nem feltétlenül csak különböző párokra alkalmazható, a jogfejlődésnek egy újabb állomása, amely során néhány európai

állam engedélyezte a meleg párok házasságát. Ez persze messze nem jelenti azt, hogy az EJEE megkövetelné a házasságkötéshez való jog biztosítását az azonos nemű párok számára. A fentiekből mindenesetre kitűnik, hogy az Egyezmény egy „élő eszköz”, amely a társadalmi változásokkal együtt fejlődik, és amely fejlődésben igen nagy szerepet játszik maga a strasbourgi bíróság.⁹⁰⁷ Nem sértették meg a francia hatóságok az Egyezmény 14. cikkét (megkülönböztetés tilalma) a 8. cikkel összefüggésben (magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog) azzal, hogy megtagadták az egyedülálló homoszexuális kérelmező örökbefogadási kérelméhez a hozzájárulást, mivel a nemzeti hatóságok arra a következtetésre jutottak, miszerint az örökbefogadáshoz való jogot az örökbe fogadható gyermek érdekei korlátozzák, annak ellenére, hogy a kérelmező törekvései szintén jogszerűek, és életvezetésére vonatkozó személyes döntései sem kifogásolhatóak. Az engedélyt megtagadó határozat nem sértette meg az arányosság elvét sem, azonban a 6. cikk 1. bekezdését - tisztességes tárgyaláshoz való jog - igen, mivel a kérelmezőt a tárgyalás napjáról nem értesítették és megfosztották annak lehetőségétől, hogy írásban benyújthassa válaszat. Ezzel sérült a kontradiktórius tárgyalás elve.⁹⁰⁸

Tehát az újabb strasbourgi gyakorlat szerint az egyezmény 8. és 14. cikke alapján a tagállamnak az örökbefogadó pár szexuális orientációjától függetlenül biztosítania kell az örökbefogadást, ha a szabályozás az egyedülállók számára is lehetővé teszi azt.⁹⁰⁹ Az Európai Parlament először 2003-ban fogalmazta meg éves emberi jogi jelentésében, hogy a tagállamok „vessenek véget a homoszexuálisok mindenféle megkülönböztetésének jogi és gyakorlati téren egyaránt, különösképpen a házasság és az örökbefogadás területén.”⁹¹⁰

2016-tól lehetővé vált Portugáliában az azonos nemű párok, házastársak számára is az örökbefogadás, továbbá annak olyan esete is, amikor az egyik a másik vér szerinti vagy korábban örökbe fogadott gyermekét fogadja örökbe.⁹¹¹ A német, a svájci és az olasz szabályozás lehetővé teszi azt, hogy az egyik azonos nemű partner a másik vér szerinti gyermekét örökbe fogadja. A legtöbb európai ország a közös gyermeké fogadást csak a házasságban élő, külön nemű személyek részére ismeri el, ahogy Litvánia, Németország, Románia, Olaszország és Svájc is. Anglia, Belgium és Spanyolország ugyanakkor lehetővé teszi a partnerek általi közös örökbefogadást is,

⁹⁰⁷ SZABÓ - LÁNCOS- GYENEY (szerk.): Uniós szakpolitikák, 54-55.

⁹⁰⁸ BH 2002.1.23

⁹⁰⁹ E. B. v. Francé, Judgment of 22 January 2008.

⁹¹⁰ TÓTH, Túl a szövegen. Értekezés a magyar alkotmányról, 249.

⁹¹¹ SZEIBERT, A gyermek érdeke, mint meghatározó szempont, 50.

Franciaországban, Hollandiában és Svédországban pedig a házasokon kívül az azonos nemű partnerek általi közös örökbefogadás is megengedett.⁹¹²

Béres Deák Rita tanulmányában⁹¹³ bemutatta, hogy nem állapítható meg különbség a hetero- és homoszexuális párok által nevelt gyerekek viselkedése és lelki, szellemi fejlődése között, valamint ezek a gyermekek nem válnak nagyobb arányban homoszexuálissá, mint a heteroszexuális párok által nevelt gyerekek. Egy, az USA-ban készített 2010-es összefoglaló jelentés ugyanezekre a következtetésre jutott.⁹¹⁴

Az azonos nemű párok gyermeknevelésének kérdése Magyarországon még mindig tabutéma. A társadalmi viták leggyakrabban arról szólnak, jó-e, ha meleg és leszbikusok gyermeket nevelnek, jogi szempontból alapvetően két kérdés merül fel: megkönnyítsék-e az azonos nemű párok gyermekvállalását, jogosultak legyenek-e az azonos nemű női párok mesterséges megtermékenyítésért folyamodni, lehetővé tegyék-e az azonos nemű párok számára a közös örökbefogadást, illetve, hogy lehetővé tegyék-e, hogy a gyermeknek az őt nevelő azonos nemű pár mindkét tagja törvényes szülője legyen. Jelenleg a bejegyzett élettársi kapcsolat jogintézménye nem biztosít a házassággal megegyező státuszt az azonos neműeknek, ugyanis a közös gyermekké fogadás, az apasági vélelem, az emberi reprodukcióra irányuló eljárás, a házastársak névviselésére vonatkozó rendelkezései rájuk nem alkalmazhatóak.⁹¹⁵ A bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló 2009. évi XXIX. törvény (a továbbiakban: Bét.tv.) kimondja, hogy a bejegyzett élettársakra a házastársak által történő közös gyermekké fogadásra vonatkozó szabályok nem alkalmazhatóak. Az egyik bejegyzett élettárs a másiknak a (vér szerinti vagy örökbefogadott) gyermekét szintén nem fogadhatja örökbe.⁹¹⁶ A Bét.tv. a közös örökbefogadás, illetőleg egymás gyermeke örökbefogadásának kizárásával látszólag csupán két személy tartós életközösségének a tényét ismeri el és részesíti védelemben, így a jogszabálynak nem célja a bejegyzett élettársaknak közös gyermekkel is rendelkező család alapítását előmozdítani.⁹¹⁷ E tilalom fő indoka a gyermekek, valamint a házasság intézményének védelmében keresendő. A jogalkotók a házasság intézményének kiüresedésének és leértékelésének megakadályozása érdekében nem engedélyezték a gyermekvállalást az azonos nemű párok számára, Lukács Nikolett álláspontja szerint ez az érvelés azonban hibás. Véleménye szerint azokban az európai és amerikai országokban, amelyekben a

⁹¹² KATONÁNÉ PEHR, „Örökbefogadás” [30]

⁹¹³ Patterson és Tasker-Golombok 1995-ös kutatásainak eredménye alapján

⁹¹⁴ LUKÁCS, Bejegyzett élettársi kapcsolat, 15.

⁹¹⁵ 2009. évi XXIX. törvény 3. §

⁹¹⁶ Bét.tv. 3. § (2) bekezdés

⁹¹⁷ 154/2008. (XII. 17.) AB határozat

házasság intézményét lehetővé tették az azonos nemű párok számára, a törvényhozók úgy vélték, hogy problémamentes lesz alkalmazásuk és ebben igazuk is volt, mivel a tapasztalatok azt mutatják, hogy az azonos nemű párok házassága nem „értékelte le” a „hagyományos házasságokat,” sokkal inkább a fogalom egy újfajta kiterjesztéseként értelmezhetőek. A 2007. évi CLXXXIV. törvény (Béktv.) utólagos alkotmányossági vizsgálatát végző 154/2008. (XII. 17.) AB határozat megállapította, hogy a törvény számos alkotmányos rendelkezést sért. Elsősorban a házasság és a család védelmét deklaráló alkotmányi szakasz⁹¹⁸ sérelmét vélték felfedezni, mert véleményük szerint a bejegyzett élettársi kapcsolat intézménye lényegében azonos a házassággal, s ezáltal a jogbiztonságot is veszélyezteti. Indoklásában utalt a 14/1995. (III. 13.) AB határozat megállapításaira, mely szerint: „a társadalmi felfogással összhangban értelmezte a házasság fogalmát, és megállapította, hogy a házasság tipikusan közös gyermekek születését és a családban való felnevelését célozza, amellet, hogy a házastársak kölcsönös gondoskodásban és támogatásban élésének is kerete.” A törvény alkotmányellenességének megállapítását indítványozók érvelésüket a házasság és a Béktv. által megteremtett bejegyzett élettársi kapcsolat lényegi, tartalmi azonosságára alapították.

„Az Alkotmánybíróság megítélése szerint az a tény, hogy a kiskorúak szocializációjuk során a homoszexualitás elfogadását tükröző jogi szabályozással és várhatóan ennek megfelelő társadalmi magatartással találkozhatnak semmiképpen sem minősíthető egész személyiségüket, testi, szellemi vagy erkölcsi fejlődésüket negatívan érintő, jövőjüket meghatározó kárnak vagy veszélynek.”⁹¹⁹ „Tény, hogy a jogi viszonyulás befolyásolja a társadalmi megítélést, s ennek következtében egyértelműen szerepe van abban az egyéni döntésben, hogy valaki a saját homoszexualitásához hogyan viszonyul (pl. felvállalja-e azt), de arról nincs szó, hogy a Béktv. kapcsán a gyermek a személyiségfejlődését illetően vagy bármely más vonatkozásban kényszerpályára kerülne.”⁹²⁰ Az AB határozat megállapította azonban, hogy a törvény tiltása ellenére előfordulhat, hogy azonos nemű párok közös háztartásában gyermek nevelkedik, ám ez olyan tény, amely nem a Béktv. következménye, és e helyzet a Béktv. rendelkezéseivel nem hozható kapcsolatba.⁹²¹

Andreas Laun szerint a homoszexuális emberek örökbefogadása – még a két ember legjobb szándékának feltételezése mellett is – a gyermekek elleni bűncselekmény. Nem azért, mintha mindketten „bűnözők” lennének, vagy képtelenek lennének szeretni egy gyermeket, hanem azért,

⁹¹⁸ Alkotmány 15. §

⁹¹⁹ LUKÁCS, Bejegyzett élettársi kapcsolat, 12-17.

⁹²⁰ 21/1996. (V. 17.) AB határozat

⁹²¹ 32/2010. (III. 25.) AB határozat

mert a gyermeknek mindkettőre, nőre és férfira, apára és anyára egyaránt szüksége van, még ha csak gondolatban is.⁹²²

A magyar társadalomban a melegek gyerekvállalásáról folyó diskurzus arra utal, hogy ez a homoszexuálisok társadalmi elfogadásának kérdéskörén belül is a legkényesebb pont. Azok között is, akik hangsúlyozzák, hogy elfogadóak a melegek és leszbikusok párkapcsolatával, a legtöbben elfogadhatatlannak tartják, hogy két azonos nemű személy neveljen gyermeket. Nem véletlen, hogy jogi téren is itt mutatkozik a legnagyobb ellenállás: a regisztrált élettársi kapcsolat nem tartalmazza a közös örökbefogadás. Diskurzusok a kétanyás családokról: kutatások és közbeszédok és a partner gyermeke örökbefogadásának jogát, valamint leszbikus nők számára a mesterséges megtermékenyítést – ez is a társadalmi ellenállást tükrözi, és persze meg is erősíti.⁹²³

A hatályos magyar szabályozás mindkét kérdésben elutasító, ugyanakkor egyre több meleg és leszbikus pár nevel gyermeket. Jelenleg a CSJK az örökbefogadás két formáját ismeri: az egyéni örökbefogadást és a közös gyermekké fogadást. Egyéni örökbefogadásra minden arra alkalmas személy jogosult, függetlenül szexuális irányultságától vagy családi állapotától (tehát élettársi vagy bejegyzett élettársi kapcsolatban élő személy is örökbefogadhat egyénileg). Közös gyermekké fogadásra (vagyis amikor a gyermeket egy pár mindkét tagja örökbefogadja vagy a pár egyik tagjának gyermekét a pár másik tagja fogadja örökbe) viszont csak házastársak jogosultak, különmemű élettársak, ill. azonos nemű élettársak vagy bejegyzett élettársak nem. Ennek az a következménye, hogy hiába nevel egy azonos nemű pár közösen egy (korábbi párkapcsolatból, mesterséges megtermékenyítésből, egyéni örökbefogadásból származó) gyermeket, őt csak az egyik szülőjéhez fűzi törvényes kapcsolat. Hágai Egyezmény szerint külföldön is csak akkor lehet örökbefogadni, ha a külföldi örökbefogadást a magyar hatóságok engedélyezik a magyar jog alapján. Bár a jogszabályok nem teszik lehetővé, hogy egy gyermeknek jogilag két azonos nemű szülője legyen, a szülő bejegyzett élettársát a jog mostohaszülőnek, a szülő élettársát pedig nevelőszülőnek ismeri el. Fontos megjegyezni, hogy a nevelőszülői szerep csak addig érvényes, amíg a gyermek ténylegesen a párnál nevelkedik, ha a gyermek már elköltözött otthonról, a szülő partnere már nem minősül nevelőszülőnek. A mostohaszülői státusz azonban a bejegyzett élettársi kapcsolat egész fennállása alatt megilleti a szülő bejegyzett élettársát. A CSJK bővítette a mostoha- és nevelőszülők jogait. Ilyen személyek – a felügyeletet gyakorló szülő hozzájárulásával – részt vehetnek a gyermek gondozása, nevelése során egyes jogok és kötelezettségek gyakorlásában. Továbbá a szabályozás

⁹²² LAUN, Homoszexualitás katolikus szemmel, 81.

⁹²³ TAKÁCS (szerk.), Homofóbia Magyarországon, 80-81.

lehetővé teszi a bíróságoknak, hogy kapcsolattartást biztosítsanak a volt mostohaszülők, nevelőszülők részére, ha a gyermek hosszabb időn keresztül a háztartásukban nevelkedett.

2016-ban, „Szivárványcsaládok helyzete Magyarországon” címmel végzett kutatási projektben arra a kérdésre, hogy „milyen változások volnának szükségesek ahhoz, hogy jobb legyen a gyermeket nevelő és gyermekvállalásra készülő azonos nemű párok, illetve LMBT⁹²⁴ emberek helyzete Magyarországon?” – a legtöbben a következő válaszokat adták: szükséges lenne a partner gyermeke örökbefogadásának lehetősége, a közös örökbefogadás bevezetése, melyek által megvalósulna a szexuális irányultságon és nemi identitáson alapuló megkülönböztetés tilalma, a jogegyenlőség.⁹²⁵

Egy, Magyarországra is kiterjedő kutatási eredmény alátámasztja, hogy az LMBT személyek különösen fontos erőforrást jelenthetnek a „problémás,” azaz nehezen örökbe adható gyermekek örökbefogadása terén. Válaszadók közel háromnegyede (73%) nyilatkozott úgy, hogy szívesen fogadna örökbe akár 3 évnél idősebb gyermeket is, 47%-uknak roma származású gyermek ellen sem volt kifogása. Egy fogyatékos gyermek örökbefogadásának felelősségét azonban a megkérdezett LMBT emberek 81%-a már nem merné vállalni. A gyermekvállalás kapcsán összességében megállapítható, hogy a válaszadók döntő többsége alkalmasnak érezte a melegeket és leszbikusokat a gyermeknevelésre: 88%-uk szerint az azonos nemű szülők ugyanannyira alkalmasak a gyereknevelésre, mint a nem azonos nemű szülők. A válaszadók többsége 9/10-e egyetértett a gyermekvállalást megkönnyítő, illetve a szivárványcsaládok jogi helyzetét rendező jogalkotással. A konkrét kérdések szabályozásával kapcsolatban a legmagasabb támogatottságot a mesterséges megtermékenyítés engedélyezése (93%), a legalacsonyabbat pedig a béranyaság lehetővé tétele (86%) élvezte. A megkérdezett leszbikus nők elsőprő többsége (91%) egyetértett a béranyaság lehetővé tételével. Sőt, sokkal többen értettek egyet, mint a férfi válaszadók (82%).⁹²⁶

A családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény (a továbbiakban: Csvt.) 7. § (1) bekezdésében rögzítette a család fogalmát, mely szerint: „a család a természetes személyek érzelmi és gazdasági közösségét megvalósító olyan kapcsolatrendszer, amelynek alapja egy férfi és egy nő házassága vagy egyenesági rokoni kapcsolat, vagy a családba fogadó gyámság.” A (2) bekezdés kimondta, hogy az

⁹²⁴ Az LMBT (ritkábban: MLBT) betűszó a nemzetközi szóhasználatban elterjedt angol LGBT (GLBT) betűszó magyar megfelelője. A rövidítés feloldása: leszbikusok (nőkhöz vonzódó nők), meleg (férfiakhoz vonzódó férfiak), biszexuálisok (nem csak egy nemhez vonzódóak) és transzneműek (a nemi szerepeket részlegesen vagy teljesen felcserélő, esetleg a külső nemi jegyeiket is megváltoztató csoport). Az elnevezés ezen szexuális kisebbségek összefoglaló megjelölésére használatos. Ld. továbbá: BALÁSHÁZY - MAJOR - FARKAS (szerk.): Boldogabb családokért és ifjúságért, 2018.⁹²⁴

⁹²⁵ Azonos nemű szülők, azonos nemű párok gyermekvállalása Magyarországon, „Szivárványcsaládok helyzete Magyarországon” címmel folytatott kutatási projektet 2016 - 2017, az ILGA-Europe támogatásával, 7-24.

⁹²⁶ TAKÁCS (szerk.): Homofóbia Magyarországon, 44.

„egyenesági rokon kapcsolat leszármazással vagy örökbefogadással jön létre”. Következésképpen a Cstv. 7. §-a értelmében a család alapja a társkapcsolatok köréből kizárólag egy férfi és egy nő házassága lehet. Az Alaptörvény L) cikk értelmében a házasság intézménye férfi és nő között, önkéntes elhatározáson alapuló életközösség esetén választható megoldás. Emellett azonban a társkapcsolatoknak számos egyéb formája is létezik, ahogyan ezt a 32/2010. (III. 25.) AB határozat indokolása is bemutatta. Így tehát a Cstv. kizárta a bejegyzett élettársi közösségeket a családként való elismerés és védelem köréből. Ezáltal a Cstv. megkülönböztetést tett az egyes társkapcsolati formákat választó személyek szexuális irányultsága alapján, hiszen az azonos neműeket (akik az Alaptörvény erejénél fogva nem léphetnek házasságra) teljesen kizárta. Mind az Alaptörvény L) cikkének a „nemzet fennmaradásának alapjára” vonatkozó fordulatából, mind pedig az Alkotmánybíróság korábbi döntéseinek azon megállapításából, amely szerint a házassághoz kapcsolódó állami intézményvédelmi kötelezettség indoka is az, hogy elősegítse a közös gyermekkel is rendelkező család alapítását, valamint, hogy a család alkotmányos védelme nemcsak a házasságon alapuló családra, hanem a szociológiai értelemben vett családi életre is vonatkozik,⁹²⁷ az következik, hogy a családokat megillető alaptörvényi védelem kiterjed azokra a tartós jellegű társkapcsolatokra is, amelyekből közös gyermek származik. Az Alkotmánybíróság a 154/2008. (XII. 17.) AB határozatban megállapította, hogy az azonos nemű bejegyzett élettársak esetében jogi értelemben vett család kizárólag közös örökbefogadás (illetve egymás gyermekének örökbefogadása) útján jöhetne létre; ennek kizárásával pedig a jogalkotó számukra nem kívánta elősegíteni a jogi értelemben vett családdá válást. A Cstv. 7. §-áról megállapítható, hogy az abban foglalt család-fogalom az Alaptörvény L) cikkével nem azonos, az abban foglaltakhoz képest leszűkítő definíciót ad, így nem képes eleget tenni az e cikkből fakadó szélesebb körű állami intézményvédelmi kötelezettségnek. Az Alkotmánybíróság ezért a Cstv. 7. §-át megsemmisítette.⁹²⁸

A Cstv.-nek azóta sincs „újraalkotott” család definíciója, azonban Magyarország Alaptörvényének 9. módosításával⁹²⁹ – mely 2020. december 23. napján lépett hatálya – a jogalkotó minden bizonytalan kérdésben állást foglalt. A módosítás meghatározta többek között, hogy anya nő, az apa férfi, így a jogalkotó egyértelműen állást foglalt amellett, hogy „az alkotmányozónak világosan rögzítenie kell a gyermekeket és az eljövendő generációk jogait védeni hivatott alapvető garanciákat, mint az anya nőként, az apa férfiként való teremtettsége; a gyermek születési nemének megfelelő önazonosságához való, valamint azon joga, hogy Magyarország alkotmányos önazonosságán és

⁹²⁷ 14/1995. (III. 13.) AB határozat, ABH 1995, 82, 83.; ABH 1996, 456, 466.; 154/2008. (XII. 17.) AB határozat, ABH 2008, 1203, 1210.; 32/2010. (II. 25.) AB határozat, ABH 2010, 194, 212.

⁹²⁸ 43/2012. (XII. 20.) AB határozat

⁹²⁹ 1. cikk.

keresztény kultúráján alapuló értékrend szerinti nevelésben részesüljön. Ezek a gyermekek és az eljövendő generációk legfontosabb érdekeit szolgáló alapvetések stabil alapot biztosítanak arra, hogy hazánk az eljövendőben is biztonságot nyújtó, erős közösségként maradjon fenn.” A jogszabály indokolása rendelkezik továbbá arról, hogy „...szükséges a családi élettel, illetve a gyermekek nevelkedésével összefüggésben rögzíteni a születési nem természetes, megváltoztathatatlan adottságán alapuló felfogást, amely szerint az anya nő, az apa pedig férfi.” Az Alaptörvény L) cikk (1) bekezdésében az alkotmányozó a Nemzeti Hitvallásban rögzítettekkel összhangban egyértelműen meghatározza azokat a jogrendszer átható értékeket, amelyek tiszteletben tartása a felnövekvő és az eljövendő generációknak a lehető legteljesebb méltóságban élt élet lehetőségét biztosítja. Az indokolás szerint minden hagyományos értéket, így a két nem (nő és férfi) teremtettségét is viszonylagossá tevő modern gondolkészlet azonban növekvő aggodalomra ad okot. Az emberi közösségek típusaira és összetételére vonatkozó természeti törvényszerűségek, az azokkal harmonizáló és a közösségek fennmaradását biztosító, a teremtés rendjéből fakadó fogalmak jelentésének folyamatos fenyegetettsége, adott esetben azoknak az eredetivel ellentétes tartalmú megfogalmazására történő törekvés kétségeket támasztanak azzal kapcsolatban, hogy megvédhetők-e az eljövendő generációk érdekei, jogai és jóléte az Alaptörvény értékrendje mentén.⁹³⁰

XV. A béranyaság és az örökbefogadás

A béranyaság a hatályos jog szerint Magyarországon jogellenes, a gyermeket megszülő nőt a hatályos jog anyának tekinti.⁹³¹ Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (a továbbiakban: Eütv.) eredeti szövege még szabályozta az ún. dajkaanyaság formájában az ellenszolgáltatás nélküli pótanyságot a házastársak és az élettársak közeli hozzátartozóinak részvételével, azonban ezt a szabályt – még hatálybalépése előtt – hatályon kívül helyezte az Eütv.-t módosító 1999. évi CXIX. tv. 32. §-ának (1) bekezdése.⁹³² A dajkaterhesség – mind az Eütv. által tiltott béranyaság, mind az eredetileg előírányzott pótanyság – összetett orvosi, etikai és jogi kérdéseket vet fel. A törvény az anyaságot tényként és nem vélelemként kezeli. Dajkaterhesség esetén felmerül annak kérdése, hogy a jog kit tekintszen a gyermek anyjának. Dajkaterhesség esetén - szemben az anonim örökbefogadással - a folyamat valamennyi szereplője ismert, és így előfordulhat, hogy a megszületett gyermeket mind az embrió létrehozó pár, mind a dajkaanya magának követeli, vagy ellenkezőleg: esetlegesen senki sem kívánja vállalni. E kérdésekre

⁹³⁰ Magyarország Alaptörvényének kilencedik módosítása végső előterjesztői indokolása (2020. december 22.)

⁹³¹ Ptk. 4:115. §

⁹³² HERGER - KATONÁNÉ PEHR: Magyar családjog, 22.

a nemzetközi gyakorlat sem alakított még ki egységes választ. Ahogy azt az Alkotmánybíróság megkeresésére az egészségügyi miniszter kifejtette, az Eütv. úgy irányozta elő a dajkaterhesség engedélyezését, hogy a felmerülő jogi és etikai problémákra sem a nemzetközi joggyakorlat, sem a hazai szakmai közvélemény nem adott még kielégtető választ.⁹³³

Az orvostudomány fejlődése mellett egyes európai és tengerentúli jogrendszerek engedik a dajkaanyaság (más elnevezéssel dajkaterhesség, pótanyság) intézményét, amelynek keretei között nem az a nő vállalja a gyermek kihordását, aki a gyermek anyja kíván lenni. Ekkor fordulhat elő az a helyzet, hogy az a nő, aki a gyermek anyja kíván lenni, adott esetben pusztán szándéka révén válhat anyává, hiszen nem tőle származik a gyermek, és nem ő hordja ki. A magyar jog ezt a megoldást nem ismeri, a dajkaterhesség intézménye a magyar jog szerint jelenleg nem engedélyezett. Noha az Eütv.-ben szerepeltek a dajkaterhesség szabályai, ezeket a rendelkezéseket a törvény hatálybalépése előtt hatályon kívül helyezték, így jelenleg ilyen jellegű megállapodást érvényesen nem lehet kötni, ilyen eljárást nem lehet lefolytatni.⁹³⁴ Még olyan országokban is, ahol az intézmény legális, komoly jogi viták folynak arról, hogy mi minősül az anyaság lényegének, és előfordul, hogy a béranyának ítélik a megszületett csecsemőt, ha az úgy dönt, hogy mégis igényt tart rá.⁹³⁵

A béranyaság intézményét számos nehézség övezi: a béranya és a leendő szülők megállapodási feltételei, a születendő gyermek és a béranya egészségi állapota, a többes terhesség, a gyermek jogi elismertetése szülei országában stb. A jogi probléma abból adódik, hogy általában az apa teljes hatályú apai elismerő nyilatkozatot tesz, míg az apa felesége örökbe fogadja a megszületett gyermeket. A nemzetközi béranyasági megállapodások bővelkednek leginkább etikai és jogi problémákban, de talán itt mutatható ki a legnagyobb különbség is az igénybevétel motivációi között. Vannak, aki súlyos műtétük, betegségük vagy akár gyermekük elvesztése után kerülnek olyan helyzetbe, hogy a béranyaságot választják.⁹³⁶ Nemzetközi béranyasági megállapodásra azért kerülhet sor, mert a béranyaság a gyermekre vágyó szülők országában nem engedélyezett egyáltalán vagy korlátozott. Sok esetben azonos nemű párok számára még az örökbefogadás sem lehetséges saját országukban, ezért sokan választják ezt a megoldást. Szerepet játszhat az is, ha egyedülálló szülő számára nem engedélyezett a reprodukció ezen formája. Más országba irányuló ún. reprodukciós turizmust indokolhat az olcsóbb megoldás keresése is. Ezzel magyarázható korábban, Indiában megkötött béranyasági megállapodások magas száma, majd Nepálban és Mexikóban,

⁹³³ 108/B/2000. AB határozat

⁹³⁴ Ptk. kommentár

⁹³⁵ TAKÁCS (szerk.): Homofóbia Magyarországon, 96.

⁹³⁶ SÁNDOR, Az én molekulám, 165.

illetve a Thaiföldön bonyolított reprodukciós turizmus. A nemzetközi béranyasági megállapodások kapcsán felvetődik az, ha külföldön már létrejött ilyen megállapodás, akkor a gyermek elismerhető-e azon ország joga szerint, amely nem fogadja el vagy egyenesen tiltja az ilyen megállapodásokat. A gyermek számára súlyos jogkövetkezményekkel járna, ha szülei hazájában nem kaphatna állampolgárságot. A béranya kiszolgáltatott helyzetbe vagy veszélyhelyzetbe is kerülhet, ha a szükséges egészségügyi ellátást nem kapja meg. Ha olyan országban történik a béranyaság, ahol a beteg jogok nem érvényesülnek, akkor szintén csorbulhatnak a béranyák jogai. Számos európai bíróság szembesült már ezekkel a problémákkal, de nem alakult ki egységes gyakorlat e kérdésben.⁹³⁷ A béranyaságban a kizsákmányolás, az egészségkárosodás lehetősége, a visszamondott gyermek vitás státusza, a béranyaság, mint üzleti vállalkozás a fő morális probléma. Előfordult olyan eset, hogy a kínai megrendelő szülő azt kérte, hogy a biztos siker érdekében egyszerre öt béranyába ültessék az embriókat, míg mások meggondolták magukat és abortuszra vették rá a béranyát. Ha valaki elfogadja a testen kívül történő megtermékenyítés lehetőségét - beleértve a petesejt-adományozást is - akkor ebből logikusan következik, hogy a dajkaterhesség bizonyos formáit is engedni kell. Hiszen az adományozott petesejt révén a nő tulajdonképpen (genetikai értelemben) idegen terhességet visel, annak minden egészségügyi és lelki következményével. Miért nem lehet anya, aki a méhét veszti el, míg, aki a petesejtjét, tehát tulajdonképpen a genetikai anyaság lehetőségét, az mégis igen.

1998-ban egy kaliforniai esetben a Buzzanca házaspár béranya által kihordott gyermekének státusza vált vitássá.⁹³⁸ A Buzzanca ügyben a házaspár egyik tagja sem volt genetikai szülő, tehát adományozott petesejtből és spermiumból jött létre az embrió, akit béranya hordott ki. Bár az elsőfokú bíróság szerint a házaspár egyik tagja sem volt szülőnek tekinthető - mert nem volt genetikai kapcsolatuk a gyermekkel - később a Kaliforniai Fellebbviteli Bíróság úgy ítélte meg, hogy a spermiumadományozáshoz adott engedély a férj részéről apaságot keletkeztetett, hasonlóképp anyának tekintette a bíróság az in vitro eljárást kérő feleséget.⁹³⁹

Ukrajnában a családjogi törvény,⁹⁴⁰ az egészségügyi védelem alapjairól szóló törvény értelmében elfogadott mind a béranyaság, mind pedig a dajkaterhesség. 2011-ben jogszabálmódosítás által kizárták az azonos neműek béranyaság iránti igényeit. Ukrajna 2002-ben aláírta, de még nem

⁹³⁷ SÁNDOR, Az én molekulám, 161-162.

⁹³⁸ *In re Marriage of Buzzanca* 61 Cal. App. 4th 1410; 72 Cal. Rptr. 2 d 280 1998 Cal. App. LEXIS 180; 77.

⁹³⁹ SÁNDOR, Az én molekulám, 160.

⁹⁴⁰ zakon4.rada.gov.ua/laws/shows/2947-14, (Letöltés: 2020.06.23.17:05)

ratifikálta az Oviedói Egyezményt.⁹⁴¹ Bár Európa nagy részén tiltják, vagy legalábbis nem ismerik el az olyan megállapodásokat, melyben a szülőanya előzetes megállapodás alapján más gyermekét hordja ki ellenszolgáltatás fejében, az ukrán megengedő szabályozás mégis kihívások elé állítja az európai bíróságokat és anyakönyvi hivatalokat.

Nagy-Britanniában a X & Y eset,⁹⁴² valamint az A and Av P, Pand B2W⁹⁴³ esetek tükrözik azokat a problémákat, amelyek az ukrán béranyasági megállapodásokból születtek. 2014 júniusában az Emberi Jogok Európai Bírósága a Labassee ügyben⁹⁴⁴ és a Mennesson v. France ügyben⁹⁴⁵ hozott döntést egy külföldön kötött béranyasági megállapodásból született gyermek státuszának elismerése kapcsán. A Toulouse-ban élő francia házaspár az amerikai Minnesotában kötött béranyasági megállapodást. Hazatérve Franciaországba a születési anyakönyvi kivonat és állampolgárság intézésénél azonban akadályokba ütköztek. Mind a gyámhatóság, mind a Lille-ben működő másodfokú, majd a fellebbviteli bíróság semmisnek nyilvánította a béranyasági megállapodást, mivel az ellentétes volt a francia joggal, ugyanis a francia törvények értelmében a kihordó béranya a gyermek anyja. A kérelmezők viszont azzal érveltek a strasbourgi bíróság előtt, hogy a gyermek státuszának el nem ismerése sérti a Gyermek Jogairól szóló New York-i Egyezményt, valamint az Emberi Jogok Európai Egyezményének 8. cikkét.⁹⁴⁶ Genovese v. Malta ügyben a bíróság megállapította, hogy az állampolgárság szorosan kapcsolódik az identitás fogalmához, kimondta a 8. cikk sérelmét abban a tekintetben, hogy a gyermek származása fontos eleme a magánéleti jogoknak, és ezek sérültek azáltal, hogy a szülőkkel való kapcsolatot nem ismerték el a francia hatóságok.⁹⁴⁷

Az eljárás drága, és ehhez még hozzájönnek a jogi, utazási és egyéb adminisztrációs költségek is, a béranyának fizetett díjjal együtt és adott esetben a petesejtdonornak is külön kell fizetni. A szervezettség és a jogi környezet miatt sokan választják az Egyesült Államokat. Indiában olcsóbb a szolgáltatás, béranyák toborzására több magánklinika is alakult, de a béranyák kiszolgáltatottabbak, például, ha eredménytelen a terhesség vagy egészségügyi komplikáció merül fel vagy ha nem

⁹⁴¹ Az Európa Tanácsnak az emberi lény emberi jogainak és méltóságának a biológiai és az orvostudomány alkalmazására tekintettel történő védelméről szóló, Oviedóban, 1997. április 4-én kelt Egyezménye: Az emberi jogokról és biomedicináról szóló Egyezmény, valamint az Egyezménynek az emberi lény klónozásának tilalmáról szóló, Párizsban, 1998. január 12-én kelt Kiegészítő Jegyzőkönyve kihirdetéséről szóló 2002. évi VI. törvény; Sándor Judit, *Az én molekulám – Bioetikai és emberi jogok a XXI. század elején*, Budapest, 2016, A mesterséges reprodukciós technológiák jogi és etikai kérdésfelvetései (fejezetcím), 160.

⁹⁴² (Foreign Surrogacy) [2008] EWHC 3030 (Fám)

⁹⁴³ [2011] EWHC 1738 (Fám)

⁹⁴⁴ Labassee v. France. ECtHR, application no. 65941/11, 2014. június 26-i döntés.

⁹⁴⁵ Menesson v. France. ECtHR, application no. 65912/11, 2014. június 26-i döntés.

⁹⁴⁶ SÁNDOR, *Az én molekulám*, 161.

⁹⁴⁷ Menesson v. France. ECtHR, application no. 65912/11, 2014. június 26-i döntés.

beszélnek egy nyelvet a szülőkkel. Egy patriarchális társadalomban az is gyakran felvetődhet, hogy a nő nem önkéntes elhatározásából lesz béranya, hanem a család így kíván bevételhez jutni. Indiában az első lejegyzett béranyaság 1994-ben történt, ahol a béranya 50 000 rúpiát kapott és ebből az összegből gyógyíttatta lebénuult férjét. A valenciai elsőfokú bíróság⁹⁴⁸ kimondta, hogy sérti a közrendet az a megállapodás, amelyben más hordja ki a gyermeket, még ha külföldön is kötötték a megállapodást.

Kínában az évtizedeken keresztül tartó és csupán egy gyereket engedélyező korlátozó családpolitikának valamint a béranyaságot tiltó törvényeknek köszönhetően, a gyermektelen vagy több gyermeket, esetleg meghatározott nemű gyermeket kívánó párok külföldre utaztatják a béranyát, ahol engedélyezett - vagy nem szabályozott - a béranyaság. A Baby Plan Medical Technology Company évente 300 gyermek születéséhez asszisztál ily módon. A megrendelő párok nem is találkoznak a béranyákkal. A béranyák a szegénytől való félelmükben szintén igyekeznek elhúzódní a nyilvánosság elől. Komoly megbotránkozást váltott ki annak az ausztrál párnak az esete, akik IVF-eljárás révén létrejött ikreit egy thai béranya hordta ki. Már a terhesség során kiderült, hogy az egyik magzat Down-szindrómában szenved, emiatt a megrendelő pár kérte a terhesség megszakítását. Ebbe azonban a béranya nem egyezett bele és mindkét gyermeket megszülte. Mivel az ausztrál pár csak az egészséges gyermeket vitte magával, a fiatal kétgyermekes béranya elhatározta, hogy maga neveli fel a Down-szindrómás kisiút. Később az ausztrál hatóságok is tudomást szereztek az ügyről. Az eset újabb nem várt fordulatot vett, amikor a Down-szindrómás gyermekét hátrahagyó apáról időközben kiderült, hogy a múltban gyermekek ellen szexuális bűncselekményt követett el.⁹⁴⁹ Bár az ügyet valóban árnyalta a korábbi bűncselekmény elkövetése, felvetődött, hogy milyen megoldásokat adjon a jog arra az esetre, ha a béranya által kihordott gyermeket vagy gyermekeket nem fogadják el.

Egy különlegesen gazdag, de reprodukcióra koruk folytán már csak segítséggel képes orosz pár, Olga Mirimskaja és Nyikolaj Szmirnov béranyasági megállapodást⁹⁵⁰ kötött úgy, hogy a megrendelő anya korábbi házasságából született lánya volt a petesejtet adó, míg az embriót egy orosz béranya hordta ki sikerrel. A gyermek megszületését követően azonban, amikor a megrendelő anya (a gyermek biológiai nagyanyja) szerette volna magához venni a gyermeket, a béranya (feltehetően a biológiai apa támogatásával) külföldre távozott a gyermekkel, és nem akarta a

⁹⁴⁸ Trib. Valence, Juzgado de Primera Instancia, 15. Sept, 2010 193/2010.

⁹⁴⁹ SÁNDOR, Az én molekulám 163-164.

⁹⁵⁰ Oligarchs and IVF are a potent combination. <https://bioethics.georgetown.edu/2016/04/oligarchs-and-ivf-are-a-potent-combination/> (Letöltés: 2020. 03.18. 18:47)

gyermeket a megrendelő anyának átadni. Olga Mirimskaja orosz bíróság előtt beperelte a béranyát, emberkereskedelemmel is megvádolva őt. A Legfelső Bíróság őt mondta ki a gyermek édesanyjának, és nem a béranyát.

A béranyaságnak egyetlen elméletileg létező, de technikailag egyelőre még nagyon kockázatos alternatívája a méhátültetés.⁹⁵¹ Ez a nagy horderejű műtéti eljárás a méhrendellenességben szenvedőkön vagy olyan, méhvel nem rendelkező személyeken segíthetne anélkül, hogy ez más nő kizsákmányolását jelentené. Egyelőre azonban még csak igen kevés eredmény mutatható fel e területen. Az első gyermek, aki ebből az eljárásból született, 2015-ben látta meg a napvilágot. Ha az eljárás elterjed, akkor a jövőben a reprodukció szabályai összefonódnak a transzplantáció szabályaival is.

Nem sok nemzetközileg is elfogadott támpont létezik a reprodukció jogi szabályozására, de Európában a legtöbb ország elfogadta azt a nemzetközi egyezményt, amely szerint, amennyiben az embriókon végzett in vitro kutatást törvény megengedi, a törvénynek megfelelő védelmet kell biztosítani az embrió számára.⁹⁵² Mesterséges megtermékenyítésnél a felek akarata és a jogszabály rendelkezése alapján jön létre családi-rokoni kapcsolat az anya férje és a gyermek között. Joghatásában ez a helyzet lényegében hasonló az örökbefogadáshoz.⁹⁵³ A nemzetközi és hazai szakirodalomban ugyanazt a beavatkozást többféle szakszóval jelölik (in vitro fertilizáció IVF, embryo transfer, Retortenbaby). A beavatkozásnak lényegesen több variációs lehetősége van az előzőekben elemzett esettel szemben, mivel a megtermékenyítés történhet anyai és donor petesejttel, illetve apai és donor ivarsejttel, lehetséges az is, hogy a megtermékenyített petesejtet idegen nő hordja ki. Az első lombikbébi 1978-ban született Louise Brown Edwards és Steptoe beavatkozása által. Magyarországon 1988-ban született az első lombikbaba, Haán Zsuzsanna a Pécsi Orvostudományi Egyetem klinikáján.⁹⁵⁴

XVI. Az örökbefogadás gyakorlata Magyarországon

1995-ben hazánkban 958 örökbeadást engedélyeztek, melyből 20 felbontásra került. 2005-ben 773-ból 19, 2015-ben 829 örökbefogadásból 16-ot bontották fel.

⁹⁵¹ David WARMFLASH, Artificial wombs: The coming era of motherless births? <https://www.geneticliteracyproject.org/2015/06/12/artificial-wombs-the-coming-era-of-motherless-births/> (Letöltés: 2020.03.20. 19:21)

⁹⁵² SÁNDOR, Az én molekulám, 165.

⁹⁵³ TÖRŐ, Személyiségvédelem a születés előtt, 122.

⁹⁵⁴ JOBBÁGYI, Az élet joga, 218.

Az engedélyezett örökbefogadások adatai												
Megnevezés	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Az engedélyezett örökbefogadások száma	958	940	949	773	738	723	739	753	735	808	793	726
A felbontott örökbefogadások száma	20	28	12	19	19	9	16	25	22	13	20	6

15. kép

Forrás: Szociális statisztikai évkönyv, 2013, KSH, Budapest, 2014

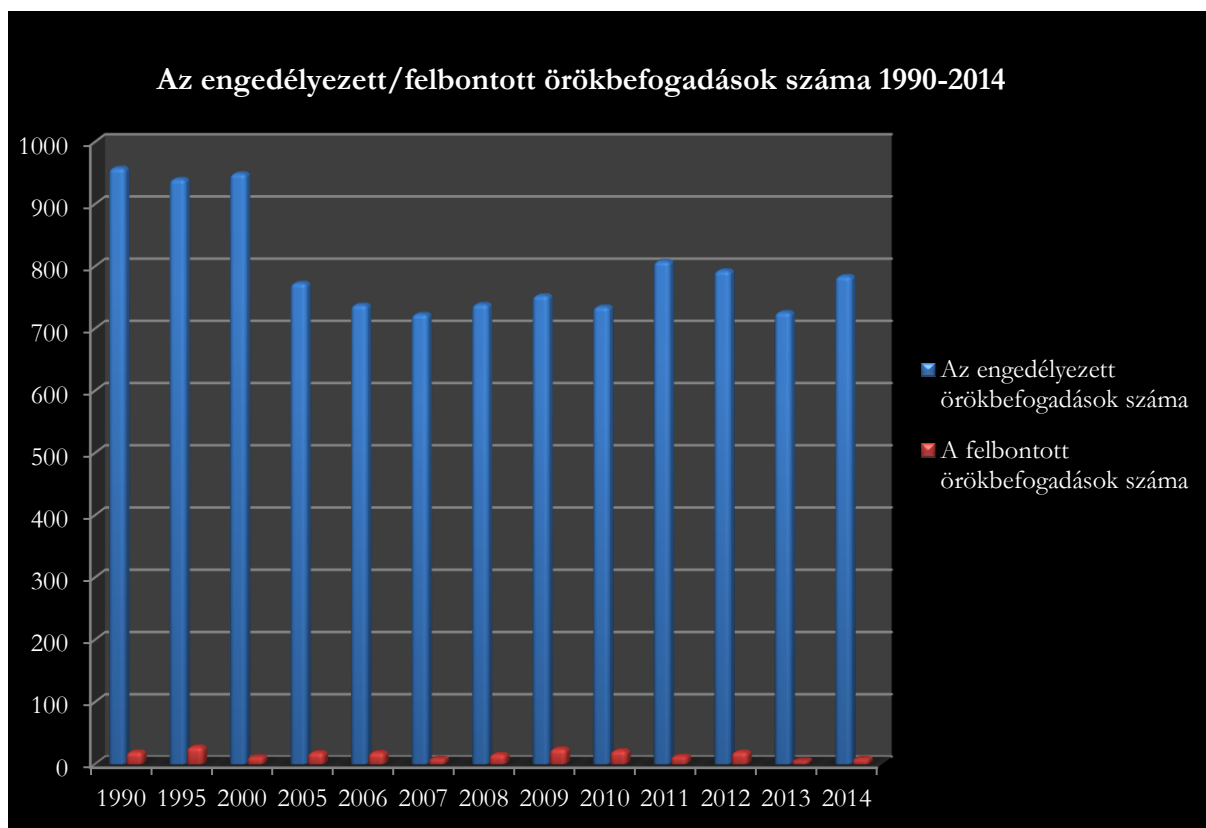
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Engedélyezett örökbefogadás	784	829	896	1025	1000	1052
Felbontott örökbefogadás örökbefogadottanként	9	16	11	10	12	14
Nemzetközi örökbefogadásokban érintett gyermekek száma	129	149	164	223	256	236

16. kép

(A jelen dokumentum a Központi Statisztikai Hivatal (www.ksh.hu) (Örökbefogadás és felbontás a tárgyévben) egyedi kérésre összeállított táblázatos adatállomány felhasználásával készült. A dokumentumban foglalt számítások és az azokból levont következtetések kizárólag a Rékasiné dr. Adamkó Adrienn, mint szerző szellemi termékei.

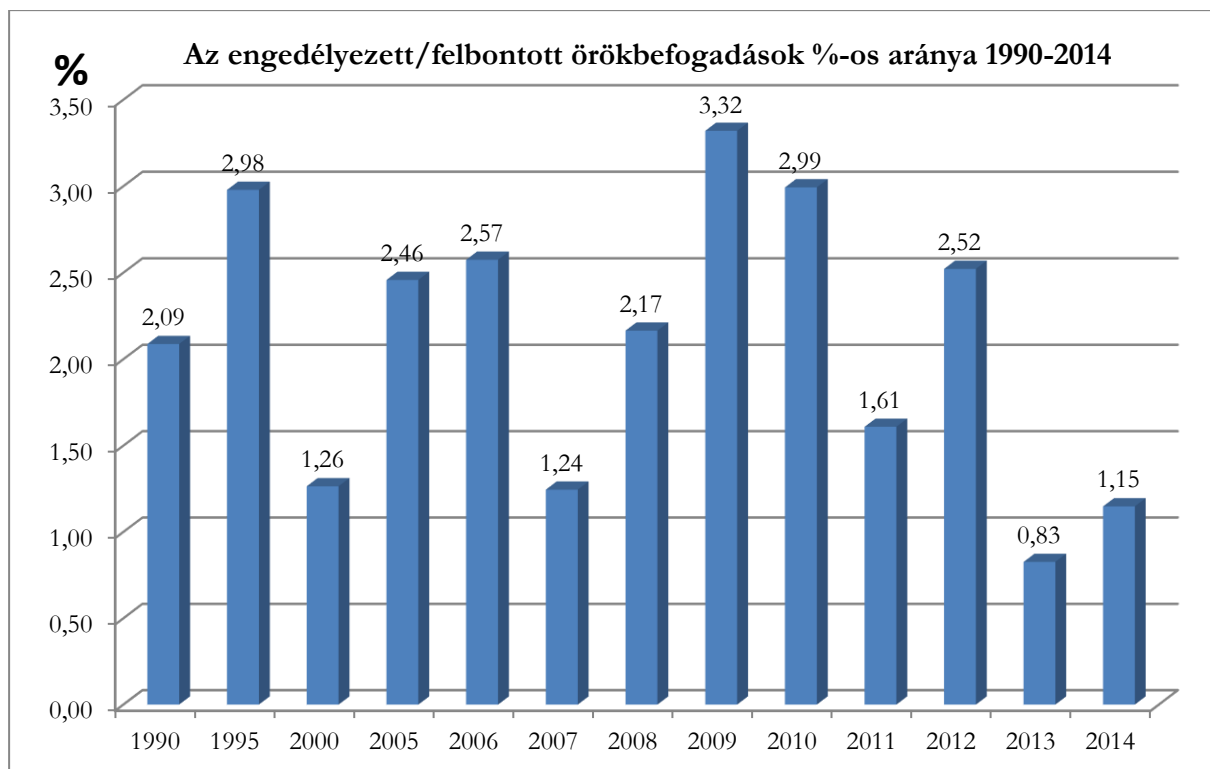
Az engedélyezett örökbefogadások száma a 2005. évtől a 2010. évig meghaladta a 700-at, a 2011. évben növekedést mutatott (808), majd ismét csökkent 2014. évig. Az eredményességet mutatja, hogy minden évben az engedélyezett örökbefogadások csupán pár százaléka fejeződik be felbontással. Az engedélyezett örökbefogadások számának közel felében külföldi állampolgár részére engedélyezték a hatóságok az örökbefogadást.

A következő két táblázatban az engedélyezett örökbefogadások számához képest felbontott örökbefogadások arányait szemléltetem, az előbbi oszlop diagramon darabszám, az utóbbin százalékos arányban.

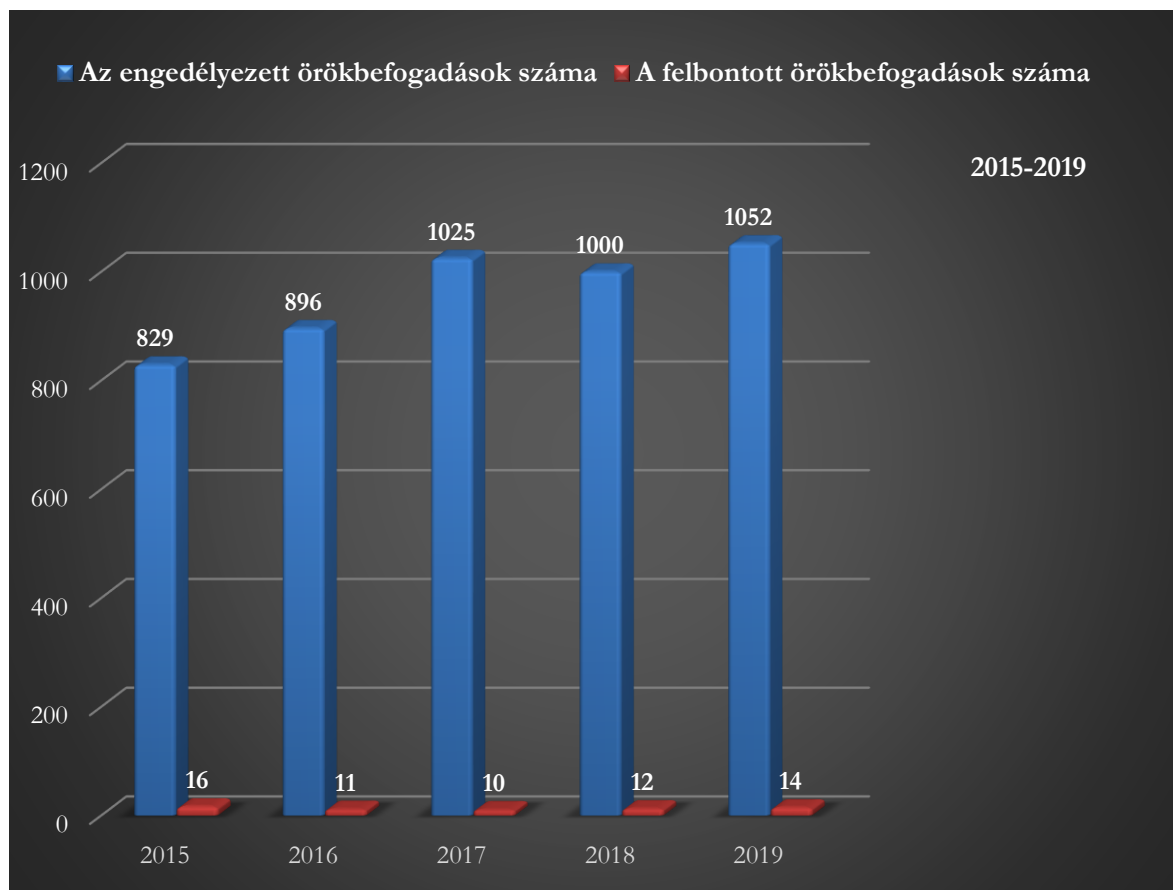
17. kép

(A jelen dokumentum a Központi Statisztikai Hivatal (www.ksh.hu) Örökbefogadás és felbontás a tárgyévben) egyedi kérésre összeállított táblázatos adatállomány felhasználásával készült. A dokumentumban foglalt számítások és az azokból levont következtetések kizárólag a Rékasiné dr. Adamkó Adrienn, mint szerző szellemi termékei.

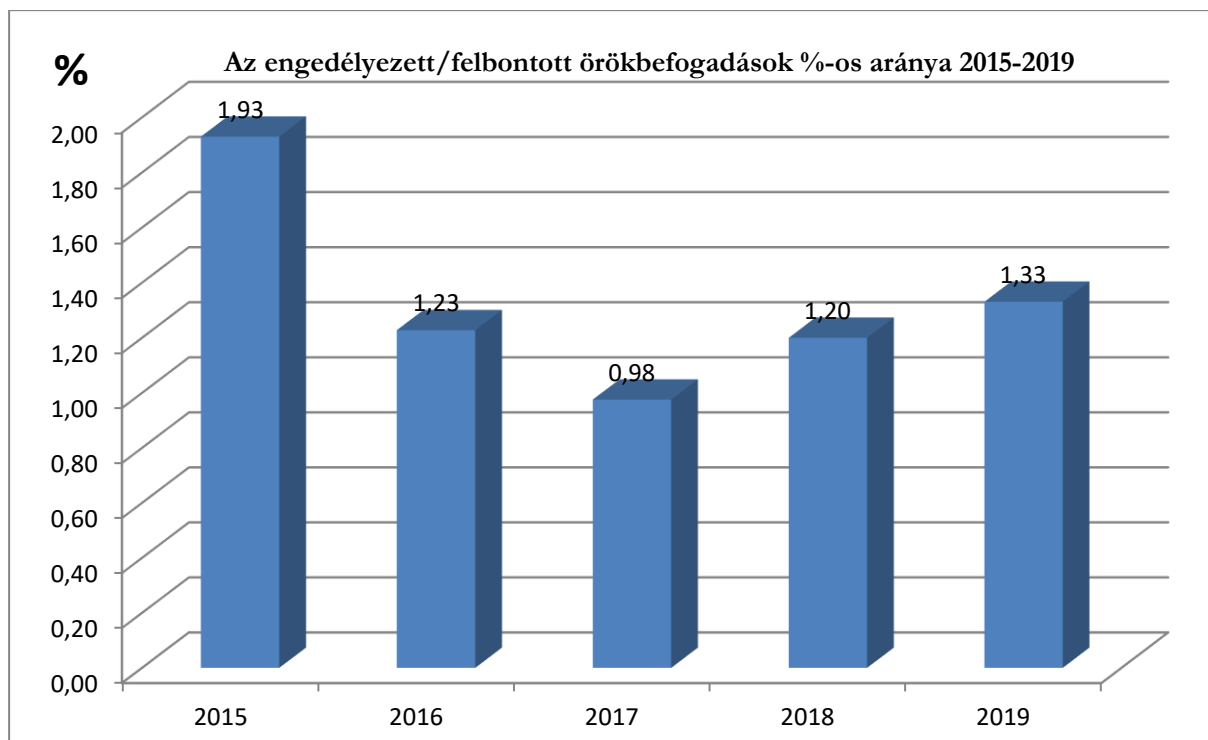
18. kép

(A jelen dokumentum a Központi Statisztikai Hivatal (www.ksh.hu) Örökbefogadás és felbontás a tárgyévben) egyedi kérésre összeállított táblázatos adatállomány felhasználásával készült. A dokumentumban foglalt számítások és az azokból levont következtetések kizárólag a Rékasiné dr. Adamkó Adrienn, mint szerző szellemi termékei.

19. kép

A jelen dokumentum a Központi Statisztikai Hivatal (www.ksh.hu) Örökbefogadás és felbontás a tárgyévben) egyedi kérésre összeállított táblázatos adatállomány felhasználásával készült. A dokumentumban foglalt számítások és az azokból levont következtetések kizárólag a Rékasiné dr. Adamkó Adrienn, mint szerző szellemi termékei.

20. kép

A jelen dokumentum a Központi Statisztikai Hivatal (www.ksh.hu) Örökbefogadás és felbontás a tárgyévben) egyedi kérésre összeállított táblázatos adatállomány felhasználásával készült. A dokumentumban foglalt számítások és az azokból levont következtetések kizárólag a Rékasiné dr. Adamkó Adrienn, mint szerző szellemi termékei.

Az örökbe fogadható gyermekek és az örökbefogadásra várók adatai									
Megnevezés	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Tárgyév december 31-én nyilvántartott örökbe fogadható gyermekek száma	2 036	2 191	2 003	1 963	2 088	2 065	2 098	2 213	2 291
Ebből:									
fogyatékos	691	782	649	587	634	702	767	773	714
3 év alatti	156	139	113	86	150	135	140	144	172
10 év feletti	1 192	1 423	1 307	1 414	1 516	1 267	1 454	1 523	1 570

Tárgyév folyamán nyilvántartásba került örökbe fogadható gyermekek száma	835	532	564	685	743	751	831	833	1 019
Ebből:									
tartós nevelt	–	244	214	281	340	335	338	277	296
átmeneti nevelt	–	273	306	382	312	322	365	399	431
Tárgyév december 31-én nyilvántartott örökbefogadásra alkalmas személyek száma	1 469	1 656	1 708	1 502	1 500	1 497	1 627	1 627	1 924

21. kép

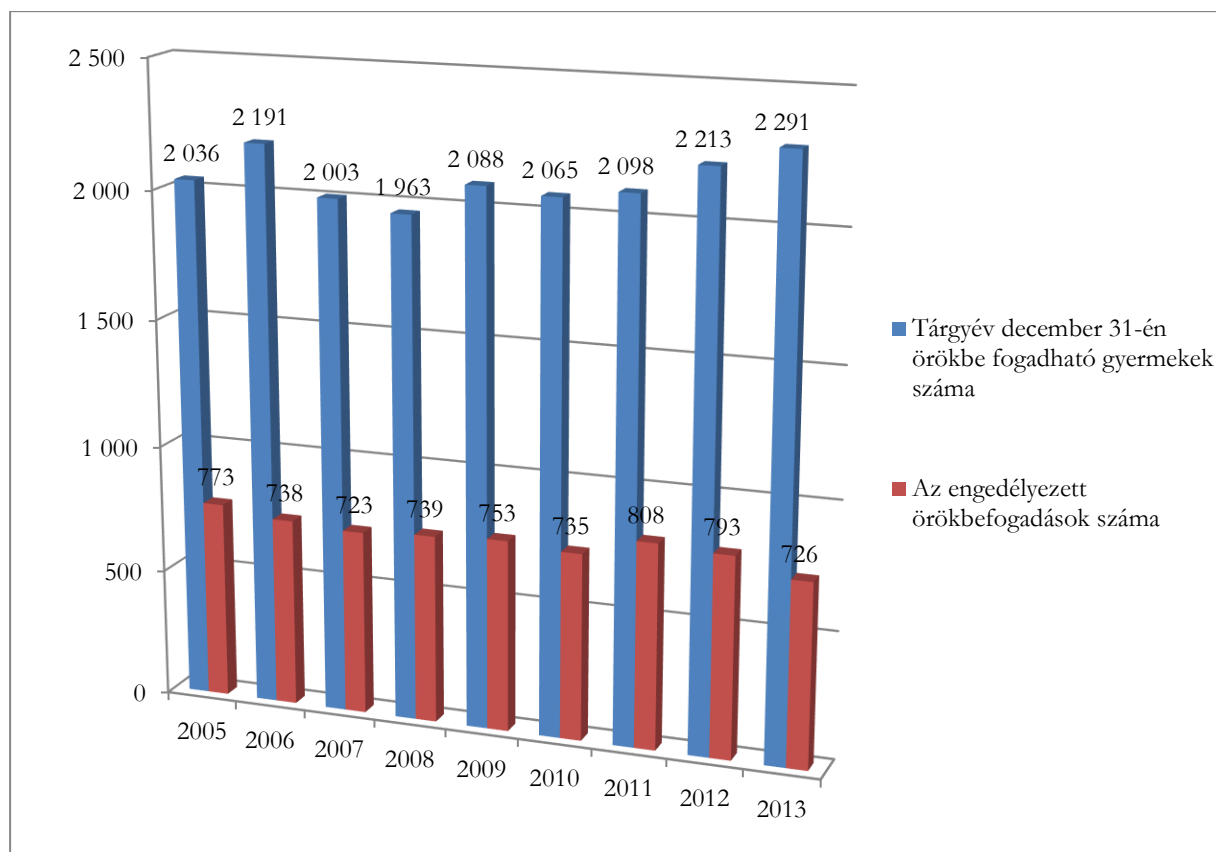
A jelen dokumentum a Központi Statisztikai Hivatal (www.ksh.hu) (Adatok az örökbefogadásról valamint az Örökbefogadás és felbontás a tárgyévben) egyedi kérésre összeállított táblázatos adatállomány felhasználásával készült. A dokumentumban foglalt számítások és az azokból levont következtetések kizárólag a Rékasiné dr. Adamkó Adrienn, mint szerző szellemi termékei.

Az örökbe fogadható gyermekek és az örökbefogadásra várók adatai						
Megnevezés	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Tárgyév december 31-én nyilvántartott örökbe fogadható gyermekek száma	2137	1893	1937	1972	1890	1899
Ebből:						
fogyatékos	591	501	597	590	541	466
3 év alatti	184	190	232	283	275	345
10 éves vagy idősebb	1371	1215	1089	1078	999	943
Tárgyév folyamán nyilvántartásba került örökbe fogadható	505	456	769	765	849	788

gyermek számából nevelésbe vett						
Nevelésbe vett titkos öf.	405	446	543	610	632	631
Nevelésbe vett nyílt öf.	23	15	11	8	5	9
Tárgyév december 31-én nyilvántartott örökbefogadásra alkalmas személyek száma (házaspárok és egyedülállók)	1934	2207	2400	2753	2855	3186

22. kép

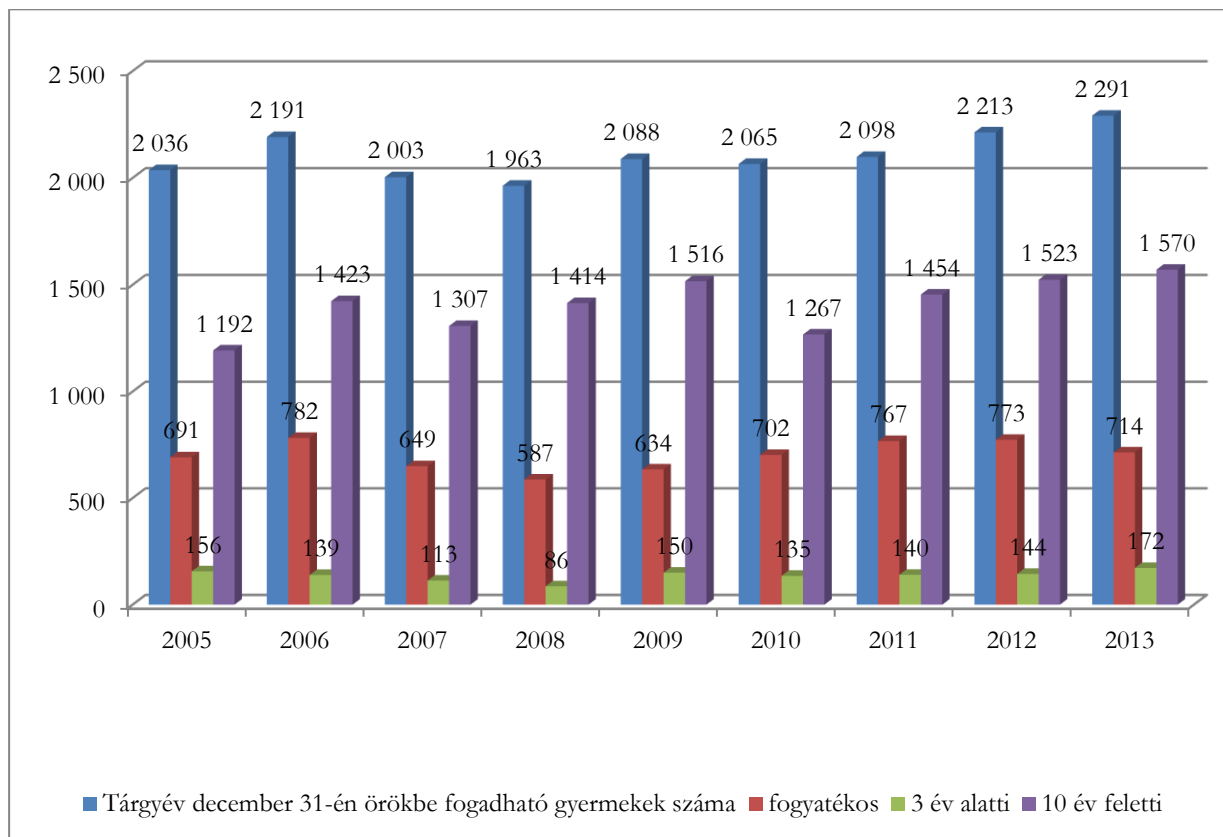
A jelen dokumentum a Központi Statisztikai Hivatal (www.ksh.hu) Adatok az örökbefogadásról valamint Örökbefogadás és felbontás a tárgyévben) egyedi kérésre összeállított táblázatos adatállomány felhasználásával készült. A dokumentumban foglalt számítások és az azokból levont következtetések kizárólag a Rékasiné dr. Adamkó Adrienn, mint szerző szellemi termékei.

23. kép

(A jelen dokumentum a Központi Statisztikai Hivatal (www.ksh.hu) Adatok az örökbefogadásról valamint Örökbefogadás és felbontás a tárgyévben) egyedi kérésre összeállított táblázatos adatállomány felhasználásával készült. A dokumentumban foglalt számítások és az azokból levont következtetések kizárólag a Rékasiné dr. Adamkó Adrienn, mint szerző szellemi termékei.

Az oszlopdiagram szemlélteti az adott év december 31. napján örökbe fogadható gyermekek számához képest ugyanabban az évben engedélyezett örökbefogadások számát.

24. kép

A jelen dokumentum a Központi Statisztikai Hivatal (www.ksh.hu) Adatok az örökbefogadásról egyedi kérésre összeállított táblázatos adatállomány felhasználásával készült. A dokumentumban foglalt számítások és az azokból levont következtetések kizárólag a Rékasiné dr. Adamkó Adrienn, mint szerző szellemi termékei.

Minden évben, az örökbe fogadható gyermekek számában kimagasló értéket képvisel a 10 év feletti, illetve a fogyatékos örökbe fogadható gyermekek száma.

A 2012. évben külföldre örökbeadott gyermekek számát mutatja be a táblázat.⁹⁵⁵

Korcsoport	Nem		Összesen
	Fiú	Lány	
0-3 év	8	2	10
3-6 év	32	22	54
6-8 év	35	17	52
8-10 év	8	10	18
10- 12 év	4	7	11
12-13 év	1	1	2
Mindösszesen	88	59	147

Ország	Kettes testvérpár	Hármas testvérpár	Négyes testvérpár
Olaszország	21	4	
Spanyolország	3		
Norvégia	3		
Hollandia	2	1	1
USA	2	1	1
Svédország	1		
Összesen	32	6	2

25-26. kép

A táblázat szerint a külföldre örökbeadott gyermekek általában hat év felettiek, gyerekek több mint fele testvérével együtt hagyta el az országot. Az ennél fiatalabb gyerekek súlyos magatartási vagy egészségi gondokkal küzdenek, vagy többes testvérsorok fiatalabb tagjai.

Magyarországról évi 150-200 fő gyermek kerül külföldi örökbefogadó szülőkhöz. Hazánknak hivatalos kapcsolata van az Amerikai Egyesült Államokkal, Franciaországgal, Hollandiával, Norvégiával, Olaszországgal, Spanyolországgal, Svédországgal.

Az Alaptörvény L) cikk (1) bekezdése szerint a családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony. Az Alaptörvény a vérségi kapcsolatra történő utalás nélkül részesíti védelemben a szülő-gyermek viszonyt mint a családi kapcsolat alapját (ezért nincs különbség a vér szerinti és az örökbefogadott gyermek jogállása között).⁹⁵⁶

A Ptk. 4:1. §-a szerint „a törvény védi a házasságot és a családot.” Noha a Ptk. jelenlegi megfogalmazása a család fogalmát használja, a Ptk. családjogi szabályainak szellemiségét

⁹⁵⁵ <http://orokbe.hu/tag/nemzetkozi-orokbefogadas/> (Letöltés: 2019. 11.06. 19:32)

⁹⁵⁶ 13/2020. (VI. 22.) AB határozat

nagymértékben határozza meg ez a kiindulópont; így a családjogi szabályok alkalmazása szempontjából - különös tekintettel a Gyvt., valamint a Gyer. rendelkezéseire is - a család fogalma (továbbra is) kiterjesztő értelmezést igényel.⁹⁵⁷ A jogalkalmazás során a társadalmi és így a családi változásokkal együtt gyakoriak a nem megszokott, nem feltétlenül átlagos élethelyzetek. Igen gyakori részint az, hogy a közös gyermek nagyon alacsony életkorában válnak külön a szülők (szintén nemritkán még az anya várandóssága alatt), s az is, hogy új házasságot kötnek, új élettársi kapcsolatot létesítenek, amelynek keretei között nevelik a két fél gyermekei mellett akár a közös gyermeket is.⁹⁵⁸ Az Alaptörvény L) cikke a házasságot tekinti a család alapjának, valamint a szülő-gyermek viszonyt. Noha a házasság tekintetében a fogalom szűkítő jellegű, annak rögzítésével, hogy a szülő-gyermek viszony a család alapja, két kifejezést kiiktat: a „házasságon kívül született gyermek” és a „csonka család” kifejezéseket. Ez nemcsak a gyermeki jogok figyelembevételével tart lépést, hanem azzal a ténnyel is, hogy napjainkban a társadalom tagjai eltérő élethelyzetekben, családi közösségekben élnek, és erre a tényre tekintettel kell lennie a jogalkalmazásnak is. Az EJEB kiterjedt ítélkezési gyakorlatot folytat a magánélet és családi élet védelmét biztosító Európai Emberi Jogi Egyezmény 8. Cikkének értelmezése kapcsán, és ebből egyértelműen az tűnik ki, hogy a tényleges családi kapcsolatokat védelemben kell részesíteni (például családba fogadó gyámság). Abból a tényből, hogy a családi kapcsolatokat a strasbourgi bíróság az állam által védendőnek ítéli, nemcsak a be nem avatkozás következik, hanem az is, hogy az állam részéről a támogatás is elvárható.⁹⁵⁹

Andorka Rudolf szerint a család szociológiai megközelítésben egy kiscsoport, amelynek tagjait a házasság, a leszármazás vagy az örökbefogadás köt össze.⁹⁶⁰ A család a társadalom természetes és alapvető egysége, mely – a kölcsönös egymásra utaltságból következően – többfunkciós gondoskodó-ellátó rendszert jelent.⁹⁶¹ A családnak ma is vannak olyan fontos funkció, amelyek kiegészítik mindazoknak a funkcióknak az ellátását, amelyeket az állam végez, tehát az állam és a család együttesen adja meg a biztos alapot mindahhoz, hogy a gyermek egészséges, erkölcsös, művelt családban nőjön fel és a társadalom hasznos tagjává váljon.⁹⁶²

Az elmúlt évtizedek is hoztak újat az örökbefogadás társadalmi rendeltetésében: ma már az örökbefogadás elsődleges célja világviszonylatban az, hogy a családban nevelkedés biztonságát nyújtsa olyan gyermekek számára, akiknek szülei nem élnek, elhagyták őket vagy megfelelően

⁹⁵⁷ KÓRÖS, Alapelvek, 25.

⁹⁵⁸ Ld. SZEIBERT, A szülői felügyelet rendezése, 10-15.

⁹⁵⁹ Ptk. kommentár a 4:1. §-hoz

⁹⁶⁰ ANDORKA, Bevezetés a szociológiába, 394.; HUSZ, Család és társadalmi reprodukció, 86.

⁹⁶¹ Családpolitikai koncepció, Népjóléti Minisztérium 1992. kézirat

⁹⁶² BACSÓ, Az örökbefogadás, 610.

nevelni nem képesek.⁹⁶³ A gyerek szempontjából az örökbefogadás előnyei a biztonságban és a pszichológiai szülőkhöz fűződő kapcsolatok folyamatosságában rejlenek. Az örökbefogadás a szülői szerep társadalmi és jogi megismerését is biztosítja. Az örökbefogadás nem utasítja el a biológiai szülők és más jelentős személyek fontosságát, biztonságot kell azonban nyújtani a gyerek és örökbefogadó szülei számára, hogy a múlt eseményeit és élményeit elfogadják, megértsék és beszélhessenek azokról.⁹⁶⁴ Emellett az örökbefogadás intézménye által gyermekhez juthatnak olyan, gyermekre vágyó házaspárok, egyedülállók is, akiknek valamilyen oknál fogva nem születhet gyermekük.⁹⁶⁵

Hazánkban a gyermeki jogok tekintetében kiemelkedő jelentőséggel bír a Gyvt., mely a Gyermekek Jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20. napján kelt ENSZ Egyezmény (a továbbiakban: Gyermekjogi Egyezmény) alapelveit, az állam gyermekvédelemmel kapcsolatos feladatait és számos gyermeki jogot integrált a magyar jogrendszerbe.

Magyarországon az örökbefogadás intézményét a CSJK, a Gyvt., a gyámhatóságokról, a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Gyer.), valamint a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény (Csvt.) szabályozza. A CSJK 4:1. - 4:2. §§ alapelve szerint: „e törvény alkalmazása során a családi és az egyéni érdek összhangját biztosítva kell eljárni. A családi jogviszonyokban a gyermek érdeke és jogai fokozott védelemben részesülnek. A gyermeknek joga van ahhoz, hogy saját családjában nevelkedjék. Ha a gyermek nem nevelkedhet saját családjában, akkor is biztosítani kell számára, hogy lehetőleg családi környezetben nőjön fel és korábbi családi kapcsolatait megtarthassa.” A hazai örökbefogadási szabályozás több célt is szolgál, egyrészt a rokoni kapcsolat létesítését, másrészt a kiskorú családban való nevelését.⁹⁶⁶ A családi kapcsolat egyben célja és eszköze is az örökbefogadásnak, hiszen ez a kapcsolat a harmonikus, kiegyensúlyozott légkörű családi közösségben való nevelés érdekében létesül, és amint ez megvalósul, a további cél az, hogy a rokoni kapcsolat minél szilárdabb lehessen.⁹⁶⁷

⁹⁶³ KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás és az örökbefogadási eljárás, 11.

⁹⁶⁴ SMITH, Örökbefogadók és nevelőszülők, 155.

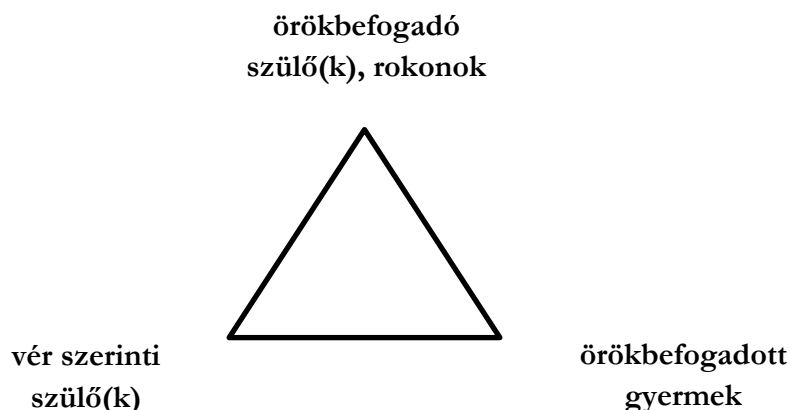
⁹⁶⁵ KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás és az örökbefogadási eljárás, 11.

⁹⁶⁶ BH 1995.349

⁹⁶⁷ KŐRÖS (szerk.), Polgári Jog, Családjog, 194.

XVI.1. A leendő örökbefogadóval szemben támasztott követelmények, az örökbefogadásra való alkalmasság megállapítására irányuló eljárás

A szociális munkásként dolgozott Prof. June Thoburn-től származik az a gondolat, hogy az örökbefogadás jogintézményének megértését segíti, ha egy háromszög alakban képzeljük el az örökbefogadott gyermek, vérszerinti szülei és az örökbefogadó szülők, rokonaik, a család többi gyermeke között fennálló viszonyt.⁹⁶⁸

27. kép

Az örökbefogadás háromszöge

Hazánkban csak olyan kiskorú⁹⁶⁹ gyermeket lehet örökbe fogadni, akinek a szülei nem élnek, vagy akit megfelelően nevelni nem képesek (tehát kizárt a saját gyermek örökbefogadása).⁹⁷⁰ A holland törvény szerint nagyszülők nem fogadhatják örökbe saját unokájukat.⁹⁷¹

Az örökbefogadási eljárás az örökbe fogadni kívánó személy(ek) kezdeményezésére indul,⁹⁷² mely során az örökbe fogadni szándékozó a gyámhivatal előtt, jegyzőkönyvben nyilatkozik arról, hogy hány, milyen korú, nemű, egészségügyi állapotú gyermeket kíván örökbe fogadni, valamint arról is, hogy az örökbefogadás joghatásait ismeri és tudomásul veszi, nem áll vele szemben örökbefogadást

⁹⁶⁸ KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás és az örökbefogadási eljárás, 13.

⁹⁶⁹ Nagykorú gyermek örökbefogadását a CSJK nem ismeri el, ugyanis esetükben az elérni kívánt célok többsége más jogi eszközzel biztosítható (például névváltoztatás útján a név továbbvitele, végintézkedés útján pedig örökösnevezés. Ld. bővebben KÖRÖS, Polgári Jog, Családjog, 197.

⁹⁷⁰ 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 4:123. § (1) bekezdés

⁹⁷¹ KATONÁNÉ PEHR, „Örökbefogadás” [37]

⁹⁷² KÖRÖS, Polgári Jog, Családjog, 195.

kizáró ok,⁹⁷³ továbbá kéri-e a vér szerinti szülőként történő anyakönyvezést⁹⁷⁴ vagy csupán az örökbefogadás tényének utólagos bejegyzését,⁹⁷⁵ továbbá nyilatkozik a gyermek örökbefogadás utáni nevééről, valamint arról is, hogy az örökbefogadás nem jár haszonszerzéssel. Az örökbefogadó hozzájárulhat személyazonosító adatainak az örökbe fogadni szándékozó személyek Országos Örökbefogadási Nyilvántartásba vételéhez is.⁹⁷⁶

Az örökbefogadhatónak nyilvánítás a megyeszékhelyen működő gyámhivatal,⁹⁷⁷ a fővárosban Budapest Főváros Kormányhivatala gyermekvédelmi és gyámügyi feladatkörében eljáró XI. Kerületi Hivatala, Pest megyében a Pest Megyei Kormányhivatal gyermekvédelmi fővárosi és gyámügyi feladatkörében eljáró Szentendrei Járási Hivatala megyei kormányhivatala.⁹⁷⁸ A gyámhivatali engedély megadásához szükséges az örökbe fogadni szándékozó személynek, a gyermeknek, illetve törvényes képviselőjének egyező kérelme. A tizennegyedik életévét betöltött, korlátozottan cselekvőképes kiskorú a beleegyezésével fogadható örökbe. A tizennegyedik életévét be nem töltött, de ítélőképessége birtokában lévő kiskorú véleményét örökbefogadására vonatkozóan megfelelő súllyal kell figyelembe venni.⁹⁷⁹ A CEFL ajánlásai között kiemelkedő a 3:6. alapelv, mely elismeri a gyermek meghallgatáshoz való jogát, kiemeli, hogy a gyermek saját véleménykifejtésén, tájékoztatásán túl, fontos figyelembe venni azt is, hogy milyen nyomás nehezedik rá az általa kifejtettek miatt. Számos nemzeti jogrendszerrel ellentétben a 3:6. alapelv nem determinál különböző korra vagy érettségi fokra. A CEFL szerint a gyermek és a szülői felügyeleti jogot gyakorló személy közötti érdek-összeütközés rengeteg szituációban bekövetkezik,⁹⁸⁰ melyekben a gyermek érdekét védeni kell. E védelem módszere azonban a szituációtól és annak közeli eredményétől is függ.⁹⁸¹

Az örökbefogadáshoz történő hozzájáruló nyilatkozatra viszont csak akkor van szükség, ha azt a CSJK megköveteli.⁹⁸² Ha a gyermek törvényes képviselője a vér szerinti szülő, akkor a szülő törvényes képviselői nyilatkozata és a szülői hozzájáruló nyilatkozat egybeesik. Azonban, ha a

⁹⁷³ KÖRÖS, Polgári Jog, Családjog, 206.

⁹⁷⁴ KÖRÖS, Polgári Jog, Családjog, 200.

⁹⁷⁵ HEGEDŰS, Polgári jog, Családjog, 218.

⁹⁷⁶ KÖRÖS, Polgári Jog, Családjog, 206.

⁹⁷⁷ Gyer. 37. § (2) bekezdés; Ptk. 4:120. § (4) bekezdés

⁹⁷⁸ 331/2006. (XII.23.) Korm.rendelet 7. § (2) bekezdés c) pontja

⁹⁷⁹ Ptk. 4:120. § (1) – (2) bekezdés

⁹⁸⁰ Principles of European Family Law Regarding Parental Responsibilities 3:7, (utolsó letöltés: 2019.03.07.)

⁹⁸¹ BOELE- MARTINY, The Commission on European Family Law (CEFL) and its Principles of European Family Law Regarding Parental Responsibilities (https://www.researchgate.net/publication/225736372_The_Commission_on_European_Family_Law_CEFL_and_its_Principles_of_European_Family_Law_Regarding_Parental_Responsibilities, utolsó letöltés: 2019. február 23.)

⁹⁸² KÖRÖS, Polgári Jog, Családjog, 198.

gyermek törvényes képviselője nem a szülő vagy nem mindkét vér szerinti szülő, akkor hozzájáruló és beleegyező nyilatkozatra is szükség van. Ha a gyermeket családba fogadták, a gyámhatóság a gyermeket nevelésbe vette,⁹⁸³ a bíróság a gyermeket 3. személynél helyezte el, a bíróság a szülőt cselekvőképességet részlegesen korlátozó gondnokság alá helyezte, a szülő szülői felügyeletének gyakorlásában ténylegesen akadályozva van - szükséges a szülői hozzájárulás, továbbá bizonyos esetekben az örökbefogadó házastársának hozzájáruló nyilatkozata is.⁹⁸⁴ Ha a házasságban élő személy egyedülállóként fogad örökbe gyermeket, ahhoz házastársának hozzájárulása szükséges. Ez a beleegyezés nem eredményez közöttük rokoni kapcsolatot, azonban tartási kötelezettséget igen, mivel a Ptk. 4:198. § (1) bekezdése értelmében a házastárs köteles eltartani a vele együtt élő házastársának olyan, tartásra szoruló kiskorú gyermekét, akit házastársa az ő beleegyezésével hozott a közös háztartásba.⁹⁸⁵ A CSJK nem tartalmaz olyan rendelkezést, amely lehetővé tenné, hogy a szülői hozzájárulást a bíróság ítéletével pótolja.⁹⁸⁶

Az örökbefogadó és az örökbefogadott nyilatkozata egymásra tekintettel jön létre.⁹⁸⁷ Dawn Davenport író, ügyvéd, örökbefogadással foglalkozó kutató megfogalmazása szerint: „az örökbefogadás nem az örökbefogadó szülők gyermek utáni vágyát hivatott kielégíteni, hanem elsődleges célja az elhagyott gyermekek számára megfelelő családot találni.”⁹⁸⁸

Az örökbefogadó személyét illetően a CSJK meghatároz bizonyos feltételeket: 25. életévét betöltött, cselekvőképes személy lehet, aki a gyermeknél legalább 16, legfeljebb 45 évvel idősebb, személyisége, körülményei alapján alkalmas a gyermek örökbefogadására. Rokoni vagy házastársi örökbefogadás esetén a korkülönbségtől el kell tekinteni. Három év feletti gyermek örökbefogadása iránti kérelem benyújtása esetén az örökbefogadás a gyermek érdekében abban az esetben is engedélyezhető, ha az örökbefogadó szülő és a gyermek között legfeljebb ötven év a korkülönbség.⁹⁸⁹ Közös gyermekként történő örökbefogadás esetén az életkornak és a korkülönbségnek az egyik örökbefogadó tekintetében kell fennállnia. Ha testvéreket fogadnak örökbe, akkor az idősebb gyermek életkorát kell alapul venni.⁹⁹⁰

⁹⁸³ A 2014. január 1-jén hatályba lépett 2013. évi XXVII. törvény egységesítette a nevelésbe vétel formáját, már nem tesz különbséget átmeneti és tartós nevelésbe vétel között, hanem egységes nevelésbe vételi eljárásról rendelkezik.

⁹⁸⁴ KÖRÖS, Polgári Jog, Családjog, 199-200.

⁹⁸⁵ KÖRÖS, Polgári Jog, Családjog, 200.

⁹⁸⁶ FILÓ-KATONÁNÉ PEHR, Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem, 180.

⁹⁸⁷ KÖRÖS, Polgári Jog, Családjog, 198.

⁹⁸⁸ Peru CRC/C/65/Add. 8, 179. bekezdés

⁹⁸⁹ CSJK. 4:121. § (1) bekezdés

⁹⁹⁰ Ptk. 4:121. § (2) bekezdés

Az európai országok többsége az örökbefogadó oldalán nem elégszik meg a 18. életév betöltésével, hanem annál magasabb életkort ír elő: Franciaországban 28.; Norvégiában 21.; Németországban férjre és egyedülállóra 25., feleségre 21.; Svájcban 35.; Nagy-Britanniában 25.;⁹⁹¹ Horvátországban 21. életév.⁹⁹²

Az európai országok többsége meghatározza a maximális korkülönbséget az örökbefogadott gyermek és az örökbefogadó között: Németországban, Hollandiában, Szlovákiában 40; Olaszországban, Ukrajnában, Norvégiában és az Egyesült Királyságban 45; Spanyolországban 40-50 év között;⁹⁹³ Horvátországban 18 év.⁹⁹⁴ Bulgáriában a szülőnek legalább 15 évvel idősebbnek kell lennie a gyermeknél és a fiatalabb házasságban 50, az idősebb legfeljebb 55 évvel lehet idősebb az örökbefogadottnál. Budavári Zita, a Bölcső Alapítvány elnöke, örökbefogadó szülő szerint az ideális életkori különbség az örökbefogadott gyermek és az örökbefogadó nő között a 40 év lenne, követve az emberi természet biológiájának nagy átlagát.⁹⁹⁵

A kiskorú gyermek érdekében a gyámhatóság elsősorban a házasságban élő örökbefogadók általi örökbefogadást engedélyezi.⁹⁹⁶ Egyedülálló személy által történő örökbefogadás esetén más személy (például élettárs) nem fogadhatja örökbe a gyermeket.⁹⁹⁷ Az örökbefogadás fennállása alatt utólagosan a gyermeket csak az örökbefogadó házastársa adoptálhatja. Ha az egyik örökbefogadó meghal, akkor a másik örökbefogadó újabb házastársa is örökbe fogadhatja a gyermeket. Azonban mindkét örökbefogadó halála esetén az örökbefogadás fennállása mellett is van helye örökbefogadásnak. Az új örökbefogadás engedélyezésével a korábbi örökbefogadás a törvény erejénél fogva megszűnik.⁹⁹⁸ Portugáliában egyedülálló személy akkor fogadhat örökbe, ha betöltötte a 30. életévét, de még 60 év alatti, vagy akkor, ha 50 év feletti ugyan, de közte és az örökbefogadott között 50 évnél kisebb a korkülönbség, feltéve, hogy ez utóbbi esetben nincs ellene szóló érv. A portugál jog a házastársak általi örökbefogadáshoz négy éve fennálló házasságot is megkövetel, Franciaországban több mint két év házasság, Olaszországban pedig legalább három éve tartó házasság vagy tartós kapcsolat szükséges.⁹⁹⁹

⁹⁹¹ KATONÁNE PEHR, Az örökbefogadás dilemmái, 7.

⁹⁹² HEKA, Néhány gondolat az új horvát Családjogi Törvényről, 41.

⁹⁹³ KATONÁNE PEHR, Az örökbefogadás dilemmái, 7.

⁹⁹⁴ HEKA, Néhány gondolat az új horvát Családjogi Törvényről, 41.

⁹⁹⁵ BUDAVÁRI, Az örökbefogadás gyakorlati gondolatai és lehetőségei a Bölcső Alapítvány tevékenységének tükrében, 40.

⁹⁹⁶ Ptk. 4: 120. § (5) bekezdés

⁹⁹⁷ KÖRÖS, Polgári Jog, Családjog, 197.

⁹⁹⁸ Ptk. 4:123. § (2) bekezdés

⁹⁹⁹ KATONÁNE PEHR, „Örökbefogadás”[26]

Közös gyermekké fogadás esetén a házastársak közös gyermekének kell tekinteni azt, akit mindkét házastárs együttesen vagy külön (eltérő időpontokban) örökbefogadott. Közös gyermekké fogadás az is, ha az egyik házastárs a másik házastárs gyermekét fogadja örökbe.¹⁰⁰⁰

A gyermekvédelmi szakszolgálat a kérelem előterjesztésével egyidejűleg, de legkésőbb tizenöt napon belül írásban tájékoztatja az örökbe fogadni szándékozót az örökbefogadás feltételeiről; arról, hogy alkalmasságának megállapítása érdekében meghatározott helyen és időpontban vizsgálaton, tanácsadáson kell megjelenie; arról, hogy családi és lakáskörülményeiről a gyermekvédelmi szakszolgálat a helyszínen győződik meg; arról, hogy jövedelmi viszonyairól 30 napnál nem régebbi igazolást kell benyújtania a gyermekvédelmi szakszolgálathoz. Ha az örökbe fogadni szándékozó személy az alkalmassági vizsgálaton, a tanácsadáson nem jelent meg, és távolmaradását nem mentette ki, a környezettanulmány elkészítését nem tette lehetővé, vagy a jövedelmi viszonyairól szóló 30 napnál nem régebbi igazolást nem csatolta, a gyermekvédelmi szakszolgálat az örökbe fogadni szándékozó személy kérelmét visszavontnak tekinti, és az alkalmassági vizsgálatot nem folytatja le.¹⁰⁰¹

A 2020. szeptember 1-jén változott jogszabályi rendelkezés értelmében a gyermekvédelmi szakszolgálat a kérelem beadásától számított 60 napon belül tájékoztatja az örökbe fogadni szándékozó személyt az alkalmassági vizsgálat eredményéről, és az alkalmasság megállapítását megalapozó vélemények esetén arról, hogy döntése megalapozása érdekében részt vehet a térítésmentes felkészítő tanfolyamon.¹⁰⁰² Az örökbe fogadni szándékozó szülő az örökbefogadói tanfolyamot megelőzően szakmai tanácsadáson vesz részt, amelyet a jogszabályban megadott szakmai irányelvek alapján pszichológus végez.¹⁰⁰³

A területi gyermekvédelmi szakszolgálat (a továbbiakban: Szakszolgálat) az örökbe fogadni szándékozó személyt a 29/2003 (V. 20.) ESZCSM rendeletben foglaltaknak megfelelően készít fel az örökbefogadásra. Az örökbefogadási tanácsadó jelzi a képzés szervezőjének, amikor az örökbefogadásra jelentkező tanfolyamra bocsátható. A tanfolyam időtartama 21 óra, mely egy összegző beszélgetéssel zárul. A jelentkező a képzés elvégzéséről tanúsítványt kap.¹⁰⁰⁴ Az Európai Unió tagállamaiban is hazánkhoz hasonló elvek mentén zajlik az örökbe fogadni szándékozók alkalmasságának megállapítása és felkészítése, általában képzés keretében. Így Hollandiában 18

¹⁰⁰⁰ KÖRÖS, Polgári Jog, Családjog, 220-221.

¹⁰⁰¹ Gyer. 38. § (4)-(5) bekezdés

¹⁰⁰² Gyer. 38. § (6) bekezdés. Módosította 2020. szeptember 1-jével a 325/2020. (VII.1.) Korm.rendelet 4. §-a.

¹⁰⁰³ KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás dilemmái, 7-8.

¹⁰⁰⁴ FILÓ-KATONÁNÉ PEHR, Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem, 190.

órás, Spanyolországban 16 órás, Svédországban 22 órás tanfolyamon készítik fel az örökbe fogadó szülőket.¹⁰⁰⁵

A gyámhatóság az örökbe fogadni szándékozó személy alkalmassága kérdésében a rendelkezésre álló pszichikai, egészségügyi alkalmasságra vonatkozó dokumentumok, környezettanulmány, jövedelmi viszonyokra vonatkozó igazolás, egyéb bizonyítékok alapján dönt.¹⁰⁰⁶ Az örökbefogadási alkalmasságra vonatkozóan nincs országosan elfogadott vagy alkalmazott tesztelési protokoll. A leendő örökbefogadó egészségügyi alkalmassági vizsgálata feltérképezi a testi, érzékszervi, értelmi fogyatékoság, pszichotikus zavar, alkohol- és/vagy drogfüggőség vagy bármilyen más betegség fennállását. A pszichikai alkalmassági vizsgálat során fel kell tárni, hogy az örökbefogadási szándék motivációja, a család élethelyzete, életkora, személyisége, a gyermek nevelésével kapcsolatos elképzelése biztosítja-e a gyermek harmonikus fejlődését.¹⁰⁰⁷ A pszichológus a saját szakmai felkészültségére, valamint a jelentkezők egyéni problémafelvetése alapján választ, eszközei az elemző interjú és a tesztelés.¹⁰⁰⁸

A gyámhivatal az örökbefogadhatóvá nyilvánítási eljárás megindításáról értesíti a megyei (fővárosi) gyermekvédelmi szakértői bizottságot a gyermekről összefoglaló vélemény elkészítése érdekében.¹⁰⁰⁹

Ha az örökbefogadhatónak nyilvánítás indoka az, hogy a szülő gyermekével önhibájából nem tart kapcsolatot és életvitelén, körülményein a nevelésbe vétel megszüntetése érdekében nem változtat, vagy a szülő három hónapon át gyermekével semmilyen formában nem tart kapcsolatot, a kijelölt gyámhivatal meghallgatja a szülőt, a gyermek gyermekvédelmi gyámját, valamint a nevelőszülőt vagy a gyermeket gondozó gyermekotthoni alkalmazottat, és környezettanulmányt készít; a szülő lakó- vagy tartózkodási helyét az új lakó- vagy tartózkodási helye megjelölése nélkül megváltoztatta, a kijelölt gyámhivatal a 12. §-ban foglaltak szerint intézkedik a lakó- vagy tartózkodási hely felkutatása iránt, valamint meghallgatja a gyermek gyermekvédelmi gyámját és a nevelőszülőt vagy a gyermeket gondozó gyermekotthoni alkalmazottat.¹⁰¹⁰ 2020. szeptember 1-jével a jogalkotó félévről három hónapra csökkentette azt az időtartamot, amikor a szülő gyermekével semmilyen formában nem tart kapcsolatot, ezáltal gyorsítva az örökbe fogadhatónak nyilvánítás folyamatát.

¹⁰⁰⁵ KATONÁNÉ PEHR, „Örökbefogadás” [35]

¹⁰⁰⁶ KÖRÖS: Polgári Jog, Családjog, 207.

¹⁰⁰⁷ KÖRÖS: Polgári Jog, Családjog, 202-203.

¹⁰⁰⁸ KATONÁNÉ PEHR Erika, Néhány gondolat az örökbefogadás megváltozott jogi környezetéről, 289.

¹⁰⁰⁹ Gyer. 37. § (6) bekezdés

¹⁰¹⁰ Gyer. 37. § (3) bekezdés

A Gyer.-rel összhangban a Ptk. 4:124. § (1) bekezdése szintén változott: a gyámhatóság a nevelésbe vett gyermeket legfeljebb négy¹⁰¹¹ évre örökbefogadhatónak nyilvánítja, ha a) a szülőjének szülői felügyeleti joga nem szűnt meg és a szülő önhibájából gyermekével nyolc hónapja¹⁰¹² nem tart rendszeres kapcsolatot vagy három hónapon¹⁰¹³ át semmilyen formában nem tart kapcsolatot, illetve életvitelén, körülményein nem változtat, és emiatt a nevelésbe vétel nem szüntethető meg; vagy b) lakó- és tartózkodási helyét az új lakó- és tartózkodási helyének hátrahagyása nélkül megváltoztatja, és az annak felderítésére irányuló intézkedések három hónapon belül¹⁰¹⁴ nem vezetnek eredményre.¹⁰¹⁵ A Ptk. 4:124. § (3) bekezdés kifejezetten a 4:124. § (1) bekezdés a) pont alá tartozó esetben rendeli el az örökbefogadhatóvá nyilvánítás jogkövetkezményére történő szülői figyelmeztetést. Ha az örökbefogadhatóvá nyilvánítás Ptk. 4:124. § (1) bekezdés b) pontban írt feltételei fennállnak, úgy a nevelésbe vételt elrendelő határozatban nem kell a gyermek örökbefogadhatóvá nyilvánítását megelőzően a szülőt az egyes jogkövetkezményekre figyelmeztetni.¹⁰¹⁶

Ha az örökbefogadhatóvá nyilvánítás Ptk. 4:124. § (1) bekezdése szerinti legfeljebb két évre szóló időtartama a gyermek örökbefogadásának engedélyezése iránti eljárás során telik le, akkor az örökbefogadhatónak nyilvánító határozat hatálya meghosszabbodik az eljárás végleges döntéssel történő befejezéséig.¹⁰¹⁷

Magyarországon a KSH végez adatgyűjtést a kórházakban, otthon szülés keretében valamint az inkubátorokban hagyott gyermekek számáról, neméről, koráról, születésük alapvető körülményeiről. A babamentő inkubátor program 1996-ban indult útjára Magyarországon. A legelső magyarországi 'baby box'-ot Budapest IX. kerületében, a Schöpf-Merei Ágost Kórház és Anyavédelmi Központban állították fel. Ezeknek az inkubátoroknak kettős a szerepe, egyrészt a csecsemőnek megfelelő hőmérsékletet biztosít, amíg a kórház dolgozói el nem látják, másrészt, segítséget nyújt az édesanyáknak, akik ugyan életet adtak gyermeküknek, de nem tudják vagy nem kívánják felnevelni őket. Napjainkban már az ország minden megyéjében található kihelyezett krízisinkubátor. Pest megyében két helyen, Cegléden a Toldy Ferenc és Kistarcsán a Flór Ferenc Kórház ajtaja mellett van ilyen berendezés. A szerkezet célja kettős, egyrészt biztosítja a megfelelő hőmérsékletet a baba számára, másrészt segítséget nyújt azoknak a szülő nőknek, akik nem tudják

¹⁰¹¹ 2020. szeptember 1-jéig kettő év volt.

¹⁰¹² 2020. szeptember 1-jéig 1 év volt.

¹⁰¹³ 2020. szeptember 1-jéig 6 hónap volt.

¹⁰¹⁴ 2020. szeptember 1-jéig 6 hónap volt.

¹⁰¹⁵ Ptk. 4:124. § (1) bekezdés

¹⁰¹⁶ PJD 2016.3

¹⁰¹⁷ Gyer. 37. § (8) bekezdés

felnevelni a gyermeküket.⁷ Ennek kapcsán tisztáznunk kell, hogy a gyermekelhagyásnak kettő fajtáját különböztethetjük meg. Az egyik a nyílt elhagyás, mikor az ismert szülő azért hagyja hátra gyermekét, mert sem ő, sem a gyermek más családtagja nem tudja/nem akarja felnevelni a gyermeket.¹⁰¹⁸ A titkos elhagyás lényege, hogy a szülő kilétét nem lehet beazonosítani, szülői felelősséget nem vállal a gyermek tekintetében.⁸ Inkubátoros elhelyezés esetén titkos elhagyásról beszélhetünk, mivel a vér szerinti szülő a szülői felügyeleti jogát nem kívánja gyakorolni, anonimitását megőrizve mond le az újszülöttjéről. A gyermek baby box-ba való behelyezése (mint ráutaló magatartás) az örökbefogadáshoz való hozzájárulásnak minősül. Annak tényét, hogy a csecsemő inkubátorba helyezése automatikus hozzájárulást jelent (ráutaló magatartással) a titkos örökbefogadáshoz, azt 2006-ban, az akkor hatályos Családjogi Törvény (Csjt.) mondta ki: „nincs szükség annak a szülőnek a hozzájárulására, aki gyermekét annak érdekében, hogy más nevelje fel – személyazonosságának feltárása nélkül – az egészségügyi intézmény erre kijelölt helyén helyezi el, feltéve, hogy hat héten belül a gyermekéért nem jelentkeznek.” A krízisinkubátor óra-perc pontossággal jelzi, hogy mikor helyezték be az újszülöttet, amelyet a portaszolgálat észlel. Az inkubátorba elhelyezett gyermekért kettő csecsemő- és gyermekápoló, az újszülött ellátására alkalmas eszközökkel indul.⁹ Az újszülött vizsgálata és ellátása után a helyileg illetékes gyámhatósággal kell felvenni a kapcsolatot, akik megkezdik a szükséges lépéseket az örökbefogadási eljárás megindításához. A gyermek az örökbefogadni szándékozó szülőkhöz kerül, ám az örökbefogadás jogerős engedélyezésére a csecsemő 6 hetes koráig nem kerülhet sor. Ennek oka, hogy a születéstől számított 6 héten belül jelentkezhet a vér szerinti szülő, amennyiben ő maga, a másik szülő vagy a gyermeknek más hozzátartozója vállalja a csecsemő felnevelését.

2005 előtt a gyermekről való lemondás ilyen formája megvalósította a családi jogállás megváltoztatása büntetét,¹⁰¹⁹ amelyet az akkor hatályos Büntető Törvénykönyv (1978. évi IV. törvény) 213. §-a szabályozott és komoly büntetési tétellel sújtott. A bűncselekmény minősített esetét valósította meg az, aki „a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy nevelésére, felügyeletére vagy gondozására köteles személy”, így, ha az anya helyezte el a gyermeket a krízisinkubátorba, úgy ezt a cselekményét a törvény egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel szankcionálta. A bírói gyakorlat azonban ezen szigorú büntetés kiszabása helyett kialakította azt a gyakorlatot, hogy jelentősen enyhítette a büntetési tételt a büntetés kiszabása körében, így jellemzően pénzbüntetéssel sújtották ezeket az édesanyákat.¹¹ 2005 óta viszont nem valósít meg bűncselekményt, aki így kíván lemondani újszülött gyermekéről. A gyermekről való lemondás ezen

¹⁰¹⁸ <http://www.kormanyhivatal.hu/hu/pest/hirek/babamento-inkubatorok-oroszagos-listaja> (Letöltés: 2021. 04.18. 11:56) A babamentő inkubátorok országos listája letölthető a fenti honlapról.

¹⁰¹⁹ 1978. évi IV. törvény 193. §

formáját a 2005. évi XXII. törvény legalizálta. A 2005 előtti szabályozás azért is ellentmondásos, mert az állam annak ellenére, hogy védte a gyermeki életet, addig azzal párhuzamosan az anya magatartását (gyermekről való lemondását, inkubátorba helyezéssel) az akkor hatályos Btk. pönalizálta. Az Európai Parlament 33 néppárti képviselője levélben tiltakozott a baby box program megszüntetése ellen. A „babadobozok” nincsenek összhangban a Gyermekjogi Egyezményel, többek között a 7., 8., 9. és 19-es cikkellyel.

Magyarországon azonban igen kevés információt találhatunk a baby box-ok mellett, kivéve azt a pár soros tudnivalót, amely arról szól, hogyan kell használni az inkubátort. Minden megyében legalább egy inkubátor kell, hogy legyen, azonban számos olyan megye is van, ahol több inkubátor is üzembe helyezésre került. Mivel csak nagyvárosokban találhatók meg ezen inkubátorok, így egy faluban vagy kisebb településen élő krízisterhesnek (általában) ez nem jelent elérhető megoldást, sőt, sok esetben a létezéséről sem tudnak.¹⁰²⁰

A "babatárolók" (Babyklappe) rendszerét 1999-ben vezették be Németországban, Hamburgban először, és "élet bölcsőket" Olaszországban. Franciaországban a Polgári Törvénykönyv 341. §-a alapján a nőknek joga van az anonim szülésre, és a gyermeket a kórházban hagyni anélkül, hogy az adataikat megadnák.¹⁰²¹ Hazánkban a Várva Várt alapítvány elkötelezett az anonim születés bevezetése mellett.¹⁰²²

Magyarországon – a védőnő jelzése alapján – a gyermekjóléti szolgálat feladata minden módon segíteni a várandós nőt, hogy haza tudja vinni az újszülöttet a kórházból, és képes legyen maga nevelni.¹⁰²³ Amennyiben mégis az anya/apa vagy mindkét szülő úgy dönt, hogy inkubátorban hagyja újszülött gyermekét, akkor – általában – a kórház munkatársának értesítését követően az anyakönyvvezető anyakönyvezi a gyermeket miután a települési önkormányzat jegyzője hivatalból megállapította, hogy a gyermek ismeretlen szülőktől származik valamint tájékoztatja a gyámhivatalt, kivéve, ha a gyámhivatal értesül az ismeretlen szülőktől származó gyermekről, mert akkor az utóbbi hatóság folytat hivatalból eljárást a gyermek törvényes képviselőjével kapcsolatban.¹⁰²⁴ Az ismeretlen szülőktől származó gyermek részére a gyámhivatal soron kívül gyermekvédelmi gyámot rendel. A gyermek születésének anyakönyvi bejegyzéséhez a települési önkormányzat jegyzője megállapítja a gyermek születési helyét és idejét, valamint családi és utónevét, képzelt szülőként az

¹⁰²⁰ KIS, Esély az életre, 46.

¹⁰²¹ HERCZOG, Az újszülöttek és kisgyerekek elhagyásának okai, 9-10.

¹⁰²² Családjogi szakjogász képzésen a Várva Várt Alapítvány előadásán elhangzottak szerint. Pécs, 2021.04.17.

¹⁰²³ HERCZOG, Az újszülöttek és kisgyerekek elhagyásának okai, 14.

¹⁰²⁴ 331/2006. (XII. 23.) Korm. rendelet 3. § (1) bekezdés k) pont, Gyer. 63. §

apa és anya családi és utónevét, születési helyét és idejét, lakóhelyét. A gyermek születési helye a szülés helye vagy a gyermek megtalálásának helye lehet. Ha a gyermek életkora bizonytalan, a feltételezhető születési időt igazságügyi orvosszakértői vélemény alapján kell megállapítani. Az anyakönyvi bejegyzéshez szükséges adatokat a települési önkormányzat jegyzője a gyermek gyámjával egyetértésben állapítja meg úgy, hogy az más jogos érdekét ne sértse. A gyermek megtalálásának körülményeire utalni nem lehet. A gyermekre sérelmes családi és utónév nem állapítható meg. Amennyiben a gyermek valódi adatai, valamint a vér szerinti szülők adatai utóbb ismertté válnak, a gyámhatóság kezdeményezi a gyermek születésének újbóli anyakönyvezését.¹⁰²⁵

A gyámhivatal az örökbefogadhatóvá nyilvánítási eljárás megindításáról értesíti a megyei (fővárosi) gyermekvédelmi szakértői bizottságot a gyermekről összefoglaló vélemény elkészítése érdekében.¹⁰²⁶

A gyermekvédelmi szakszolgálatnál előterjesztett kérelemben - a Ptk. 4:122. § (2) bekezdése szerinti kivétellel - az örökbe fogadni szándékozó személy nyilatkozik az örökbefogadási szándéka indokairól, valamint az örökbe fogadandó gyermekre, gyermekekre vonatkozó elképzeléseiről, ezen belül különösen az általa örökbe fogadni szándékozott gyermekek számáról és arról, hogy vállalja-e testvérek örökbefogadását, az örökbe fogadandó gyermek, gyermekek koráról, arról, hogy vállalja-e egészségi problémával küzdő gyermek örökbefogadását, a korábban kezdeményezett örökbefogadás előtti eljárás eredményéről, arról, hogy alkalmassá nyilvánítása esetén hozzájárul-e ahhoz, hogy adatait a Gyvt. 135. § (5) bekezdés b) pont b) alpontja és a Gyvt. 135. § (8) bekezdés b) pont b) alpontja alapján az országos örökbefogadást elősegítő szerv közreműködésével - az örökbefogadási esélyeinek növelése érdekében - más gyermekvédelmi szakszolgálat is kezelje. Nyilatkozik továbbá annak tudomásulvételéről, hogy körülményei tekintetében köteles a valóságnak megfelelő információkat szolgáltatni, amelynek elmaradását értékelni kell az alkalmasságára vonatkozó vélemény kialakításánál, és az örökbefogadásra való alkalmasság feltétele az örökbefogadás előtti tanácsadáson történő részvétel.¹⁰²⁷

Ha az örökbe fogadni szándékozó személy örökbefogadásra való alkalmasságának megállapítására tesz javaslatot, a gyermekvédelmi szakszolgálat - az örökbe fogadni szándékozó személy egyidejű értesítése mellett - az örökbefogadásra való alkalmasság kérdésében az (1b) bekezdés szerint eljáró gyámhivatalnak megküldi az örökbe fogadni szándékozó személy kérelmét; az elvégzett

¹⁰²⁵ Gyer. 63. §

¹⁰²⁶ Gyer. 37. § (6) bekezdés

¹⁰²⁷ Gyer. 38. § (3) bekezdés

pszichológiai vizsgálat eredményét; a háziorvosi igazolást az örökbefogadásra való egészségügyi alkalmasságról; az örökbefogadás előtti tanácsadáson való részvételt igazoló iratot; amennyiben az örökbe fogadni szándékozó a javaslat elkészítéséig elvégezte a felkészítő tanfolyamot, akkor a felkészítő tanfolyam eredményes elvégzését igazoló iratot; a környezettanulmányt; a 38. § (3) bekezdés a) pontjában foglaltak figyelembevételével kialakított javaslatát; a jövedelmi viszonyra vonatkozó 30 napnál nem régebbi igazolást; az ügyfél nyilatkozatát a javaslat elfogadására, részben történő elfogadására vagy elutasítására, valamint a javaslat továbbítására vonatkozóan.

Alkalmatlanság megállapítása esetén új eljárás a határozat véglegessé válásától számított 1 éven belül nem indítható.¹⁰²⁸

Ha a gyermekvédelmi szakszolgálat a gyámhivatalnak az örökbe fogadni szándékozó személy örökbefogadásra való alkalmatlanságának megállapítására tesz javaslatot, az örökbe fogadni szándékozó személy kérelmére az (1) bekezdés a)-d), valamint f)-i) pontja szerinti iratokat küldi meg a gyámhivatal számára. A gyermekvédelmi szakszolgálat az (1) és az (1a) bekezdés szerinti iratokat az örökbefogadásra való alkalmasság kérdésében történő döntéshozatal érdekében megküldi, ha az örökbe fogadni szándékozó személy lakóhelye és tartózkodási helye különböző gyámhivatalok illetékességi területén található, a tartózkodási hely szerint illetékes gyámhivatalnak. Ha az örökbe fogadni szándékozó házaspár lakóhelye különböző gyámhivatalok illetékességi területén van, a választásuk szerinti gyámhivatalnak, ha az örökbe fogadni szándékozó házaspár lakóhelye és tartózkodási helye különböző gyámhivatalok illetékességi területén található, a tartózkodási hely szerint illetékes gyámhivatalnak, ha az örökbe fogadni szándékozó házaspár tartózkodási helye különböző gyámhivatalok illetékességi területén található, a házaspár 2. § f) pontja szerinti szokásos tartózkodási helye szerint illetékes gyámhivatalnak. Ha a gyermekvédelmi szakszolgálat az örökbe fogadni szándékozó személy örökbefogadásra való alkalmatlanságának megállapítására tett javaslatot, a gyámhivatal az (1) bekezdésben foglalt, a gyermekvédelmi szakszolgálat által megküldött dokumentumok, a házasságban élő, de önállóan örökbe fogadni szándékozó személy házastársának meghallgatása, valamint szükség szerint a környezettanulmány, az örökbe fogadni szándékozó személy meghallgatása és egyéb bizonyítékok alapján dönt, azzal, hogy ha az örökbe fogadni szándékozó személy a gyermekvédelmi szakszolgálat javaslatát elfogadta, és valamennyi dokumentum a rendelkezésre áll, az ügyintézési határidő 15 nap. Ha a gyámhivatal megállapítja az örökbe fogadni szándékozó személy örökbefogadásra való alkalmasságát, tájékoztatja arról, hogy térítésmentesen elvégezheti a felkészítő tanfolyamot. A

¹⁰²⁸ Gyer. 39. § (5) bekezdés

gyámhivatal az alkalmasság megállapításáról szóló döntésével egyidejűleg felhívja a gyermekvédelmi szakszolgálatot, hogy az örökbe fogadni szándékozó személy részére segítse elő az örökbefogadói tanfolyam elvégzését.¹⁰²⁹ Az örökbefogadásra való alkalmasságot megállapító határozat rendelkező része a 14. §-ban foglaltakon kívül a következőket tartalmazza:

a) az örökbe fogadni szándékozó személy hány és milyen korú gyermek örökbefogadására alkalmas,

b)* az örökbe fogadni szándékozó személy alkalmas-e testvérek, illetve egészségi problémával küzdő gyermek örökbefogadására,

c)* az örökbe fogadni szándékozó személy tájékoztatását arról, hogy a gyermekvédelmi szakszolgálatot értesítenie kell a lakóhelyében, a családi állapotában, a személyi és életkörülményeiben, valamint az örökbe fogadandó gyermekre vonatkozó elképzeléseiben bekövetkezett változásokról, és köteles körülményei tekintetében a valóságnak megfelelő információkat szolgáltatni az örökbefogadással kapcsolatos eljárás során.¹⁰³⁰ Ha az örökbefogadó szülő újabb gyermek örökbefogadására nyújt be kérelmet a gyermekvédelmi szakszolgálathoz, alkalmassági vizsgálata a korábbi vizsgálat során tapasztalt körülményekben bekövetkezett változásokra terjed ki. Az újabb alkalmassági vizsgálat során az örökbefogadás előtti tanácsadás ismételt elvégzésétől el kell tekinteni.¹⁰³¹

Az alkalmasságról szóló véleményének kialakítása érdekében, ha az alkalmasság felülvizsgálatát az örökbe fogadni szándékozó személy családi állapotában, személyi és életkörülményeiben, az örökbe fogadandó gyermekre vonatkozó elképzeléseiben bekövetkezett változás, vagy az indokolja, hogy az örökbe fogadni szándékozó személy a körülményei tekintetében nem a valóságnak megfelelő információkat szolgáltatott, a gyermekvédelmi szakszolgálat megvizsgálja az örökbe fogadni szándékozó személy alkalmasságát érintő változásokat, lakóhelyének, tartózkodási helyének megváltozása indokolja, az új lakóhely, tartózkodási hely szerinti gyermekvédelmi szakszolgálat környezettanulmányt készít.¹⁰³²

A rokon vagy nevelőszülő és a házastársa általi közös gyermekké történő örökbefogadás esetén a gyámhatóság a házastárs alkalmasságát is - a Ptk. 4:122. § (2) bekezdése alapján - az örökbefogadás engedélyezése iránti eljárás során állapítja meg.¹⁰³³ 2020. szeptember 1-ig a gyermek gondozásba

¹⁰²⁹ Gyer. 39. § (1)-(2) bekezdés, (2b) bekezdés

¹⁰³⁰ Gyer. 39. § (3) bekezdés

¹⁰³¹ Gyer. 39. § (12) bekezdés

¹⁰³² Gyer. 39/A. § (2) bekezdés

¹⁰³³ Gyer. 40. § (6) bekezdés

történő kihelyezése érdekében az örökbefogadás engedélyezése során a kijelölt gyámhivatal megvizsgálta az örökbefogadás előtti felkészítő tanfolyam eredményes elvégzését igazoló iratot.¹⁰³⁴

Az örökbefogadás engedélyezéséről szóló határozat véglegessé válásával egyidejűleg a kijelölt gyámhivatal igazolást állít ki az örökbefogadó szülő részére arról, ha a gyermek tekintetében az anyakönyvbe bejegyzett apa vagy anya képzelt személy.¹⁰³⁵

Az örökbefogadást elősegítő és az örökbefogadás utánkövetését végző közhasznú szervezetek tevékenységéről és működésük engedélyezéséről szóló 72/2014. (III. 13.) Korm. rendelet 7. §-a a következő (4) bekezdéssel egészül ki: „(4) A közhasznú szervezet igazolást állít ki az örökbe fogadni szándékozó személy részére az örökbefogadható gyermekkel történő személyes találkozás szükségességéről és időpontjáról.”

A kijelölt gyámhivatal a 41. § (1) és (2) bekezdésében felsorolt iratok, illetve az örökbe fogadni szándékozó személy és a gyermek szülőjének -kérelme, gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermek esetén a gyermekvédelmi szakszolgálat javaslata és a gyermekvédelmi gyám - kérelme alapján tizenöt napon belül, hathetesnél fiatalabb gyermek esetén nyolc napon belül dönt a kötelező gondozásba történő kihelyezésről. A kijelölt gyámhivatal a kötelező gondozásba történő kihelyezést elrendelő határozatában végzésében a gondozási idő számításánál figyelembe veszi a tényleges gondozás kezdő időpontját. Nyílt örökbefogadás esetén a végzés tartalmazza az örökbefogadásban közreműködő szervezet nevét.¹⁰³⁶

Az örökbefogadási szándékkal kihelyezett gyermek a kijelölt gyámhivatal kötelező gondozási időre történő kihelyező határozatában végzésében megállapított időtartam eredményes eltelte után is az örökbefogadni szándékozó személynél maradhat az örökbefogadási eljárás befejezéséig.¹⁰³⁷

A kijelölt gyámhivatal a gyermekvédelmi szakszolgálattól érkezett iratok és vélemény megérkezését követően tizenöt napon belül

a) meghallgatja a 42. §-ban meghatározott személyeket,

b) megvizsgálja a nemzetközi örökbefogadás Ptk. 4:129. § (2) bekezdésében meghatározott feltételeinek fennállását,

¹⁰³⁴ Gyer. 41. § (1) bekezdés cd) pont

¹⁰³⁵ Gyer. 46. § (8) bekezdés

¹⁰³⁶ Gyer. 45. § (1) bekezdés

¹⁰³⁷ Gyer. 45. § (7) bekezdés

c) jegyzőkönyvbe foglalja az örökbefogadás engedélyezése iránti kérelmet, valamint az örökbefogadó személyes joga szerinti örökbefogadási joghatásról való tájékoztatást,

d) a szülő-gyermek kapcsolat kialakulásának elősegítése érdekében végzéssel dönt a gyermeknek az örökbe fogadni szándékozó személyhez gondozásra történő kihelyezéséről.¹⁰³⁸

A külföldi állampolgárságú örökbe fogadni szándékozó személynek a Magyarországon élő magyar állampolgárságú gyermek örökbefogadása iránti kérelméhez csatolnia kell az egy évnél nem régebben kiállított, és amennyiben nemzetközi szerződés másként nem rendelkezik, a magyar külképviseleti hatóság által felülhitelesített, hiteles magyar nyelvű fordítással ellátott alábbi iratokat:

- a) a lakóhelyén készített környezettanulmányt,
- b) jövedelemigazolást,
- c) az alkalmasságát igazoló szakvéleményt,
- d) a külföldi állam előzetes elvi engedélyét,
- e) a külföldi állampolgárságot igazoló okiratot,
- f) nyilatkozatot az örökbefogadási szándék indokairól és az örökbe fogadandó gyermekre vonatkozó elképzelésekről,
- g) nyilatkozatot, amelyben hozzájárul, hogy személyazonosító adatai szerepeljenek az egységes örökbefogadási nyilvántartásban,
- h) a közvetítő szervezet jogosultságát igazoló okiratot, ha a jelentkezés közvetítő szervezet útján történik.

(1a) Az (1) bekezdés iránti kérelem hiánytalan benyújtása esetén a Magyarország vonatkozásában a Hágai Örökbefogadási Egyezmény alapján kijelölt Központi Hatóság felveszi az egységes örökbefogadási nyilvántartásba az örökbe fogadni szándékozó személy adatait.

(2) Amennyiben a kérelem benyújtásától számított 2 éven belül az örökbefogadásra nem került sor, az (1) bekezdésben foglalt eljárást meg kell ismételni. Ha az alkalmasságot igazoló szakvéleménynek és a külföldi állam előzetes elvi engedélyének időbeli hatálya a 2 évet meghaladja, az örökbe fogadni szándékozó személynek csak az (1) bekezdés a) és b) pontjában foglaltakat kell újból benyújtania.

(3) Ha az örökbe fogadható gyermek hazai örökbefogadása iránti intézkedések nem vezettek eredményre, és van az egységes örökbefogadási nyilvántartásban olyan külföldön szokásos tartózkodási hellyel rendelkező örökbe fogadni szándékozó személy, aki a gyermekkel várhatóan megfelelő szülő-gyermek kapcsolatot tud kialakítani, a miniszter az illetékes gyermekvédelmi szakszolgálat véleményének figyelembevételével dönt a személyes kapcsolat felvételének

¹⁰³⁸ Gyer. 51. § (1) bekezdés

lehetőségéről. Több örökbe fogadni szándékozó személy esetén figyelembe kell venni a nyilvántartásba vétel időpontját is.¹⁰³⁹

XVI.2. A nyílt és a titkos örökbefogadás

A CSJK meghatározza a nyílt és a titkos örökbefogadás definícióit. A nyílt örökbefogadásnak két formája ismeretes: az ún. házastársi, rokoni örökbefogadás valamint az örökbefogadást elősegítő civil szervezetek közvetítésével létrejött örökbefogadás.¹⁰⁴⁰ A nyílt örökbefogadás definíciója értelmében a vér szerinti szülő meghatározott, általa ismert örökbefogadó tekintetében járul hozzá az örökbefogadáshoz. Nyílt örökbefogadás csak a Szakszolgálat vagy a működési engedéllyel rendelkező, örökbefogadást elősegítő szervezet által létesíthető (Alfa Magzat-, Újszülött-, Gyermekek és Családvédelmi Szövetség, Bölcső Alapítvány, Együtt az Életért Közhasznú Egyesület, FÉSZEK az Örökbefogadókért és az Örökbefogadottakért Alapítvány, Gólyahír Egyesület, „Várva Várt” Alapítvány, Baptista Szeretetszolgálat Alapítvány) - a rokoni és a szülő házastársa által történő örökbefogadás kivételével.¹⁰⁴¹ Ezen szervezetek országos hatáskörrel járnak el és nyilvántartják a náluk jelentkező, alkalmassá nyilvánított örökbefogadásra váró szülőket, valamint az örökbefogadási szándékkal náluk jelentkező vér szerinti szülők gyermekeit.¹⁰⁴²

A Várva Várt Alapítvány tevékenység*gi köréből szeretném kiemelni a BabyStartUP adományközvetítő applikációjukat babaváróknak, a mentorprogramukat, prevenciós munkájukat az általános és középiskolákban a tudatos és értékorientált szexuális életéről tartott előadásokkal, a gyermekük megszületését vállaló krízisterheseknek részére kezdőcsomag biztosításával, (szükség esetén segítenek a lakáskörülmények rendezésében) valamint a csecsemőgyilkosságok elkerülése érdekében indított virtuális inkubátor programukat.¹⁰⁴³ Jövőbeli terveik között szerepel egy babaváró otthon létrehozása is.¹⁰⁴⁴

A gyámhivatal határozatában foglalt örökbefogadásra alkalmasság esetén a Szakszolgálat nyilvántartásában a jelentkezési dátumhoz rendelt sorszámmal aktiválja az örökbe fogadni szándékozókat, kérelem esetén az adatokat továbbítja az országos nyilvántartásnak, mely adatbázis lehetővé teszi annak megállapítását, hogy Magyarország területén van-e egy adott gyermek számára

¹⁰³⁹ Gyer. 51. § (1)-(3) bekezdések

¹⁰⁴⁰ KÖRÖS, Polgári Jog, Családjog, 212.

¹⁰⁴¹ Ptk. 4:125. § (4) bekezdés

¹⁰⁴² KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás dilemmái, 9.

¹⁰⁴³ Ld. bővebben: <https://www.varvavart.hu/>

¹⁰⁴⁴ A Családjogi szakjogász képzésen a Várva Várt Alapítvány előadásán elhangzottak szerint. Pécs, 2021.04.17.

alkalmas örökbe fogadni szándékozó.¹⁰⁴⁵ Amennyiben a gyermeknek nem találnak megfelelő örökbe fogadó szülőt, akkor az Emberi Erőforrások Minisztériuma (a továbbiakban: EMMI) illetékes főosztályán keresztül vár a Szakszolgálat más megyében levő alkalmas örökbe fogadni szándékozókat. Ha ez is sikertelen, akkor a gyermek iratanyaga a nemzetközi örökbefogadási ügyeket intéző EMMI Központi Hatóságának küldik meg.¹⁰⁴⁶

A titkos vagy ún. inkognitó¹⁰⁴⁷ örökbefogadás lényege, hogy a vér szerinti szülő oly módon járul hozzá gyermeke örökbefogadásához, hogy az örökbefogadó személyét és személyi adatait nem ismeri, vagy ha a szülő hozzájárulására a Ptk. szerint nincs szükség.¹⁰⁴⁸ Célja, hogy a vér szerinti szülő esetleges zaklatása ne veszélyeztesse az örökbefogadott gyermek nevelését az örökbefogadói családban. Ez a forma jellemzően a gyermekvédelmi gondoskodásban élő, örökbefogadhatónak nyilvánított gyermekek örökbefogadásával kapcsolatos eljárás.¹⁰⁴⁹

A szülő az örökbefogadáshoz hozzájáruló nyilatkozatát a gyermek születésétől számított hat héten belül – a gyermeknek a szülő vagy a gyermek más hozzátartozója által történő nevelése érdekében – visszavonhatja. A visszavonás lehetőségére a szülőt figyelmeztetni kell. Nyílt és titkos örökbefogadás esetén a hathetesnél idősebb gyermek esetében nyilatkozattételkor szűnik meg a szülői felügyeleti jog, hathetesnél fiatalabb gyermekekre tett nyilatkozat esetén pedig a gyermek hathetes korában.¹⁰⁵⁰

2014. március 15-étől a gyermekvédelmi szakszolgáltatás a titkos örökbefogadás előkészítése érdekében a megyei, fővárosi gyermekvédelmi szakértői bizottság 82. § (5) bekezdése szerinti véleménye figyelembevételével - kiválasztja a gyermek számára a legmegfelelőbb, érvényes alkalmassági határozattal rendelkező örökbefogadó szülőt felkészíti a gyermeket, a gyermek gondozási helyét és az örökbe fogadni szándékozó személyt az örökbefogadásra, segíti a szülő-gyermek kapcsolat kialakulását, ennek érdekében javaslatot tesz a gyermek örökbefogadó szülőhöz történő kötelező gondozásba történő kihelyezésére és figyelemmel kíséri azt, javaslatot tesz az örökbefogadás engedélyezésére.¹⁰⁵¹

¹⁰⁴⁵ DELI-LANTAI, Változások az örökbefogadás területén, 47.

¹⁰⁴⁶ FILÓ-KATONÁNÉ PEHR: Gyermeki jogok, szülői felelősség, 192.

¹⁰⁴⁷ KATONÁNÉ PEHR: „Örökbefogadás”. [44]

¹⁰⁴⁸ Ptk. 4:126. § (1) bekezdés

¹⁰⁴⁹ KÓRÓS, Polgári Jog, Családjog, 213.

¹⁰⁵⁰ Ptk. 4:126. § (2) bekezdés, (4) bekezdés

¹⁰⁵¹ Gyvt. 62/A. §

A megyei, fővárosi gyermekvédelmi szakértői bizottság a gyermek örökbefogadásának előkészítése céljából a gyámhatóságnak az örökbefogadhatóvá nyilvánítás iránti eljárás megindításáról szóló értesítésének kézhezvételétől, ezen okból kívüli okból örökbefogadható gyermek esetében a területi gyermekvédelmi szakszolgálat megkeresésétől számított 30 napon belül összefoglaló véleményt készít a gyermek egészségi és személyiségállapotáról, az életkorához viszonyított értelmi, érzelmi és mozgásfejlettségi szintjéről.¹⁰⁵²

Azt a kérdést, hogy az örökbefogadás az örökbefogadott gyermek irányában titkos-e vagy sem, a Csjt. a Gvyt. hatálybalépésig nem szabályozta. A CSJK sem tartalmaz rendelkezést arra nézve, hogy az örökbefogadó mikor és hogyan világosítsa fel az örökbefogadott gyermeket az örökbefogadás tényéről, hiszen azt a magyar jog szerint minden örökbefogadó szülőnek egyedileg kell mérlegelnie a gyermek érettségétől függően. Az örökbefogadással foglalkozó szakemberek egyetértenek abban, hogy a gyermekkel - korára, érettségére tekintettel - őszintén kell beszélni származásáról, családi kapcsolatairól. A gyermek informálásának elmulasztása a gyermek személyiségfejlődését, azonosságtudatát zavarhatja.¹⁰⁵³ A horvát jogban például az örökbefogadott gyermeknek joga van ahhoz, hogy legkésőbb a 7. életvének betöltéséig megtudhassa, hogy örökbefogadták. Amennyiben ennél idősebb korban fogadják örökbe, akkor az örökbefogadás tényét azonnal közölni kell a gyermekkel.¹⁰⁵⁴

XVI.3. Az örökbefogadás előtti gondozás

Az örökbefogadás iránti kérelem előterjesztése, az érdekeltek hozzájárulását követően az örökbe fogadni szándékozó személynek a gyermeket legalább egy hónapig saját háztartásában kell gondoznia, az örökbefogadás ezen gondozási idő eredményes lefolytatását követően engedélyezhető. Kivételesen a gondozási idő mellőzhető, ha az örökbefogadó és a vér szerinti szülő házastársak; az örökbefogadó a vér szerinti szülő hozzájárulásával a gyermeket már legalább egy éve saját háztartásában gondozza; vagy a nevelésbe vett gyermeket a gyermekvédelmi nevelőszülője fogadja örökbe, aki a gyermek gondozásáról és neveléséről legalább egy éve gondoskodik.¹⁰⁵⁵ Sikertelenség esetén jelezni kell a gyámhatóságnak a kötelező gondozási idő megszakításának szükségességét és okait vagy annak indokolt meghosszabbítását.¹⁰⁵⁶ Több külföldi jog ír elő ún.

¹⁰⁵² Gvyt. 82. § (5) bekezdés

¹⁰⁵³ KÖRÖS, Polgári jog, Családjog, 211.

¹⁰⁵⁴ HEKA, Néhány gondolat az új horvát Családjogi Törvényről, 41.

¹⁰⁵⁵ Ptk. 4:128. §

¹⁰⁵⁶ KATONÁNÉ PEHR, „Örökbefogadás” [61]

gondozási időt, kivétel nélkül hosszabb időtartamban, mint Magyarországon, Svájcban két év, Nagy-Britanniában három hónap, Németországban „megfelelő idő.”¹⁰⁵⁷

XVI.4. Az örökbefogadás létrejötte és utánkövetése

Az örökbefogadás az örökbefogadást engedélyező határozat véglegessé válásával lép hatályba. Ha az örökbefogadó az eljárás folyamán meghal, az örökbefogadás engedélyezése esetén annak joghatásai az örökbefogadó halálával beállnak.¹⁰⁵⁸ A sikeres örökbefogadás nemcsak az örökbefogadni szándékozók alkalmassági vizsgálatán, kiválasztásán, felkészítésén, hanem az örökbefogadói család gondozásának, utógondozásának szakmai minőségén is alapszik.¹⁰⁵⁹ Az ún. utánkövetés intézménye által az utánkövetést végző szervezetet (szakszolgálat vagy közhasznú szervezet)¹⁰⁶⁰ figyelemmel kíséri és segíti a gyermek helyzetét, életkörülményeinek alakulását az örökbefogadást engedélyező határozat véglegessé válásától számított legfeljebb öt évig.¹⁰⁶¹ Az ún. utánkövetés intézménye lehetőséget teremt az örökbefogadással létrejött, kibővült család sajátos problémáinak, nehézségeinek kezelésére, biztosítja az örökbefogadott gyermek örökbefogadása utáni helyzetének, életkörülményeinek az erre rendelt szervezet/szakszolgálat részéről való figyelemmel kísérését.¹⁰⁶² A szolgáltatás az örökbefogadást elősegítő magánszervezetek és az örökbefogadás utánkövetését végző közhasznú szervezetek tevékenységéről és működésük engedélyezéséről szóló kormányrendeletben meghatározott működési engedélyhez kötött tevékenység.¹⁰⁶³ A szolgáltató az örökbefogadást elősegítő magánszervezetek és az örökbefogadás utánkövetését végző közhasznú szervezetek tevékenységéről és működésük engedélyezéséről szóló kormányrendeletben meghatározott tartalmú írásbeli megállapodást köt a szolgáltatás nyújtására.¹⁰⁶⁴ Az örökbe fogadni szándékozó személy viseli az általa igénybe vett szolgáltatással összefüggésben felmerült és az örökbefogadást elősegítő magánszervezetek és az örökbefogadás utánkövetését végző közhasznú szervezetek tevékenységéről és működésük engedélyezéséről szóló kormányrendeletben meghatározottak szerint megállapított költségeket.¹⁰⁶⁵

¹⁰⁵⁷ KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás dilemmái, 8.

¹⁰⁵⁸ Ptk. 4:131. § (1) bekezdés

¹⁰⁵⁹ <http://tegyesz.hu/orokbefogadas/> (Letöltés: 2019.02.24. 20:32)

¹⁰⁶⁰ KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás dilemmái, 12.

¹⁰⁶¹ Ptk. 4:131. § (2) bekezdés

¹⁰⁶² WEISS, Az új Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyvről, 412.

¹⁰⁶³ Gyvt. 69/C. § (1) bekezdés

¹⁰⁶⁴ Gyvt. 69/D. § (1) bekezdés

¹⁰⁶⁵ Gyvt. 69/E. § (2) bekezdés

Az örökbefogadás utánkövetése az örökbefogadást elősegítő és az örökbefogadás utánkövetését végző magánszervezetek tevékenységét közhasznú szervezetek tevékenységéről és működési engedélyezését szabályozó működésük engedélyezéséről szóló kormányrendeletben meghatározott működési engedélyhez kötött tevékenység.¹⁰⁶⁶

Az örökbefogadás utánkövetésére kötelező utánkövetés keretében első alkalommal az örökbefogadás engedélyezésének véglegessé válását követően hat hónap múlva, azt követően pedig – a rokoni, házastársi örökbefogadás kivételével – az örökbefogadás engedélyezésének véglegessé válását követő másfél év múlva kerül sor.¹⁰⁶⁷ A kötelező időtartamon túl négy évig van lehetőség önkéntes utánkövetés keretében az örökbe fogadó szülőknek és gyermeküknek személyes tanácsadás keretében segítséget nyújtani.¹⁰⁶⁸ Az utánkövetés időtartama az európai országokban változóan alakul. A szükség esetén igénybe vehető szolgáltatások - mint a pszichológiai tanácsadás, konzultáció, önszorgító csoportok - az országok többségében a gyermek 18 éves koráig állnak rendelkezésre. Ez a helyzet például Ausztriában, Luxemburgban, Észtországban.¹⁰⁶⁹

A gyermekvédelmi szakszolgáltatás feladata az egységes örökbefogadási nyilvántartás - külön jogszabály szerinti - folyamatos tájékoztatása az (1) bekezdés a) és c) b) pontja alapján vezetett adatokról.szerinti tájékoztatás során felhívja az örökbe fogadni szándékozó személy figyelmét arra, hogy körülményei tekintetében köteles a valóságnak megfelelő információkat szolgáltatni, amelynek elmaradását értékelni kell az alkalmasságára vonatkozó vélemény kialakításánál, illetve az a már megállapított alkalmassága felülvizsgálatát eredményezi.¹⁰⁷⁰

A szolgáltatás az örökbefogadást elősegítő magánszervezetek és az örökbefogadás utánkövetését végző közhasznú szervezetek tevékenységéről és működésük engedélyezéséről szóló kormányrendeletben meghatározott működési engedélyhez kötött tevékenység.¹⁰⁷¹

A területi gyermekvédelmi szakszolgálat vezetője az örökbefogadás utánkövetéséről a 135. § (5) bekezdés c) pontjában meghatározott adatokat a 141/E. § (1) bekezdése szerinti örökbefogadási alrendszerben rögzíti.¹⁰⁷² A területi gyermekvédelmi szakszolgálat és a gyámhatóság kezeli a

¹⁰⁶⁶ Gyvt. 69/H. § (1) bekezdés

¹⁰⁶⁷ Gyvt. 62/C. § (3) bekezdés

¹⁰⁶⁸ DELI-LANTAI, Változások az örökbefogadás területén, 43.

¹⁰⁶⁹ KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás dilemmái, 12.

¹⁰⁷⁰ Gyvt. 62. § (2) bekezdés

¹⁰⁷¹ Gyvt. 69/C. § (1) bekezdés

¹⁰⁷² 62/C. § (6) bekezdés

következő adatokat: az örökbe fogadó szülő személyazonosító adatai, családi helyzete, egészségi állapota, vagyoni helyzetére vonatkozó adat, a Magyarországon élő örökbe fogadó szülő társadalombiztosítási azonosító jelére vonatkozó adat, valamint a az örökbe fogadott gyermek személyazonosító adatai, társadalombiztosítási azonosító jelére vonatkozó adat és az örökbefogadó családjába történő beilleszkedésére, nevelésére és fejlődésére vonatkozó adatok.¹⁰⁷³

Az örökbefogadást elősegítő és az örökbefogadás utánkövetését végző közhasznú szervezet az örökbefogadást elősegítő és az örökbefogadás utánkövetését végző magánszervezetek tevékenységét közhasznú szervezetek tevékenységéről és működési engedélyezését szabályozó működésük engedélyezéséről szóló kormányrendeletben meghatározott formában évente adatot szolgáltat a szolgáltatást engedélyező szervnek - a közhasznú szervezet tevékenységének ellenőrzése céljából,¹⁰⁷⁴ valamint - a gyermek belföldön történő örökbefogadásának elősegítése, a nevelésbe vett gyermek belföldi örökbefogadására tett intézkedések eredménytelenségének megállapítása és a származás megismeréséhez való jog érvényesülésének biztosítása céljából - folyamatosan továbbítja az országos örökbefogadást elősegítő szerv számára.¹⁰⁷⁵

A gyermekvédelmi szakszolgáltatás feladata - a gyermek külön jogszabály szerinti titkos vagy nyílt örökbefogadásának előkészítése, a nevelésbe vett gyermek örökbefogadhatóvá nyilvánításának és örökbefogadásának előkészítése, nyílt örökbefogadás esetében a vér szerinti szülő és az örökbe fogadni szándékozó személy kapcsolatfelvételének előkészítése érdekében -

- a) a 141/E. § (1) bekezdése szerinti örökbefogadási alrendszerbe a gyámhatóság határozata alapján örökbefogadhatónak nyilvánított, illetve a más okból örökbefogadható ideiglenes hatállyal elhelyezett vagy nevelésbe vett gyermekről, gyermek, valamint a szülő, az egészségügyi szolgáltatást nyújtó szerv vagy személy, a gyermekjóléti szolgálat, a gyermekjóléti központ, családvédelemmel foglalkozó más szerv bejelentése alapján az örökbefogadható gyermek rögzítése,
- b) az örökbe fogadni szándékozó személy tájékoztatása az örökbefogadás feltételeiről, így különösen az örökbefogadás előtti tanácsadásról és az ingyenesen igénybe vehető felkészítő tanfolyamról,
- c) az örökbe fogadni szándékozó körülményeinek, egészségügyi és lélektani alkalmasságának vizsgálata az örökbefogadást szabályozó jogszabályokban rögzített szakmai követelmények figyelembevételével és róla az örökbe fogadni szándékozó személynek - a gyámhatóság határozata

¹⁰⁷³ Gyvt. 135. § (5) bekezdés c) pontja

¹⁰⁷⁴ Gyvt. 135/A. § (4) bekezdése

¹⁰⁷⁵ Gyvt. 135/A. § (5) bekezdése

alapján - nyilvántartás vezetése, a 141/E. § (1) bekezdése szerinti örökbefogadási alrendszerbe való rögzítése.¹⁰⁷⁶

Az örökbefogadási eljárásban közreműködő szervek közötti adatszolgáltatás biztosítása és az örökbefogadási ügyek minél rövidebb határidőn belüli elintézése céljából - a gyámhatóságok, a területi gyermekvédelmi szakszolgálatok, a gyermekjóléti szolgálatok és a személyes gondoskodást nyújtó szervek és személyek által kezelt személyes adatokról szóló kormányrendeletben meghatározott, Gyermekünk védelmében elnevezésű informatikai programmal támogatott nyilvántartási rendszerben és eljárás szerint vezetett - egységes rendszer részeként örökbefogadási nyilvántartás alrendszer működik. Az egységes örökbefogadási nyilvántartást a miniszter vezeti, aki az egységes örökbefogadási nyilvántartással kapcsolatos adatfeldolgozási feladatok ellátásával kizárólag a nemzeti adatvagyon körébe tartozó állami nyilvántartások fokozottabb védelméről szóló 2010. évi CLVII. törvény 2. §-a (2) bekezdése szerinti szervezetet bízhat meg.¹⁰⁷⁷ Az egységes örökbefogadási alrendszer nem minősül hatósági nyilvántartásnak.¹⁰⁷⁸ Az egységes örökbefogadási nyilvántartásban a létrejött alrendszerben rögzített, örökbefogadásokban érintett személyek adatait az örökbe fogadott gyermek nagykorúságának elérésekor zárolni kell. A zárolt adatokkal - a (6) bekezdésben foglalt kivétellel - további művelet nem végezhető.¹⁰⁷⁹

A területi gyermekvédelmi szakszolgálat - a gyermek örökbe fogadhatónak nyilvánítása érdekében - az egységes örökbefogadási nyilvántartás alrendszer adataiból tájékoztatást nyújt a gyámhatóság vagy a gyermekvédelmi gyám megkeresésére a nevelésbe vett gyermek örökbefogadásának várható esélyéről. Ha a területi gyermekvédelmi szakszolgálat az egységes örökbefogadási nyilvántartás alrendszer általa hozzáférhető adatai alapján nem talál a gyermek számára örökbefogadó szülőt, haladéktalanul megkeresi az országos örökbefogadást elősegítő szervet.¹⁰⁸⁰

Az egységes örökbefogadási nyilvántartás alrendszer adatairól írásbeli kérelemre az kaphat felvilágosítást, aki az adat megismerésére és kezelésére törvényi rendelkezés alapján jogosult. Az egységes örökbefogadási nyilvántartásból alrendszerből való adatszolgáltatás során csak az adatkérés céljának megvalósulásához elengedhetetlenül szükséges adat bocsátható a felvilágosítást kérő rendelkezésére.¹⁰⁸¹

¹⁰⁷⁶ 2020. július 1-jétől: 62. § (1) bekezdés a) pont

¹⁰⁷⁷ Gyvt. 141/E. § (1) bekezdése

¹⁰⁷⁸ Gyvt. 141/E. § (3) bekezdés

¹⁰⁷⁹ Gyvt. 141/E. § (5) bekezdés

¹⁰⁸⁰ Gyvt. 141/F. § (2) bekezdése

¹⁰⁸¹ Gyvt. 141/F. § (3)-(4) bekezdés

XVI.5. Az örökbefogadás joghatásai

Az örökbefogadás joghatásait a CSJK négy alcímre osztja: gyermeki jogállás biztosítása az örökbefogadó családjában; joghatás a leszármazásból eredő jogokra és kötelezettségekre; az örökbefogadott névviselése; az örökbefogadott gyermek vérségi származás megismeréséhez fűződő joga.¹⁰⁸² A névviselés tekintetében az örökbefogadott gyermek az örökbefogadó születési vagy házasságkötéssel szerzett családi nevét viselheti.¹⁰⁸³ Közös gyermekké fogadás esetén az örökbefogadónak az örökbefogadás iránti kérelemben nyilatkozniuk kell arról, hogy az örökbefogadott melyik örökbefogadó családi nevét viselje. A gyámhatóság kivételesen megengedheti, hogy az örökbefogadott megtarthassa addigi családi nevét vagy megváltoztathassa utónevét (az utónevet az örökbefogadók határozzák meg).¹⁰⁸⁴

Az örökbefogadás folytán a leszármazáson alapuló rokonságból származó szülői felügyeleti és rokontartási jogok és kötelezettségek megszűnnek.¹⁰⁸⁵ A gyermeki jogállás tekintetében a CSJK kimondja, hogy az örökbefogadott, az örökbefogadóval mind annak rokonaival szemben az örökbefogadó gyermekének jogállásába lép. Az örökbefogadás a törvény erejénél fogva kihat az örökbefogadott leszármazóira is,¹⁰⁸⁶ függetlenül attól, hogy a leszármazó az örökbefogadás engedélyezésekor létezik-e vagy sem.¹⁰⁸⁷

A vérségi származás megismeréséhez fűződő jog alapvető gyermeki jog, melyet a Gyvt. 7. § (4) bekezdésében is szabályoz. Az Alkotmánybíróság az 57/1991. (XI. 8.) AB határozatában az önrendelkezési jog alapvető elemének tekintette a gyermeknek a vérségi származása kiderítéséhez, illetve a származás vitatásához való jogát.¹⁰⁸⁸ A magyar jogban a származás megismerésének lehetősége nem az eredeti anyakönyv megtekintésével, hanem gyámhatóságtól kérhető tájékoztatással valósul meg.¹⁰⁸⁹ A CSJK a Csjt. rendelkezéseire képest differenciáltabb és részletesebb szabályozását teremtett meg azért, hogy kibővítette a testvérré, féltestvérré vonatkozóan is az információk körét, valamint adott életkor betöltéséhez kötötte a megismerhető adatok halmazát, korlátozva az érintettek megtagadási jogával.¹⁰⁹⁰ A CSJK megnyugtatóan

¹⁰⁸² Ptk. 4: 132. § - 4:136. §

¹⁰⁸³ Kivéve, ha az örökbefogadó a házastársa teljes nevét vagy családi nevét a házasságkötésre utaló toldással viseli. Lásd Ptk. 4: 134. § (1) bekezdés

¹⁰⁸⁴ Ptk. 4: 134. § (2) – (4) bekezdés

¹⁰⁸⁵ Kivéve, ha az egyik házastárs a másik házastárs gyermekét fogadta örökbe. Ld. Ptk. 4: 133. § (1) bekezdés.

¹⁰⁸⁶ Ptk. 4: 132. § (1) bekezdés, Ptk. 4: 132. § (3) bekezdés

¹⁰⁸⁷ KÖRÖS, Polgári jog, Családjog, 220.

¹⁰⁸⁸ 704/B/2004. AB határozat

¹⁰⁸⁹ KÖRÖS, Polgári jog, Családjog, 224.

¹⁰⁹⁰ Ptk. 4: 135. §

szabályozza azt az érdeklődést, melynek során az örökbefogadott származás megismeréséhez fűződő joga és testi jóléthez (egészséghez) való joga áll szemben a vér szerinti szülő személyes adatai tiszteletben tartásához fűződő jogával.¹⁰⁹¹ A CSJK a gyermek vérségi származás megismeréséhez való jogától függetlenül szól a vérszerinti szülő egészségügyi adatai megismerésének lehetőségéről. A gyermek egészségügyi jóléte szempontjából kiemelkedő jelentőségű, hogy tudatában legyen annak, hogy vérszerinti szülője nem szenved-e (szenvedett-e) valamilyen örökölhető betegségben.¹⁰⁹² A gyámhatóság a Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelőtől beszerzett adatok alapján tájékoztatja a kérelmezőt a vérszerinti szülő egészségügyi adatairól.¹⁰⁹³

Az örökbefogadott gyermeknek a vérségi származás megismeréséhez fűződő jogát az európai államok jogrendszerei különböző módon biztosítják. Így például Angliában és Walesben az 1976. évi örökbefogadási törvény szerint a gyermek 18. életévének betöltésekor kézbe veheti eredeti születési anyakönyvi kivonatát.¹⁰⁹⁴ Finnországban szintén a nagykorúság elérésétől van joga az örökbefogadott gyermeknek arra, hogy megismerje vér szerinti szüleit, ahogy a vérszerinti szülő is - az érintettek egyező akarata esetén - megtudhatja, hogy gyermeke kinél és hol él.¹⁰⁹⁵

Egyrésztől fel kellene készíteni a gyermeket és az örökbe fogadó szülőket arra, hogy jóval korábban tudjanak beszélgetni arról, ami a gyermekkel és családjával történt: valaki a világra hozta őt, aki nem tudta vállalni a felnevelését, és aki nem csak jogi értelemben marad örökre a vérszerinti anyja. Számtalan példa mutatja azonban, hogy a vérszerinti család nem ismerete, el nem fogadása, sőt dühös, fájdalmas elutasítása komoly személyiségzavarokat, életvezetési nehézségeket okoz a felnövekvő gyerekeknek, tehát ezzel törődni, foglalkozni kell. Az örökbe fogadók egy jelentős része fél attól, hogy előkerülnek a vérszerinti családtagok és a gyerek - minden igyekezte és akarata ellenére - őket választja. Ezzel azért kell foglalkozni, mert a hárítás, félelem ugyancsak bajt okoz a szülőnek és a gyereknek egyaránt és súlyos nevelési krízisekhez vezet, ha a szülő nem magabiztos, nem bízik saját szeretetében, nevelési képességében az erejében. Ez a gyereket is elbizonytalanítja, ráadásul ő ezekkel az elutasított és rettegett, nemegyszer nagyon is negatívan minősített embereknek a vérrokona. Harmadik oldalról pedig, meg kell említeni, hogy az örökbeadók többnyire soha nem dolgozzák fel azt a traumát, veszteséget, büntudatot, amit az odaadott gyerek

¹⁰⁹¹ Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény 5. § (1) bekezdése szerint, ha „az érintett a személyes adatok kezeléséhez kifejezetten hozzájárult”

¹⁰⁹² KÖRÖS, Polgári jog, Családjog, 226.

¹⁰⁹³ KATONÁNÉ PEHR, „Örökbefogadás”[84]

¹⁰⁹⁴ WELLS, Veled, nélkülöd, 16.

¹⁰⁹⁵ KÖRÖS, A gyermek vérségi származása megismeréséhez fűződő joga, 396.

jelent. Ez akkor is így van, ha a lélektanban járatlan külső megfigyelő közömbösséget, elutasítást és érzelmi passzivitást, vagy éppen érzéketlenséget tapasztal. Ha nem segítjük a gyermekéről lemondót abban, hogy fel tudja dolgozni az örökbeadás tényét, akkor ezzel közvetve megint csak a gyerekek, sőt az adott szülők többi gyermekének sorsát is jelentősen megnehezíti.¹⁰⁹⁶

A régi magyar jog az ún. abszolút névjog talaján állt, a gyermek tehát a nevét kizárólag az azt megalapozó családjogi kapcsolat fennállása alatt viselhette; ha ez a kapcsolat megszűnt, a gyermek a névviseléshez való jogát is elvesztette és egyszerű névbirtokossá, névbitorlóvá vált. Ma már a pszichológusok egyetértenek abban, hogy identitástudati problémákhoz vezethet, ha a státuszváltozás egyben névváltozással is jár. Erre a következtetésre jutott a bírói gyakorlat és a jogalkotó is: felismerték, hogy súlyosan sértheti a gyermek érdekét, ha a családi kapcsolat megszűnése mellett még - akár hosszabb ideje viselt - nevétől is megfosztanák, ezért a hatályos jog mind az apasági vélelem megdöntése, mind az örökbefogadás megszűnése esetén lehetővé teszi, hogy a bíróság kérelemre feljogosítsa a gyermeket az addigi neve továbbviselésére. A gyermek tehát többé már nem csak szülei nevének birtokosa, saját névvel rendelkezik, amely, mint az identitás része, védelmet érdemel. A törvényes és ún. törvénytelen gyermekek ekkor még eltérő családjogi státusza a névviselésben is megmutatkozott: az apa családi nevét csak törvényes, illetve törvényesített gyermekei viselhették; a törvénytelen gyermekek - ha a törvényesítésre nem került sor, az apa elismerése esetén is - anyjuk családi nevét viselték; az anyakönyvben a családi név nem, kizárólag az utónév, valamint a törvényes, illetve törvénytelen státusz került feltüntetésre. Az anyakönyv a közjogi különbségeket (a főnemesi címeket kötelezően, a nemesi előneveket kérelemre), a tudományos fokozatokat (a doktori vagy tudori címet), valamint - a családi névtől elkülönítetten - a ragadványneveket és - a családi név részeként - a megkülönböztető betűjelet is tartalmazta. A névváltoztatásra csak szűk keretek között volt lehetőség: az utónév kizárólag felekezeti váltás esetén volt megváltoztatható, a feleség pedig házassági névként 1952-ig kizárólag férje teljes nevét vehette fel, a házasságra utaló toldattal.¹⁰⁹⁷

XVI.6. Az örökbefogadás felbontása

A magyar jog a felbontható örökbefogadás mellett foglalt állást, így lehetőséget nyújt a rendeltetését betölteni nem képes örökbefogadás megszüntetésére.¹⁰⁹⁸ Az örökbefogadás felbontása iránt indított per 2018. január 1-jétől tartozik a személyi állapotot érintő perek csoportjába, így az eljárásra a

¹⁰⁹⁶ HERCZOG, Miért és mire kell felkészíteni az örökbefogadókat? 9-11.

¹⁰⁹⁷ TANCSIK, Családnevek és utónevek a névjog és névtan összefüggésrendszerében, 190-191.

¹⁰⁹⁸ KŐRÖS, Polgári Jog, Családjog, 227-228.

polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) XXXI. fejezetének – személyi állapotot érintő közös, az általánostól eltérő – valamint a Pp. XXXVI. fejezetének szabályai alkalmazandók.¹⁰⁹⁹ Az örökbefogadás felbontása iránti per a járásbíróság hatáskörébe tartozik, a kiskorú lakóhelye vagy tartózkodási helye szerint illetékes bíróság előtt is megindítható,¹¹⁰⁰ azonban nagykorú örökbe fogadottat érintő perre az általános illetékességi szabályokat kell alkalmazni.¹¹⁰¹ A perindításra kizárólag az örökbefogadó és az örökbefogadott jogosult, azonban kiskorú örökbefogadott érdekében a gyámhivatal is felperes lehet.¹¹⁰²

Az örökbefogadás felbontása egyoldalú vagy kölcsönös kérelemre történhet. Kölcsönös kérelemre a gyámhatóság jár el kizárólag a kiskorú örökbefogadott érdekében, a vér szerinti szülők meghallgatása után.¹¹⁰³ Egyoldalú kérelemre akkor bontja fel a bíróság az örökbefogadást, ha akár az örökbefogadott, akár az örökbefogadó olyan magatartást tanúsított, amely miatt az örökbefogadás fenntartása a másik félre nézve elviselhetetlenné vált, így az örökbefogadás célját, társadalmi rendeltetését betölteni nem képes.¹¹⁰⁴ A felbontás vizsgálatánál nem elegendő az anyagyermek kapcsolat fennállását vagy fenn nem állását értékelő igazságügyi pszichológus szakértő véleménye, a bíróságnak a rendelkezésre álló bizonyítékok összességének mérlegelésével kell döntenie az örökbefogadás felbontásáról.¹¹⁰⁵ Kiskorú örökbefogadott esetében kivételesen indokolt esetben bontható fel az örökbefogadás,¹¹⁰⁶ melyet a bíróság mindig az egyedi eset összes körülményéhez képest mérlegel.¹¹⁰⁷

Az örökbefogadás az azt felbontó ítélet jogerőre emelkedésének napján vagy a gyámhatósági határozat véglegessé válásakor szűnik meg, mindenkivel szemben hatályos, kihat az örökbefogadóra, az örökbefogadó rokonaira, az örökbefogadottra és az örökbefogadott leszármazóira.¹¹⁰⁸ Az örökbefogadás felbontásával ipso jure megszűnik az örökbefogadás folytán

¹⁰⁹⁹ NAGY-WOPERA (szerk.): Polgári eljárásjog II., 163.; Az 1952-es Pp. külön nem nevesítette a különleges perek között, így arra az általános szabályokat kellett alkalmazni, annak ellenére, hogy ez a pertípus korábban is érintette a felek személyi állapotát, hiszen az örökbefogadás az örökbefogadó, annak rokonai és az örökbefogadott gyermek között rokoni kapcsolatot létesít.

¹¹⁰⁰ NAGY-WOPERA, Polgári eljárásjog II., 164-165.

¹¹⁰¹ KATONÁNÉ PEHR, „Örökbefogadás” [95]

¹¹⁰² NAGY-WOPERA, Polgári eljárásjog II., 165.; A vérszerinti szülő soha nem indíthat pert az örökbefogadás felbontása iránt, legfeljebb jelezheti a gyámhivatalnak a felbontásra okot adó körülményt.

¹¹⁰³ Ptk. 4: 138. §

¹¹⁰⁴ Ptk. 4: 139. § (1) bekezdés

¹¹⁰⁵ KATONÁNÉ PEHR, „Örökbefogadás” [93]

¹¹⁰⁶ Ptk. 4: 139. § (1) bekezdés

¹¹⁰⁷ BH. 2001.7.323; Legf. Bír. Pfv.II.21.688/1999. Az örökbefogadás felbontására csak akkor kerülhet sor, ha az célját és társadalmi rendeltetését már nyilvánvalóan nem képes betölteni. Annak megítélésénél, hogy az örökbefogadás társadalmi céljának és rendeltetésének betöltésére alkalmatlanná vált-e, a felek kapcsolatát az örökbefogadás teljes időszakára nézve vizsgálni kell. BH.2000.159.; BH 2000.4.158; Legf. Bír. Pfv.II.21.528/1998.

¹¹⁰⁸ Ptk. 4:138. § (3) bekezdés, 4: 140. §

felvett családi név.¹¹⁰⁹ A felbontással felélednek a leszármazáson alapuló rokonságból származó azon jogok és kötelezettségek, amelyek az örökbefogadással megszűntek, de a szülői felügyeleti jogok és kötelezettségek nem állnak helyre,¹¹¹⁰ így az örökbefogadás felbontását követően nem kell a gyermek örökbe fogadásához szükséges eljárásokat ismét lefolytatni, a gyermek rövid időn belül ismét örökbefogadó családba kerülhet,¹¹¹¹ feltéve, ha nincs a felügyeleti jog gyakorlására alkalmas vér szerinti szülő.¹¹¹²

Az örökbefogadás felbontása számos országban egyáltalán nem lehetséges, így Litvániában, Olaszországban, Németországban, Norvégiában, Spanyolországban sem, ezért, ha a gyermek beilleszkedése nem sikeres, vagy ha a szülők nem gondoskodnak megfelelően a gyermekről, akkor a gyermek gyermekvédelmi gondoskodásba kerül, de az örökbe fogadók továbbra is kötelesek a gyermek gondozásához hozzájárulni.¹¹¹³

A CSJK sem az örökbefogadó, sem az örökbefogadott személyénél nem határozza meg feltételként a magyar állampolgárságot. Nemzetközi örökbefogadásnak minősül, ha az örökbefogadás következtében a gyermek végleges jelleggel más országba kerül, függetlenül az örökbefogadó állampolgárságától és attól, hogy a gyermek állampolgársága megváltozik-e. A gyermek külföldre történő örökbeadása - a rokonok és a szülő házastársa által történő örökbefogadás kivételével - örökbefogadhatónak nyilvánított, nevelésbe vett gyermek esetén engedélyezhető, feltéve, hogy a nevelésbe vett, örökbefogadhatónak nyilvánított gyermeket belföldön azért nem fogadták örökbe, mert az örökbefogadása érdekében tett intézkedések nem vezettek eredményre.¹¹¹⁴

Az örökbefogadás előfeltételeinél a Kódex az érintett jogrendszerek követelményeinek együttes(konjunktív)betartását kívánja meg. (Hasonlóképpen, mint a házasság anyagi érvényességénél.) Ez azt jelenti, hogy a feltételeket az örökbefogadónak és az örökbe fogadottnak az örökbefogadás idején fennálló személyes joga együttes figyelembevételével kell elbírálni. Rendszerint két jog követelményeire kell tehát tekintettel lenni. Ha pedig az örökbefogadók házastársak, és személyes joguk különböző, három jogrendszer feltételeit kell megkívánni. Ha akár örökbefogadóként, akár örökbefogadottként magyar állampolgár szerepel a jogviszonyban, a Kódex gyakorlatilag mindkét oldalon megkívánja a magyar családjogban meghatározott feltételek

¹¹⁰⁹ KÓRÖS, Polgári Jog, Családjog, 232.

¹¹¹⁰ Ptk. 4: 144. §

¹¹¹¹ KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás változásáról az új Családjogi Könyv tükrében, 288.

¹¹¹² KATONÁNÉ PEHR, „Örökbefogadás” [96]

¹¹¹³ Katonáné Pehr: „Örökbefogadás” [89]

¹¹¹⁴ Ptk. 4:129. §

betartását, például: az örökbefogadott kiskorúságát, akkor is, ha ő nem magyar állampolgár (csak az örökbefogadó az) stb. A rokonság szabályai gyakorlatilag azt jelenti, hogy a Kódex a magyar családjognak az örökbefogadás feltételeire vonatkozó előírásait magyar állampolgárt érintő örökbefogadásnál közrendinek tekinti. A magyar családjog követelményeinek betartását a gyámhatóság ellenőrzi, amelynek engedélye (jóváhagyása) szükséges az örökbefogadáshoz, amennyiben az magyar állampolgárt érint, akár örökbefogadóként, akár örökbefogadottként. Gyámhatósági engedélyre van tehát szükség, ha magyar állampolgár nem magyar állampolgárt kíván örökbe fogadni, s ugyanígy akkor is, ha nem magyar állampolgár magyar állampolgárt fogad örökbe. A gyámhatóság az örökbefogadást – mindkét esetben – csak akkor engedélyezheti, illetve az örökbefogadást csak akkor hagyhatja jóvá, ha az a magyar jogban meghatározott feltételeknek is megfelel. Az örökbefogadás családjogi, öröklési jogi és más esetleges jogi hatásaira, illetve megszűnésére és annak jogi következményeire az örökbefogadónak az örökbefogadás (illetve annak megszűnése) idején fennálló személyes jogát kell alkalmazni [lásd például: PKKB 112.620/1982. sz. Bonyolultabb a jogi helyzet, ha az örökbefogadók házastársak. Ilyenkor ugyanis az örökbefogadásnak, illetve megszűnésének jogi hatásai a házastársak közös személyes joga szerint ítélandók meg. Ha az örökbefogadó házastársak személyes joga az örökbefogadás vagy annak megszűnése idején különböző, az örökbefogadásnak és megszűnésének jogi hatásaira a Kódex – a házassági jogban megismert – lépcsőzetes kapcsolószabály-sort alkalmazza:

- a házastársak utolsó közös személyes jogát kell alkalmazni, ha pedig ilyen nem volt;
- annak az államnak a jogát, amelynek területén az örökbefogadás, illetve annak megszűnése idején a házastársak közös lakóhelye volt; ennek hiányában
- az eljáró bíróság (vagy más hatóság) államának jogát (lex fori), azaz a magyar jogot kell alkalmazni.

Véleményünk szerint tévedett a Kúria elődje, amikor az örökbefogadás megszűnésére vonatkozó jogot – német és magyar állampolgárságú – házastársak közös örökbefogadása esetében egyedül a felbontás iránt keresetet indító német házastárs személyes joga szerint vélte meghatározandónak (BH 2002/492. sz.). A Kódex 44. § (2) bekezdésben foglalt szabály kizárólag nyelvtani értelmezése ugyan alapot adhatna egy ilyen felfogásra, mivel a törvényszöveg – sajnos – nem pontos. A 44. § (1) és (2) bekezdésnek rendszertani értelmezése alapján azonban – nézetünk szerint – házastársak közös örökbefogadása esetén magára a megszűnés feltételeire is (és nemcsak a megszűnés jogkövetkezményeire) a 44. § (2) bekezdésben foglalt lépcsőzetes normarendszer szerint kell az irányadó jogot meghatározni. Ezen az úton járva az adott ügyben – közös személyes jog és közös lakóhely hiányában – a magyar családjog szerint kellett volna megítélni az örökbefogadás felbontásának feltételeit, és nem a német családjog szerint, ahogy a bíróság vélte. Magyarország

tagja a gyermekeknek a nemzetközi örökbefogadások terén való védelméről és az ilyen ügyekben történő együttműködésről szóló, Hágában 1993. május 29-én kelt egyezménynek. Ezt az egyezményt a 2005. évi LXXX. törvény hirdette ki, és Magyarország vonatkozásában 2005. augusztus 1-jén lépett hatályba. Az egyezmény célja kifejezetten a gyermek érdekeinek védelme az országok közötti örökbefogadások esetében.¹¹¹⁵

Az Nmjtvt.¹¹¹⁶ az örökbefogadás létrejöttének jogi előfeltételeinél az érintett jogrendszerek követelményeinek együttes (konjunktív) betartását kívánja meg,¹¹¹⁷ ugyanis az örökbefogadás csak akkor érvényes, ha annak feltételei mind az örökbefogadó, mind az örökbe fogadni kívánt személy örökbefogadás idején fennálló személyes joga szerint fennállnak.¹¹¹⁸ Akár örökbefogadóként, akár örökbefogadottként magyar állampolgár szerepel a jogviszonyban, a törvény gyakorlatilag mindkét oldalon megkívánja a magyar családjogban meghatározott feltételek betartását, például az örökbefogadott kiskorúságát akkor is, ha ő nem magyar állampolgár (csak az örökbefogadó az). Az örökbefogadás családjogi, öröklési jogi és más jogi hatásaira, megszűnésére és annak jogkövetkezményeire az örökbefogadónak az örökbefogadás (illetve annak megszűnése) idején fennálló személyes jogát kell alkalmazni.¹¹¹⁹

XVII. Az örökbefogadást segítő pénzügyi ellátásokról

A kötelező egészségbiztosítás ellátásairól szóló 1997. évi LXXXIII. törvény (a továbbiakban: Ebtv.) közeli hozzátartozónak tekinti többek között az örökbe fogadott gyermeket, az örökbefogadó szülőt.¹¹²⁰ Szülőnek minősíti az örökbefogadó személyt valamint aki a saját háztartásában élő gyermeket örökbe kívánja fogadni és az erre irányuló eljárás már folyamatban van.¹¹²¹ Aki gyermekgondozási támogatás, illetve gyermekgondozási díj, az örökbefogadói díj igénybevétele mellett munkát vállal és keresőképtelenségére tekintettel táppénzre vagy baleseti táppénzre jogosult, ugyanazon gyermek jogán egyidejűleg gyermekgondozást segítő ellátásra, gyermeknevelési támogatásra, táppénzre vagy baleseti táppénzre, csecsemőgondozási díjra, illetve gyermekgondozási díjra is jogosult.¹¹²² Ha a szülő különböző korú gyermekeire tekintettel az egyik gyermeke után jogosult csecsemőgondozási díjra, örökbefogadói díjra, vagy gyermekgondozási díjra, akkor a másik

¹¹¹⁵ MÁDL-VÉKÁS, Nemzetközi magánjog, 282-283.

¹¹¹⁶ 2017. évi XXVIII. törvény

¹¹¹⁷ MÁDL-VÉKÁS, Nemzetközi magánjog, 310.

¹¹¹⁸ 2017. évi XXVIII. törvény 33. §

¹¹¹⁹ 2017. évi XXVIII. törvény 33. § (2) bekezdés

¹¹²⁰ Ebtv. 5/B. § h) pontja

¹¹²¹ Ebtv. 5/B. § pa)-pb) pontjai

¹¹²² Ebtv. 39. § (1)-(2) bekezdései

gyermek jogán járó csecsemőgondozási díjat, örökbefogadói díjat vagy gyermekgondozási díjat egyidejűleg is igénybe veheti.¹¹²³

XVII.1. Csecsemőgondozási díj (korábbi nevén terhességi-gyermekágyi segély)

Az Ebtv. 40. § (4) bekezdése 2017. január 1-ig terhességi-gyermekágyi segélyt fizetett a gondozásba vétel napjától a szülési szabadság még hátralevő tartamára annak a nőnek, aki a csecsemőt örökbefogadási szándékkal nevelésbe vette, ha az (1) bekezdésben foglalt feltételek a gondozásba vétel napján fennállnak.” Ahol az Ebtv. csecsemőgondozási díjat említ, azon terhességi-gyermekágyi segélyt kell érteni, ha az ellátásra való jogosultság 2015. január 1-jét megelőzően nyílt meg. Ha a terhességi-gyermekágyi segélyre való jogosultság kezdőnapja megelőzi 2015. január 1-jét, az ellátás terhességi-gyermekágyi segélyként kerül folyósításra.¹¹²⁴ Az indítványozók egyike megsemmisíteni kérte az Ebtv. 40. § (4) bekezdését, mivel az terhességi-gyermekágyi segélyt biztosít a csecsemőt örökbefogadási szándékkal nevelésbe vevő nőnek a nevelésbe vétel napjától a szülési szabadság még hátralevő időtartamára. Az anyja által elhagyott csecsemőt gondozó apa, egyéb rokon számára azonban ezt a kedvezményt nem biztosítja. A terhességi-gyermekágyi segély az anya speciális állapotához kapcsolódó ellátás, amely a szülés tényéhez kötődik. Alapvető rendeltetése, hogy a terhességet, illetve a szülést követő eltérő fiziológiás állapot következményeinek elviselését megkönnyítendő az anya számára pénzbeli ellátást nyújtson, a szülési szabadság alatt kiesett jövedelem pótlására szolgál. A terhességi-gyermekágyi segély nem szociális ellátás, hanem a keresőképtelenség esetén járó ellátásnak egy speciális esete, amely az anyát a kockázat viselése miatt pozitívan diszkriminálja. Ebtv. 40. § (4) bekezdésével összefüggésben a férfiak és a nők közötti egyenjogúság sérelme nem állapítható meg. A terhességi-gyermekágyi segély a szülő nő [Ebtv. 40. § (1) bekezdés] élettani állapotára tekintettel folyósított szolgáltatás, amely - a szülés természeténél fogva - a gyermek apjához, egyéb családtagjaihoz, és a gyermeket gondozó más személyekhez nem kötődhet.¹¹²⁵

Az Ebtv. szabályai szerint csecsemőgondozási díjra jelenleg az örökbe fogadni szándékozó, és e célból a gyermeket saját gondozásába vevő személy is jogosult, azonban - a vér szerinti szülőhöz hasonlóan - legfeljebb a gyermek születését követő 168 napon (kb. 6 hónapon) belül. Ezt a lehetőséget a csecsemőkorú gyermeket örökbefogadó családok tudják igénybe venni.¹¹²⁶

¹¹²³ Ebtv. 39. § (5) bekezdés

¹¹²⁴ Ebtv. 82/G. § (3)-(4) bekezdés

¹¹²⁵ 867/B/1997. AB határozat

¹¹²⁶ 1997. évi LXXXIII. törvény 40. § (4) bekezdés a), e)-g) pontjai

XVII.2. A gyermekgondozást segítő ellátás

A hat hónapos és két év közötti gyermekeket örökbefogadó szülők az Ebtv. szabályai szerint gyermekgondozási díj igénybevételére jogosultak.¹¹²⁷ A gyermek örökbe fogadó szülője, továbbá annak együtt élő házastársa is jogosult a gyermekgondozást segítő ellátásra, ha a gyermek az első életévét betöltötte, a gyermek gondozása, nevelése a szülő háztartásában történik, ha a szülő háztartásában nincs másik olyan gyermek, akire tekintettel gyermekgondozást segítő ellátást folyósítanak.¹¹²⁸ A gyermek örökbefogadás előtti gondozásba történő kihelyezésének időpontjától számított hat hónap időtartamig gyermekgondozást segítő ellátásra jogosult az örökbefogadó szülő, ha a gyermek az örökbefogadás előtti gondozásba történő kihelyezéskor a harmadik életévét - tartósan beteg, illetve súlyosan fogyatékos gyermek 10. életévét - már betöltötte. Amennyiben a gyermek a fentiekben meghatározott életkort az örökbefogadás előtti gondozásba történő kihelyezést követő hat hónapon belül tölti be, akkor az örökbefogadó szülő gyermekgondozást segítő ellátásra való jogosultsága a gyermek fentiekben meghatározott életkorának betöltését követően a jogosultság kezdő időpontjától számított hat hónap elteltéig meghosszabbodik. Nem jogosult gyermekgondozást segítő ellátásra az örökbe fogadni szándékozó személy házastársi vagy rokoni örökbefogadás esetén, ha a gyermeket már a gondozásba vétel időpontját megelőzően legalább egy éven át folyamatosan saját háztartásában nevelte, vagy ha a gyermek után örökbefogadói díjban részesül vagy részesült.¹¹²⁹ A gyermekgondozást segítő ellátásban részesülő örökbefogadó folytathat kereső tevékenységet a gyermek fél éves koráig is, ha hat hónap időtartamig gyermekgondozást segítő ellátásra jogosult.¹¹³⁰ A gyermekgondozási díj legkorábban a csecsemőgondozási díj, illetőleg az annak megfelelő időtartam lejártát követő naptól a gyermek 2. életévének, ikergyermek esetén 3. életévüknek betöltéséig jár. Ha a gyermekgondozási díj örökbe fogadott gyermekekre tekintettel úgy kerül megállapításra, hogy az előzőekben meghatározott időből kevesebb, mint 168 nap van hátra, akkor a gyermekgondozási díjat a megállapítását követően még 168 napig kell folyósítani, függetlenül attól, hogy a gyermek a 2. életkort, ikergyermek esetén a 3. életkort betöltötték.¹¹³¹ Bizonyos feltételek fennállása esetén az örökbe fogadó biztosított szülője, továbbá a biztosított szülővel együtt élő biztosított házastárs is jogosult a gyermekgondozási díjra.¹¹³² A csecsemőgondozási díj, az örökbefogadói díj, a gyermekgondozási díj és a táppénz iránti

¹¹²⁷ Ebtv. kommentár

¹¹²⁸ 1998. évi LXXXIV. törvény 20/A. § (1) bekezdés

¹¹²⁹ 1998. évi LXXXIV. törvény 20/B. (1), (2), (2a) bekezdései

¹¹³⁰ 1998. évi LXXXIV. törvény 21. § (1) bekezdése

¹¹³¹ Ebtv. 42/B. § (1), (1a), (1b) bekezdései

¹¹³² Ebtv. 42/G. § (1) bekezdés

kérelmet a biztosítottnak a társadalombiztosítás ellátásaira jogosultakról, valamint ezen ellátások fedezetéről szóló 2019. évi CXXII. törvény (a továbbiakban: Tbj.) 4. § 4. pontja szerinti foglalkoztatónál kell előterjeszteni.¹¹³³

XVII.3. Az örökbefogadói díj

A Tbj. egészségbiztosítási díjként nevesíti az örökbefogadói díjat,¹¹³⁴ mely 2020. január 1-jétől igényelhető.¹¹³⁵ Az örökbefogadói díj az egészségbiztosítás pénzbeli ellátásai közé tartozik.¹¹³⁶ Örökbefogadói díjra jogosult az a biztosított, aki a második életévét betöltött gyermeket, illetve ikergyermekek esetén a harmadik életévüket betöltött gyermekeket örökbefogadási szándékkal nevelésbe vette, feltéve, hogy a gyermek nevelésbe vételének napját megelőző két éven belül 365 napon át biztosított volt, és a gyermeket a gondozásba vétel időpontját megelőzően nem neveli legalább egy éve folyamatosan saját háztartásában. Az örökbefogadói díj a gyermek nevelésbe vételének napjától számított 168. napig jár az Ebtv. 48. § (1)-(3) bekezdése szerint megállapított összegben.¹¹³⁷ Tényleges jövedelem hiányában a szerződés szerinti jövedelmet kell figyelembe venni. Az örökbefogadói díjra való jogosultság iránti kérelem elbírálása során – az Ebtv. bizonyos rendelkezései esetében – alkalmazni kell azzal, hogy csecsemőgondozási díj, illetve gyermekgondozási díj alatt örökbefogadói díjat kell érteni.¹¹³⁸

A két év feletti gyermeket örökbefogadó szülőknek nagy segítséget jelent az örökbefogadói díj, hiszen az örökbefogadás utáni, kezdeti időszakban otthon maradhatnak a gyermekkel, mivel ezzel a díjjal munkajövedelmük átmeneti kiesését kompenzálhatják. Az örökbefogadói díj feltételeit és összegét tekintve is megegyezik a gyermekgondozási díjjal. Az örökbefogadói díj bevezetése hozzájárult ahhoz, hogy a sokszor több traumán átesett gyermekkel az örökbefogadó szülő több időt töltsön együtt. Így szorosabb érzelmi kötelék alakulhat ki a gyermek és új családja között, és a szülők számára sem jelentene jelentős jövedelem-kiesést az összeszokás időszaka. Az örökbefogadói díj valamennyi 2 év feletti és 18 év alatti gyermek hazai örökbefogadását követően jár, ha az örökbefogadó szülő gyermekgondozási díjra jogosult lenne. Ennek következtében a

¹¹³³ Ebtv. 62. § (1) bekezdés

¹¹³⁴ 2019. évi CXXII. törvény 5. § (1) bekezdés

¹¹³⁵ Ebtv. 42/H. §

¹¹³⁶ Ebtv. 5/C. § (1) bekezdés c) pontja

¹¹³⁷ Ha a naptári napi alap nem állapítható meg, akkor a naptári napi alap a jogosultság kezdőnapján érvényes minimálbér kétszeresének harmincad része azzal, hogy ha a biztosított naptári napi jövedelme a minimálbér kétszeresének harmincad részét nem éri el, az örökbefogadói díj összegének megállapításánál a biztosított tényleges jövedelmét kell figyelembe venni.

¹¹³⁸ Ebtv. 42/H. § (1)-(4) bekezdései

csecsemőkorú gyermeket örökbefogadó szülők továbbra is jogosultak maradnak a csecsemőgondozási díjra, azt követően pedig gyermekgondozási díjat vehetnek igénybe. A két év feletti gyermek örökbefogadása esetén pedig örökbefogadói díj igénybevételére válnak jogosulttá az örökbefogadó szülők. Amennyiben - kellő biztosítási idő hiányában - az örökbefogadó szülők nem jogosultak örökbefogadói díj igénybevételére, akkor a Cst. szerinti örökbefogadói csecsemőgondozási díjat vehetik igénybe. Ugyanakkor az örökbefogadói díjat igénybe vevő örökbefogadó szülők az örökbefogadói csecsemőgondozási díj igénybevételére már nem lesznek jogosultak.¹¹³⁹

XVII.4. Gyermekgondozási díj

Gyermekgondozási díjra jogosult a biztosított szülő, ha a gyermek születését megelőző két éven belül 365 napon át biztosított volt, az anya, valamint a 40. § (4) bekezdésében meghatározott személy, aki részére csecsemőgondozási díj került megállapításra és a biztosítási jogviszonya a csecsemőgondozási díjra való jogosultságának időtartama alatt megszűnt, feltéve, hogy a csecsemőgondozási díjra való jogosultsága a biztosítási jogviszonyának fennállása alatt keletkezett és a gyermek születését megelőző két éven belül 365 napon át biztosított volt, és a gyermeket saját háztartásában neveli.¹¹⁴⁰ A gyermekgondozási díj legkorábban a csecsemőgondozási díj, illetőleg az annak megfelelő időtartam lejártát követő naptól a gyermek 2. életévének betöltéséig jár.¹¹⁴¹ Ha a gyermekgondozási díj örökbe fogadott gyermekre tekintettel úgy kerül megállapításra, hogy gyermeknél a 2. életkoránál, ikergyermek esetén a 3. életkoránál kevesebb, mint 168 nap van hátra, akkor a gyermekgondozási díjat a megállapítását követően még 168 napig kell folyósítani, függetlenül attól, hogy a gyermek a 2. életkort, ikergyermek a 3. életkort betöltötte.¹¹⁴²

XVII.5. Az anyasági támogatás

Anyasági támogatásra jogosult az örökbefogadó szülő, ha az örökbefogadást véglegessé vált határozatban engedélyezték, és a gyermeket a végleges engedélyezés időpontját megelőzően legfeljebb egy éve nevelte folyamatosan saját háztartásában.¹¹⁴³ Ebben az esetben az anyasági támogatás megállapítása iránti kérelmet az örökbefogadás végleges engedélyezését követő hat

¹¹³⁹ Ebtv. kommentár

¹¹⁴⁰ Ebtv. 42/A. §

¹¹⁴¹ Ebtv. 42/B. §

¹¹⁴² Ebtv. 42/B. § (1b) bekezdés

¹¹⁴³ Cst. 29. § (1) bekezdés b) pontja

hónapon belül lehet benyújtani.¹¹⁴⁴Nem jár azonban anyasági támogatás, ha a szülők a gyermek születését megelőzően nyilatkozatban hozzájárultak a gyermek örökbefogadásához.¹¹⁴⁵ Az anyasági támogatás - a szülést követő hat hónapon belül benyújtott igény esetén - megilleti a jogosultat, ha a gyermek örökbefogadásához való hozzájárulásról szóló nyilatkozatot visszavonták.¹¹⁴⁶ Az anyasági támogatás a 2019. december 31-ét követően véglegessé vált határozatban engedélyezett örökbefogadások esetén jár.¹¹⁴⁷

XVII.6. Árvaellátás

A társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI. törvény (a továbbiakban: Tny.) értelmében az elhunyt nyugdíjas, illetve nyugdíjban nem részesülő, de nyugdíjjogosultságot szerzett elhunyt személy gyermekének, örökbe fogadott gyermekének, meghatározott feltételek esetén nevelt gyermekének, testvérének, unokájának járó ellátás. Így tehát mind a vérszerinti, mind az örökbefogadott gyermek árvaellátásban részesül, ha szülője részéről is fennállnak a jogszabályi feltételek. Mivel Csjt. 51. § (1) bekezdése értelmében az örökbefogadott mind az örökbefogadóval, mind annak rokonaival szemben az örökbefogadó gyermekének jogállásába lép, ezért a Tny. 4. § (1) bekezdése csak pontosításként utal az örökbefogadott gyermekre, mivel státusa azonos a vérszerinti gyermekével. Ha az örökbefogadó az eljárás folyamán meghal, az örökbefogadás joghatásai - annak engedélyezése esetében - az örökbefogadó halálával beállnak. Ilyen esetben tehát az örökbefogadottat az örökbefogadó gyermekének jogállása illeti meg. Amennyiben pedig a gyermek a vele családi kapcsolatban nem álló személy anyagi támogatását veszti el, hozzátartozói nyugellátásban nem, de szociális támogatásban részesülhet, a szociális igazgatás rendszerén belül.¹¹⁴⁸

XVII.7. Családi pótlék

A gyermek nevelésével, iskoláztatásával járó költségekhez az állam havi rendszerességgel járó nevelési ellátást vagy iskoláztatási támogatást (a továbbiakban együtt: családi pótlék) nyújt. A családi pótlék természetbeni formában történő nyújtásáról a gyermek védelembe vételéről határozatot hozó gyámhatóság dönthet.¹¹⁴⁹ A családi pótlék folyósításához tanulói jogviszonnyal, hallgatói

¹¹⁴⁴ Cst. 32. § (2) bekezdés

¹¹⁴⁵ Cst. 33. § (1) bekezdés a) pontja

¹¹⁴⁶ Cst. 33. § (2) bekezdés a) pontja

¹¹⁴⁷ Cst. 50/A. §

¹¹⁴⁸ 170/2010. (IX. 23.) AB határozat

¹¹⁴⁹ Cst. 6. §

jogviszonnyal, illetve felnőttképzési jogviszonnyal kell rendelkeznie a gyermeknek.¹¹⁵⁰ Ugyanazon gyermek (személy) után járó családi pótlék csak egy jogosultat illet meg, kivéve, ha a szülők időszakonként felváltva gondozzák gyermeküket. Ha a gyermek együtt élő szülők háztartásában él, a családi pótlékot - együttes nyilatkozatuk alapján - bármelyik szülő igényelheti, mégpedig nyilatkozatuk szerint gyermekenként. Megállapodás hiányában az ellátást igénylő szülő személyéről - kérelemre - a gyámhatóság dönt.¹¹⁵¹ A családi pótlékot teljes hónapra kell megállapítani és folyósítani.¹¹⁵² A családi pótlékra saját jogon jogosult személy halála esetén az elhalálozás hónapjára járó ellátást a vele közös háztartásban együtt élő közeli hozzátartozó, ennek hiányában az elhunyt tartására annak elhalálozásakor jogszabály, szerződés vagy bírósági határozat alapján köteles személy, ennek hiányában az elhunyt örököse veheti fel, a halál napjától számított - az örökös esetében a hagyatékátadó végzés jogerőre emelkedésétől számított - egy éven belül.¹¹⁵³

XVII.7.1. A nevelési ellátás

A családok támogatásáról szóló 1998. évi LXXXIV. törvény (a továbbiakban: Cst.) értelmében 2010-től nevelési ellátásra az örökbefogadó szülő és házastársa is jogosult.¹¹⁵⁴ A családi pótlék összegének megállapításába az örökbe fogadott gyermekek is beleszámítanak.¹¹⁵⁵ A gyermek gondozásához, neveléséhez nyújtott ellátás célja a gyermek egészséges, harmonikus fejlődésének, testi, szellemi, erkölcsi gyarapodásának kiteljesítése.¹¹⁵⁶

XVII.7.2. Iskoláztatási támogatás

Az örökbefogadó szülő, a szülővel együttélő házastárs is jogosult iskoláztatási támogatásra a Cst. értelmében, melyet a tankötelezettség fennállása alatt a tanulói jogviszony szünetelésének időtartamára is folyósítani kell.¹¹⁵⁷

Egy, az Alkotmánybírósághoz fordult indítványozó szerint nem Magyarországon tartózkodó személy nem jogosult családi pótlékra, mely sérelmes a gyermekekre nézve. Alkotmányellenesnek tartotta az indítványozó azt is, hogy míg egyesek külföldön dolgoznak, addig mások

¹¹⁵⁰ Cst. 8. § (5) bekezdés

¹¹⁵¹ Cst. 9. §

¹¹⁵² Cst. 10. § (1) bekezdés

¹¹⁵³ Cst. 38. § (2a) bekezdés

¹¹⁵⁴ Cst. 7. § (1) bekezdés a) pontja

¹¹⁵⁵ Cst. 12. §

¹¹⁵⁶ 1998. évi LXXXIV. törvény 3. § (2) bekezdés

¹¹⁵⁷ Cst. 7-8. §§

Magyarországon nem dolgoznak és mégis kapnak családi pótlékot. Az Alkotmánybíróság kifejtette, hogy az indítványozó tévesen vélte úgy, hogy a családi pótlékra való jog olyan alapvető jog lenne, amelyre nézve alkotmányos védelem állna fenn, és ez a védelem az Alkotmány 15. §-ából levezethető lenne, ugyanis a gyermekekről való gondoskodás mindenekelőtt a szülők kötelessége belföldön és külföldön. Az más kérdés, hogy az állam e gondoskodáshoz hozzájárul. A családi pótlék olyan szociális juttatás, amely az Alkotmány 70/E. §-ának (1) bekezdésén alapuló állami kötelezettségvállalásból származik.¹¹⁵⁸

XVII.8. Gyermeknevelési támogatás

Gyermeknevelési támogatásra az a szülő és az a gyám - ide nem értve a gyermekvédelmi gyámot és a kizárólag egyes gyámi feladatok ellátására kirendelt nevelőszülőt - jogosult, aki saját háztartásában három vagy több kiskorú gyermeket nevel. A gyermeknevelési támogatás a legfiatalabb gyermek 3. életévének betöltésétől a 8. életévének betöltéséig jár. A gyermeknevelési támogatásban részesülő személy kereső tevékenységet heti harminc órát meg nem haladó időtartamban folytathat, vagy időkorlátozás nélkül, ha a munkavégzés kizárólag az otthonában történik.¹¹⁵⁹

XVII.9. Családalapítási támogatás kormánytisztviselők részére

Visszatérítendő családalapítási támogatásban részesíthető a gyermeket örökbe fogadó kormánytisztviselő, akinek a pályakezdés, a gyermek vállalása, illetve a korábbi életfeltételek megváltozása jelentős anyagi tehervállalással jár.¹¹⁶⁰ Az a kormánytisztviselő, akinek gyermeke születik, vagy gyermeket fogad örökbe, bruttó 200 000 forint összegű, vissza nem térítendő családalapítási támogatásra jogosult, minden született és örökbefogadott gyermek után külön-külön, melyet a gyermek születése napjától vagy örökbefogadása napjától számított hat hónapon belül, a közszolgálati szabályzatban meghatározott módon igényelhet.¹¹⁶¹

XVII.10. Babaváró támogatás és a jelzáloghitel elengedése

A 2019. július elsejét megelőzően született gyermeket örökbefogadó családoknak is megnyílt a babaváró támogatás és a jelzáloghitel elengedésének lehetősége a babaváró támogatásról szóló 44/2019. (III.12.) Korm.rendelet 2021. január 1-jétől hatályos módosításának köszönhetően. Az

¹¹⁵⁸ 780/B/1992. AB határozat

¹¹⁵⁹ Cst. 23. §

¹¹⁶⁰ 88/2019. (IV.23.) Korm.rendelet 60. §-a

¹¹⁶¹ 88/2019. (IV.23.) Korm.rendelet 63. §

igénylők a törlesztés szüneteltetése és a gyermekvállalási támogatás iránti kérelmet a kölcsönkérelemmel egyidejűleg vagy a kölcsönszerződés megkötését követő 60 napon belül nyújthatják be, ha 2019. július elseje előtt született gyermeket fogadtak örökbe.¹¹⁶² Így azok, akik örökbefogadás útján alapítanak családot és 2019. július elsejét megelőzően született gyermeket fogadnak örökbe, akkor a második gyermeknél a fennálló kölcsöntartozás 30 százalékának, a harmadik gyermeknél pedig a teljes fennmaradó kölcsöntartozásnak megfelelő összegű vissza nem térítendő - gyermekvállalási támogatásra válnak jogosulttá.¹¹⁶³

A jelzáloghitel elengedésének mértéke attól függ, hány gyermeket nevelnek a családban. Ha a családba egy második gyermek érkezik, a várandósság 12. hetét követően a fennálló lakáscélú, ingatlanfedezetű jelzáloghitelből 1 millió forintot engednek el, ha harmadik vagy további gyermek érkezik, akkor 4 millió forintot. A 4 millió forint elengedését követően minden további gyermeknél még 1-1 millió forintot engednek el a még fennálló jelzáloghitelből, igénylés esetén. Ez a lehetőség nem volt biztosítva azok számára, akik 2019. július elsejét megelőzően született gyermeket fogadtak örökbe.¹¹⁶⁴

XVIII. Az örökbefogadás veszélyforrásairól: a gyermekkereskedelemről valamint a gyermekrablásról

A nemzetközi örökbefogadás egyik legfőbb akadályai a politikai intézkedések,¹¹⁶⁵ illetve az olyan aggodalmak, melyek szerint az örökbefogadási folyamat következtében sérül a gyermek etnikai, nemzeti és kulturális identitástudata. A kutatások bebizonyították, hogy ezek az aggályok túlzottak. Lehetséges, hogy az örökbefogadott gyerekeknek szokatlan életútjuk miatt kicsit nehezebb lesz beilleszkedniük, de a kutatási eredmények azt mutatják, hogy képesek rá, és önbecsülésük nem alacsonyabb, mint nem örökbefogadott társaiké. Egy másik kutatás arra világít rá, hogy az örökbefogadott gyerekek saját elmondása alapján leszűrhető az is, hogy a jó közérzet nem kötődik szorosan a szilárd etnikai önazonossághoz. Inkább annak az érzésnek a függvénye, hogy vajon eredeti és felvett kulturális identitásuk békésen megfér-e egymással. Nincs tökéletes megoldás arra, hogy a világon mindenütt segíteni tudjunk az elhagyatottság, a bántalmazás és az elhanyagolás veszélyének kitett gyerekeknek. Minden lehetőségben benne rejlenek a kockázatok, és mindegyikük

¹¹⁶² 44/2019. (III.12.) Korm.rendelet 31. § (2) bekezdés

¹¹⁶³ 44/2019. (III.12.) Korm.rendelet 19. §

¹¹⁶⁴ https://www.jogiforum.hu/hirek/42468?utm_source=jfhl&utm_medium=email&utm_campaign=20211
(Letöltés: 2021. január 8. 19:21)

¹¹⁶⁵ Például amikor 2013. január 1-jén Oroszország betiltotta az Amerikába történő örökbefogadásokat.

hagy maga után kívánnivalót. Tekintettel a nemzetközi örökbefogadás kimutatható előnyeire, erkölcsi kötelességünk fenntartani és támogatni ezt a rendszert, míg ezzel egy időben megfelelő biztosítékokat kell találni a szabályok kijátszása, a gyermekkereskedelem, gyermekrablás ellen.¹¹⁶⁶

Pestet az 1870-es évekre teljesen behálózta a leánykereskedők, felhajtók és kerítők serege. A rendőrségi archívumok hajmeresztő eseteket őriztek meg. A felhajtók előszeretettel álltak lesben a szülészeti klinikák előtt, hogy az elbocsátott leányanyák kiszolgáltatott helyzetét kihasználják. Hiszen őket 3-4 nappal a szülés után, legyengült állapotban az utcára tették. Ilyen helyzetben kezdeti tiltakozások ellenére legtöbbször elfogadták a külföldön felajánlott jól jövedelmező állást. Sőt, a szállítók sorában a rendőrség állt az első helyen. Párizsban, 1910. május 10-én tizennégy tagállam vállalt kötelezettséget a leánykereskedelem bűncselekményként való büntetésére. A magyar országgyűlés a párizsi egyezmény rendelkezéseit az 1912. évi LXII. törvénycikkben emelte a törvény rangjára és a „fehér rabszolgaság” ellen társadalmi téren is felvette a harcot. Ekkor alakult meg a Magyar Egyesület a Leánykereskedés Ellen is, melynek elnöke Prohászka Ottokár püspök és Tisza István miniszterelnök lett. Radikális változás e téren azonban csak az első világháborút követően történt. Úgy tűnik, hogy a hatalom egészen eddig nem törekedett a prostitúció visszaszorítására, és ez a vizsgált korszak végéig így is maradt.¹¹⁶⁷

A jogszerű keretek között zajló nemzetközi örökbefogadás a gyermektelenség, illetve a nem kívánt terhesség problémáját egyaránt orvosolhatja, javíthat az adoptált gyermek életfeltételein. 1996-ban a Magyar Hírlap magyar gyermekexportról számolt be Amerikában: hogyan lehetséges, hogy 5800 dollárért magyar gyermekhez lehessen jutni, amikor itthon is sorállás van az örökbe fogadható kicsikért? Amikor a honi jogszabály-módosítások „gyakorlatilag lehetetlenné tették a külföldi állampolgárságúak örökbefogadási igényeinek kielégítését”¹¹⁶⁸ Az örökbefogadást korábban sem és a jelenleg hatályban lévő jogszabály szerint sem lehet engedélyezni, ha akár a felek, akár az eljárásban közreműködő személyek vagy szervezetek indokolt költségeiket meghaladó vagyoni előnnyel jár.¹¹⁶⁹ A Hágai Egyezmény kimondja, hogy a nemzetközi örökbefogadáshoz kapcsolódó tevékenységből senki sem tehet szert jogtalan anyagi vagy egyéb haszonra. Kizárólag a költségeket és kiadásokat (beleértve az örökbefogadás lebonyolításában érintett személyek indokolt szakmai díjait) lehet felszámítani vagy kifizetni. Az örökbefogadás lebonyolításában érintett testületek igazgatói, ügyintézői és alkalmazottai nem részesülhetnek olyan díjazásban, amely a teljesített

¹¹⁶⁶ COMPTON, Szülők határok nélkül, 117-120.

¹¹⁶⁷ CSÁSZÁR, A kéjelgésügy szabályozása a dualizmus-kori Magyarországon. JURA 2012/1. 19-22.

¹¹⁶⁸ Czeizel Endre megfogalmazása a Magyar Hírlap 1996. július 2-i számában.

¹¹⁶⁹ CSJK 4:130. §; BOROS, KATONÁNÉ PEHR, KÓRÓS, MAKAI, SZEIBERT, Polgári Jog Családjog, 218.

szolgáltatásokhoz mérten aránytalanul magas.¹¹⁷⁰ A gyámhatósági eljárások általában költségmentesek. Az örökbeadást elősegítő magánszervezetek a szolgáltatásaikkal összefüggésben a telefonhasználatot, a postaköltséget, a gépjárműhasználatot, az utazási költséget számolhatják el költségként.¹¹⁷¹

Az örökbefogadás egyik legnagyobb veszélyforrása a gyermekkereskedelem, a gyermekrablás, az ellenük folytatott küzdelem emberjogi, egészségügyi, közigazgatási, és egyben morális kérdés is. Megdöbbentő adat, hogy évente fél millió nő és gyermek kerül nemzetközi bűnbandák kezébe.¹¹⁷²

A COPINE Project becslése szerint csupán 40-50 gyermeket sikerült azonosítani az elmúlt négy-öt évben, főként Európában és az Egyesült Államokban.¹¹⁷³

Világszerte számos jól működő szervezet és program célja az emberkereskedelem megakadályozása, térnyerésének visszaszorítása. Az INTERPOL Főtitkársága 1996-ban, ANTALYA-ban megtartott közgyűlésen létrehozták a Főtitkárság Emberkereskedelem Elleni Csoportját (THB), amely már szisztematikusan gyűjti a tagországok emberkereskedelem elleni törvényeit, azok alkalmazásának gyakorlatára vonatkozó adatokat, az ismeretek terjesztése és az érintett szolgálatok tapasztalatcsere útján való segítése céljából.¹¹⁷⁴

Az Európai Bizottság elsőbbséget biztosít a nő-és gyermekkereskedelem elleni küzdelemnek; és felszólítja a tagállamokat, hogy hozzanak megfelelő törvényes intézkedéseket. A területet érintő, működő EU-programok: a STOP hálózatok, DAPHNE megelőző civil projektek, Európai Szociális Alap támogatása, PHARE a csatlakozó országoknak, EU-programokban való részvétel.

¹¹⁷⁵

A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezményben részes államok kötelezik magukat arra, hogy megvédik a gyermekeket (a gyermek az a személy, aki a tizennyolcadik életévét nem töltötte be a Gyermek Jogairól szóló Egyezmény 1. cikke) a nemi kizsákmányolás és a nemi erőszak minden formájától. Ebből a célból az államok hazai, kétoldalú és többoldalú síkon különösen az alábbiak megakadályozására tesznek intézkedéseket: gyermekek ösztönzése vagy kényszerítés törvénytelen nemi tevékenység, a gyermekek kizsákmányolása

¹¹⁷⁰ Hágai Egyezmény 32. cikk

¹¹⁷¹ BOROS, KATONÁNÉ PEHR, KŐRÖS, MAKAI, SZEIBERT, Polgári Jog Családjog, 219.

¹¹⁷² FORRAI, *Ne dőlj be*, 7.

¹¹⁷³ FORRAI, *Ne dőlj be*, 18.

¹¹⁷⁴ FORRAI, *Ne dőlj be*, 32.

¹¹⁷⁵ FORRAI, *Ne dőlj be*, 7.

prostitúció vagy más törvénytelen nemi tevékenység céljára, a gyermekek kizsákmányolása pornográf jellegű műsorok vagy anyagok elkészítése céljára.¹¹⁷⁶Ezen Egyezmény mellett számos nemzetközi emberjogi egyezmény tiltja az emberkereskedelmet, beleértve az Egyesült Nemzetek Szervezetének kiegészítő Egyezményét a Rabszolgaság, a Rabszolgakereskedelem és a Rabszolgasághoz Hasonló Intézmények és Gyakorlatok Megszüntetéséről.

Az emberkereskedelem ellen folytatott küzdelem nemzetközi összefogást igényel a civil szervezetek, a szociális hatóságok, a törvényhozó és a bevándorlási hatóságok részéről. Ezen csoportok együtt korlátozhatják az emberkereskedők mozgásterét, befolyásolhatják a törvényhozást és a politikai döntéseket, amelyek keretében az országok megbüntethetik az emberkereskedőket és segíthetik az áldozatokat.¹¹⁷⁷

XIX. Empírikus kutatás

Kutatásom részét képezte egy empírikus kutatás is a gyámhivatalok, megyei kormányhivatalok örökbefogadással foglalkozó ügyintézőinek, a nyílt örökbefogadást elősegítő civil szervezetek (Alfa Magzat-, Újszülött, Gyermekek és Családvédelmi Szövetség, Bölcső Alapítvány, Együtt az Életért Közhasznú Egyesület, FÉSZEK az Örökbefogadókért és az Örökbefogadottakért Alapítvány, Gólyahír Egyesület, „Várva Várt” Alapítvány, Baptista Szeretetszolgálat Alapítvány) valamint a területi gyermekvédelmi szakszolgálatok részére készített kérdőív.

Az empírikus kutatás részeként a gyámhivatalok, megyei kormányhivatalok, a nyílt örökbefogadást elősegítő civil szervezetek munkatársainak címzett kérdőív az alábbi kérdésekből állt:

- Milyen okokra hivatkoznak leggyakrabban a gyermeküket örökbeadó szülők?
- Milyen életkorban jelentkeznek általában az örökbefogadók?
- Előfordult-e, ha igen, hány alkalommal döntöttek negatívan az örökbefogadók alkalmassági vizsgálatát illetően? Milyen okokból? Ön megszigorítaná az alkalmassági vizsgálatot?
- Ön megkövetelné a leendő örökbefogadó szülőktől, hogy az alkalmassági vizsgálat során bekérjék az erkölcsi bizonyítványukat?
- Előfordult-e, ha igen, egy évben kb. hány alkalommal, hogy a leendő örökbefogadók visszaléptek az örökbefogadástól, mert meggondolták magukat?

¹¹⁷⁶ A Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény - ENSZ Gyermekek jogi Egyezmény; FORRAI, Ne dőlj be, 9.

¹¹⁷⁷ FORRAI, Ne dőlj be, 24., 58.

- Milyen gyakran fordul elő, hogy a leendő örökbefogadók visszautasítják a számukra kijánlott gyermeket?
- Még mindig a legfeljebb 3 éves, fehér bőrű gyermeket kívánnak a legtöbben örökbe fogadni?
- Melyek a leggyakoribb megjegyzések, amelyeket hallott a magyar örökbefogadási rendszert illetően (pozitívum és negatívum)?
- Ön mit gondol a magyar örökbefogadási rendszerről? Gyors? Méltányos?
- Mit gondol az egy hónapos gondozási időről? Rövidnek vagy hosszúnak tartja?

A gyámhivatalok örökbefogadással foglalkozó ügyintézőitől érdeklődtem továbbá arról, hogy évente megközelítőleg hány örökbefogadott tudakozódik a származásáról. A területi gyermekvédelmi szakszolgálatok munkatársainak címzett kérdőív ugyanezen kérdésekből állt, a gondozási időről szóló kérdés kivételével.

A kérdőív feldolgozása után az alábbi megállapításokat teszem. A válaszadók többsége az örökbefogadás okaként az élethelyzeti nehézséget, a családi támogatás hiányát, a rossz anyagi körülményeket, a nem kívánt terhességet, a rendezetlen családi jogállást, az egészségügyi problémákat, a családon belüli erőszakot, a lakhatási gondokat, a nevelésben lévő gyermekek közül a szülői kapcsolattartás elmaradását, mint okot jelölte meg, továbbá több válaszadó szerint a gyermeküket örökbeadó szülők belátják, hogy nem képesek megadni gyermekük számára mindazt, amely a testi, leki egészségükhöz szükséges lenne, és belátható időn belül nem is látnak esélyt arra, hogy életkörülményeiket megnyugtatóan rendezni tudják.

A leendő örökbefogadók többsége 35-45 év közötti, a válaszadók többségének véleménye alapján, akik közül évente legfeljebb öt esetben állapították meg, hogy az örökbefogadásra alkalmatlan. Elfordult olyan – előbbi adatnak ellentmondó – vélemény is, mely szerint a jelentkezők kb. 30 százaléka alkalmatlannak bizonyul az alkalmassági eljárás során végzett komplex vizsgálatok dacára is. Az alkalmatlanság okaként elsősorban a pszichológiai alkalmatlanságot jelölték meg, másodsorban a jelentkező személy egészségügyi körülményeit. A válaszadók többsége szerint még mindig legtöbben legfeljebb 3 éves, fehér bőrű gyermeket kívánnak örökbefogadni, azonban tapasztalható az elfogadás egyre gyakrabban azáltal, hogy sok jelentkezőnek már nincs származási kikötése. Az elfogadás sikerességében szerepet játszik az örökbefogadási tanfolyam eredményessége is, melyet a legtöbben fontosnak tartanak ismételt kötelezően előírni.

A válaszadók többsége¹¹⁷⁸ szigorítana a jelenleg hatályos alkalmassági vizsgálaton, azonban támogatnák, hogy az alkalmassági vizsgálat során bekérjék a jelentkező erkölcsi bizonyítványát. Az alkalmassági vizsgálat szigorítása mellett szóló érvek a következőek: több találkozás, a kötelező tanfolyam visszaállítása, a pszichológiai vizsgálat szigorítása, ezáltal komplexebb személyiségvizsgálat. Egy válaszadó hangsúlyozta, hogy a családsegítővel, területi gyermekvédelmi szakszolgálat munkatársával való szoros együttműködés esetében az erkölcsi bizonyítvány ellenőrzése szükségtelen. Egy másik vélemény szerint csak a kiskorú sérelmére elkövetett bűncselekmény lehet releváns egy alkalmassági vizsgálatban.

A válaszadók¹¹⁷⁹ elsőprő többségének véleménye alapján az örökbefogadó szülők 90 %-a nem gondolja meg magát és nem lép vissza az örökbefogadástól az örökbefogadás előtti eljárás során. Amennyiben mégis, a leggyakoribb okok: az élethelyzetük változása, az életközösség megszakadása, saját gyermek születése, sikertelen barátkozási folyamat az örökbefogadandó gyermekkel, az örökbefogadó szülők véleménye szerint „túl problémás” gyermek, a gyermek erős kötődése a nevelőszülőhöz, olyan betegség, mint például: hiperaktivitás, ADHD.

Az egy hónapos gondozási idő elégséges voltáról nagyon megoszlanak a vélemények. Sokan épp elegendőnek tartják ahhoz, hogy a problémák felszínre kerüljenek, míg mások a gyermek érdekében nem állónak, ha ennél hosszabb időtartam után mégsem fogadnák örökbe őt. Vannak, akik úgy vélik: a gyermek életkorához kötnék a megfelelő időt, hangsúlyozva, hogy a tinédzser korban lévő gyermekek esetében ez az időtartam – álláspontjuk szerint – kevés.

A magyar örökbefogadási rendszer legtöbbször emlegetett negatívumai: lassú, ezáltal hosszú a várakozási idő; túlszabályozott; a gyermekről készült szakvéleményben nem egy IQ- számra, hanem sokkal inkább a különböző területeken meglévő elmaradásokra, fejlesztendő területekre lenne szükség; tabutéma; a jelentkezők türelmetlenek a túl ritkán indított tanfolyamok miatt; az örökbefogadási rendszeren csak több munkatárs biztosításával lehetne gyorsítani.

Az örökbefogadás iránti eljárás ügyintézési határideje 60 nap, mely gyorsnak mondható. Az örökbefogadás előtt eljárás (alkalmasság vizsgálat) szintén gyors. Ugyanakkor a nyilvántartásba vétel és az örökbefogadás között több év, újszülött esetén akár 5 év is eltelik. A gyorsaság kérdése relatív,

¹¹⁷⁸ A járási gyámhivatalok válaszai alapján. Az örökbefogadók alkalmasságáról megyei szinten csak akkor döntenek, amennyiben házastársi örökbefogadás engedélyezése van folyamatban, valamint akkor, ha a gyermeket nevelőszülője kívánja örökbe fogadni.

¹¹⁷⁹ A területi gyermekvédelmi szakszolgálat munkatársainak véleménye alapján.

hisz az örökbe adható gyermekek „kínálata” és az örökbefogadó szülők elvárásai az esetek jelentős részében nem találkoznak egymással. Nehéz eldönteni, hogy adott helyzetben mi szolgálja a gyermek legjobb/legfőbb érdekét: a vér szerint családba való visszahelyezés vagy az örökbefogadás. Innentől relatív, hogy elég gyors-e ahhoz, hogy a gyermek mihamarabb az új családjába szokjon, vagy éppenséggel esélyt sem adva túl gyors, ahhoz, hogy visszagondozható legyen a saját családjába.

A legtöbb örökbefogadás iránti eljárásban a leendő örökbefogadók a sokadik alkalmassági határozattal a kezükben érkeznek, az első alkalmassági határozat hatálya alatt az örökbefogadás engedélyezésére nem kerül sor. Előfordul, hogy a gyermekvédelmi gyámok nem jeleznek a gyámhivatalnak, amennyiben három hónapja nincs kapcsolattartás, nem kellően motiváltak az örökbefogadhatónak nyilvánítás iránti eljárás indításában, ahogy az is megesik, hogy a nevelőszülő sok esetben kötődik a csecsemőhöz, így nem érdekelt az örökbefogadási eljárás megindításában, a nevelőszülői tanácsadó sem tud objektív maradni, a gyámügyi ügyintézőnek nincsenek aktuális információi vagy nem elég alapos. Sokkal szigorúbb jelentéstételi kötelezettségre lenne szükség a nevelésbe vett gyermekek esetében. Ahogyan sokkal több felkészítést igényelnének az örökbe fogadni szándékozók, a felkészítő tanfolyam kötelező jellegének újraszabályozásával.

Az örökbefogadás hazai szabályozásának ugyanakkor számos pozitívuma van, mint például a rendszer átlátható, biztonságos, az örökbefogadási eljárásban résztvevők rugalmasak, segítőkészek, gyermekcentrikusak, a tanfolyam hatékony, eredményes, az örökbefogadhatónak nyilvánítás iránti eljárás felgyorsult, ahogy a tanfolyam kötelező jellegének eltörlésével az alkalmassági eljárás szintén gyorsabb lett. A külföldi örökbefogadók többsége dicséri a magyar rendszer rugalmasságát, gyorsaságát, gyermekbarát, ügyfélbarát jellegét.

XX. Következtetések

XXI. Summary (rövid angol nyelvű összefoglaló)

XXII. A doktori értekezés témájával összefüggő publikációk

Magyar nyelvű tanulmány

- 1. Aki megment egy életet: az örökbefogadás az osztrák és a magyar magánjog rendszerében a polgári korszakban**

In: HERGER Csabáné – SCHWEITZER Gábor (szerk.): Az európai jogi kultúra közös értékei. Δίκη– Dike. A Márkus Dezső Összehasonlító Jogtörténeti Kutatócsoport Folyóirata. 2017/1. 94-114. (2017)

- 2. Az örökbefogadás Magyarországon 1946 előtt és az örökbefogadás gyakorlata Baranyában**

In: HERGER Csabáné – SCHWEITZER Gábor (szerk.): Polgári-kori jogintézmények, torzulások és jogkövetkezmények Magyarországon. Δίκη– Dike. A Márkus Dezső Összehasonlító Jogtörténeti Kutatócsoport Folyóirata. 2018/1. 72-93. (2018)

- 3. Az örökbefogadás bírósági gyakorlata (1953-2014)**

In: HERGER Csabáné – SCHWEITZER Gábor (szerk.): Család - házasság - gyermekvédelem az európai jogi kultúrában. Δίκη– Dike. A Márkus Dezső Összehasonlító Jogtörténeti Kutatócsoport Folyóirata. 2019/1. 111-129. (2019)

- 4. Feltétel nélkül szeretni és szeretve lenni – Az örökbefogadás Magyarországon az európai szabályozás tükrében**

In: Családi Jog 2019/4., 23-30. (2019)

- 5. „Nem jobbra kanyarodtunk, hanem balra, immár közös úton hazafelé” - Egy titkos örökbefogadás története**

In: JURA – A Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Karának tudományos lapja 2016/2. 323-326. (2016)

- 6. Nevelőszülő vagy örökbefogadó szülő? Nevelőszülőből örökbefogadó szülő? – Az átgadozás folyamata egy család történetében**

In: JURA – A Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Karának tudományos lapja
2016/2. 159-167. (2016)

Idegen nyelvű tanulmány

1. Eheschliessung – Definition der Ehe

In: Eszter Cs. Herger-Susanne Kissich- Markus Steppan (Hg.): Gemeinsame Wurzeln und Elemente des österreichischen und ungarischen Familienrechts, Leykam, 347-355. (2018)

2. „Gemeinsame Elemente des österreichischen und ungarischen Familienrechts zur Zeit der Doppelmonarchie und innerhalb der EU.” Bericht über das Forschungsseminar der Dezső-Márkus Forschungsgruppe für Vergleichende Rechtsgeschichte

In: Journal on European History of Law Vol. 8. 170-172. (2017)

Megjelenés alatt álló publikáció:

„The judicial practise of *adoption* between 1953-2013”

Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa” (ISSN 2084-4115).

XXIII. Felhasznált irodalom

BACSÓ JENŐ: Az örökbefogadás, Budapest, 1968

BOÉR KATALIN: Lombikban fogant álmok. A mesterséges megtermékenyítésről másképpen Budapest, 2011

CSIKY OTTÓ-M. BUJDOSÓ GYÖRGY-H. VÁCZY ZSUZSA: Apasági perek, apaságvizsgálat, Budapest, 2003

JOBBÁGYI GÁBOR: Személyi és Családi Jog, 2009

JOBBÁGYI GÁBOR -BARZÓ TÍMEA: Családi jog, Miskolc, 1997

GRÁD ANDRÁS: A családjog kéziönyve I-II., Budapest, 2000

HALMAI HÁBOR (szerk.): Család, tulajdon és emberi jogok, Budapest 1999

MÉCSNÉ BUJDOSÓ GYÖNGYI: A házasságon kívüli szülés néhány társadalmi vetülete, Budapest, 1997

KATONÁNÉ PEHR ERIKA-HERCZOG MÁRIA: A Gyermekvédelem Nagy Kézikönyve, Budapest 2011

KISS ÉVA: A nemzetközi családjog, Budapest 1996

SZEIBERT ORSOLYA: Családi jog, Budapest 2012

NIZSALOVSZKY ENDRE: Magyar családi jog, Budapest 1949

PAP TIBOR-FILÓ ERIKA: Magyar családjog, Budapest 1981

PAP TIBOR: Magyar családi jog, Budapest 1967

HEGEDŰS ANDREA: A magyar családi jog az új Ptk.-ban – A jogterületet érintő főbb változások
http://www.vmtt.org.rs/mtn2011/233_252_Hegedus_Andrea_A.pdf (letöltés: 2013.11.17. 18:27)

WEISS EMÍLIA: Az 1993. évi Hágai Egyezmény a nemzetközi örökbefogadásról – gyermekek külföldre történő örökbeadásáról/külföldről történő örökbefogadásról, Nizsalovszky emlékkönyv, Budapest 1984

WEISS EMÍLIA: Családjogi alapismeretek, Budapest 1999

<http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-303.html> (Letöltés: 2020. augusztus 19. 14:26)

DIÓS ISTVÁN (szerk.): II. János Pál megnyilatkozásai II. Pápai dokumentumok 1978-2005, Budapest, 2005

RAFFAI KATALIN: Határokon átnyúló családi ügyek nemzetközi személyes-és családjogi kérdések a XXI. században, 2018

RAFFAI KATALIN: Az új nemzetközi magánjogi törvény megújult családjogi szabályai, 2018

BURIÁN LÁSZLÓ-RAFFAI KATALIN- SZABÓ SAROLTA: Nemzetközi magánjog, 2018

JANCSÓ GYÖRGY: Magyar Házassági és házastársi öröklési jog, 1901

SZEIBERT ORSOLYA: A házasság Európában a jogegységesítő törekvések tükrében, 2014

BAGI ISTVÁN: Az örökbefogadás és az öröklési jog kapcsolata a magyar polgári jogfejlődésben Werbőczytől a XX. század végéig, In:(L)ex Cathedra et praxis.Ünnepi kötet Lábady Tamás 70. születésnapja alkalmából.Pázmány Press Budapest, 2014

HEGEDŰS ANDREA: Az anyai jogállás és annak lehetséges problémái, Gellén Klára. Lege et Fide: Ünnepi tanulmányok Szabó Imre 65. születésnapjára, 2016

KŐRÖS ANDRÁS (szerk. Horeczky Károly, Szilágyi Dénes): Polgári Jog 1953-1997, Családjog, Civilisztikai döntvénytár, Budapest, 1998

Egyetemes Magyar Encyclopaedia 1. A-Ajuga, Pest, 1859

ÉLESZTŐS LÁSZLÓ - ROSTÁS SÁNDOR (szerk.): Magyar nagylexikon 1. A - Anc - Magyar nagylexikon
1. Budapest, 1993

Második Törvénykönyv (Ószövetség) 25,5-10.

HERGER CSABÁNÉ - KATONÁNÉ PEHR ERIKA: Magyar családjog, Pécs 2021

SÁRY PÁL: Bűnvádi eljárások az Újszövetségben, Budapest, 2007

BURIÁN JÁNOS: Latin synonymika. A legfontosabb 2000 latin szó szinonimaszótára használati útmutatóval - Mesterművek 11. Budapest, 2017

https://hu.wikipedia.org/wiki/Diocletianus_r%C3%B3mai_cs%C3%A1sz%C3%A1r (Letöltés:
2020. november 1. 17:01)

FÓNAGY ZOLTÁN: Az örökbefogadás <https://orokbe.hu/2014/06/30/az-orokbefogadas-tortenelmi-latoszogbol> (Letöltés: 2019. május 25. 19:48)

SÁRKÁNY MIHÁLY - SZILÁGYI MIKLÓS (szerk.): Társadalom - Magyar néprajz nyolc kötetben 8., Budapest, 2000

DAVID BRADLEY: Regulation of Unmarried Cohabitation in West European Jurisdictions - Determinants of Legal Policy – International Journal of Law, Policy and the Family Vol. 15. No. 1., 2001.

HEGEDŰS ANDREA, Polgári Jog Családjog, Szeged 2019

Széll Kálmán (1910) Budapesti Hírlap dec. 2.

http://www.tegyesz.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=58&Itemid=67
(Letöltés: 2016.03.10. 16:58)

BARABÁS ZOLTÁN: A budapesti M. Kir. Állami Gyermekmenhely története In.: Felsődiethomai PETTKÓ-SZANDTNER ALADÁR (szerk.): A huszonöt éves állami gyermekvédelem emlékkönyve. [S.I.]: Népjóléti Minisztérium. 1928

ECKHART FERENC: Magyar alkotmány- és jogtörténet, Millenniumi Magyar Történelem, 2000

CZUCZOR GERGELY-FOGARASI JÁNOS: A magyar nyelv szótára (1862), Árvaszék: Árvák ügyeire vonatkozó tanácskozmány vagy tárgyalás; árvabíróság.
http://jesz.ajk.elte.hu/zambo16.html#_ftn20, (Letöltés: 2019. december 1. 17:47)

ZÁMBÓ GÉZA: A gyámhatóságok, árvaszékek szervezete, eljárása a kiegyezés után, 2014., 1. (Letöltés: 2019. december 1. 17:47)

SZŰCS LÁSZLÓNÉ SISKÁ: Az árvaszékek története és jogi szabályozása Szabolcs megyében 1848-1880 között, PhD értekezés, Miskolc, 2000

SZENNAY ANDRÁS (szerk.): Teológiai évkönyv 1982, Budapest, In: Tomka Ferenc: Család-lelkipásztorkodás, családszociológia

PÓLAY ELEMÉR: Az új csehszlovák családjogi törvénykönyv házassági joga. Jogtudományi Közlöny, 1951 október

AVENARIUS MARTIN, Der pseudo-ulpianische liber singularis regularum: Entstehung, Eigenart und Überlieferung einer hochklassischen Juristenschrift; Analyse, Neuedition und deutsche Übersetzung. Wallstein Verlag, 2005

KRUEGER PAUL, Corpus iuris civilis: Codex Justinianus; recognovit et retractavit Paulus Krueger. Vol. 2. Weidmann, 1970

KÜBLER BERNARD GUSTAV ADOLF – SECKEL EMIL (ford.), Gaius: Institutionum commentarii quattuor. Teubner, Leipzig, 1903

BADITZ LAJOS: A polgári törvénykönyv tervezetének bírálata, Budapest, 1904

GAÁR VILMOS: Az örökbefogadásról Budapest 1898

BÉLI GÁBOR: Magyar jogtörténet. A tradicionális jog, Budapest-Pécs 2000

MEZEI BARNA: Magyar jogtörténet, 2008

GÁL DEZSŐ – NYÁRÁDY LÁSZLÓ: Az örökbefogadás, különös tekintettel a gyakorlati eljárásra, Budapest, 1941

KABA ESZTER (szerk.): Háborús mindennapok – mindennapok háborúja. Magyarország és a Nagy Háború – ahogy a sajtó látta 1914–1918, In: Istvánffy István, A hadiárvak védelme, Budapest, 2018

MESZLÉNY ARTÚR, Magyar Magánjog I., Budapest, 1931

SZLADITS KÁROLY, Magyar Magánjog I., Budapest, 1941

TAKÁCS JÓZSEF: A gyámhatóságok hatásköri és eljárási kérdései. Népszabadság 1960. április 6-i számában „A fogadott gyermek” c. cikk

1962 Páll József, Jogirodalom

CSIKI OTTÓ-SIMOR ANTAL: Az apasági és a származás megállapítása iránti egyéb perek, 1961

GYEKICZKY TAMÁS (szerk.): Ami a múltból elkísér (2.) - Gondolat - Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának kiadványai 2. Budapest, 2005

RÁCZ ISTVÁN: A szülőnek a gyermekkel való érintkezése és annak néhány problémája, 1968

HARGITAI VERA: Polgári jog, 2006

PAP TIBOR: Magyar Családi Jog, Budapest, 1967

HÁRSFAI KATALIN: Bevezetés a házasságjogba, Budapest, 2014

ANDORKA RUDOLF: Bevezetés a szociológiába, Budapest, 2006

HUSZ ILDIKÓ: Család és társadalmi reprodukció a 19. században Doktori Mestermunkák, 2002
Családpolitikai koncepció, Népjóléti Minisztérium 1992. kézirat

KATONÁNÉ PEHR ERIKA: Az örökbefogadás és az örökbefogadási eljárás Budapest, 1999

CAROLE R. SMITH, Örökbefogadók és nevelőszülők, Budapest, 1995

KŐRÖS ANDRÁS (szerk.), A Családjog kézikönyve 2007, I. kötet, Budapest, 2007

HOYER MÁRIA: Sóvárgás és szenvedés - Az addiktív keresés mélylélektani megközelítése, 2010

SOMFAI BALÁZS: Kapcsolattartás, mint a gyermek emberi joga, PhD disszertáció, 2007

VAJDA ZSUZSANNA - KÓSA ÉVA: Neveléslélektan, 2005

PETER NEWELL-RACHEL HODGKIN: Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child. Geneva, UNICEF, 2007

MAURER HANS-ULRICH: Europäisches Übereinkommen vom 27. November 2008 über die Adoption von Kindern (revidiert), Zeitschrift für das gesamte Familienrecht, FamRZ 15.11.2015, 62. Jahrgang, Heft 22, 1937

KENGYEL MIKLÓS - HARSÁGI VIKTÓRIA: Európai polgári eljárásjog, 2009

B.L., Örökbefogadási egyezményt írnak alá Hágában, Magyar Nemzet, 1993

BOROS ZSUZSA, KATONÁNÉ PEHR ERIKA, KŐRÖS ANDRÁS, MAKAI KATALIN, SZEIBERT ORSOLYA: Polgári Jog Családjog az új Ptk. magyarázata, Budapest 2013

FILÓ ERIKA-KATONÁNÉ PEHR ERIKA: Gyermeki jogok, Gyermekvédelem, Budapest 2009

Gulyás Erika: A roma testvéreket Nyugatra viszik, Népszava, 2019. november 27.

<http://ceflonline.net/history/> (Letöltés: 2020. 07. 10. 18:12)

National report: Hungary Dr. Orsolya Szeibert, February 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Hungary-IR.pdf> (Letöltés: 2020. 07. 11. 16:52)

National report: Austria Prof. Dr. Marianne Roth Dr. Claudia Reith March 2015
<http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Austria-IR.pdf> (Letöltés: 2020. 07. 11. 16:55)

Svájci Polgári Törvénykönyv

National report: Switzerland Prof. Ingeborg Schwenzer Tomie Keller February 2015,
<http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Switzerland-IR.pdf>, (Letöltés: 2020. 07. 11. 16:57)

National report: Germany Prof. Nina Dethloff Prof. Dieter Martiny Mirjam Zschoche April 2015
<http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Germany-IR.pdf> (Letöltés: 2020. 07. 11. 16:59)

National report: ENGLAND & WALES Prof. Anna Barlow Prof. Nigel Lowe January 2015,
<http://ceflonline.net/wp-content/uploads/England-Wales-IR.pdf>, (Letöltés: 2020. 07. 11. 17:03)

National report: France Prof. Frédérique Ferrand Laurence Francoz-Terminal January 2015
<http://ceflonline.net/wp-content/uploads/France-IR.pdf>, (Letöltés: 2020. 07. 11. 17:06)

National report: Finland Dr. Salla Silvola January 2015*<http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Finland-IR.pdf>, (Letöltés: 2020. 07. 11. 17:19)

National report: Norway Prof. dr. Tone Sverdrup April 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Norway-IR.pdf>, (Letöltés: 2020. 07. 11. 17:38)

National report: Sweden, Prof. Maarit Jänträ-Jareborg Prof. Margareta Brattström LisaMarie Eriksson March 2015, (Letöltés: 2020. 07. 11. 17:42)

National report: Russia, Prof. Masha Antokolskaia January 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Russia-IR.pdf>, (Letöltés: 2020. 07. 12. 17:00)

National report: ITALY, Prof. Maria Donata Panforti December 2014, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Italy-IR.pdf>, (Letöltés: 2020. 07. 12. 17:05)

National report: Spain, Prof. Cristina González Beilfuss Dr. Monica Navarro-Michel May 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Spain-final.pdf>, (Letöltés: 2020. 07. 12. 17:21)

National report: Slovenia, Prof. Barbara Novak February 2014, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Slovenia-IR.pdf>, (Letöltés: 2020. 07. 12. 17:36)

National report: Czech Republic, Prof. Milana Hrusaková June 2015 <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Czech-Republic-IR.pdf>, (Letöltés: 2020. 07. 12. 17:40)

National report: Croatia, Prof. Branka Rešetar Nataša Lucić January 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Croatia-IR1.pdf>, (Letöltés: 2020. július 12. 17:43)

National report: Slovakia, Dr. Róbert Dobrovodsky January 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Slovakia-IR.pdf>, (Letöltés: 2020. 07. 12. 17:23)

National report: Portugal, Prof. Guilherme de Oliveira Rosa Martins Paula Vítor January 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Portugal-IR.pdf>, (Letöltés: 2020. 07. 12. 17:13)

National report: The Netherlands Prof. Wendy Schrama March 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/The-Netherlands-IR.pdf>, (Letöltés: 2020. 07. 11. 17:17)

National report: Poland, Dr. Błażej Bugajski Dr. Anna Wysocka-Bar Under the supervision of Prof. Dr. Andrzej Mączyński July 2015 <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Poland-IR.pdf>, (Letöltés: 2020. 07. 12. 17:50)

National report: Greece, Prof. Achilles G. Koutsouradis Dr. Anna-Maria Konsta January 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Greece-IR.pdf>, (Letöltés: 2020. 07. 12. 17:53)

BOCK ERIN: “Italy high court rules adoptive couples cannot request children based on race, ethnicity,” Jurist, June 3, 2010, <https://www.jurist.org/news/2010/06/italy-high-court-rules-adoptive-couples-cannot-request-children-based-on-race-ethnicity/>, (Letöltés: 2020. 12. 03. 18:20)

H. FOGG-DAVIS: The Ethics of Transracial Adoption (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2002)
Lydia Bracken, Same-Sex Parenting and the Best Interests Principle, Cambridge University Press
Families beyond boundaries: conceptualising kinship in gay and lesbian *adoption* and fostering, Child & Family Social Work. May 2018, Vol. 23 Issue

The maintenance of traditional and technological forms of post-adoption contact, Child Abuse Review. Sep/Oct. 2016, Vol. 25 Issue 5

Normalizing post adoption support for all, Child & Family Social Work, May 2018, Vol.23 Issue 2
SEN, R. & BROADHURST, K.: Contact between children in out-of-home placements and their family and friends networks: a research review. Child & Family Social Work, 2011

FAHLBERG V.: Child's Journey through Placement. Jessica Kingsley, London, 2012

What is the impact of birth family contact on children in adoption and long-term foster care? A systematic review, Child & Family Social Work, Feb. 2017 Supplement, Vol. 22
www.Tusla.ie (Letöltés 2018. november 26. 19:18)

Reimagining adoption in Ireland: a viable option for children in care? CHILD CARE IN PRACTICE 2018, VOL. 24, NO. 3; <https://doi.org/10.1080/13575279.2017.1319799>

CĂTĂLINA SZEKELY: The impact of *adoption* on families. Legal and social implications, Jus et civitas (A Journal of Social and Legal Studies), Vol. V (LXIX) No. 1/2018

BRODZINSKY, D.M. & PINDERHUGHES, E.: Parenting and child development in adoptive families. In M.H. BORNSTEIN: Handbook of parenting: Vol. 1: children and parenting (2nd ed.) 2002

MAHWAH, NJ: LAWRENCE ERLBAUM ASSOCIATES.; HAUGAARD JJ, HAZAN C.: Adoption as a natural experiment, Development and Psychopathology, 2003

PALACIOS J, BRODZINSKY D.: Adoption research: trends, topics and outcomes, International Journal of Behavioral Development, 2010

GIBSON K: Differential parental investment in families with both adopted and genetic children, *Evolution and Human Behavior*, 2009

HODGES, J., STEELE, M., HILLMAN, S., HENDERSON, K. & KANIUK, J.: Change and continuity in mental representations of attachment after adoption. In D.M. Brodzinsky, J. Palacios (Eds.), *Psychological issues in adoption: research and practice*, 2005

KIM WJ, SHIN YJ, CAREY MP.: Comparison of Korean-American adoptees and biological children of their adoptive parents: a pilot study, *Child Psychiatry and Human Development*, 1999 10.1023/A:1022665024514; Tan TX, Impact of biological children's adjustment on their siblings who were adopted from China, *Adoption Quarterly*, 2008

NARCISO ISABEL, VIERIA-SANTOS SALOMÉ, ROBERTO MAGDA: Adoptive versus Mixed Families: Child Adjustment, Parenting Stress and Family Environment, *Journal of Child & Family Studies*. 2018, Vol. 27 Issue 6

SEGAL NL, LI NP, GRAHAM JL, MILLER SA: Do parents favor their adoptive or biological children? Predictions from kin selection and compensatory models, *Evolution and Human Behavior*, 2015 Westhues A, Cohen JS, A comparison of the adjustment of adolescent and young adult inter-country adoptees and their siblings, *International Journal of Behavioral Development*, 1997

BROOKS D, BARTH RP: Adult transracial and inracial adoptees: effects of race, gender, adoptive family structure, and placement history on adjustment outcomes, *American Journal of Orthopsychiatry*, 1999

BOELDT DL, RHEE SH, DiLALLA LF, MULLINEAUX PY, SCHULZ-HEIK RJ, CORLEY RP, HEWITT JK: The association between positive parenting and externalizing behavior, *Infant & Child Development*, 2012

ROBINSON CB, MCGUINNESS TM, AZUERO A, PALLANSCH L: Problem behaviors of children adopted from the former Soviet Union, *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 2015 Hawk BN, McCall RB: Specific extreme behaviors of postinstitutionalized Russian adoptees, *Developmental Psychology*, 2011

MCDONALD TP, PROPP JR, MURPHY KC: The postadoption experience: child, parent, and family predictors of family adjustment to adoption, *Child Welfare*, 2001

Neece CL, Green SA, Baker BL: Parenting stress and child behavior problems: a transactional relationship across time, *American Journal on Intellectual and Developmental Disabilities*, 2012

Woodman AC, Mawdsley HP, Hauser-Cram P: Parenting stress and child behavior problems within families of children with developmental disabilities: transactional relations across 15 years, *Research in Developmental Disabilities*, 2015

BIRD G, PETERSON R, MILLER SH: Factors associated with distress among support-seeking adoptive parents, *Family Relations*, 2002

SMITH JZ: Predictors of parenting stress in lesbian, gay, and heterosexual adoptive parents during early parenthood, *Journal of Family Psychology*, 2014

JI J, BROOKS D, BARTH RP, KIM H, BEYOND: pre-adoptive risk: the impact of adoptive family environment on adopted youth's psychosocial adjustment, *American Journal of Orthopsychiatry*, 2010

JUDGE SL: Determinants of parental stress in families adopting children from Eastern Europe, *Family Relations*, 2003

VIANA AG, WELSH JA: Correlates and predictors of parenting stress among internationally adopting mothers: a longitudinal investigation, *International Journal of Behavioral Development*, 2010

RUETER MA, KEYES MA, IACONO WG, MCGUE M: Family interactions in adoptive compared to nonadoptive families, *Journal of Family Psychology*, 2009

TERNAY M, WILBORN B, DAY H: Perceived child-parent relationships and child adjustment in families with both adopted and natural children, *The Journal of Genetic Psychology*, 1985

GIBSON K: Differential parental investment in families with both adopted and genetic children, *Evolution and Human Behavior*, 2009

GROTEVANT HD, MCDERMOTT JM: Adoption: biological and social processes linked to adaptation, *Annual Review of Psychology*, 2014

JUFFER F, IJZENDOORN MH.: Behavior problems and mental health referrals of international adoptees, Journal of the American Medical Association, 2005

CEBALLO R, LANSFORD JE, ABBEY A, STEWART AJ.: Gaining a child: comparing the experiences of biological parents, adoptive parents, and stepparents, Family Relations, 2004

LANSFORD JE, CEBALLO R, ABBEY A, STEWART AJ.: Does family structure matter? A comparison of adoptive, two-parent biological, single-mother, stepfather, and stepmother households, Journal of Marriage and the Family, 2001

PALÁCIOS, J.: Familias adoptivas. In M.J. Rodrigo, J. Palácios (Eds.), Familia e desarrollo humano, 2000

SÁNCHEZ-SANDOVAL Y, PALACIOS J.: Stress in adoptive parents of adolescents, Children and Youth Services Review, 2012

LIND JUDITH-LINDGREN CECILIA: Displays of parent suitability in *adoption* assessment reports; Child & Family Social Work. Feb2017 Supplement, Vol. 22

http://ec.europa.eu/civiljustice/parental_resp/parental_resp_swe_en.htm (Letöltés: 2017.04.21. 17:38)

ROSTÁS SZABOLCS: Mostoha sorsú romániai árvák, Magyar Nemzet Kitekintő, 2004

DRÁVUCZ PÉTER: Az örökbefogadás útja, A Jövő Mérnöke, 1997

INCZE: Nem lesz többé gyermeklopás, Háromszék, 1994

LUKÁCS CSABA: Családegyesítés fordítóprogrammal, Magyar Nemzet Magazin, 2016

Azi, Távirati Stílusban, Romániai Magyar Szó, 2001

FARKAS IMOLA (szerk.): Háromszéki gyermekexport, Székely Hírmondó, 2004

MÓZES LÁSZLÓ (szerk.): Háromszék, Hírsaláta, 2001

Afrikai utánpótlás, Székely Hírmondó, 2012

SIMÓ ERZSÉBET (szerk.): Veszélyben a csatlakozási tárgyalások, Háromszék, 2001

BOGDÁN LÁSZLÓ: A banánhéj, Háromszék, 2001

Háromszék, Hírsaláta, 2001

Romániai Magyar Szó, Távirati stílusban, 2001

SZABÓ GÉZA: Gyermekexport, A Hét, 11/6., 2004

Ismeretlen szerző, Románia gyorsít az ütemen, Magyar Szó, 2004. február 27.

Hírsaláta, Háromszék, 2003

Háromszék, független napilap, Hírsaláta rovat, 2004

AGYAGÁSI EDIT-TIBORI SZABÓ ZOLTÁN: Románia Magyarországról is visszagyűjti a gyerekeket, Népszabadság, 2005

Adevărul, Háromszék, Hírsaláta, 2004

Mediafax-D., Európai Parlament, Keresztútban Románia, Háromszék, 2004

ROSTÁS SZABOLCS: Kutatnak a craiovai csecsemőtolvaj után, Magyar Nemzet, 2006

EP- sajtószolgálat, Háromszék, Hírsaláta, 2006

SZŐCS LEVENTE: Naponta eltaszítanak négy gyermeket, Népszabadság, 2014

Záróra, Távirati stílusban, 2003

REBECCA COMPTON: Szülők határok nélkül, Valóság, 2016. július, 117-120.

PÉLEY BERNADETTE: Pszichopatológia és fejlődés. Diagnózis és terápia fejlődési pszichopatológiai nézőpontból - Pszichológiai szemle könyvtár 17., Budapest, 2013

FRITZ SCHWIND: Die funktionelle Anknüpfung im IPR, FS W. Müller-Freienfels. Baden- Baden, 1986

CSEHI ZOLTÁN: Állampolgárság és a nemzetközi magánjog kapcsolata az alapjogi védelem szempontjából, Budapest, 2012

SZABÓ MARCEL - LÁNCOS PETRA - GYENEY LAURA (szerk.): Uniós szakpolitikák. 2. átdolgozott kiadás Budapest, 2013

TÓTH GÁBOR ATTILA: Túl a szövegen. Értekezés a magyar alkotmányról, 2009

BALÁSHÁZY IMRE - MAJOR GYÖNGYI - FARKAS PÉTER (SZERK.): Boldogabb családokért és ifjúságért – A családi élet válsága és a demográfiai válság oka, Budapest 2018

Azonos nemű szülők, azonos nemű párok gyermekvállalása Magyarországon, „Szivárványcsaládok helyzete Magyarországon” címmel folytatott kutatási projektet 2016 - 2017, az ILGA-Europe támogatásával (Letöltés: 2020. 02.10. 18:15)

TAKÁCS JUDIT (szerk.): Homofóbia Magyarországon (2011), In: Dombos Tamás - Takács Judit - P. TÓTH TAMÁS - MOCSONAKI LÁSZLÓ: Az LMBT emberek magyarországi helyzetének rövid áttekintése

JOBÁGYI GÁBOR: Az élet joga. Abortusz, eutanázia, művi megtermékenyítés Budapest, 2004

KŐRÖS ANDRÁS (szerk.): Polgári Jog, Családjog, Az új Ptk magyarázata III/IV., Budapest, 2013

KATONÁNÉ PEHR ERIKA: „Örökbefogadás” in Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Családjog rovat, rovatszerkesztő: Hegedűs Andrea) <http://ijoten.hu/szocikk/orokbefogadas> 2018

KATHARINA BOELE-WOELKI DIETER MARTINY: The Commission on European Family Law (CEFL) and its Principles of European Family Law Regarding Parental Responsibilities (https://www.researchgate.net/publication/225736372_The_Commission_on_European_Famil

y Law CEFL and its Principles of European Family Law Regarding Parental Responsibilities (Letöltés: 2019. 02. 23.)

FILÓ ERIKA-KATONÁNÉ PEHR ERIKA: Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem, Budapest, 2015

Peru CRC/C/65/Add. 8

<http://tegyesz.hu/orokbefogadas/> (Letöltés: 2019. 02. 24. 20:32)

NAGY ADRIENN-WOPERA ZSUZSA (szerk.): Polgári eljárásjog II., Budapest, 2018

KATONÁNÉ PEHR ERIKA: Az örökbefogadás változásáról az új Családjogi Könyv tükrében. In: Ünnepi tanulmányok Kecskés László professzor 60. születésnapja tiszteletére. Pécs, 2013

Mádl Ferenc-Vékás Lajos: Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga, Budapest, 2018

Magyar Hírlap 1996. július 2.

FORRAI JUDIT: Ne dőlj be, Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM), Budapest 2004

Szociális statisztikai évkönyv, KSH, Budapest, 2014

Nevelőszülők csak főállásban? http://nol.hu/belfold/20130517-neveloszulok_csak_foallasban_-1387115 (Letöltés: 2019.09.14. 17:25)

CSIKY OTTÓ-FILÓ ERIKA: Magyar családjog, Budapest 2003

<http://gyereksorsok.hu/2015/11/12/orokbefogadas-vilagnapja-neveloszulo-orokbeadas/>
Gyereksorsok c. blog, történetek a gyermekvédelemből, működteti az SOS gyermekfalvak Baranya Megyei Gyermekvédelmi Központ Országos Hatáskörű Módszertani Nevelőszülői Hálózata SZAKMAI PROGRAMJA, 2010 (Letöltés: 2019.09.14. 17:25)

VIDA ZSUZSANNA: Kikerülés a nevelőszülői családból – átgondozás örökbefogadó családba (Válogatás a Fővárosi Módszertani TEGYESZ tanulmányaiból, cikkeiből 2009-2012) (Letöltés: 2019.09.14. 17:25)

Központi Statisztikai Hivatal, www.ksh.hu

HERGER CSABÁNÉ: A nővételtől az állami anyakönyvvezetőig, Budapest–Pécs, 2006

MESZLÉNY ARTÚR: Magyar Magánjog I., Budapest, 1931

NIZSALOVSKY ENDRE: A család jogi rendjének alapjai, Budapest, 1963

KOLOSVÁRI SÁNDOR-ÓVÁRI KELEMEN (ford.): Werbőczy, Hármaskönyv, MTA, Budapest, 1894

MURÁNYI-KOVÁCS ENDRÉNÉ-KABAINÉ HUSZKA ANTÓNIA: A gyermekkori és a serdülőkori személyiségzavarok pszichológiája, Budapest, 2003

ANDREAS LAUN (szerk): Homoszexualitás katolikus szemmel, 2007

MÁRTONFFY ZSUZSA: Akiknek két anyja van, 2020

SUE WELLS: Veled, nélküled, Budapest, 2018

HOWARD ALTSTEIN-RUTH MCROY: Does family preservation serve a child's best interest? Washington D.C., Georgetown University Press, 2000.

BENYAM D. MEZMUR: La adopción internacional como medida de último recurso en África: Promover los derechos de un niño y no el derecho a un niño. Sur-revista Internacional de Derechos Humanos. 2009/10.

S. DIXON: The Roman Family, London 1992

C. KUNST: Römische Adoption. Zur Strategie einer Familienorganisation, Hennef 2005

J. GARNDER: Family and Familia in Roman Law and Life, Oxford, 1998

M. KURYLOWICZ: Die adoptio im klassischen römischen Recht, Warschau 1981

C. NEUKIRCHE: Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption. Frankfurt am Main, 2005

U. MANTHE, Gaius. Institutionen, Darmstadt 2004

M. Kaser: Das römische Privatrecht. I. München, 1971

F. WEISS (szerk.): Aulus Gellius. Die attischen Nächte I. Darmstadt 1992

J. Gardner: Frauen im antiken Rom. Familie, Alltag, Recht, Leipzig 1995

F. Wieacker: Römische Rechtsgeschichte, Quellenkunde, Rechtsbildung, Jurisprudenz und Rechtsliteratur I. München 1988

C. Russo Ruggeri: La datio in adoptionem I. Origine, regime giuridico e riflessi politico-sociali in età repubblicana ed imperiale, Mailand 1990

Franciosi: Famiglia e persone in Roma antica, Torino 1992

M. Kaser: Römische Rechtsgeschichte, Göttingen 1986

M. Kurylowicz: Zur nachklassischen Adoption, in: M. SCHERMAIER, Z. VÉGH (szerk.), Ars boni et aequi. Festschrift für Wolfgang Waldstein zum 65. Geburtstag, Stuttgart 1993

Knütel: Zur Adoption im römischen Recht, in: Gaul (szerk.): Familienrecht in Geschichte und Gegenwart. Symposium aus Anlass des 80. Geburtstags von Friedrich Wilhelm Bosch am 2. Dezember 1991, Bielefeld, 1992

HECKER, Die Adoption im geltenden Recht als Produkt der historischen Entwicklung, Rostock, 1903

J. M. Rainer: Römische Staatsrecht. Republik und Prinzipat, Darmstadt 2006

C. E. OTTO, B. SSCHILLING, C. F. F. SINTENIS (szerk.): Das Corpus Iuris Civilis. In's Deutsche übersetzt von einem Vereine Rechtsgelehrter VI. Leipzig 1832

C. E. OTTO, B. SSCHILLING, C. F. F. SINTENIS (szerk.): Das Corpus Iuris Civilis. In's Deutsche übersetzt von einem Vereine Rechtsgelehrter IV. Leipzig 1832

PEPPE: Civis Romana, Forme giuridiche e modelli sociali dell'appartenenza e dell'identità femminili in Roma antica, Lecce 2016

J. A. C. THOMAS: Some Notes on adrogatio per rescriptum principis, in: Revue internationale des droits de l'antiquité, 1967

M. KURYLOWICZ: „Adoptio plena“ und „minus plena“ in: Labeo 25, 1979

SCIORTINO: Sull'adozione da parte delle donne, in: Annali del Seminario Giuridico 51, 2006

C. FAYER: La Familia Romana, Rom 1994

XXIII.1. Folyóiratok

CSÁSZÁR KINGA: A kéjelgésügy szabályozása a dualizmus-kori Magyarországon. In: JURA 2012/1.

KRAUSZ BERNADETT: A törvényes születésű kiskorú gyermek tartása a házasság fennállása alatt és felbomlása után 1938 és 1945 között Magyarországon. In: HERGER Csabáné – SCHWEITZER Gábor (szerk.): A házasság és a család védelme a modern magyar családjogban. Δίκη– Dike. A Márkus Dezső Összehasonlító Jogtörténeti Kutatócsoport Folyóirata. Pécs 2018/2. 16-32.

SZEIBERT ORSOLYA: Az új Ptk. Családjogi Könyvének rendelkezései, In: Jegyző és Közigazgatás, 2013. évi 5. lapszám, 30-33.

SZEIBERT ORSOLYA: A gyermek érdeke, mint meghatározó szempont a szülői felügyelettel és az örökbefogadással kapcsolatos rendelkezések legújabb módosításaiban. In: Családi Jog XVI. évfolyam 2. szám

WEISS EMÍLIA: A származás megismeréséhez való jog és e jog korlátai, In: Jogtudományi Közlöny 57., 2002

HOMOKI-NAGY MÁRIA: A magyar gyámsági jog a neoabszolutizmus korában. In: Acta Universitatis Szegediensis: forum: acta juridica et politica. 2019

SZEIBERT ORSOLYA: Az élettársak jogállása c. konferencia referátum, In: Polgári Jogi Kodifikáció 2004. évi 3. sz.

WEISS EMÍLIA: Az örökbefogadás néhány társadalmi és jogi kérdése. In: Magyar Tudomány. 1997/2.

KIS ENIKŐ: Esély az életre, avagy a krízisinkubátorok jelene és jövője. In: Arsoni VI. évfolyam, 2018/3-4. szám, A 2019. április 25-én az SZTE-ÁJK Alkotmányjogi Tanszéke által szervezett konferencia tanulmánykötete.

WEISS EMÍLIA: Az új Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyvéről, In: Jogtudományi Közlöny, 2013

HERCZOG MÁRIA: Miért és mire kell felkészíteni az örökbefogadókat? In: Családi Jog, 2003/2.

TANCSIK ANNAMÁRIA: Családnevek és utónevek a névjog és névtan összefüggésrendszerében In: Magyar Jog 2016/3.

LUKÁCS Nikolett: Bejegyzett élettársi kapcsolat - az azonos nemű állampolgárok „22-es csapdája” In: Családi Jog, 2012/4.

KÓRÓS ANDRÁS: "Fontolva haladás" - az új Ptk. Családjogi Könyve 13. Rész: Az örökbefogadás II. In: Családi Jog, 2008/2.

KATONÁNÉ PEHR ERIKA: Az örökbefogadás és az örökbefogadási eljárás (Reiderné dr. Bánki Erika – In: Családi Jog, 2003/3-4.

STEINER ERIKA: Az örökbefogadáshoz kapcsolódó közjegyzői okiratok Franciaországban In: Közjegyzők Közlönye, 2014/4.

UJVÁRI TAMÁS: Az örökbefogadás és az öröklési jog - egy hagyatéki ügy kapcsán In: Közjegyzők Közlönye, 2004/4.

MARSCHALKÓ LINDA: Az örökbefogadás és a gyermek legjobb érdeke, In: Iustum Aequum Salutare IX. 2013

BACSÓ JENŐ: Az örökbefogadás. In: Jogtudományi Közlöny. 1981

KATONÁNÉ PEHR ERIKA: Néhány gondolat az örökbefogadás megváltozott jogi környezetéről In: Családi Jog, 2013/4.

KATONÁNÉ PEHR ERIKA: Az örökbefogadás dilemmái In: Családi Jog, 2011/1.

BEKE-MARTOS JUDIT: Az örökbefogadás - jogtörténeti megközelítésben In: Családi Jog, 2009/4.

BIRÓ ZSÓFIA: A fiúsítás gyakorlata a Hármaskönyvig. In: Acta Universitatis Szegediensis, forum : publicationes doctorandorum juridicorum. 2017. 59-85.

SZEIBERT ORSOLYA: Portugál családjog - az örökbefogadás és a származás megismeréséhez való jog az alapjogok tükrében, továbbá az élettársi kapcsolat In: Családi Jog, 2009/3.

BOGÁR ZSUZSA: Segítség örökbefogadóknak és örökbefogadás előtt állóknak, In: Kapocs, 11. évfolyam, 4. szám, 2012

KATONÁNÉ PEHR ERIKA: Néhány gondolat az örökbefogadás megváltozott jogi környezetéről In: Családi Jog 2013. XI. évfolyam 4. szám

DELI JUDIT-LANTAI CSILLA: Változások az örökbefogadás területén, In: Kapocs 13. évf. 3. sz. 2014

KATONÁNÉ PEHR ERIKA: Az örökbefogadás dilemmái, In: Családi Jog 2011, IX. évfolyam 1. szám

HEKA LÁSZLÓ: Néhány gondolat az új horvát Családjogi Törvényről, In: Családi Jog XIII. évfolyam 1. szám, 2015

BUDAVÁRI ZITA: Az örökbefogadás gyakorlati gondjai és lehetőségei a Bölcső Alapítvány tevékenységének tükrében, In: Kapocs 13. évf. 3. sz., 2014

TAKÁCS JUDIT-MOCSONAKI LÁSZLÓ-P.TÓTH TAMÁS: A leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű (LMBT) emberek társadalmi kirekesztettsége Magyarországon, In: Esély 2008/3.

SZEIBERT ORSOLYA: A gyermek érdeke, mint meghatározó szempont a szülői felügyelettel és az örökbefogadással kapcsolatos rendelkezések legújabb módosításaiban. In: Családi Jog 2018. XVI. évfolyam 2. szám

WEISS EMÍLIA: A családjogi kodifikáció elvi kérdései In: Közjegyzők Közlönye, 2007 / 1. szám, 11/54. évfolyam

ROKSZOLANA SZTASZIV: A nemzetközi örökbefogadás, különös tekintettel Ukrajnára, In: Családi Jog 2012, X. évfolyam 2. szám

SOMFAINÉ FILO ERIKA: A szülői felügyeleti jogot érintő állami gondoskodás, In: Jogtudományi Közlöny, 1981

KILÉNYI GÉZA: Az államigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálata a szocialista jogfejlődés tükrében, In: Jogtudományi Közlöny 1981

NYIGRINY ELEMÉR: Az államigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálata továbbfejlesztésének néhány kérdése, In: Jogtudományi Közlöny 1985

BODNÁR BÉLA-BODNÁR ZOLTÁN: A terhesség kihordására irányuló szerződések egyes kérdései az in vitro fertilisatio és az arteficialis inseminatio különböző szociobiológiai kombinációi In: Jogtudományi Közlöny, 1986

WEISS EMÍLIA: A Családjogi Törvény tervezett módosításához, In: Jogtudományi Közlöny, 1986
3. szám

BODNÁR BÉLA—BODNÁR ZOLTÁN: Pótanyasági" szerződések In: Jogtudományi Közlöny 1987

KATONÁNE PEHR ERIKA: Néhány gondolat az örökbefogadás megváltozott jogi környezetéről. In:
Családi Jog 2013/4.

PAP TIBOR: Magyar családi jog, In: Jogtudományi Közlöny 1967

RÁCZ ISTVÁN: Gyermekelhelyezés-állami gondozás, In: Jogtudományi Közlöny, 1970, 10. szám

HERNÁDI LÁSZLÓ: Az ideiglenes gondnok, In: Jogtudományi Közlöny, 1970

RÁCZ ISTVÁN: Gondolatok Dr. Bacsó Jenő: Az örökbefogadás c. monográfiája kapcsán, In:
Jogtudományi Közlöny, 1971

CSIKY OTTÓ: Az utólagos házasságkötés alapján keletkező apasági vélelem, In: Jogtudományi
Közlöny 1971

BACSÓ JENŐ: Fontosabb családjogi rendelkezések nemzetközi magánjogunkban, In: Jogtudományi
Közlöny 1980 7. szám

RÁCZ ISTVÁN: A nevelési tanácsadó szerepe a gyámhatósági eljárásokban, In: Jogtudományi
Közlöny, 1972, 9. szám

TELESZKY ISTVÁN: Indokolás az általános magyar magánjogi törvénykönyv tervezetének öröklési
jogot tárgyzó ötödik részéhez, In: Jogtudományi Közlöny 1880, 47. szám

TAKÁCS JÓZSEF: A gyámhatóságok feladatai a szülői felügyelettel kapcsolatban, In: Jogtudományi
Közlöny 1973

NÉVAI LÁSZLÓ: Az ügyész szerepe a polgári eljárásban Magyarországon, In: Jogtudományi Közlöny 1973

PAP TIBOR: Társadalmi igények és a Családjogi Törvény, In: Jogtudományi Közlöny 1973

P.T., Francia-magyar jogásznapiok a családvédelem jegyében, In: Jogtudományi Közlöny, 1973

CSIKY OTTÓ: A gyermek családi jogállása, In: Jogtudományi Közlöny, 1973

PAP TIBOR: A családjogi törvény, a népesedéspolitika, valamint a családvédelem időszerű kérdései, In: Jogtudományi Közlöny, 1974

WEISS EMÍLIA: Az új Polgári Törvénykönyv és a családjogi viszonyok szabályozása, Polgári Jogi kodifikáció, 2000. évi 2. szám 4.

BACSÓ JENŐ: A családjogi törvény módosításának vitája, In: Jogtudományi Közlöny 1974

CSIKY OTTÓ: A rokonság néhány problémája a családjogi törvény módosítása után In: Jogtudományi Közlöny 1975

BAJORY PÁL: A jogalkító ítéletek, In: Jogtudományi Közlöny 1978

BACSÓ JENŐ: A nemzetközi magánjogi kódex polgári eljárásjogi vonatkozásai, In: Jogtudományi Közlöny 1980 9. szám

LÁSZLÓ ANDRÁS: Személyek jogállása a magyar nemzetközi magánjogban a dualizmus idején In: Jogtudományi Közlöny, 1981 1. szám

BACSÓ JENŐ: Az örökbefogadás, In: Jogtudományi Közlöny, 1981

NOVÁK ISTVÁN: A polgári per hatásköri szabályainak elvi alapjai, In: Jogtudományi Közlöny 1964

BACSÓ JENŐ: Jogirodalom, Nizsalovszky Endre: A család jogi rendjének alapjai. In: Jogtudományi Közlöny, 1964 1. szám

BENKŐ GYULA: A házasság felbontásának anyagi jogi kérdései a szovjet és a magyar jogban, In: Jogtudományi Közlöny 1954 január-február 28.

DÉR PÁL: A mostohagyermek családi jogállásának és tartási igényének a kérdése, In: Jogtudományi Közlöny 1954 július-augusztus

HEGYHÁTI ISTVÁN: Az örökbefogadás öröklésjogi hatásai, In: Szemle és Tudományos Élet, a Jogtudományi Közlöny X. 1955. évfolyamához

BACSÓ JENŐ: Családi jogunk fejlődése és a gyermek helyzete, In: Jogtudományi Közlöny 10. szám, 1960

NÉVAI LÁSZLÓ: Problémák az ügyészi felügyelet normatív alapjai köréből, In: Jogtudományi Közlöny, 1962

ÁDÁM ANTAL: A külföldiek fontosabb jogai és kötelességei a Magyar Népköztársaságban, In: Jogtudományi Közlöny, 1961

MIKOS FERENC: A vadházastárs „erkölcsi rangemelése” In: Jogtudományi Közlöny, 2. évf. 8. szám, 1947

HABERMANN GUSZTÁV: A gyermekek és az anyák fokozottabb bírói jogvédelme, In: Jogtudományi Közlöny 1953 október-november

FARKAS JÓZSEF: Az ügyész perbeli helyzete a Pp. szerint, In: Jogtudományi Közlöny 1953 július

BECK SALAMON: Az özvegyi jog korlátozása. In: Jogtudományi Közlöny, 41. szám, 1934

KOBLER JÁNOS: A törvényhozás és az öröklési jog alakulása, Tekintettel a magyar öröklési jog tervezetére. In: Jogtudományi Közlöny, 50. szám 1887

LÁNYI MÁRTON: Az első örökbefogadási szerződés anyagi hatálya az újabb örökbefogadási szerződés esetén. In: Jogtudományi Közlöny, 26. szám, 1909

VIRÁGH GYULA: Külföldiekből magyarrá lett egyének házasságbontó perai Magyarországon, In: Jogtudományi Közlöny, 14. szám, 1915

Szemle, In: Jogtudományi Közlöny, 1929 20. szám

BACSÓ JENŐ: Az örökbefogadás In: Jogtudományi Közlöny, 1981

PLOPU György: Szemelvények a m. kir. Kúria I. polgári szaktanácsa gyakorlatából, In: Jogtudományi Közlöny, 15. szám, 1918

Szemle, Örökbefogadás és köteles rész. In: Jogtudományi Közlöny, 7. szám, 1921

A magy. tud. Akadémia jelentéséből. 192 A btk. interpretációjához. — Örökbefogadási szerződés megerősítésének megtagadása. In: Jogtudományi Közlöny, 25. szám 1884

BLAU György, Törvénykezési Szemle, Munkáért fizetni kell, In: Jogtudományi Közlöny, 9. szám, 1928

ÁBRAHÁM Mózes: Több örökbefogadott gyermek öröklési joga, In: Jogtudományi Közlöny, 34. szám, 1932

BADITZ Lajos: Az öröklési jog a magánjogi törvénykönyvben, In: Jogtudományi Közlöny, 16. szám, 1929

WERTHEIMER Manó: A házassági törvény 95. §-ának kijátszása, Jogtudományi Közlöny, 3. szám 1900, 23.

SCHWARTZ Izidor: A magánjogi szabályok időbeli hatálya, In: Jogtudományi Közlöny, 35. szám, 1915

VIRÁGH Gyula: Külföldiekből magyarrá lett egyének házasságbontó perai Magyarországon, In: Jogtudományi Közlöny, 14. szám, 1915

Különfélék, Jogtudományi Közlöny, 35. szám, 1901 248.

ISTVÁNFY István: A házasságon kívül született és az örökbefogadott árvák állami ellátása In: Jogtudományi Közlöny 16. szám, 1915

GOLD Simon: Törvénytelen gyermek elismerése, In: Jogtudományi Közlöny, 23. szám, 1929

Törvénykezési Szemle: Néhány szó az örökbefogadásról N. J. ügyvédtől. In: Jogtudományi Közlöny, 3. szám 1883

Öröklési jog, In: Jogtudományi Közlöny, 42. szám 1880, 285.

Egy nyílt titok az örökbefogadás, Kurácsi, 1998. július-augusztus

PLOPU GYÖRGY: Szemelvények a m. kir. Kúria I. polgári szaktanácsa joggyakorlatából CJ Király i leirattal törvényesített gyermek törvényes örökösödési joga. In: Jogtudományi Közlöny, 5. szám, 1917

NIZSALOVSKY ENDRE: A családpolitika jogalkotási eszközei, In: Gazdaság és Tudomány 1973

TAKÁCS JÓZSEF: A magyar kapitalista családjog történetéhez, In: Jogtudományi Közlöny, 1962

TAKÁCS JÓZSEF: A gyámhatósági jogvédelem kialakulása. In: Jogtudományi Közlöny 1979

BIRÓ ZSÓFIA, A fiúsítás mint belpolitikai, öröklési jogi és különös női jogi intézmény. 48. https://www.researchgate.net/publication/339138502_A_fiúsítás_mint_belpolitikai_öröklési_jogi_es_különös_női_jogi_intézmény (Letöltés: 2021. 04. 05. 18:20)

RÉKASINÉ ADAMKÓ ADRIENN, Aki megment egy életet: az örökbefogadás az osztrák és a magyar magánjog rendszerében a polgári korszakban In: HERGER Csabáné – SCHWEITZER Gábor (szerk.): Az európai jogi kultúra közös értékei. Δίκη– Dike. A Márkus Dezső Összehasonlító Jogtörténeti Kutatócsoport Folyóirata. 2017/1. 94-114.

RÉKASINÉ ADAMKÓ ADRIENN, Az örökbefogadás Magyarországon 1946 előtt és az örökbefogadás gyakorlata Baranyában In: HERGER Csabáné – SCHWEITZER Gábor (szerk.): Polgári-kori jogintézmények, torzulások és jogkövetkezmények Magyarországon. Δίκη– Dike. A Márkus Dezső Összehasonlító Jogtörténeti Kutatócsoport Folyóirata. 2018/1. 72-93.

RÉKASINÉ ADAMKÓ ADRIENN, Az örökbefogadás bírósági gyakorlata (1953-2014) In: HERGER Csabáné – SCHWEITZER Gábor (szerk.): Család - házasság - gyermekvédelem az európai jogi kultúrában. Δίκη– Dike. A Márkus Dezső Összehasonlító Jogtörténeti Kutatócsoport Folyóirata. 2019/1. 111-129.

RÉKASINÉ ADAMKÓ ADRIENN, Feltétel nélkül szeretni és szeretve lenni – Az örökbefogadás Magyarországon az európai szabályozás tükrében In: Családi Jog 2019/4., 23-30.

RÉKASINÉ ADAMKÓ ADRIENN, „Nem jobbra kanyarodtunk, hanem balra, immár közös úton hazafelé” - Egy titkos örökbefogadás története In: JURA – A Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Karának tudományos lapja 2016/2. 323-326.

RÉKASINÉ ADAMKÓ ADRIENN, Nevelőszülő vagy örökbefogadó szülő? Nevelőszülőből örökbefogadó szülő? – Az átgondozás folyamata egy család történetében In: JURA – A Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Karának tudományos lapja 2016/2. 159-167.

XXIII.2. Forrásjegyzék

Alaptörvény

A babaváró támogatásról szóló 44/2019. (III.12.) Korm.rendelet

A bejegyzett élettársi kapcsolatról, az ezzel összefüggő, valamint az élettársi viszony igazolásának megkönnyítéséhez szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2009. évi XXIX. törvény

A tanács 2000. május 29-i 1347/2000/EK rendelete a házassági ügyekben és a házastársaknak a közös gyermekekkel kapcsolatos szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról

A gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet

A gyámhatósági eljárásról szóló 1/1974. (VI. 27.) OM rendelet

A polgári perrendtartás egyes hatásköri szabályainak módosításáról szóló 1961. évi 14. számú törvényerejű rendelet

A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról és egységes szövegéről szóló 1977. évi IV. törvény

A Román Parlamentnek A gyermekek jogainak védelméről és előmozdításáról szóló törvény 5. cikkely, 99. szakasz

A gyámügyi eljárás szabályozásáról szóló 955—84/1954. O.M. sz. utasítás

A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény módosításáról és egységes szövegéről szóló 1974. évi I. törvény

Magyar állampolgárnak külföldi állampolgárral való házasságkötéséről, valamint külföldi állampolgárok örökbefogadásáról szóló 1957. évi VI. törvény (Ápt.)

A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (Csjt.)

A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény módosításáról szóló 1986. évi IV. törvény

Némely illeték, továbbá az értékpapírforgalmi adó (tőzsdeadó) és a játékkártya-bélyeg felemeléséről szóló 1920. évi XXIV. törvénycikk

A házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. törvénycikk (Ht.)

A polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.)

Az állami gyermekmenhelyekről szóló 1901. évi VIII. törvénycikk

A gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről szóló 1877. évi XX. törvénycikk

A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló [1997. évi XXXI. törvénynek](#) és egyes kapcsolódó törvényeknek a nevelőszülői jogviszony és a speciális ellátás átalakításával összefüggő módosításáról szóló 2013. évi CCV. törvény

A családok támogatásáról szóló 1998. évi LXXXIV. törvény (Cst.)

A személyi jövedelemadóról szóló 1995. évi CXVII. törvény

A közsegélyre szoruló hét éven felüli gyermekek gondozásáról szóló 1901. évi XXI. törvény

A kötelező egészségbiztosítás ellátásairól szóló 1997. évi LXXXIII. törvény (Ebtv.)

A törvénykezés egyszerűsítéséről szóló 1930. évi XXXIV. törvénycikk

Az egyes családjogi és cégjogi eljárások egyszerűsítéséről szóló 2012. évi LXXXV. törvény

A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (rég. Pp.)

A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (Pp.)

A személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet

A helyettes szülők, a nevelőszülők, a családi napközis működtetők képzésének szakmai és vizsgakövetelményeiről, valamint az örökbefogadás előtti tanácsadásról és felkészítő tanfolyamról szóló 29/2003. (V.20.) ESzCsM rendelet

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény kommentárja

A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (Gyvt.)

A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény módosításáról szóló 2002. évi IX. törvény

A gyermekeknek a nemzetközi örökbefogadások terén való védelméről és az ilyen ügyekben történő együttműködésről szóló, Hágában, 1993. május 29. napján kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 2005. évi LXXX. törvény

Az örökbefogadást elősegítő és az örökbefogadás utánkövetését végző közhasznú szervezetek tevékenységéről és működésük engedélyezéséről szóló 72/2014. (III. 13.) Korm. rendelet

A kiskorúak állami gondozásáról és az állami gondozott kiskorúak örökbefogadásáról szóló 20/1969. (V. 13.) Korm. rendelet

A családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény (Csvt.)

Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (Eütv.)

A Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény - ENSZ Gyermekek jogi Egyezmény

A Polgári Törvénykönyv hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1960. évi 11. törvényerejű rendelet – (Ptk.)

A polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvény cikk életbeléptetéséről szóló 1912. LIV. törvény cikk

A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény hatálybalépése és végrehajtása, valamint a személyi jog egyes kérdéseinek szabályozása tárgyában kelt 1952. évi 23. törvényerejű rendelet (Csjté.)

A gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet (Gyer.)

A társadalombiztosítás ellátásaira jogosultakról, valamint ezen ellátások fedezetéről szóló 2019. évi CXXII. törvény (Tbj.)

Az egyes házasságjogi szabályok módosítása tárgyában kelt 1950. évi 45. törvényerejű rendelet

Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény

A magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről szóló 1879. évi L. törvénycikk

A családjogi törvény végrehajtásáról, valamint a családjogi törvény módosításáról szóló 1986. évi IV. törvénnyel kapcsolatos átmeneti rendelkezésekről szóló 4/1987. (VI. 14.) IM rendelet (Csjtr. II.)

A Családjogi törvény végrehajtásáról és az átmeneti rendelkezések megállapításáról szóló 7/1974. (VI. 27.) IM rendelet (Csjtr. I.)

1928. évi magánjogi törvényjavaslat Magyarország Magánjogi Törvénykönyve (Mtj.)

A kormányzati igazgatási létszámgazdálkodásról, valamint a kormányzati igazgatási szerveket és azok foglalkoztatottjait érintő egyes személyügyi kérdésekről szóló 88/2019. (IV.23.) Korm.rendelet

A nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvény (Nmjtv.)

Az anyakönyvi eljárásról szóló 2010. évi I. törvény

WERBŐCZY ISTVÁN: Tripartitum opus iuris consuetudinarii inclyti regni Hungariae, 1517

A gyermekvédelmi és gyámügyi feladat- és hatáskörök ellátásáról, valamint a gyámhatóság szervezetéről és illetékességéről szóló 331/2006. (XII.23.) Korm.rendelet

A gyermekek örökbefogadásáról szóló, 2008. november 27. napján, Strasbourgban kötött európai megállapodás (Európai Örökbefogadási Egyezmény)

Az 1811. évi Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv (OPTK.)

A házasságon kívül született gyermek jogállásáról szóló 1946. évi XXIX. törvénycikk

A házasságon kívül született gyermek jogállásáról szóló 1946. évi XXIX. törvénycikk indokolása

XXIII.3. Levéltári források:

Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára IV. 1409.b. 687-1905

Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára IV. 1409.b. 186-1906

Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára IV. 1409.b. II-89-1899

Budapest Főváros Levéltára Budapest Székesfőváros Árvaszéke általános iratok, Ügyviteli iratok 1873 IV. 1411.b.

Budapest Főváros Levéltára Budapest Székesfőváros Árvaszéke általános iratok, 1900-1905 IV. 1411.b

Budapest Főváros Levéltára, A házasságon kívül születettek nyilvántartása 1924-1932, IV. 1411. d. 24. kötet, 8001-17900

XXIII.4. Határozatok

TÉRFY BÉLA (szerk.): Grill-féle új döntvénytár (XVIII. kötet) 1924-1925, Budapest IV, 1926

TÉRFY BÉLA (szerk.): Grill-féle új döntvénytár (XVII. kötet) 1916-1924, Budapest IV, 1927

TÉRFY BÉLA (szerk.): Grill-féle új döntvénytár (XXI. kötet) 1927-1928, Budapest, 1929

NIZSALOVSKY ENDRE, SÁRFFY ANDOR, TÉRFY BÉLA, ZEHERY LAJOS (szerk.): Grill-féle új döntvénytár (XXII. kötet) 1928-1929, Budapest, 1930

NIZSALOVSKY ENDRE, PETROVAY ZOLTÁN, TÉRFY BÉLA, ZEHERY LAJOS (szerk.): Grill-féle új döntvénytár (XXIII. kötet) 1929-1930, Budapest, 1931

ISAÁK GYULA, NIZSALOVSKY ENDRE, PETROVAY ZOLTÁN, TÉRFY BÉLA (szerk.): Grill-féle új döntvénytár (XXIV. kötet) 1930-1931, Budapest, 1932

NIZSALOVSKY ENDRE, PETROVAY ZOLTÁN, TÉRFY BÉLA, ZEHERY LAJOS (szerk.): Grill-féle új döntvénytár (XXV. kötet) 1931-1932, Budapest, 1933

NIZSALOVSKY ENDRE, PETROVAY ZOLTÁN, TÉRFY BÉLA, ZEHERY LAJOS (szerk.): Grill-féle új döntvénytár (XXVI. kötet) 1932-1933, Budapest, 1934

KACSÓH BÁLINT, NIZSALOVSKY ENDRE, PETROVAY ZOLTÁN, TÉRFY BÉLA, ZEHERY LAJOS (szerk.): Grill-féle új döntvénytár (XXVII. kötet) 1933-1934, Budapest, 1935

KACSÓH BÁLINT, NIZSALOVSKY ENDRE, PETROVAY ZOLTÁN, TÉRFY BÉLA, ZEHERY LAJOS (szerk.): Grill-féle új döntvénytár (XXVIII. kötet) 1934-1935, Budapest, 1936

BACSÓ FERENC, NIZSALOVSKY ENDRE, PUSZTAI JÁNOS, PETROVAY ZOLTÁN, TÉRFY BÉLA, ZEHERY LAJOS (szerk.): Grill-féle új döntvénytár (XXIX. kötet) 1935-1936, Budapest, 1937

BACSÓ FERENC, NIZSALOVSKY ENDRE, PUSZTAI JÁNOS, PETROVAY ZOLTÁN, TÉRFY BÉLA, ZEHERY LAJOS (szerk.): Grill-féle új döntvénytár (XXX. kötet) 1936-1937, Budapest, 1938

BACSÓ FERENC, NIZSALOVSKY ENDRE, PUSZTAI JÁNOS, PETROVAY ZOLTÁN, TÉRFY BÉLA, ZEHERY LAJOS (szerk.): Grill-féle új döntvénytár (XXXI. kötet) 1937-1938, Budapest, 1939

BACSÓ FERENC, CZIFFRA ANDRÁS, NIZSALOVSKY ENDRE, PUSZTAI JÁNOS, TÉRFY BÉLA, ZEHERY LAJOS (szerk.): Grill-féle új döntvénytár (XXXII. kötet) 1938-1939, Budapest, 1940

BACSÓ FERENC, CZIFFRA ANDRÁS, NIZSALOVSKY ENDRE, PUSZTAI JÁNOS, TÉRFY BÉLA, ZEHERY LAJOS (szerk.): Grill-féle új döntvénytár (XXXIII. kötet) 1939-1940, Budapest, 1941

BACSÓ FERENC, CZIFFRA ANDRÁS, NIZSALOVSKY ENDRE, PUSZTAI JÁNOS, TÉRFY BÉLA, ZEHERY LAJOS (szerk.): Grill-féle új döntvénytár (XXXIV. kötet) 1940-1941, Budapest, 1942

BACSÓ FERENC, CZIFFRA ANDRÁS, NIZSALOVSKY ENDRE, PUSZTAI JÁNOS, TÉRFY BÉLA, ZEHERY LAJOS (szerk.): Grill-féle új döntvénytár (XXXV. kötet) 1941-1942, Budapest, 1943

Döntvénytár, Bírósági határozatok, 1953 október-1955 november, Budapest, 1956

708/921.

A Kúria 79. számú döntvénye

A Kúria 2488/1914. számú határozata

A Kúria 2553/1913. sz. határozata

BH. 2002/492.

Elvi jelentőségű bírói joggyakorlat C.I.589/1925.

Elvi jelentőségű bírói joggyakorlat C.II.181/1936.

Elvi jelentőségű bírói joggyakorlat C.III.91/1933.

Elvi jelentőségű bírói joggyakorlat C.III.623/1929.

Elvi jelentőségű bírói joggyakorlat C.III.1930/1926.-C.III.3511/1929.

Elvi jelentőségű bírói joggyakorlat C.III.2379/1937.

Elvi jelentőségű bírói joggyakorlat C.III.3240/1937.

Elvi jelentőségű bírói joggyakorlat C.III.3920/1938.

Elvi jelentőségű bírói joggyakorlat C.III.4940/1932.

Elvi jelentőségű bírói joggyakorlat C.III.5248/1938.

Elvi jelentőségű bírói joggyakorlat C.III.5341/1930.

Elvi jelentőségű bírói joggyakorlat C.III.5769/1936.

Elvi jelentőségű bírói joggyakorlat C.III.6137/1929.

Legfelsőbb Bíróság P. K. 332. sz. állásfoglalása

Dt. 3188/1907.

P. 11.936/914.

Rp. I. 9999/915

P. I. 29/1924.) 483. Bsz.

BH 1995.349

E. B. v. Francé, Judgment of 22 January 2008.

P. III. 4376/1929

P. I. 6416/1923. sz. 484. Bsz.

P. I. 7219/1922. sz.

13.249/1928. P. sz. — 1673. P. sz. E. H.

Kb. 18510/1927. — 1928. VI. 22. P. sz.

Kb. 603/1936. P. sz. — M. K. LVII. évf. 3.

P. I. 2069/1931.

P. III. 6137/1929

P. III. 0898/1987

P. III. 181/1936

P. III. 8296/1930

P. III. 974/1932

P. III. 1510/1941

P. III. 3240/1937

P. III. 168/1940

P. III. 5769/ 1937

P. III. 1244/1940

P. III. 5775/ 1939

3546/1884.

25,000/1917. I. M. számú rendelet

Kúria I. 3737/1920

P. I. 589/1925

P. III. 46/1929

P. I. 1922, 7718.

P. I. 1237/923.

P. I. 2098/1924
K. 30501925. E. H. Pht. V. 825.
P. I. 556/1928
P. 111. 3065/1936
7265/1924
P. III. 4351/1932
P. II. 1460/1928
1931. ápr. 8. — P II. 1950/1930
P. II. 1355/1941
P. II. 5440/1040
P. I. 143/1933
P. HL 2873/1935
P. III. 3682/1931
P. III. 534111930
C.III.5248/1938
C.III.5341/1930
C.III.1930/1926.-C.III.3511/1929
C.III.5769/1936
C.III.4940/1932
BH.2000.159.
C.II.181/1936
C.III.6137/1929
C.III.3240/1937
C.III.91/1933
P. III. 1801/1928
Grill I. 769. 770. és PHT. 422. — Grill XVII. 277.
P. I. 3995/1931
211.228/1935. B. M. sz. — B. K. 1935. évfolyam
P. III. 2379/ 1937
C.III. 623/1929
P. III. 2379/1937
P. III. 2991/1939
P. ÜL 2184,1927
P. III. 5341/1940

P. I. 5700/1937

P. III.5470/1934

P. III. 6114/1927

P. III. 3920/1938

P. III. 5121/927

P.III.8263/1926

P. I. 2193/1941

V. ö. Gr. XXIII. 804. XXV. 783., XXXI. 932.

P. I. 5147/1935

P. I. 5757/1930

P. I. 8331/ 1930

P. I. 848/1932

812. számú elvi határozat

P. I. 4582/1931

P. III. 1376/1935

P. I. 1144/1941.

P. I. 1504/1939.

P. I. 3575/1940.

P. I. 1321/ 1941.

P. I. 3614/1936.

P. I. 5776/1934.

P. III. 2099/1935.

P. I. 7802/1927.

P. V. 482/1932.

Kb. 2584/1936. P., Kb. 3215/1940. P. sz. — M. K. LIX. évf. 17.

P. III. 1603/1936.

P. I. 575/1930.

P. III. 2853/1936

87.457/1934. B. M. sz. — M. K. LIII. évf. 1.

C.III.482/1932

P. I. 7872/1927

P. 3631/1929

1936. június 8-án kelt 81. sz. polgári döntvény

P. III. 5598/1938.;

35.928/901. B. M. sz.

P. III. 5239/1934.

49.184/1936. B. M. sz. — M. K. LV. évf. 4.

212.781/1936. B. M. XI. — M. K. LVI. évf. 14.

P. III. 5730/1939.

BH 2015.3.68: Kúria Pfv. II. 21.385/2013.

BH 2012.7.174: Legf. Bír. Pfv. II. 20.103/2011.

BH 2010.7.185: Legf. Bír. Pfv. II. 21.620/2008.

BH 2008.1.16: Legf. Bír. Pfv. II. 20.647/2007.

BH 2006.6.188: Legf. Bír. Pfv. II. 20.178/2005.

BH 2005.6.264: Legf.Bír.Pfv.II.22.451/2001.

BH 2005.5.177: Legf. Bír. Pfv. II. 20.897/2002.

BH 2004.2.62: Legf. Bír. Pfv. II. 20.707/2001.

BH 2002.12.492: Legf. Bír. Pfv.II.20.996/2000. I. A külföldi örökbefogadó által a magyar állampolgárságú örökbefogadott ellen örökbefogadás felbontása iránt indított perre a magyar bíróság joghatósággal rendelkezik. II. Az örökbefogadás felbontásának feltételeire az örökbefogadó személyes joga az irányadó akkor is, ha házastársak közös gyermekként fogadták örökbe [Csjt. 46. §, 51. §, 57-58. §-ok, 1979. évi 13. tvr. 3-5. §, 10-11. §, 43-45. §-ok, 55-57. §-ok, 62. §, 71. §].

BH 2002.6.291: Legf.Bír.Pfv.II.21 441/2000.

BH 2002.7.288: Legf. Bír. Kf.II.28.576/1999. A magyar állampolgárság a születéssel szerezhető meg; az örökbefogadás nem eredményezi a magyar állampolgárság megszerzését, de megalapozza a kedvezményes honosítást [1957. évi V. tv 1. § (1) bek. a) pont, 7. § c) pont, 1993. évi LV. tv 3-4. §, Csjt. 47. § (3) bek., 51. § (1) bek.].

BH 2002.1.23

BH 2001.323; Legf. Bír. Pfv.II.21.688/1999.

BH 2000.4.158; Legf. Bír. Pfv.II.21.528/1998.

BH 2000.1.107; Legfelsőbb Bíróság Kfv.II.27.056/1998.

BH 2000.60; Legf. Bír. Pfv.II.21.665/1998.

BH 2000.1.19; Legf. Bír. Pfv.II.21.308/1996.

BH 1996.7.368; Legf. Bír. Pfv. II. 21.641/1995.

BH 1995.6.349; Legf. Bír. Pfv. II. 20. 975/1994.

BH 1992.1.28; P. törv. II. 20.802/1991.

BH 1991.12.475; P. törv. II. 20. 448/1991.

BH 1989.11.445; P. törv. II. 20 228/1989.

BH 1985.5.191.

BH 1983.4.158.

BH 1982.4.143; P. törv, II. 20 662/1981.

BH 1981.6.232.

BH 1974.11.435.

BH 2015.68

BH 2015.255

BH 2018.174

BH 2019.218

PJD2016. 3.

13/2020. (VI.22.) AB határozat

21/1996. (V. 17.) AB határozat

32/2010. (III. 25.) AB határozat

43/2012. (XII. 20.) AB határozat

108/B/2000. AB határozat

154/2008. (XII. 17.) AB határozat

170/2010. (IX. 23.) AB határozat

429/B/2001. AB határozat

657/B/1990. AB határozat

704/B/2004. AB határozat

780/B/1992. AB határozat

867/B/1997. AB határozat

XXIII.5. Egyéb források

<http://statinfo.ksh.hu>

<http://www.social.hu/Fostering/neveltort.htm>

www.ksh.hu

<http://emmiugyfelszolgalat.gov.hu>

www.tegyesz.hu

www.orokbe.hu

http://www.parlament.hu/documents/10181/595001/Infojegyzet_2016_61_orokbefogadas.pdf

https://www.jogiforum.hu/hirek/42468?utm_source=jfhl&utm_medium=email&utm_campaign=20211

Szociális statisztikai évkönyv, 2013, KSH, Budapest, 2014